T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

TANZİMAT'TAN HARF DEVRİMİ'NE ÇOCUK ŞARKILARI

Yüksek Lisans Tezi

Selma ÇERGEL

İstanbul, 2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

TANZİMAT'TAN HARF DEVRİMİ'NE ÇOCUK ŞARKILARI

Yüksek Lisans Tezi

Selma ÇERGEL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan AKSOY

İstanbul - 2006

ÖNSÖZ

İslâm kültüründe mûsiki çocuğu her yönden kuşatmıştır. Kulağına okunan ezan nağmeleriyle mûsikiyle tanışan çocuk, annesinden dinlediği ninniler, sokakta duyduğu şarkı, türkü ve tekerlemeler, mektepte duyduğu ilâhilerle zengin bir mûsiki atmosferini teneffüs edebilmektedir.

Çocuk mûsikisi bakımından bir geçiş devresi teşkil eden Tanzimat dönemindeki yenileşme hareketleri çerçevesinde çocuklara yönelik eserler çoğalmış, "çocuk şarkısı" ayrı bir tür olarak repertuvara girmiştir. Çocuk mûsikisi alanında Cumhuriyet öncesi döneme dair yapılan araştırmalar devrin zengin mûsiki hayatını aktarmakta yetersiz kalmaktadır. Harf Devrimi'ne kadar geçen sürenin de kaynakların Arap harfli olması bakımından bir ölçüde araştırmacıların ilgisi dışında kaldığı söylenebilir. Bu nedenle Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne kadar olan dönemdeki mûsiki saklı kalmış bir hazine görünümündedir. Nitekim hazinenin kapağı aralandığında sızan ışık, bizi bu zorlu ama zevkli araştırma sürecine sevk etmeye yetmiştir.

Bu çalışmada Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne kadar olan dönemdeki çocukların mûsiki hayatını aydınlatmak ve çocuk mûsikisi repertuvarını derlemek hedeflenmiştir.

Çocukların mûsiki hayatı ve çocuk mûsikisi eserleri olarak iki koldan yürütülen araştırmada öncelikle konuyla ilgili eserler tespit edilmiş ve tamamına yakını temin edilebilmiştir. Ele alınan devrin çocukluk hayatında mûsikinin yerini tespit etmede, müstakil eser ve makalelerin taraması öncelikli rol oynamaktadır. Meseleye delil teşkil eden şahısların hayatı da hâtırat ve biyografilerin büyük ölçüde incelenmesiyle araştırmacılara sunulmuştur. Hem mûsiki tarihi hem de repertuvar bakımından birinci derecede kaynak teşkil eden çocuk dergi ve gazeteleri de imkân çerçevesinde gözden geçirilmiştir. Repertuvarın tespiti için konuyla ilgili her türlü makale, kitap, dergi, gazete ve nota koleksiyonu imkân ölçüsünde taranmış ve elde edilen eserler anahatlarıyla incelenmiştir.

Öncelikle beni bu alanda çalışmaya yönlendiren hocam Prof. Dr. Mustafa Uzun'a şükran borçluyum. Fikrî zeminin oluşumunda, araştırma tekniklerinin belirlenmesinde ve yazım aşamasında yönlendirme, eleştiri, öneri ve açılımlarıyla en büyük pay değerli hocama aittir. Ayrıca derin hoşgörüsü ve yardımları için danışman hocam Prof. Dr. Hasan Aksoy'a ve destekleri için aileme teşekkür eder, çalışmanın ilgililere yararlı olmasını dilerim.

Selma ÇERGEL
İstanbul, 2006

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ……………………………………………………………………..i
İÇİNDEKİLER…...iii
KISALTMALAR..iv

GİRİŞ...**1**
1. ARAŞTIRMANIN AMACI..1
2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ..3
3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI..4
3.1.Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne Çocuk Şarkıları'ndaki *Çocuk* kavramının kapsamı…………………………………………………………………………....4
3.2.Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne Çocuk Şarkıları'ndaki *Şarkı* kavramının kapsamı……………………………………………………………………..…..4
3.3.Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne Çocuk Şarkıları'nda esas alınan tarih aralığı...5

I. TANZİMAT'TAN HARF DEVRİMİ'NE ÇOCUK MÛSİKİSİ VE EĞİTİMİ..7
1.1. EV VE SOKAKTA MÛSİKİ..12
1.2. CAMİLERDE MÛSİKİ..17
1.3. MEKTEPLERDE MÛSİKİ……………………………………………………..19
1.4. TEKKE VE DERGÂHLARDA MÛSİKİ...26
1.5. SARAYDA MÛSİKİ..29
1.6. ÖZEL MEKÂNLARDA MÛSİKİ..37

II. ÇOCUK MÛSİKİSİNDE TÜRLER VE TESBİT EDİLEBİLEN ESERLER....45
2.1. NİNNİLER..45
2.2. İLÂHİLER...48
2.3. ŞARKILAR..58
2.4. TÜRKÜLER...87
2.5. MARŞLAR...96

III. ÇOCUK MÛSİKİSİNE AİT NOTA ÖRNEKLERİ...107

IV. ÇOCUK MÛSİKİSİ ESERLERİNİN İNCELENMESİ……………………...189
4.1. Çocuk Şarkılarının Tarihçesi……………………………………………..189
4.2. Çocuk Şarkılarının Bestelenme Usûlü……………………………………190
4.3. Türk Mûsikisi Çocuk Şarkılarının Makâm ve Usûlleri…………………..192
4.4. Çocuk Şarkılarının Güfteleri……………………………………………..194
4.5. Çocuk Şarkısı Bestekârları………………………………………………198
4.6. Çocuk Şarkısı Güftekârları………………………………………………202

V. SONUÇ...207

BİBLİYOGRAFYA...210

KISALTMALAR

A.g.e.	:	Adı Geçen Eser
Bk.	:	Bakınız
Der.	:	Derleyen
DİA	:	Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Haz.	:	Hazırlayan
s.	:	Sayfa
sy.	:	Sayı
TMA	:	Türk Mûsikisi Ansiklopedisi

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Kültür dünyamızın her sahasında olduğu gibi mûsikimizde de “çocukluk” geç farkına varılan bir mesele gibi görünmektedir. Yüzyıllar boyunca çocuk bütün dünyada “küçük insan” olarak algılanmış, gerçek tabiatına uygun muameleden bir ölçüde yoksun kalmıştır. Buna rağmen Türk kültüründe çocuğun toplumdaki yeri sanıldığından daha iyi bir durumdadır. Dünyada olduğu gibi İslâm ve Osmanlı toplumunda da çocuklar, büyük ölçüde yetişkinlerin hayatına eklemlenmiş sayılmakla birlikte, bu kültürün kuşatıcı ölçüleriyle devirlerinin tüm zenginliklerinden istifade edebilmişlerdir.

Mesele mûsiki açısından ele alındığında, yirminci yüzyıla gelinceye kadar çocukların ninni, tekerleme, mektep ilâhisi ve türkülerin yanında devrin meşhur şarkılarını da öğrenip benimseyebildikleri görülmektedir. Tanzimat’la birlikte başlayan batılılaşma hareketleri çerçevesinde, ilk çocuk dergisinin yayınlanması ve ilk çocuk şarkılarının bestelenmesi ise çocuk mûsikisi bakımından bir ayrışma ve geçiş devresi görünümündedir.

Günümüzdeki çocuk mûsikisi araştırmalarının genel itibariyle Cumhuriyet sonrasını kapsadığı düşünülürse sözü edilen bu devir, sunacağı bilgi ve repertuvar bakımından saklı kalmış bir hazine olarak kabul edilebilir.

Cumhuriyet öncesi döneme yönelik araştırmaların yetersizliği devrin çocuk mûsikisindeki zenginliğin fark edilmemesine sebep olmuştur. Bu alandaki sayılı akademik çalışmaların pek çoğunda da o dönemdeki çocuklara yönelik müzik eğitiminin ve çocuk şarkılarının varlığı tespit edilememiş ve çocukların mûsiki hayatı, camide okudukları ilâhilerle, sokakta söyledikleri türkü ve tekerlemelerden ibaret sayılmıştır.[1]

Bu çalışma öncelikle bir repertuvar derlemeyi hedeflemekteydi. Ancak araştırma esnasında devrin çocuk mûsikisindeki zenginlik fark edildikçe bu kaynağın bir Yüksek Lisans Tezi için sınırlar ölçüsünde de olsa okuyucuya sunulmasında fayda görülmüştür.

Araştırmada öncelikli olarak yararlanılan kaynaklar, ele alınan tarih aralığı içinde yayınlanmış olan çocuklara yönelik mûsiki kitaplarıdır. Bunların yanında çocuk dergilerinin olabildiğince incelenmesi neticesinde de yerli ve yabancı (adaptasyon) mûsikinin çocukların hizmetine sunuluşunun örnekleriyle karşılaşmak mümkün olmuştur. Yine bu devirde yayınlanan, çocuklar için seçilmiş şarkı ve türkülerden oluşan nota mecmualarından elde edilen bilgiler de repertuvarın temininde önemli bir yere sahiptir. Bu arada imkânlar elverdiğince çocuklara yönelik her türlü, bilgi, terbiye, ahlak, kültür ve sanat yayınları taranmış, elde edilen bilgiler araştırmacılara tezin mâhiyeti icabı kısaca sunulmuştur. Nitekim bu devirde yayınlanan şiir kitapları da güfte tespiti amacıyla gözden geçirilmiş ve çalışmamıza belirli bir ölçüde katkı sağlamıştır. Türk kültüründe çocukluk tarihi büyük ölçüde müstakillen kayıt altına alınamamış olduğundan; çocukların mûsiki hayatı ve eğitimi ile ilgili bilgiler ancak tarih, kültür, sanat, biyografi ve hâtırât gibi dağınık malzemenin titizlikle taranması neticesinde elde edilebilmiştir.

---

[1] Cumhuriyet öncesi dönemin çocuk musıkisini içeren araştırmalar için bk. Afitap Çakmakoğlu, *Osmanlılardan Cumhuriyete Kadar Türk Mûsikisi Eğitim Kurumları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikisi Devlet Konservatuvarı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1997; Lale Duğa, *Türk Çocukları ve Müzik*, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikisi Devlet Konservatuvarı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1993; Zarife Koçak, *Geçmişten Günümüze Eğitimimizde Çocuk Şarkılarının Kronolojik Gelişimi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikisi Devlet Konservatuvarı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996; Yeşim Toprakseven, *Ortaöğretim Okullarında Mûsiki Eğitimi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikisi Devlet Konservatuvarı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çocukların mûsiki hayatı, eğitimi ve repertuvarı, konuyla ilgili kaynakların yetersizliği düşünüldüğünde her yönüyle araştırılmaya muhtaçtır. Çocukluk insan hayatının çok değerli ve anlamlı bir bölümüdür. Çocuk yaşta atılan temellerin hayat boyu belirleyici olduğu açıktır. Ruhu, zihni ve kalbi her yönüyle besleyen mûsikinin çocuk hayatında ne derece önemli olduğunu, günümüzde yapılan bilimsel ve kültürel araştırmalar da ispat etmektedir.[2]

Erken yaşta başlanıp sürdürülen müzik eğitiminin beyin anatomisini etkilediği de artık deneylerle ispatlanmıştır. Uzun süre müzik eğitimi almış ya da müzikle ciddi biçimde uğraşan kişilerde beynin ilgili bölümünün daha büyük olduğu ve bazı beyin faaliyetlerinin daha hızlı gerçekleştiği saptanmıştır.[3]

Batılılaşma ve eğitim hayatında gerçekleşen inkılâplar neticesinde şekilden şekile giren mûsiki eğitimimiz, yozlaşmanın zirvesindeki şu zamanda artık sıkça bahis mevzuu olmaktadır. Sözünü ettiğimiz değişim sürecinde, Türk müziği sistemiyle çocuk şarkıları bestelemekten ziyâde önceleri batı müziğinden alınma şarkılara Türkçe söz yazılarak adaptasyona girişildiği görülmektedir. Ardından Türk bestecileri –Türk mûsikisi yasağının[4] da etkisiyle- batı müzik sistemiyle güfte ve besteleri kendilerine ait eserler vermişlerdir. Nihayetinde, çocuklar tarafından yeterince benimsenmemesinin de tesiriyle batı müzik sistemiyle bestelenen çocuk şarkılarının çok da isabetli olmadığı farkedilmiş ve kendi müziğimizle eser verme noktasına gelinmiştir. Bu araştırma çocuk mûsikisinin gelişim sürecini doğru ve tarafsız bir şekilde tespit etmeyi hedeflemektedir.

---

[2] Bk. Oruç Rahmi Güvenç, *Türklerde ve Dünyada Müzikle Ruhi Tedavinin Tarihçeleri ve Günümüzdeki Durumu,* İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1985; Lale Duğa, *A.g.e.*; Zeynep Tozar, "Müzikle Dans Eden Beyin", *Bilim ve Teknik*, Ankara 2002, sy. 411, s. 50-54.

[3] Zeynep Tozar, *A.g.e.*, s. 54.

[4] 1926'dan 1975'e dek süren Türk mûsikisi eğitimi yasağıyla ilgili bilgi için bk. Gönül Paçacı, "Mûsiki Taliminden Müzik Terbiyesine", *Toplumsal Tarih*, İstanbul 2002, sy. 100, s. 10-19; Cinuçen Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikisi*, İstanbul 2003, s. 30-31.

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

3. 1. Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne Çocuk Şarkıları'ndaki *Çocuk* Kavramının Kapsamı

Çocukluk çok tartışılan bir kavramdır. Kültürel ve sosyal hayat incelendiğinde çocuk, yetişkin gibi konuşan, yetişkin gibi giyinen, yetişkinlerin okuduğunu okuyup, dinlediğini dinleyen bir insan olarak karşımıza çıkar. Bu sebeple araştırmanın kapsamı öncesi ve süresince çocukların yaygın şekilde "küçük insan" olarak algılandığı kabul edilebilir.

Günümüzde ise çocukluğa pek çok çerçeve çizilmeye çalışılmaktadır. Kimileri çocuğu "küçük yaştaki kız veya erkek" kimileri de "olgunlaşmamış insan" olarak kabul etmektedirler. Bu araştırma kapsamında çocukluk için, ele aldığımız devirdeki adlandırılış esas olacaktır. Dönem incelendiğinde sıkça karşılaşılan "minik", "küçük", "mektebli", "yavru", "sıbyan" ve "çocuk" kavramları altındaki veriler araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Araştırmamızda genel itibariyle çocuk kavramının çerçevesi bebeklik ile gençlik arasında çizilmiş, doğumdan gençlik çağına kadarki 0-18 yaş arası dönem esas alınmıştır.

3. 2. Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne Çocuk Şarkıları'ndaki *Şarkı* Kavramının Kapsamı

Araştırmamıza konu olan bu devirde ilk defa çocuklara yönelik mûsiki eserleri "çocuk şarkısı" olarak adlandırılmış ve ilk çocuk şarkısı da bu dönemde bestelenmiştir.

Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne kadar olan dönemdeki çocuk mûsikisi repertuvarı ninni, ilâhi, şarkı, türkü ve marş türlerindeki eserlerden oluşmaktadır. Ancak bütün bu türler, çocuk mûsikisine özgü ve bu alandaki eserlerde temel tür olan "çocuk şarkıları" başlığı altında ele alınmıştır. Çocuk şarkılarının türlere ayrılmasında, yer aldıkları kaynaklardaki adlandırılışları esas alınmış, ayrıca bu türlere dahil olup olmadıklarının tetkikine girişilmemiştir. Bir kitap çerçevesinde yer alan eserlerin adlarında tür belirtilmedikçe kitabın adındaki tür esas alınmıştır. Bestelendiklerine dair kayıtlar taşıyan bazı şiirler de araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Kaynaklarda şarkı adıyla yer alan şiirlere de rastlanmış ancak bestelendiğine dair bilgi bulunmayanlar repertuvara alınmamıştır. Çocuk mûsikisinin çok önemli bir bölümünü oluşturan ninniler, dönemleri tespit edilenler dışında, kapsam dışı bırakılmıştır. Dini mûsikiye ait olan ilâhi, halk müziğine ait olan türkü ve esas itibariyle askerî müziğe ait olan marş türlerine çocuklar tarafından seslendirildikleri, çocuklar için bestelendikleri veya onlara yönelik eserlerde bulundukları oranda yer verilmiştir.

3. 3. Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne Çocuk Şarkıları'nda Esas Alınan Tarih Aralığı

Araştırmamızda tarih aralığını belirlerken, yenileşme hareketleriyle Osmanlı toplumunun sosyal ve kültürel yapısında köklü değişmelerin yaşandığı Tanzimat Fermanı'nı (1839) başlangıç olarak kabul ettik. Nitekim devrin yayın hayatı incelendiğinde ilk çocuk dergisinin de bu dönemde çıktığı görülür. Psikoloji, Sosyoloji ve Eğitim Bilimlerindeki gelişmeler bu dönemde çocuğa farklı bir açıdan bakılmasını belki de ilk defa ayrıca fark edilmesini sağlamıştır. Bu yıllarda çocuklara yönelik yayınlar, kültür ve sanat faaliyetleri artmış, ilk defa bu dönemde çocuklar için, çocukların dilinde eser verme gereği düşünülmüştür. İlk çocuk şarkıları, çocuk kitapları ve şiirleri de bu başlık altında bu dönemde karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde çocuk müziği alanındaki çalışmalar genel itibariyle Cumhuriyet sonrası dönemi kapsamaktadır. Biz ise henüz üzerinde etraflıca inceleme ve araştırma yapılmamış olan Cumhuriyet öncesi dönemi mümkün olduğunca aydınlatmayı hedefledik. Ancak çalışmamız süresince fark ettik ki Cumhuriyetin kurulduğu 1923'ten Harf Devrimi'nin gerçekleştiği 1928 yılına kadar olan dönem her hâlükârda araştırma alanı dışında kalmıştır. Arap harfli eserlere ulaşma ve onları incelemedeki zorlukların bu konu üzerinde çalışan araştırmacıları engellediği söylenebilir. Bu nedenle Cumhuriyet'ten Harf Devrimi'ne kadar olan dönem (1923–1928) de araştırmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmamız dört ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde devrin mûsiki hayatında çocuğun yerini aydınlatmak hedeflenmiş, hâtırât ve biyografiler başta olmak üzere çeşitli kaynaklardan derlenen bilgilerin belirli bir düzen içinde sunulmasına çalışılmıştır.

İkinci bölümde araştırmamızın ana başlığını temsil eden "çocuk şarkıları" dağarcığının tespiti hedeflenmiş, elde edilen ürünler türlerine göre ve kaynak gösterilerek listeler halinde okuyucuya sunulmuştur.

Üçüncü bölümde çocuk mûsikisi repertuvarından örneklere yer verilmiştir. Bütün eser türlerinden seçilen örneklerle, tespit edilen repertuvarın küçük bir numunesini araştırmacıların dikkatine sunmak hedeflenmiştir.

Dördüncü bölümde ise tespit edilen repertuvarın genel hatlarıyla değerlendirilmesine çalışılmış, konuyla ilgili araştırmacılara bazı istatistik bilgiler vermek amaçlanmıştır. Bestekâr ve güftekârların kimliğinin tespitiyle de çocuk mûsikisine özel bir biyografik kaynak denemesi araştırmacılara sunulmuştur.

I. TANZİMAT'TAN HARF DEVRİMİ'NE ÇOCUK MÛSİKİSİ VE EĞİTİMİ

İslâm kültüründe çocuğun hayatı, doğumundan hemen sonra kulağına okunan ezan nağmelerinin mûsikisi ile başlar. Annesi çocuğu ninni mûsikisi ile büyütür. Çocuk evde ve sokakta tabii olarak ilk mûsiki örnekleriyle karşılaşır ve farkına varmadan kulak eğitimini almaya başlar. Mahalle camiinde okunan ezan, Ramazan'da mahallenin güzel sesli çocuk ve gençlerinin katılımıyla okunan temcit, şarkılı çocuk oyunları, tekerlemeler ve benzeri her türlü doğal ortamdaki mûsiki çocuğu her yönden kuşatır. Çocuk mektep hayatının başında, eğitim süresince ve camide de yine mûsikiyle karşılaşmaktadır. Bu nedenle çocukluk hayatına her yönüyle sinmiş olan mûsiki, icra ve eğitim yönüyle incelenmeye değer bir alan olma özelliği göstermektedir.

Kişiye uygulanan eğitim ve öğretim faaliyetlerinin çocuk yaşta başlatılması gereği aşikârdır. Diğer bilim ve sanat dallarında olduğu gibi mûsikide de eğitime çocukken başlamak daha verimli ve faydalı olarak görülmüş ve öylece uygulanagelmiştir. Elde bulunan kaynaklar, çocuklara yönelik mûsiki eğitiminde, yetişkinlerin eğitiminde olduğundan farklı bir nazariyat, repertuar ve yöntem hakkında bilgi vermediği için konunun incelenmesi genel mûsiki eğitimi tarihiyle paralellik teşkil edecektir. Bu nedenle araştırmamızda konu çocuk ekseninde ele alınacaktır.

Çocuk mûsikisi çocuklara uygulanan mûsiki eğitimi ve çocuklar için mûsiki olarak iki açıdan ele alınabilir. Çocuklara uygulanan mûsiki eğitiminde bu devrede meşk usûlü esastır ve repertuvar açısından herhangi bir ayrıma gidilmediği görülmektedir. Küçük yaşta mûsiki eğitimine başlayan bir çocuk ilâhi yanında devrin meşhur bir şarkısını da meşkedebilmiştir. Çocuklara yönelik mûsiki ise geleneksel kültürümüzde -yaygın eğitim yoluyla öğrenilen- ninni, mektep ilâhileri, tekerlemeler, marşlar ve halk türküleri çerçevesinde iken 1800'lü yılların sonlarından itibaren "çocuk şarkıları" bu gruba dâhil olmuştur.

1869 yılında yürürlüğe giren Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi çerçevesinde yapılan yeni düzenlemeler içinde, önce kız ortaokulları ile kız öğretmen okulları programlarında, sonra bazı ilkokulların ders dışı faaliyetlerinde, 1910'lu yıllarda da erkek öğretmen okulunun ders dağıtım çizelgelerinde müzik dersine yer verilmesiyle mûsiki örgün eğitim programlarına dâhil edilmiştir.[5]

Çeşitli eğitim sorunlarını tartışmak ve gerekli kararları almak üzere 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihleri arasında Ankara'da toplanan Birinci Bilim Kurulu gündeminde milli hars, milli müzik, ilkokul programlarında değişiklikler, kız ve erkek öğretmen okulları tüzük programları gibi, müzik eğitimiyle ilgili konulara da yer verilmiştir. Kurulun aldığı kararların büyük bir bölümü uygulamaya konmuştur. [6]

Mûsiki eğitimi Mûsiki ve gınâ adlarıyla mekteplerin resmi müfredâtında[7] yer almaya başladıktan sonra bu alanda eser veren bestekârlar çoğalmış; mekteplerde ve genel olarak çocuğun eğitiminde mûsikinin rolü ve önemi, çeşitli yayın ve konferanslar çerçevesinde tartışılmaya başlanmıştır.

Çocuk eğitiminde müziğin rolünü her yönden ele alıp pedagojik açıdan faydalı bilgiler sunan ilk kişi dönemin Dârülmuallimîn Müdürü Satı Bey'dir. Burada verdiği "Şiir ve Mûsiki'nin Talim ve Terbiye'de Ehemmiyeti" konulu konferansı[8] yayınlandığında büyük yankı uyandırmıştır.

Satı Bey'e göre mûsiki çocuklarda ses terbiyesini ve enerjinin doğru şekilde kontrol edilmesini sağlar. Mûsiki, çocuklar arasında uyum ve intizama yardımcı olur, aynı zamanda masum bir eğlencedir. Çocukların zihinlerini dinlendirir, sinirlerini yatıştırır. Mektebi cazip hale getirerek çocukların hayatına ahenk, zarâfet ve estetik katar. Satı Bey mûsikinin hissî tarafı kadar fikrî tarafının da önemli olduğunu belirtmiş, şarkı sözlerinin çocuk üzerindeki tesirinden bahsetmiştir. Ayrıca eğitim açısından nağmenin hatırlatıcı özelliği üzerinde durması da çok anlamlıdır.

---

[5] Salih Akkaş, "Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Müziğinin Türk Müzik Eğitimindeki Yeri", *4. İstanbul Türk Müziği Günleri, Türk Müziğinde Eğitim Sempozyumu*, Ankara 1998, s. 116–117.

[6] Reşat Özalp, Aydoğan Ataünal, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilâtı*, İstanbul 1977, s. 33-34.

[7] Müzik dersinin yıllara göre dağılım çizelgesi ve müfredat değişiklikleri için bk. Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Ankara 1994.

[8] Satı Bey, "Şiir ve Mûsikinin Talim ve Terbiye'de Ehemmiyeti", *Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuası*, İstanbul, 1325, sy. 1, s. 3-19.

Konferansta şarkıların çocuklar üzerindeki tesirlerine örnekler verilmiş ve sonrasında şiir ve mûsiki dinletisi gerçekleştirilmiştir. Burada sunulan eserler, güftesi Tevfik Fikret'e, bestesi Kazım Bey'e [Uz] ait "Hep Kardeşiz" ve "Küçük Asker" adlı iki çocuk şarkısıdır.[9]

1916 yılında, *Muallim* dergisinde yayınlanan "Mûsiki ve Mekteplerimiz" adlı makalesinde Mehmed Emin Bey, bu konudaki tartışmaları değerlendirmiş ve kendi fikirlerini şöyle dile getirmiştir:

> "Mektebler, ictimâî meselelere lakayd kalamayacağı gibi mûsiki meselesinde de kendilerini alâkasız addedemezler. Çünkü bir taraftan mûsiki tedrisâtının mûsikimizin alacağı şekille alâkası vardır, diğer cihetten mûsiki millî, hatta dinî terbiye vasıtasıdır. Mekteblerde millî ve dinî terbiye ile gençlere verilmek istenilen mefkûre[yi] tayin ettikten sonra bunu telkin vasıtalarından biri hiç şüphe yok ki mûsikidir."[10]

Çocuk dergilerinin[11] yaygınlaşmasıyla birlikte mûsiki bu yayın organlarında yer almaya başlamış, pek çok mûsikişinas çocuklara yönelik mûsiki dersleri ve şarkı örneklerini bu vasıtayla yayınlamışlardır.

Meselâ İzzeddin Hümâyî Bey *Mektebli* mecmuasında çocuklara yönelik mûsiki dersleri kaleme almıştır.[12]

Daha sonraki devirlerde çocuk mûsikisiyle alakalı kitaplar ve şarkı örnekleriyle beraber çocuklara yönelik nota yayıncılığı da başlamıştır.[13]

---

[9] Araştırmanın ikinci bölümünde bu şarkılarla ilgili bilgiler ve kaynaklar mevcuttur. Bk. s. 62-63.

[10] Mehmed Emin, "Mûsiki ve Mekteblerimiz", *Muallim*, 1332, sy. 15, s. 539-543.

[11] Bk. İsmet Kür, *Türkiye'de Süreli Çocuk Yayınları*, Ankara 1991; Hasan Duman, *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu: 1828-1928*, İstanbul 1986.

[12] İzzeddin Hümâyî , "Tiyatro ve Mûsiki", *Mektebli*, 1331, sy. 2, s. 31-32; sy. 3, s. 43; sy. 4, s. 61-63, sy. 5, s. 80-81.

[13] Pek çoğu araştırmamızda kaynak olarak kullanılan kitaplar ve nota yayınları hakkında bilgi için bk. Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, İstanbul 1971-1979; Onur Akdoğu, *Türk Müziği Bibliyografyası (9. yy-1928)*, İzmir 1989; Bülent Alaner, *Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Belgelerle Müzik (Nota) Yayıncılığı (1876-1986)*, Ankara 1986; Armağan Sezen, *Türk Müziğinde Nota Yayıncılığı (1875-1928)*, İstanbul 1992.

Türk kültürünün takip edebildiğimiz ilk evrelerinden günümüze, başlangıcında tabl, sonra mehter daha sonra da bando adını alan askerî mûsikimiz, araştırmamızla ilgili olduğu ölçüde yalnızca "Sarayda Mûsiki" bölümünde ele alınmış, çocuk mûsikisinden ayrıldığı noktada kapsam dışı bırakılmıştır.

Ancak Muzıka-i Hümâyun'la eş zamanlı faaliyet gösteren bazı bando teşkilatının, çocuklara yönelik mûsiki eğitiminde önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bunların başında Tophane Muzıkası gelmektedir. 1891 yılında Tophane Sanat Okulu'nun yetenekli öğrencilerinden kurulan bu bandoyla eş zamanlı olarak 1888'de Bahriye'nin Tersane sanat okulunda da bir "Sıbyan Muzıkası" kurulmuştur.

Askerî bandolardan başka askerî bandocuların idaresinde kurulan sivil bandolar da bu konuda önemli bir yere sahiptir. Bunlar 20. yüzyılın başlarında memleketin muhtelif yerlerindeki sanat okullarında küçümsenemeyecek bandoculuk faaliyetleri göstermişlerdir. İstanbul Dârülaceze Muzıkası, İzmir Sanâyi Mektebi Muzıkası, Selânik Sanâyi Mektebi Muzıkası, Üsküp Sanâyi Mektebi Muzıkası, Bursa Sanâyi Mektebi Muzıkası ve Konya Sanâyi Mektebi Muzıkası'ndan çok değerli sanatçılar yetişmiş veya feyz almışlardır.

Çeşitli bandoların kurulup uzun veya kısa faaliyetlerine sahne olan İstanbul, işgalden sonra uzun zaman bir bando ihtiyacı duymuş ve sonunda zamanın vâli ve belediye başkanı Muhiddin Üstündağ'ın teşebbüsü ile Ortaköy, Balmumcu ve Beykoz yatılı öğrencileri ile Dârülaceze'den seçilen 40 öğrenciyle 1 Haziran 1927'de "İstanbul Şehir Bandosu" kurulmuştur. Bandonun başına Hulûsi Öktem ve yardımcılıklarına da Süreyyâ ve Fethi beyler getirilmiş, sonraları bu okul "Şehir Bandosu İlkokulu" adını almıştır.[14]

Çocuk mûsikisini ve eğitimini ele aldığımız bu bölüm beş alt başlığa ayrılmıştır. Sınıflandırmada, çocuğun mûsiki ile tanışmasında öncelikli mekânlar ve kurum sıralaması esas alınmıştır.

---

[14] Etem Ruhi Üngör, *Türk Marşları*, Ankara 1965, s. 38.

Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne Çocuk Mûsikisi başlıklı bu bölümde ilk olarak çocuğun mûsikiyle tanıştığı doğal mekânlar olan ev ve sokaktaki mûsiki hayatı ele alınmıştır. Beşikteki ninniden, sokak satıcılarının nağmelerine varıncaya dek geniş ve dağınık bir malzeme sunan bu mûsiki ortamı genel hatlarıyla incelenmiş ve büyük ölçüde hâtırât ve biyografi kitaplarından örnekler sunulmuştur.

İkinci alt başlıkta çocuğun ilk eğitim mekânlarından biri olan camilerdeki mûsiki hayatına yer verilmiş, yapılan eğitimin niteliği örneklerle izah edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü alt başlıkta ise çocuk eğitiminin en önemli mekânı olarak mektepler ele alınmıştır. Mekteplerdeki mûsiki hayatı bütün yönleriyle incelenmiş, hâtırât, biyografi ve tarihlerin taranması neticesinde elde edilen bilgiler okuyucuya sunulmuştur.

Dördüncü alt başlık, tekke ve dergâhlardaki mûsiki icra ve eğitiminde çocuğun yerini açıklamayı hedeflemektedir. Bu bölümde, mûsiki eğitimindeki etkisi göz önünde bulundurularak Mevlevîlik kurumuna öncelik verilmiştir.

Beşinci alt başlıkta, en üst düzeyde eğitim veren saray okulları ele alınmıştır. Başta Enderun-ı Hümâyun olmak üzere saraydaki mûsiki hayatı incelenmiş, çocuklara yönelik mûsiki eğitiminin niteliğini tespite çalışılmıştır.

Cami, mektep, tekke ve saray müesseselerinin incelenmesinden sonra mekân ve kurumlardan bağımsız olan "Özel Mûsiki Eğitimi" altıncı alt başlık olarak sunulmuştur.

1. 1. EV VE SOKAKTA MÛSİKİ

Geleneksel kültürümüzde çocuğun mûsikiyle ilk olarak, doğduğunda ve evde tanıştığı söylenebilir. Âdet olduğu üzere yeni doğan çocuğun kulağına ezan ve kâmet nağmeleriyle birlikte ismi okunur. Çocuk, ilk zamanlarda gününün çoğunu geçirdiği uykuya da ninnilerle dalar.[15] Evlerde yapılan mûsikili toplantılar, mevlidli törenler de çocuğun ilk kaşılaştığı mûsiki faaliyetlerindendir.

Çocuğun yaşadığı mekânı çevreleyen sokak ve mahallede de mûsiki türlü hallerde karşısına çıkar.

Çocuğun mûsiki hayatının bu bölümde incelenecek olan yönü sistemli bir eğitimden çok, gayri ihtiyâri edinilen müzik zevki ve bilgisine, bir başka deyişle kulağının dolmasına işaret etmektedir.

Ev, sokak, mahalle gibi doğal ortamlarda çocuk kulak terbiyesinden geçerken, devrin mûsiki zevkini ve repertuvarını edinebilmekte idi. Evde ninniler ve ev halkının diline doladığı şarkı ve türkülerin yanı sıra günde beş vakit duyduğu ezanlar, temcit ve salâlar, şarkılı çocuk oyunları, tekerlemeler, sokak satıcılarının nağmeleri, şahit olduğu âmin alayı, sünnet ve düğün merâsimleri, cülûs şenliği benzeri şenlik ve merâsimler, özellikle Ramazan ayında toplumun her kesiminin katıldığı ibadet ve eğlencelerle benzeri her türlü faaliyet bu tabii eğitimin zeminini oluşturmakta idi.

Bu doğal eğitim ortamının izini sürmekte başvurulması gereken başlıca kaynaklar hâtırât ve biyografilerdir.

---

[15] Araştırmamıza çerçeve oluşturan tarih aralığı içerisinde bestelenenler hariç ninniler, meydana çıktıkları veya söylendikleri tarihler tespit edilemediği için repertuvar bakımından araştırmamız dışında kalmaktadır. Ninnilerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Âmil Çelebioğlu, *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul, 1982.

Devrin çocukluk hayatında müziğin yerini anahatlarıyla Ahmet Râsim'in, "Hayat uzun bir şarkı imiş!.."[16] başlıklı yazısında görebilmekteyiz. Kendi çocukluk hayatına ait en kuvvetli hatıraların şarkılar olduğunu belirttikten sonra şöyle diyor:

> "Pek küçüklüğümde dilime doladığım:
>
> Badi badi bas da gel
> Tahtalar oynamasın
> ……………………
>
> Tophane'de oturduğumuz sokağı, evin şeklini her zaman aynı duygulanma ile gözümün önüne getirir… Sarıgüzel'deki evimizi pek severdim. Çifte bahçeli idi. İhtiyar halacığım arada sırada beni çağırır, elinde bir yemiş:
>
> -Benim şarkımı oku! der, derhal:
>
> Bilâl oğlan da ben sana varamam
> Kırk yıl karşımda dursan yine sana yalvarmam[17]
>
> Diye girişir; galiba pek çetrefil okuduğum için ihtiyarı kahkahadan gözyaşları içinde bırakırdım."

Yine aynı yazıda Ahmet Rasim, şarkıları evdeki hizmetli oğlandan, komşulardan ve sokaktan geçen ayıcıdan öğrendiğini de ayrıca belirtmektedir.

Benzerlerine günümüzde de rastlanabilen sokak satıcılarının kendilerine has nağmeleriyle yukarıdaki örnekte olduğu gibi devrin mûsiki hayatına katkıda bulunduğu söylenebilir. Bu gibi sokak satıcılarının pek çoğu sattığı ürünü duyurmak için kendi tertipledikleri cümle ve tekerlemeleri bir nevi besteyle seslendirirlerdi. Kimi zaman halk mûsikisi, kimi zaman klasik mûsiki nağmelerinden oluşan bu şarkılar aynı zamanda onların aldıkları mûsiki terbiyesi ve kulak dolgunluğunu aksettirirdi.

Çocuğun içinde bulunduğu doğal ortamlardan biri de çarşıdır. Alışveriş veya herhangi başka bir vesileyle çarşıda bulunan çocuk esnafla muhatap olabiliyor, onların mûsiki meclislerine iştirak edebiliyordu. Nitekim devrin kültür sanat hayatını anlatan eserlerde her meslekten zevâtın mûsiki eğitimi aldığına dair bilgiler mevcuttur. İbnülemin Mahmut Kemâl İnal *Hoş Sadâ* adlı eserinde Haşim Bey'in, evine ekmek getiren Ekmekçi Bağdasar Ağa'ya biriken borcuna mahsûben şarkı meşkettiğini belirtmektedir.[18] Ayrıca 1672-1675 yılları arasında İstanbul'da bulunmuş olan Antoigne

---

[16] Ahmet Rasim, *Vakit*, Teşrîn-i Sânî 1337, sy. 1425, s. 28.

[17] Bir Rumeli türküsü olan eserin asıl güftesi şöyledir: "Ben sana varmam Bilâl oğlan ben sana varmam/Yedi yıl karşımda dursan yine sana yalvarmam" *Rumeli Türküleri*, (Haz. Zeki Yılmaz), İstanbul 1999, s. 15.

[18] İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, İstanbul, 1958, s. 185-186.

Galland adında bir Fransız diplomat da anılarında mûsiki dersleri alan bir bostancıdan bahsetmektedir.[19]

Çocukların şahid olduğu veya bizzat iştirak ettikleri merâsimlerin başında "âmin alayı" gelmektedir. Okuma çağına yeni başlayacak çocukların mektebe gidecekleri ilk gün yapılan bu törenlerde ilâhiler söylenir, gülbank çekilir ve duâlar edilirdi. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgilere "Mektep Mûsikisi" bahsinde değinilecektir. Okula başlamak için yıl içinde belirli bir eğitim öğretim dönemi olmadığından hemen her zaman bu merâsime tesadüf edilebilmekte idi. Mektep hayatına dair diğer bir mûsiki faaliyeti ise *Kapama* adı verilen mektep gezilerindeki çalgılı eğlencelerdir.[20]

Hatim ve hafızlık törenlerinde güftesinde Kur'ân'dan, Kur'ân öğrenmenin faziletinden bahseden ilâhiler okunurdu. Güftesi Yunus Emre'ye, bestesi Zekâî Dede'ye ait olan, "Ne bahtlı ol kişi ki okuduğu Kur'ân ola" mısraıyla başlayan ilâhi bunlardan biridir.[21]

Sünnet düğünlerinde hali vakti yerinde olanlar konaklarında mutantan sünnet düğünleri yaparlar, kendi çocuklarından başka birçok fakir çocukları da sünnet ettirirlerdi. Eski zaman konaklarının *alan* denilen geniş ve büyük sofalarında karşılıklı sedirler üzerinde kıymetli yatak takımları ile süslü döşekler hazırlanır, hokkabazlar, çengiler, sâzendeler, hânendeler tutulur, akraba, ahbaplar davet edilirdi. Bir tarafta Karagöz perdesi kurulur, kadınların da görebilmesi için hareme giden kapının iki kanadı açılır, önüne bir kafes konurdu. Sırasıyla çalgılar çalar, şarkılar söylenir, hayal ve kukla oynatılır, selamlıkta, haremde misafirler ağırlanır, gelen misafirler sünnet çocuklarına altın saatler, kordonlar, en güzel oyuncaklar ve yazı takımları getirirlerdi.[22]

Beşik merâsiminde de mevlitten sonra çalgılar çalınıp şarkı ve ninniler söylenirdi.[23]

---

[19] Bk. Feyzi Halıcı, *Türk Mûsikisinin Dünü Bugünü ve Yarını*, Ankara 1986, s.161;
[20] Müsâhipzâde Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı*, İstanbul 1946, s. 34.
[21] Mustafa Uzun, "İlâhi", *DİA*, İstanbul 2000, XXII, s. 66.
[22] Müsâhipzâde Celâl, *A.g.e.*, s. 35-36.
[23] Âmil Çelebioğlu, *A.g.e.*, s. 30.

Saray mensupları tarafından gerçekleştirilen beşik merâsimleri, şehzâdelerin sünnet düğünleri, loğusa şenlikleri, hanedan üyelerinin evlilik törenleri, cülûs şenlikleri ve benzeri eğlencelerin, ihtişamı yönüyle çocukların zihninde farklı bir yer işgal ettiği de muhakkaktır.[24] Nitekim devrin tanıklarından Halide Nusret Zorlutuna *Bir Devrin Romanı*[25] adlı eserinde katıldığı bir cülûs şenliğini tüm ihtişamıyla okuyucuya aktarmaktadır.

Devrin çocuklarının sabırsızlıkla beklediği Ramazan ayı ibadet ve eğlenceleriyle mûsiki hayatı açısından apayrı bir yere sahiptir. Mahalle camiinde okunan ezanlar ve temcidler, ilâhilerle kılınan teravih namazları, Direklerarası'nda yapılan şenlikler semai kahveleri ve çalgıcı kahvelerdeki[26] eğlenceler, çocukların iştirak ettikleri faaliyetlerin başında gelir.

Halide Edip'in *Mor Salkımlı Ev*[27] adlı eserinde, Ramazan'a özgü teravih namazlarının çocukların zihninde ne derece yer işgal ettiğine güzel bir örnek olabilecek şu ifadeler yer almaktadır:

> "Bir tek ses, imamın sesi, her hareketi idare ediyor. Her hareket muazzam ve karışık bir ahenkle tek falso yapmadan, bir hareket senfonisi halinde birbirini takip ediyor. Mütemâdî bir ışıltı bu insan kütlesinin kalktığını, eğildiğini, alınlarının secdeye kapandığını görüyor ve işitiyorsunuz. Nihayet her şey sükût.
>
> Bana bu hareket ebediyen devam edecek hissini verdiği an, birdenbire herkes dizlerinin üzerinde kaldı; içlerinden kopup gelen, bir ağızdan havayı sarsan "Amin, amin" korosu o muazzam kubbeye çarptı durdu."

Ramazan davulcuları ve okudukları maniler o dönemde çocukların en önemli eğlence ve repertuvar kaynaklarından birini teşkil ediyordu. Ruşen Eşref Ünaydın *Ayrılıklar*[28] adlı eserinde çocukların bekçinin (davulcunun) yolunu gözlediğini, onun manilerini zevk ve ilgiyle dinlediklerini ve eşlik ettiklerini ayrıntılarıyla anlatmaktadır.[29]

---

[24] Osmanlı şenliklerinde çocuğun yeriyle ilgili bilgi için bk. Özdemir Nutku, *Tarihimizden Kültür Manzaraları*, İstanbul 1995, s. 91-98.

[25] Halide Nusret Zorlutuna, *Bir Devrin Romanı,* Ankara 2000, s. 2-5.

[26] Halit Fahri Ozansoy, *Eski İstanbul Ramazanları,* İstanbul 1968, s. 55-58, 79-81.

[27] Halide Edip Adıvar, *Mor Salkımlı Ev*, İstanbul 1963, s.22.

[28] Necat Birinci, *Rûşen Eşref Ünaydın'dan Seçmeler*, İstanbul 1982, s. 129-133.

[29] Bk. M. Sabri Koz, *Bekçi Baba Ramazan Fasılları,* İstanbul 1998.

Ramazan'ın çocuklar açısından en büyük eğlencesinin Karagöz seyri olduğunu söylemek mümkündür. Hemen her akşam Direklerarası'nda ve kahvehanelerde kurulan hayal sahnesi çocukların en çok rağbet ettikleri eğlencelerin başında geliyordu. Hâlit Fahri Ozansoy, *Eski İstanbul Ramazanları*[30] adlı eserinde çocukların bu eğlencelere iştirakiyle ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Sahip olduğu zengin repertuvar[31] düşünüldüğünde Karagöz oyununun çocukları mûsiki bakımından ne derece beslediği ve eğittiği tahmin edilebilir.

Bayram eğlencelerinin de benzer niteliklerde olduğunu devrin tanıklarının hâtırâtından takip etmek mümkündür. Halit Fahri Ozansoy aynı eserinde çocukların bayram eğlencelerinden şöyle bahsetmektedir:

> "İstanbul çocuklarının bayramlarda eğlendikleri birçok bayram yerleri vardı. Bunların meşhurları Fatih meydanında ve Şehzâdebaşı Camisi avlusunda kurulanlardı. Ayrıca, İstanbul'un her semtinde, Beyoğlu, Beşiktaş, Üsküdar ve Kadıköy'de mahalle mahalle, birçok bayram yerlerinde çocuklar bayramın tadını çıkarırlardı.
>
> Bütün bu bayram yerleri bir âlemdi. Beşik salıncaklar, kayık salıncaklar, atlıkarıncalar, çadırlarda tuluat kumpanyaları, cambazlar, müşterilerini beklerlerdi. Bunlardan başka, arabalar, atlar ve eşekler de vardı. Çocuklar attan iner, eşeğe biner, eşekten inince de topluca şarkılar söyleyerek arabalarla bir tur yaparlardı."[32]

Ev ve sokakta mûsiki hayatının eğitim yönü incelendiğinde, mûsikişinas bir ailede dünyaya gelen ve ilk mûsiki eğitimini ebeveyninden tahsil eden çocuklar da karşımıza çıkmaktadır. Pek çok çocuğun aldığı bu eğitim genelde ailenin ve çocuğun ilgi ve yeteneğiyle sınırlı kalmakla birlikte pek çok mûsikişinasımızın da bu yolla sanat hayatına adım attığı bir gerçektir. Ancak kurumlardan bağımsız olması yönüyle bu eğitimin, Özel Mekânlarda Mûsiki bölümünde ele alınması uygun görülmüştür.

---

[30] Halit Fahri Ozansoy, *A.g.e.,* s. 59-63.

[31] Etem Ruhi Üngör, *Karagöz Mûsikisi*, Ankara 1889.

[32] Halit Fahri Ozansoy, *A.g.e.,* s. 100-107.

1. 2. CAMİLERDE MÛSİKİ

Mehmet Kaplan, *Mûsiki ve Nota* dergisinde yayımlanan bir yazısında Şeyhülislâm Yahyâ'nın bir beytine atıfta bulunarak, camide ilâhi korosu ile ilgili düşüncelerini okuyucuyla paylaşır.[33]

Berlin'de bulunduğu sırada kilisedeki ilâhi korolarından etkilenen Mehmet Kaplan camilerde böyle ilâhi korolarının olmadığına hayıflanmış, sonrasında Şeyhülislâm Yahyâ'nın aşağıdaki beytine rastlayınca mesele zihninde aydınlanmıştır:

> "Âşiyân mahfilidir var ise gül camiinin
> Hem-zebân bir niçe tıfl andan olur nağme-güzâr"

Şeyhülislâm Yahyâ bu beytinde gül bahçesini camiye, bülbülleri de mahfilde bir ağızdan ilâhi okuyan çocuklara benzetmektedir. XVII. yüzyılda yazılmış olan bu beyit camilerdeki ilâhi korolarına delil olarak Mehmet Kaplan'ın sorusunu cevaplamakta ve araştırmamızın bu bölümüne de zemin teşkil etmektedir.

Yukarıdaki beyit camilerdeki mûsiki faaliyetlerinin ispatı ve meşruiyetinin tescili olmakla birlikte, şairinin şeyhülislâm olması yönüyle ayrıca anlamlıdır.

Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne kadarki dönem incelendiğinde çocukların mûsiki hayatında camilerin önemli bir yer teşkil ettiği görülür. Camiler, mûsiki kabiliyeti olan çocukların keşfedilmesi ve yetiştirilmesi hususunda neredeyse sıbyan mektepleri kadar önemli bir rol üstlenmiştir. Mûsikişinaslarımızın önemli bir kısmı camide okuduğu Kur'ân ve ezanlar sayesinde keşfedilmiş ve esaslı bir mûsiki eğitiminin temelini camilerde atmışlardır.

Kazasker Mustafa İzzet Efendi (1801–1876), küçük yaşta büyük bestekârlardan na'tler, ilâhiler meşketmeye başlamış ve bir gün Hidâyet Camii'nde okuduğu bir na'tini dinleyen padişahın ilgisi sebebiyle sarayın kapıları kendisine açılmıştır. II. Mahmud bir selamlık günü Hidayet Camii'ne gelmiş ve Mustafa İzzet'in başarı ile okuduğu bir na'ti dinledikten sonra, bu küçük çocuğun sesini ve mûsikiye olan istidadını çok beğenmiş ve takdir etmiştir. İyi bir mûsikişinas olan padişah yanındakilere onun tahsil ve terbiyesine itina ve ihtimam olunmasını emretmiştir.[34]

---

[33] Mehmet Kaplan, "Câmi'de Çocuklar Korosu", *Mûsiki ve Nota*, İzmir 1972, sy. 24, s. 23.

Muallim İsmâil Hakkı Bey (1865–1927) de henüz on iki-on üç yaşlarında iken camilerde okuduğu ezanlarla sesini duyurmuş ve devlet büyüklerinden, bir rivayete göre saray müezzinlerinden birinin aracılığıyla Muzıka-i Hümâyun'a alınmıştır.[35]

Camiler bizzat mûsiki eğitimi verilen yerler olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Hâfız Aziz Efendi (1856–1929), imamı olduğu Ortaköy Camii'nin avlusunda talebelerine mûsiki dersleri vermiştir.[36]

İzzeddin Hümâyî Elçioğlu (1875–1950), felçli haline rağmen Nişanca'da, babası Şemseddin Efendi ve ağabeyi Bahâeddin Efendi'nin şeyhlik yaptığı Kâdirî Tekkesi'nin yanındaki camide talebelerine mûsiki meşketmiştir. [37]

Süleyman Erguner (1902–1953), babasının ölümünden sonra küçük yaşta Sultan Selim Camii'nin müezzini olmuş ve caminin başimamı Sadettin Kaynak'tan mûsiki derslerine başlamıştır.[38]

Çocuklar, cami derslerinde mûsiki meşketmekle birlikte, Ramazan'da, bayramlarda, mübarek gün ve gecelerde yapılan mûsiki faaliyetlerine iştirâk edenlerin de önemli bir kesimini oluştururlar. Yapılan hazırlıklar, eğlenceler ve ibadetler yönüyle çocukların yoğun ilgisini çeken bu faaliyetler; devrin din, kültür ve sanat hayatının yeni yetişen nesil tarafından benimsenmesinde önemli rol üstlenmektedir.

Günde beş vakit duydukları ezanla birlikte, iştirak ettikleri teravih namazları, ilâhi, mevlid ve temcidler çocukların kulak terbiyesinde ilk adımı oluşturmaktadır. Sonrasında kabiliyeti tespit edilenler daha iyi bir eğitim almakta, diğerleri ise her ne yolda ilerlerse ilerlesinler devrin mûsiki zevkini kazanmış olmaktaydılar.

---

[34] M. Nazmi Özalp, *Türk Mûsikisi Tarihi*, İstanbul 2000, I, s. 573.

[35] Hayri Yenigün, "İsmail Hakkı Bey, Muallim", *Mûsiki ve Nota*, İzmir 1971, sy. 15, s. 13.

[36] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* II, s. 37.

[37] Ünzile Çuhadar, *İzzeddin Hümâyî Elçioğlu'nun Hayatı ve Eserleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Bitirme Ödevi, İstanbul 1996, s. 4.

[38] Nuri Özcan, "Erguner, Süleyman", *DİA,* İstanbul 1995, XI, s. 301.

Camilerdeki mûsiki faaliyetlerinin uzantısı günümüze kadar gelmektedir. Pek çok kişinin çocukluğunda, günümüz Türkiye'sinde, camilerde yazın açılan Kur'ân Kursları'nda ilâhi meşk ve terennüm ettiği herkesin mâlumudur. Böylesine köklü bir geleneğin kayıtlarının azlığı, camideki mûsiki meşkinin sanattan çok dinî gaye taşımasına bağlanabilir. Camideki tüm ibadetlerin adeta içine sinmiş olan mûsiki gündelik hayatın doğal bir uzantısı olarak kabul görmüştür. Bu nedenle camilerdeki mûsiki eğitimi ve bunun çocukları ilgilendiren yönü araştırılmaya ve incelenmeye muhtaçtır.

1. 3. MEKTEPLERDE MÛSİKİ

Osmanlı çocuklarının mûsiki ile ciddi olarak muhatap oldukları mekânların başında mektepler gelir. Devrin kaynakları incelendiğinde mûsikinin; mektep vakfiyelerinde, maârife dâir ferman ve risâlelerde ders olarak müstakillen yer almadığı görülmektedir. Ancak özellikle vakfiyelerde dolaylı olarak muallimlerin hoş eda ve sada sahibi olmaları, mûsiki sahasında mâhir bulunmalarıyla ilgili şartların yer aldığı bilinmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar neticesinde anlaşılmıştır ki; her içtimâî müessesede olduğu gibi mekteplerde de mûsiki, zorunlu müfredât dersi olmanın ötesinde mektep hayatının tabiî ve ayrılmaz bir parçasıdır.

Mekteplerde mûsiki hayatı hakkında bilgi edinebildiğimiz başlıca kaynaklar, devrin canlı tanıklarının hâtırâtı ve biyografilerdir.

Ahmet Râsim (1864–1932) *Falaka* adlı kitabında mektep hatıralarını anlatırken mûsiki meşkinden şöyle söz etmektedir:

> "Bu mektep[39], öteki mektepten[40] daha şen... Çünkü hoca erken gidiyor... Kalfa, hocanın yerine çıkıyor. İlâhicileri karşısına alıyor, gelsin meşk!...

---

[39] Kırkçeşme'deki Tezgâhçılar Mektebi.

[40] Sofular'daki mahalle mektebi.

İlâhi söyleyenlerin arasında olmayan bizlerde de kulak dolgunluğu hâsıl oluyor... Hiç unutmam... Daha ilk günü, açıktan mûsiki dersi aldım. Gerçekten, ne okunduğunun farkında değildim amma makâm hoşuma gitti, ısındım."[41]

Ahmed Râsim daha sonra, on bir yaşında iken kaydettirildiği Dârüşşafaka'da ilk defa mûsiki derslerine başlamıştır. [42] Mûsiki o tarihlerde hiçbir mektepte ders olarak okutulmazken Dârüşşafaka'da Hâfız Zekâî Efendi (1825–1897) tarafından 1877 tarihinden itibâren fahrî, 1884 yılından vefâtına kadar da vazifeli olarak okutulmakta idi. Ancak başlangıçta Dârüşşafaka'da bütün talebelere mûsiki dersi verilmezdi. O tarihlerde her sene mektebe yeni talebe alındığı zaman bunlar bir araya toplanır ve kendilerine, ekseriya Kur'ân'dan bir sure okutturularak aralarından sesleri iyi olanlarla mûsikiye kabiliyeti görülenler ayrılıp yalnız bunlara mûsiki dersi gösterilirdi.[43]

Hâlit Ziyâ Uşaklıgil (1867–1945) *40 Yıl* adlı eserinde mûsikiye dâir hatıralarına yer vermiş, Fâtih Askerî Rüşdiyesi'nin Resimhâne'sinde arkadaşıyla şarkı meşk ettiği günleri tahassürle kaydetmiştir.[44]

Zamanın mûsikişinaslarının biyografilerini incelediğimizde pek çoğunun sanat hayatına mahalle mekteplerinde başladığını görmekteyiz. Bu mekteplerdeki "İlâhiciler" pek çok talebenin keşfedilmesine ve iyi bir mûsiki eğitimi almasına zemin hazırlamıştır. İlahiciler, mektebe yeni başlayan öğrencilerden sesi güzel olanların ayrılıp hocanın ayrıca kendilerine musıki meşketmesi neticesinde teşekkül etmekteydi.

Büyük bestekârımız Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi (1778–1846), Çamaşırcı Mektebi'nde okurken sesinin güzelliğinden dolayı ilâhicibaşı olmuştur. Sonrasında, sesini bir merâsimde dinleyip beğenen Anadolu Kesedârı Uncuzâde Mehmed Emin Efendi tarafından keşfedilerek ilk mûsiki derslerini bu zâttan almıştır.[45]

Suyolcuzâde Sâlih Efendi (1806–1862) de sesinin güzelliği sebebiyle mektepte ilâhici seçilenlerdendir. Dokuz yaşındayken Topkapı Ağalar Camii'ne ilâhi okumak üzere çağrılmış ve dinleyenleri kendine hayran bırakmıştır. Bu hâdise ona sarayın kapılarını açmış, padişah II. Mahmud tarafından Enderûn-ı Hümâyun'a alınmıştır.[46]

---

[41] Ahmed Râsim, *Falaka*, İstanbul 1927, s. 48-50.
[42] İsmâil Bahâ Sürelsan, *Ahmet Râsim ve Mûsiki*, Ankara 1977, s. 4.
[43] Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osmân Nûrî, Ali Kâmî, *Dârüşşafaka – İlk Halk Mektebi*, İstanbul 1927, s. 77.
[44] Hâlit Ziyâ Uşaklıgil, *40 Yıl*, İstanbul 1969, s. 26.
[45] Nuri Özcan, "İsmâil Dede Efendi, Hamâmîzâde", *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, s. 93-95.

Yukarıdaki iki örnekte görüldüğü üzere "ilâhiciler" yalnızca mekteple sınırlı kalmayıp; Ramazan'da ve diğer mübârek günlerde veya mektebe başlama merâsimi gibi çeşitli merâsimlerde faaliyet göstermekte idiler. Hacı Ârif Bey (1831–1885) de henüz mahalle mektebinde iken sesinin güzelliğiyle dikkat çekmiş ve mektebin ilâhicibaşısı olmuştur.[47]

Enderûnlu Hâfız Hüsnü (1858–1919) mahalle mektebinde okurken sesinin güzelliğiyle dikkat çekmiş ve daha sonra Sultan Abdülaziz'in isteği üzerine saraya alınarak Enderûn'da eğitim görmüştür.[48]

Büyük mûsikişinaslarımızdan Hâfız Sâmi (1874–1943) ve M. Suphi Ezgi (1869–1962) de mahalle mektebinde okuduğu ilâhilerle keşfedilen öğrencilerdendir.[49]

Devrin şartlarına ve ailelerin gelir seviyelerine göre yapılan "mektebe başlama merâsimi" de zamâne çocukluğunun renkli bir yüzünü oluşturur. Hemen her çocuğun hayatında önemli bir süreç olan mektep hayatının, çocukları daha başından mûsiki ile kuşattığı görülmektedir.

Mektebe başlama merâsimini havâs "bed-i besmele cemiyeti" halk ise "âmin alayı"[50] olarak adlandırmıştır. Bu merâsime bilhassa hâli vakti yerinde olan ailelerce çok ehemmiyet verilmiştir. [51]

Eğer çocuk fakir ise babası veya annesi tarafından en yakın mektebe götürülür, hocanın eli öptürülüp okutulmasına itinâ olunması ricâ edilir, bu sırada mektepte yapılan merâsimlerde çocukların okuduğu ilâhilerle karşılaşırdı.

---

[46] Sadun Aksüt, *TürkMûsikisinin 100 Bestekârı,* İstanbul 1993, s. 136-137.

[47] Nuri Özcan, "Hacı Ârif Bey", *DİA,* İstanbul 1996, XIV, s. 440.

[48] Nuri Özcan, "Hâfız Hüsnü, Enderunlu", *DİA,* İstanbul 1997, XV, s. 90.

[49] Nuri Özcan, "Ezgi, Mehmet Suphi", *DİA*, İstanbul 1995, XII, s.36; "Hâfız Sâmi", *DİA,* İstanbul 1997, XV, s. 102.

[50] Bk. Mustafa Öcal, "Âmin Alayı", *DİA*, İstanbul 1991, III, s. 63.

[51] Osman N.Ergin, *Türkiye Maârif Tarihi*, İstanbul 1941, I, s. 77.

Orta halli bir ailenin çocuğu ise giydirilip kuşatılarak süslenir, boynuna cüz kesesi takılır ve yakın akrabasıyla yol boyu ilâhiler okunarak mektebe gidilirdi.

Zengin ve kibar bir ailenin çocuğu mektebe başlayacağı zaman gideceği mektebin hocasına haber gönderilir, hoca tarafından da talebeye âmin alayı yapılacağı söylenerek, herkesin güzel giyinmesi tembihlenirdi. Çok kere Perşembe ve bazen de Pazartesi günleri yapılan bu alaylarda sabahleyin çocuklar bayramlık elbiselerini giyinmiş oldukları hâlde mektepte toplanırlardı. Önde ilâhiciler, arkada âminciler (ilâhi okunurken âmin diye bağıran talebeler) olmak üzere ikişer ikişer dizilirler ve böylece mektebe başlayacak çocuğun evine doğru hareket ederlerdi.[52]

İlâhici başı bu sırada gurubun önünde, gerektiğinde arka arka yürürken bir taraftan koroyu, bir bakıma da alayı idare ederdi. İlâhiciler dik perdeden ve yüksek sesle koro halinde (cumhur) yürüyüş temposuna uygun ilâhiler okur, âminciler beyit veya kıt'a aralarıyla nakaratların ardından hep beraber "âmin" diyerek yürürken, Kur'ân öğrenmeye, ilim ve tahsiline atılacak bu ilk adıma, sevabına nail olmak arzusuyla, veliler ve mahalle sakinlerinin de iştirakiyle yol buyunca gittikçe artan kalabalık, mektebe başlayacak çocuğun evine gelince sokak kapısı önünde durulurdu.

Aile hatırlı, hali vakti yerinde ise hoca, kalfası ve ilâhi okuyanların en iyilerinden birkaç kişi, mahalle ileri gelenlerinden alaya katılanlarla birlikte, evin selamlığına alınarak minderlere oturtulur, rahlenin başına geçen hoca karşısına öğrencisini alır, davetlilerin huzurunda çocuğa besmele çektirir, "Rabbi yessir…" duâsını tekrarlatıp ilk ders olarak cüzden (supara) elifbanın yer aldığı ilk sayfayı okutur, üç defa "Rabbi zidnî ilmen / Yârabbi ilmimi arttır" dedirtince hazır bulunanlar hep bir ağızdan yüksek sesle "âmin" derlerdi. Okunan kısa bir aşr-ı şerifin ardından ilâhiciler mektep ilâhilerinden bir veya birkaçını okuduktan sonra hocanın mektep gülbankini çekmesi ve duâ etmesiyle merâsimin bu ilk safhası tamamlanır, hoca ve öğrencisine hediyeleri verilir, davetlilere yemek veya tatlı ikram edilir, alaya şeker dağıtılırdı.

Evdeki bu ilk törenlerin ardından yeni öğrenci çoğu kere oğlansa midilli, kızsa faytona bindirilip ailesi de alaya katılarak tekrar yola çıkılır ve yine ilâhiler okunup âminler çekilerek başka bir çocuğun evine gidilirdi. Bu defa âmin alayına daha büyük bir kalabalık katılırdı. Âdet olduğu üzere ilâhilerle şehir içinde belli bir güzergâhı dolaşan alay mektebe dönerdi. Avluda Arapça güftesi Şeyh Mehmed Bekrî'ye ait, Saba makâmındaki "Kad fetehallahu bi'l-mevâhib ve câe bi'n-nasri ve'l-meârib (Allâh kullarına nice nimetler vermiştir) ilâhisi (şuğul) okunduktan sonra hocanın çektiği gülbankin ardından merâsim duâ ile son bulunca talebeler sınıfa girerek derse başlanırdı.[53] En sonunda törene katılan bütün çocuklara birer, ilâhicilere ikişer, ilâhicibaşına üç kuruş; hoca, kalfa ve hizmetliye münasip miktarda para ile mintanlık ve cübbelik kumaş verilirdi.[54]

---

[52] Tâhirül Mevlevî, "Mektebe Başlama Merâsimi", *Mahfel Mecmuası*, İstanbul 1342, III, sy. 42, s. 114.

Mektebe başlama merasiminin çocuğun hayatında ne derece yer ettiğini tahmin etmek mümkün görünmektedir. Elde edilen bilgiler, çocuğun bu renkli ve eğlenceli merasimlerle korku ve heyecanından sıyrılıp şevkle öğrenimine başlamasını mümkün kılmaktadır. Bu merasimlerle çocuk okumanın ne derece ehemmiyetli ve değerli bir vazife olduğunu kavrayabilmektedir.

Çocuk başta olmak üzere ailesini, mektep arkadaşlarını, mahalle halkını, hatta şahit olan herkesi coşku ve neşeyle dolduran bu merâsimin etkisinin temelinde şüphesiz ki mûsiki yatmaktadır. Zîrâ devrin aileleri bu gerçeğin bilincinde olduklarından, ilâhici takımının seçimine büyük önem verirlerdi. Alaya daha iyi bir ilâhici takımının katılmasına itina gösterilir, başka mekteplerin ün salmış ilâhicileri, arzu eden aileler tarafından o gün için tutulurdu. Her mektebin kendi ilâhicileri olmakla beraber mekteplere bağlı olmayan ve şöhretleri İstanbul'u tutmuş ilâhiciler de vardı. İsteyenler bunları getirtebilirlerdi.

İzzeddin Hümâyî Bey (1875–1950), doğup büyüdüğü semt olan Nişanca'daki evinin üst katında, "Nişanca İlâhi Grubu" adı altında talebelerine mûsiki meşketmiştir.[55]

---

[53] Mustafa Uzun, "Mektep" (Mektep İlâhisi ve Gülbangi), *DİA,* Ankara 2004, XXIX, s. 10-11.

[54] Ali Birinci, "Mektebe Başlama Merâsimi", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi: Bildiriler IV,* Ankara 1982, s. 43-45.

[55] Ünzile Çuhadar, *A.g.e.*, s. 4-5.

İlâhici takımının devrin sosyal yaşantısında ne derece yer tuttuğunun önemli delillerinden birisi de Eyüp Nişancası'nda Davud Ağa Camii'nin yanındaki sokağın adının "İlâhiciler Sokağı" olmasıdır.[56]

Mahalle mektebinde okutulan ilâhiler daha çok Niyâzî-i Mısrî'den ve Yunus Emre'den ve genellikle tahsille, bilgi ile alâkalı olanlardan seçilirdi.[57] İlâhilerin tespit edilebilen örnekleri araştırmamızın üçüncü bölümünde yer almaktadır. Son devirlere doğru bu ilâhiler arasında halk şarkısı mâhiyetini almış olan "Ey Gaziler" ve "Sivastopol Marşı" da yer almıştır.[58]

Eğer mektebe başlayacak çocuk tekke şeyhlerinden yahut tarikat mensuplarından birisinin çocuğu ise, âmin alayına şeyhin tarikatına mahsus sancaklarla tekkenin dervişleri iştirâk ederek nevbe (tekkelerde bayram ve kandil günlerinde ayinden önce yapılan mûsiki faslı) ile tarikat ayini de yapılırdı.[59]

Mûsiki eski mekteplerde uzunca bir süre resmî müfredât çerçevesinde yer almadığından konu ile ilgili evrâka tesadüf edilememiştir. Ancak hâtıra, biyografi ve târihî kaynaklar gözden geçirildiğinde öğretimin mâhiyeti ile ilgili bilgi edinmek mümkündür. Balıkhâne Nâzırı Ali Rızâ Bey *Onüçüncü Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı* adlı eserinde mekteplerin müfredâtından bahsederken mûsiki meşkine de değinmektedir:

> "Tebâreke, Kad semi'a ve Zariyât cüz'lerini okuduktan sonra Mushaf-ı şerife çıktığında tecvid dersi ilâve edilir, Mızraklı İlmihâl dersi de onu takip eder. Bir de bed'-i besmele cemiyetlerinde, âmin alaylarında okutmak için çocuklara ilâhiler meşk ettirilir."[60]

Osman N. Ergin de *Türkiye Maârif Tarihi* adlı eserinde mekteplerde mûsiki meşki ile ilgili olarak; sesi iyi olanların ayrılarak onlara ilâhi öğretildiğini, kalan talebeye de hep bir ağızdan euzü besmele çekmenin talim ettirildiğini kaydetmektedir.

---

[56] Mustafa Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsiki*, İstanbul 1997, s. 53.
[57] Ali Birinci, *A.g.e.*, s. 46.
[58] M. Şâkir Ülkütaşır, "Sıbyan Mekteplerinde Törenler", *Ülkü*, Ankara 1949, III, sy. 32, s. 17.
[59] Osman N. Ergin, *A.g.e.*, I, s. 82.
[60] Balıkhâne Nâzırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, (Haz. Ali Şükrü Çoruk), İstanbul 2001, s. 18.

Maârif inkılâbının gerçekleştirildiği devreye kadar mekteplerdeki mûsiki öğretiminde meşkten başka bir usûlün kullanılmadığı görülmektedir. Ülkemizde sistemli olarak ilk mûsiki dersinin verildiği okul olan Dârüşşafaka'nın mûsiki talim süreci incelendiğinde uygulanan yöntem hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Rauf Yektâ Bey *Esâtîz-i Elhân* adlı eserinde Dârüşşafaka'nın mûsiki muallimi Zekâî Dede ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

> "Zekâî Efendi, Dârüşşafaka'da meşkettiği talebesine dahi -kendisine mahsus bir usûlle- notasız, işaretsiz, bütün perdeleri sırasıyla anlamak ve inde'l-hâce tahlîl etmek meleke-i ameliyesini tedrîcen iktisâb ettirmiş idi ki talebe-i mümâileyhin bu iktidârını reyü'l-ayn müşahade ve bizzat dahi tecrübe ettiğim vakit ulüvv-i himmet-i üstâdı âcizâne takdîr ve tebcîle mecbûr olmuştum."[61]

Zekâî Dede'nin vefâtından sonra yerini oğlu Hâfız Ahmed Efendi [Irsoy] almış ve 1943 yılında vefâtına dek mûsiki derslerini o sürdürmüştür. Ancak, 1925'ten sonra Maârif Vekâleti'nin müzik eğitimini batılılaştırma çabaları çerçevesinde dersin kapsam ve yöntemi biraz değiştirilmiştir.[62] 1927 yılında ise durum şöyledir:

> "Elyevm Dârüşşafaka'da iki türlü mûsiki tedrîs olunmaktadır. Birisi resmî programa göre sûret-i umûmîde ders olarak solfej, diğeri de eskisi gibi arzu edenlere sûret-i husûsîde meşk edilen mûsikidir. Her ikisinde de nota tatbîk edilmektedir."[63]

Bu dönemde Türk mûsikisi öğretimi, Musa Süreyyâ ve Zeki Üngör'ün bakanlığa verdiği rapor üzerine 1926'da yasaklanmış, 1934'te de radyolardan kaldırılmış ve bu durum 1975'e kadar devam etmiştir. Bu süreçte eğitim daha çok özel mekânlarda ve bir ölçüde gizli olarak devam etmiştir.[64] İzzeddin Hümayî Bey'in öğrencisi Necdet Tanlak bir röportajda o devirde, hocanın özel meşkhânesindeki mûsiki çalışmaları esnasında çekilen sıkıntıları dile getirmiştir.[65]

Araştırma esnasında göze çarpan "ilâhi muallimi" tabiri, mekteplerdeki mûsiki faaliyetlerini müşahhaslaştırması bakımından anlamlıdır. Bu tabir, maarif tarihlerinde, ilgili ferman ve risalelerde yer almasa da içtimai sahada yerleşmiş bir geleneği ve eğitim sürecini göstermektedir.

---

[61] Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân*, (Hazırlayan: Nuri Akbayar), İstanbul 2000, s. 34-35.
[62] Cem Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz,* İstanbul 1998, s. 139.
[63] Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osmân Nûrî, Ali Kâmî, s. 77.
[64] Müzik yasağı için bk. Cinuçen Tanrıkorur, *Biraz da Müzik*, İstanbul 2001, s. 63-67.
[65] Ünzile Çuhadar, *A.g.e.,* s. 11.

Meselâ; Eyyûbî Mehmed Bey, Muzıka-i Hümâyun'da mûsiki dersleri verirken aynı zamanda Hacı Arif Bey'in okuduğu ilkokulda ilâhi hocalığı yapmaktaydı.[66]

Mekteplerdeki mûsiki eğitiminde kız-erkek ayrımı yapılmamış olması da dikkat çeken hususlardan birisidir. Burhan Felek *Yaşadığımız Günler* adlı kitabında mektepte ilâhicibaşı olan annesinden ve onun iştirâk ettiği mektebe başlama merâsimlerinden bahsetmiştir.[67]

Elde edilen bilgiler ışığında; mekteplerdeki mûsiki faaliyetlerinin, devrin çocukluk hayatında hem eğitim hem de eğlence yönüyle büyük yer tuttuğu görülmektedir. Meselenin gölgede kalan yönleri ise, biyografi ve hâtırâtın taranması nispetinde aydınlanacaktır.

1. 4. TEKKE VE DERGÂHLARDA MÛSİKİ

Tekke ve dergâhlar, yüzyıllar boyunca Türk mûsikisinin ayakta kalmasına ve beslenmesine yardımcı olmuş; nazariyatının tespitinde ve repertuvarın intikalinde öncü bir rol üstlenmiştir.

Özellikle Mevlevîye, Uşşakiye, Kâdiriye, Rıfâiye, Bedeviye, Şâzeliye, Bayrâmiye, Devrâniye, Gülşeniye, Bektâşiye, Halvetiye ve Celvetiye gibi cehrî tarikatler özel olarak dinî genel olarak lâdinî mûsikiyi bünyesinde barındıran müesseselerdir.[68] Ancak Mevlevîlik, Enderun'la kıyaslanabilecek düzeydeki mûsiki eğitimi yönüyle ayrıca incelenmeye değerdir. Bu bakımdan, tekke ve dergâhlardaki mûsiki hayatını Mevlevîlik ekseninde incelemeyi uygun gördük.

---

[66] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* I, s. 591.
[67] Burhan Felek, *Yaşadığımız Günler*, İstanbul 1974, s. 42-43.
[68] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* I, s. 111.

XII. yüzyılda Konya'da kurulan Mevlevîlik, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde ve Osmanlı Medeniyeti'nin yapısında önemli bir unsur olarak giderek gelişmiş, bir ilim ve irfan yuvası olmuştur. Başta İstanbul olmak üzere Gelibolu, Edirne, Kütahya, İzmir, Eskişehir, Tokat, Urfa, Anadolu'nun başka şehirleri ile Rumeli'nin önemli merkezlerinde, Şam, Kâhire, Halep gibi yerlerde tekkeler açılmış, pek çok sanatkârın yetişmesine zemin hazırlanmıştır.

1720'li yılların sonlarına doğru kaleme aldığı *Atrabü'l-Âsâr fi Tezkireti Urefâi'l-Edvâr* adını taşıyan ve çoğunlukla onyedinci yüzyıl başlarının mûsikişinaslarının biyografilerini içeren tezkirede Şeyhülislâm Es'ad Efendi (1685–1753) pek çok müzisyenin mevlevîhânede yetiştiğini belgeleyerek bu kurum hakkında pek latîf tasvirde bulunmuştur:

> "Fenn-i mûsikiyi çeşmesâr-ı rahîk-i irfân olan hankâh-ı mevlevîyyeden ahz eylemiştir."[69]
>
> [Mûsiki ilmini, bilginin tatlı şerbetinin çeşme başları olan Mevlevî dergâhlarından almıştır.]

Tekke efrâdının, meşâyihin ve dervişlerin çocukları da buralarda ilk mûsiki eğitimin aldıkları gibi, ehl-i tarîk olmayanların çocukları da bu eğitim merkezlerinden istifâde edebiliyorlardı. Hatta yapılan araştırmalar, bilhassa mûsiki sahasında gayri müslimlerle karşılıklı gerçekleştirilen öğrenim ve öğretim faaliyetlerini de ispat etmektedir.

Pek çok mûsikişinasımızın çocuk yaşta tekke ve dergâhlarda eğitim aldığı bilinmekle beraber; hocaların bizzat çocuklara yönelik eğitim yaptıklarına dair kayıtlar da mevcuttur.

Mesela; Hastazâde Abdullah Efendi (ö. 1746), zâkirbaşı olduğu Şeyh Ahmed Gazzî Tekkesi'nde çocuklara ders vermiştir.[70] Yaşadığı devir itibariyle araştırmamız dışında kalsa da; o yıllarda böyle bir eğitim faaliyetinin varlığının, günümüze gelinceye kadarki süreçte bu mekânlarda yetişen mûsikişinaslar da göz önünde bulundurulunca bir geleneğe işaret ettiği muhakkaktır.

---

[69] Mehmed Veled, "Şeyhülislâm Es'ad ve Atrabü'l-Âsâr", *Mekteb*, sy. 10, s. 234.

[70] Nuri Özcan, "Abdullah Efendi, Hastazâde", *DİA,* İstanbul 1988, I, s. 98.

XIX. yüzyılın başlarında İstanbul'da doğduğu tahmin edilen Neyzen Deli İsmâil Dede (Veli Dede), ilköğrenimini tamamladıktan sonra, çocuk yaşında Galata Mevlevîhânesi şeyhi Kudretullah Dede'ye intisab etmiş, ney üflemeyi ve mûsikiyi burada öğrenmiştir.[71]

Yaşadığı dönemin en iyi neyzeni, tanburîsi ve mûsiki bilginlerinden biri olan Abdülhalim Efendi (1824–1896), çocuk denebilecek yaşta Üsküdar Tabaklar Rifâî Tekkesi şeyhi Nuri Efendi'ye intisab etmiştir.[72]

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hayata gözlerini açmış olan Ahmed Hüsâmeddin Dede Efendi (1839–1900), ilköğreniminden sonra mevlevîhânede özel eğitim görmüştür. Mûsikiyi burada öğrenmiş ve ölünceye kadar tekkenin kudümzenbaşılığı görevini başarıyla sürdürmüştür.[73]

Mehmed Celâleddin Dede (1849–1907), Davutpaşa Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra öğrenimini mevlevîhânede sürdürmüş ve mûsiki eğitimi almıştır.[74]

Aziz Dede (ö.1905), küçük yaşta gittiği Mısır'da Kâhire Mevlevîhânesi'ne devam etmiş, burada Sivaslı takma adı ile bilinen şeyhten ney ve mûsiki dersleri almıştır.[75]

Bolâhenk Nuri Bey (1834–1911), Hüseyin Fahreddin Dede (1854–1911), Ahmet Irsoy (1869–1943) ve Süleyman Erguner gibi ünlü mûsikişinaslarımız da ilk mûsiki bilgilerini küçük yaşta, tekke ve dergâhlarda almışlardır.

Teselya Yenişehir'de öğrenimini sürdürürken sesinin güzelliğiyle Yenişehir Mevlevîhânesi şeyhi Nazif efendinin dikkatini çeken Giriftzen Âsım Bey (1851- 1929) de ilk mûsiki bilgilerini mevlevîhânede almıştır. Neyzen Yusuf Paşa'nın çıraklarından

---

[71] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* I, s. 568.
[72] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.*, I, s. 626.
[73] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* I, s. 639.
[74] Sadun Aksüt, *A.g.e.,* s. 224.
[75] Nuri Özcan, "Aziz Dede", *DİA,* İstanbul 1991, IV, s. 334.

Hasan Dede'den ney öğrenmeye başlamış, dört yıl kadar süren bu eğitimden sonra on yedi-on sekiz yaşlarında İstanbul'a gelerek mûsiki çalışmalarına devam etmiştir.[76]

Yedi yaşlarında iken, İzmir Mevlevîhânesi şeyhi ve amcası olan Neyzen Emin Dede'den mûsiki meşkeden Mehmet Rakım Elkutlu (ö.1948), kısa zamanda belli bir seviyeye gelerek dergâhtaki ayinlere katılmaya başlamıştır. On yedi yaşında mevlevîhânenin naathanlığına, yirmi sekiz yaşında da kudümzenbaşılığına getirilmiştir.[77]

Büyük mûsiki bilginimiz Rauf Yektâ Bey de küçük yaşta mevlevîhâneye bağlanmış ve mûsiki aşkını burada tatmıştır.[78]

Yüzyıllar boyunca, mûsikimizin gelişmesine ve korunmasına hizmet etmiş tekke ve dergâhların en önemli özelliği şüphesiz herkese açık oluşlarıdır. Elde edilen bilgiler; ırk, meşrep, yaş, mevki, nüfûz ayırt etmeksizin herkesin bu kapılardan girebildiğini ispata kâfî gelmektedir.

1. 5. SARAYDA MÛSİKİ

Mûsikimiz, Osmanlı saray hayatında gerek icrâ gerekse eğitim yönüyle geniş bir faaliyet sahasına sahip olmuştur. Elde bulunan bilgiler ışığında, saraydaki mûsiki faaliyetlerini bir nevi özel konservatuvar modeli olarak değerlendirmek mümkündür.

Sarayda mûsiki eğitimi için on yedinci asra kadar, Enderun-ı Hümâyun'un büyük ve küçük odalar olarak anılan bölümleri tahsis edilmişti. Devşirme olarak toplanan çocuklardan kabiliyetlileri, Galata Sarayı, İbrâhim Paşa Sarayı, Edirne Sarayı gibi saraylardan belirli zamanlarında alınarak Topkapı Sarayı'ndaki büyük ve küçük odalara verilirlerdi. Bu yeni talebeler orada tahsilden sonra onyedinci asırda IV. Murad (1623–1640) tarafından ihdas edilen Seferli odasına naklolunarak yetiştirilirlerdi ki, yaşları on yediden ziyâde olmazdı.[79] Çocuğun mûsikiye karşı yeteneği varsa Meşkhâne'ye yazdırılırlardı. Öğrenciler saz ve ses sanatkârı olmak üzere her biri bir ustanın yanına çırak olarak verilirlerdi. Lalaları mûsikişinas ise ilk dersleri bunlar verirlerdi. Öğrenciler bu sanatın bütün inceliklerini kavrayıp belledikten sonra ustalaşırlar, Topkapı Sarayı'nda ilk kez yapılan "Fasl-ı Hümâyun"da marifetlerini sergilemeleri neticesinde ihsan ve iltifatlara nail olurlardı.[80]

---

[76] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* II, s. 39-40.
[77] Nuri Özcan, "Elkutlu, Mehmet Rakım", *DİA,* İstanbul 1995, XI, s. 55.
[78] Sadun Aksüt, *A.g.e.*, s. 301.

Oda çocuklarına ders verecek mûsiki hocası belirli günlerde dışarıdan aylıklı olarak tayin edildiği gibi bazen kiler, hazine ve has odalı Enderunluları arasından da seçilirdi; fakat dışarıdan yevmiyeli hoca getirilmemesi esastı. Genellikle İstanbul'da mûsikinin ameli ve nazari kısımlarında yetkisi olan üstâd mûsiki alimleri seçilirdi. Bu hocalara "Muallimîn-i Enderun-ı Hümâyun" denilirdi.

Sarayın erkek mûsikişinasları bu suretle yetiştikleri gibi sarayın Harem-i Hümâyun'unun kadınlar kısmındaki cariyelerin muallimleri de öğrencilerini hem sarayda ve hem saray dışındaki evlerinde talim ettirirlerdi.[81]

Enderun'da öğrenim süresi on dört yıldı. Öğrencilikten başlayan ve yasalarla sınırlandırılmış bir terfi sistemi vardı. Odabaşı, çavuş ağa, çavuş mülazımı, çavuş ve ağa gibi aşamalardan geçtikten sonra çok yetenekli olanlar müsâhipliğe kadar yükselebilirlerdi. "Çavuş" unvanı çoğunlukla mûsikişinaslara verilirdi. Bu yolda ilerlemek isteyen öğrenciler meşkhânede dikkatleri çekmeye gayret ederler ve özel ilgi görürlerdi.[82]

Enderun'da tahsillerini bitirenler, çeşitli rütbelerle sarayın fasıl heyetlerine dâhil olur yahut müezzinlik, imamlık gibi dini görevlere geçerlerdi. Dini görevlere geçenler "Efendi", diğerleri "Ağa" olarak adlandırılırdı.

---

[79] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlılar Zamanında Sarayda Mûsiki Hayatı", *Belleten*, XXI, sy. 161, Ocak 1977, s. 79, 86-87.
[80] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* 1, s. 30-31.
[81] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *A.g.e.*, s. 87.
[82] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.*, s. 32.

Enderun'daki eğitim faaliyetleri 1826'da II. Mahmud devrindeki yenileşme hareketlerine kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra kurulan Muzıka-i Hümâyun, Enderun mûsiki mektebinin yerini almıştır.[83]

Türk mûsikisi eğitimi, daha sonraki devirlerde padişahların ilgisi nispetinde inişli çıkışlı bir seyir göstermektedir. Nihayetinde ise Cumhuriyetin ilanı ve saltanatın kaldırılması ile saray mızıkası ve Türk mûsikisi sanatkârları Ankara'ya nakledilerek Cumhurbaşkanlığı kadrosuna alınmıştır.[84] Bir müddet sonra da Türk mûsikisi icra heyeti lağvedilmiştir.

Her sahada olduğu gibi mûsiki sahasında da eğitimin çocuk yaşta başlatılması esastır. Enderun mektebinde eğitim görecek olan öğrenciler; devşirmeler ve yeteneğiyle dikkat çekmiş farklı ortamlardan gelen çocuklardan oluşuyordu. Nitekim, Türk mûsikisinde "Kantemiroğlu Edvarı" olarak bilinen eserin sahibi Boğdan Prensi Dimitri Kantemir (1673–1723) dört yaşında Enderun'a girmiş ve orada eğitim görmüştür.[85]

Küçük yaşta Galata Sarayı'nda içoğlanı olarak eğitilmek üzere seçilen büyük bestekâr Hacı Sadullah Ağa (1760–1808), buradaki ilk tahsilinin ardından Enderun'a alınarak mûsiki meşketmiştir. On, on bir yaşlarında girdiği Enderun'da yirmi seneden fazla kaldıktan sonra II. Selim'e müsâhip olmuş ve saraydaki cariyelere mûsiki dersi vermiştir.[86]

Suyolcuzâde Salih Efendi de küçük yaşta Enderun'a alınarak orada eğitim görmüş bir bestekârımızdır. Salih Efendi muhteşem sesiyle henüz mektepte iken kendisini göstermiştir. Enderun'a kabulüne sebep olan hadise, talebe seçimi ile ilgili fikir vermesi bakımından önemlidir: Henüz dokuz yaşındaki Salih, Topkapı Sarayı Ağalar Camii'ne ilâhi okumak üzere çağrılır. Okuduğu ilâhiyle herkesi büyüleyince, onu dinleyen saray efradının ısrarı üzerine II. Mahmud tarafından Enderun'a alınarak öğrenci sıfatıyla Seferli koğuşuna yerleştirilir. [87]

---

[83] Yılmaz Öztuna, "Enderun Mûsiki Mektebi", *TMA*, I, s. 191.
[84] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.*, s. 62.
[85] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *A.g.e.*, s. 110.
[86] Güldeniz Ekmen, "Hacı Sadullah Ağa", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, s. 496.
[87] Sadun Aksüt, *A.g.e.,* s. 136-137.

Ünlü Türk mûsikisi bestekârı, hânende ve mûsiki hocası Haşim Bey (1815–1868) sesinin güzelliğiyle dikkati çekince sekiz yaşında Enderun-ı Hümâyun'a alınarak meşkhânede mûsiki öğrenimine başlamıştır.[88]

Enderunlu büyük bestekâr Hafız Hüsnü de henüz mahalle mektebinde iken sesinin güzelliğiyle dikkati çekmiş, Sultan Abdülaziz'in isteği üzerine Enderun'a alınarak burada tahsilini sürdürmüştür. Ayrıca yetişmesiyle bizzat padişahın ilgilendiğini kendisi ifade etmiştir.[89]

Başmâbeyinci Mehmed Bey'in oğlu Mehmed Nevres Paşa da henüz sekiz yaşında iken Enderun'a alınmış ve burada mûsiki eğitimi görmüştür.[90]

Enfî Hasan Ağa (ö.1724), Hacı Fâik Bey (ö.1891), Şehlevendim Abdullah Ağa, küçük yaşta Enderun'a girerek burada yetişmiş büyük mûsikişinaslarımız arasında gösterilebilir.

Enderun-ı Hümâyun'un kapatılmasından sonra onun yerini alan Muzıka-i Hümâyun mektebinde Türk ve Batı mûsikisi eğitimi eş zamanlı olarak verilmeye başlandı. O sıralarda Enderun henüz dağılmadığından öğrenciler buradan seçildi. Muzıka-i Hümâyun'un daha sonraki talebe seçimlerinde Enderun-ı Hümâyun'da olduğundan farklı bir yöntem izlendiğine dair bir bilgi mevcut değildir.

Necib Paşa (1812?-1883), Reşid Safvet Atabinen'in kaydına göre, 1824'te yani 12 yaşlarında iken Enderun-ı Hümâyun'a alınmıştır. Babası ve dedesi Enderun'da hoca, kendisi de kabiliyetli olduğu için, buraya kolaylıkla girmiştir. Muzıka-i Hümâyun kurulunca Necip Paşa, Enderun'dan çıkarılıp bu saray teşekkülüne verilmiştir. [91]

Büyük mûsiki muallimi İsmâil Hakkı Bey (1866–1927) mahalle camiinde ezan okurken sesini beğenen hünkâr müezzinlerinden birinin delaletiyle 13 yaşında iken Muzıka-i Hümâyun'a kabul edilmiştir.[92]

---

[88] Nuri Özcan, "Hâşim Bey", *DİA,* İstanbul 1998, XVI, s. 407.
[89] Nuri Özcan, "Hâfız Hüsnü, Enderunlu", *DİA,* İstanbul 1997, XV, s. 90.
[90] Sadun Aksüt, *A.g.e.*, s. 156.
[91] Yılmaz Öztuna, *A.g.e.*, II, s. 68.
[92] Nuri Özcan, "İsmail Hakkı Bey", *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, s. 101.

Miralay Safvet Atabinen (1858–1939), henüz beş yaşında iken Muzıka-i Hümâyun'a girmiş ve burada mûsiki eğitimi almıştır.[93]

Mehmed Zâti Arca (1863–1951) 9 yaşında Muzıka-i Hümâyun'a alınmıştır.[94]

Hacı Arif Bey, Notacı Emin Efendi (1845–1907), Hüseyin Hâlid Bey (1853–1920), Edhem Efendi (1862–1933), Suphi Ezgi (1869–1962), Osman Zeki Üngör (1880–1958) çocuk yaşta Muzıka-i Hümâyun'a kabul edilerek burada eğitim görmüş bestekârlarımız arasında gösterilebilir.

Osmanlı saraylarındaki mûsiki eğitiminde meşk usûlü esastır. Meşkle ilgili kayıtlara on yedinci yüzyıldan itibaren rastlanmaktadır. 1635 yılında sarayda mûsiki öğrenmeye başlayan Evliya Çelebi, Topkapı Sarayı'ndaki sanat hayatını anlatırken mûsiki eğitiminde, neredeyse kurumlaşmış bir sistemin varlığından bahseder. Ona göre Topkapı Sarayı'ndaki Seferli odası, bir bakıma bir meşkhâne niteliği taşıyordu. Bu bilgi, Osmanlı İmparatorluğu başkentinde mûsiki eğitiminin meşk yöntemi ve buna hasredilmiş bir mekânda örgütlenmiş olmasının en erken kayıtlarından birisidir.[95]

1630'lu yılların başında Kamaniçe Kalesi'nin zaptı sırasında Osmanlılara esir düşüp ihtidâ ettikten sonra saraya alınan ve orada yirmi yılı aşkın bir süreyle önce müzisyen sonra da tercüman olarak hizmet etmiş olan Polonya asıllı Wojciech Bobowski (İstanbul'daki adıyla Ali Ufkî Bey), *Saray-ı Enderûn* adlı eserinde saray meşkhânesinin işleyişini ve oradaki günlük hayatı ayrıntılı bir şekilde anlatır:

> "*Meşkhâne* mûsiki talim edilen odaya denir. Akşama kadar açık olan bu odaya oda müzikçileriyle askerî müzikçiler meşketmeye gelirler. Divan'dan sonra üstadlar gelip meşkhânede otururlar. Kâh çalgı eşliğinde kâh çalgısız olarak kendilerine en hoş mûsiki eserleri öğretilir... Tonları bilirler ve bunlarla ezberden şarkı bestelerler. Murabbâ, kâr, nakış, semai gibi çeşitli ince eserlerde ritm her zaman küçük bir davulla sağlanır... Tesbih, ilâhi, tevhid gibi samimi ve ciddi dinsel eserlerde ise ellerini kaldırıp indirerek ölçü vurmazlar."[96]

---

[93] Yılmaz Öztuna, *A.g.e.*, I, s. 77.
[94] Yılmaz Öztuna *A.g.e.*, I, s. 41.
[95] Cem Behar, *A.g.e.*, s. 25.
[96] Cem Behar, *Ali Ufkî ve Mezmurlar*, İstanbul 1990, s. 44-46.

Muzıka-i Hümâyun'a dönüşmeden önce Enderun-ı Hümâyun'da, meşk usûlünün yanı sıra Hamparsum[97] notasının kullanıldığı da bilinmektedir. Nitekim Muzıka-i Hümâyun'un başına getirilen Giuseppe Donizetti, batı notasını öğrencilere, bildikleri Hamparsum notası üzerinden, karşılaştırmalı olarak öğretmiştir.[98]

Sarayda verilen mûsiki eğitiminde belirtilen metodların dışında, çocuklara özel herhangi bir öğretim yönteminin uygulandığına dair bilgi bulunmamaktadır.

Osmanlı saraylarındaki mûsiki faaliyetlerinin bir bölümünü oluşturan mûsiki ile tedavi mevzuu da çocuklarla ilgisi nispetinde ele alınabilir.

İbn Sina'nın tesirinde kalan Osmanlı saray hekimi Musa bin Hamun'un Kanuni Sultan Süleyman'a ithaf ettiği diş tebabetine ait Türkçe eserde, diş hastalıklarının müzikle tedavisinden bahsetmektedir. Bu eserde çocuk psikiyatrisi bakımından müzik tedavisinin önemini bilen eski hekimlerin bunun için hükümdar çocuklarının beşikte müzikle uyutulmasını tavsiye ettiklerinin belirtilmesi Türk psikiyatrisinin 16. yüzyılda bulunduğu noktayı göstermesi bakımından önemlidir.[99]

Çocuk psikiyatrisi bakımından diğer önemli Türkçe eser, I. Abdülhamid ve III. Selim devirlerinde hekimbaşı olan Gevrekzâde Hasan Efendi'nin yazdığı *Netîcetü'l Fikriyye ve Tedbir-i Vilâdetü'l Bikriyye* isimli, çocukların hastalıklarından bahseden eserdir. Bu eserin çocuk psikiyatrisi bakımından en önemli tarafı hangi mûsiki makâmlarının hangi çocuk hastalıklarına iyi geldiğinden bahsetmesidir.[100]

Çocukların mûsiki ile tedavisi yalnızca umumi hastanelerle sınırlı kalmamıştır. Enderun Hastanesi'nde de çocuk yaştaki Enderun talebelerinin müzikle tedavi edildiği, İstanbul'u ziyaret eden Baron J.B.Tavernier'in 1675'de Paris'te neşredilen Topkapı

---

[97] Hamparsum Limonciyan (1768-1839) tarafından icat edilen nota. III. Selim'in teşviki üzerine Ermeni notasına dayanılarak oluşturulan nota sistemindeki karakterler Ermeni alfabesindeki bazı harflerin stilize edilmiş halidir. XIX. Yüzyıl boyunca Türk mûsikisi nota yazımında kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Nuri Özcan, "Limonciyan, Hamparsum", DİA, Ankara 2003, XXVII, S. 192-193.

[98] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.*, s 59.

[99] Ahmet Şahin Ak, *Avrupa ve Türk-İslâm Medeniyetinde Müzikle Tedavi*, Konya 1997, s. 125.

[100] Ahmet Şahin Ak, *A.g.e.*, s. 125-126.

Sarayı'nı tanıtan eserinde belirtilmektedir.[101] Ali Ufkî Bey de *Saray-ı Enderun* adlı eserinde Enderun Hastanesi'nin çalışmalarıyla ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir.[102]

Sultan ve şehzâdelerin çoğunun mahsus saraylarda özel mûsiki eğitimi aldığı bilinmektedir. Yıldırım Bayezid, Şehzâde Korkut, IV. Murad, III. Selim, II. Mahmud, Abdülaziz, I. Abdülhamid iyi derecede mûsiki eğitimi almış, çoğu bu alanda eserler vermiş ve tamamı mûsikimizin gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Sultan ve şehzâdelerin çocukken aldıkları mûsiki eğitimiyle ilgili ayrıntılı bilgi mevcut değildir. Ancak son devirlerde yaşamış olanların hâtırât ve biyografilerinden bu eğitimin izini sürmek mümkündür.

II. Abdülhamid, çocukluğunda Paul Dussap'tan mûsiki, Guatelli'den piyano dersleri almıştır.[103] Sultan, bütün şehzâde ve sultanlarının iyi müzik eğitimi almalarına önem vermiş, çocuklarının birçoğu ileri düzeyde sâzende ve bestekâr olarak yetişmişlerdir. Zaman zaman bir araya gelerek konserler vermişler, besteler yapıp babalarına ithaf etmişlerdir.

II. Abdülhamid'in oğullarından Mehmed Burhaneddin Efendi, mûsikide "harika çocuk" vasfı göstermiş, 7 yaşındayken bestelediği Re Major çoksesli bir marşı sultana ithâf etmiştir. Sultanın altıncı kızı Ayşe Sultan da, henüz 13 yaşındayken babasının cülûsu için, güftesi de kendisine ait olan "Hamidiye Marşı"nı bestelemiştir. Bu durum, çocukluğunda çok iyi bir mûsiki eğitimi aldığının ispatıdır. Semih Mümtaz Bey, hatıralarında şöyle demiştir: "Sarayda bir mektep vardı. Hanedan çocukları, en iyi hocalardan ders alırlardı. Hünkâr sık sık gelir, dersleri dinlerdi. Bu mektep aynı zamanda bir konservatuvar da demekti. [104]

---

[101] Ahmet Şahin Ak, *A.g.e.*, s. 129.

[102] Aslan Terzioğlu, "Alberto Bobovio'nun Tarifine Göre Topkapı Sarayı'nda Enderun Hastanesi'nin 17. Yüzyıldaki Teşkilâtı", *I. Uluslararası Türkoloji Kongresi,* İstanbul 1979, III, s. 874-890.

[103] Nihat Ergin, *Yıldız Sarayında Müzik*, Ankara 1999, s. 3.

[104] Yılmaz Öztuna, "Ayşe Sultan", *TMA*, I, s. 89.

Ayrıca Sultan Abdülhamid bu özel mektebe üst düzey kişilerin çocuklarının da alınmasına izin vermiştir. Mekke emiri Şerif Haydar Paşa gençliğinde bu okulda eğitim görmüştür.[105]

Osmanlı saraylarındaki mûsiki hayatında çocuklarla ilgili diğer faaliyetler padişah çocuklarının bed-i besmele, doğum ve sünnet merâsimleridir.

Şehzâdelerin sünnet törenlerinde çeşitli eğlencelerin yanında mûsiki büyük yer tutmaktadır. Ali Ufkî Bey *Saray-ı Enderun* adlı eserinde IV. Mehmed'in sünnet töreninde müzisyenlerin on iki gün boyunca Hasoda'da kalıp mûsiki icra ettiğini ifade etmiştir.[106] III. Ahmed'in oğulları Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Bayezid için 1720 tarihinde yaptırdığı şenlikte; sarayın hânendebaşısı Burgaz Hasan Çelebi 80 kadar hânende ve sâzende ile mûsiki icrâ etmiştir.[107]

Beşik alayı denilen doğum şenliklerinde Paşakapısı'nda Mehterhâne'nin mûsiki icrası adetti.[108] Beşik alayı Babıâli kapısından mehter çalarak tertip üzere yürürlerdi. Ayrıca misafirler sarayda bulundukları müddetçe kına ve eğlence geceleri tertip edilir, cariyeler çalarlar, söylerler, hokkabazlıklar, maskaralıklar, taklitler yaparak misafirleri eğlendirirlerdi.[109]

Bed-i besmele merâsimi ile ilgili ayrıntılı bilgi "Mekteplerde Mûsiki" bölümünde verildiğinden burada ayrıca üzerinde durmaya gerek görülmemiştir.

---

[105] Nihat Ergin, *A.g.e.*, s. 8.
[106] Cem Behar, *A.g.e.*, 1990, s. 46.
[107] Esin Atıl, *Levnî ve Surname*, İstanbul 1999, s. 48.
[108] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinde Saray Teşkilatı*, Ankara, 1984, s. 169.
[109] İbrahim Atis, "Osmanlı Sarayında Loğusa Şenlikleri", *Tarih Hazinesi,* İstanbul 1950*,* sy. 3, s. 151-152.

1. 6. ÖZEL MEKÂNLARDA MÛSİKİ

Türk mûsikisi kuşaklar boyunca meşk usûlü sayesinde nazariyatını ve repertuvarını muhafaza etmiştir. Diğer yöntemlerle kıyaslandığında meşk, bütün halkaları birbirine bağlayan organik bir bağ gibidir. Her yaşta insana uygulanabilecek bir yöntem olması onu, çocuklara yönelik mûsiki eğitiminde de merkeze oturtur. Diğer eğitim araçlarından bağımsız, eski tâbirle bir "fem-i muhsin"[110] vasıtasıyla gerçekleşen meşk kişiye özel olmakta ve böylelikle özel mûsiki eğitiminin de temelini oluşturmaktadır.

Yetiştiği aile ortamında, mektepte, camide veya çeşitli merâsimlerde önce kulağını dolduran, sonra belirli ölçüde eğitimini alıp ardından sesini duyuran, dinleyenlerce veya bizzat ehlince yeteneği tespit edilen çocuk için mûsiki eğitimi ekseriyetle özel mekânlarda yapılmakta idi. Bizzat hocanın veya talebenin evinde, hususi meşkhânelerde, konaklarda, kıraathânelerde ve son devirlerde özellikle mûsiki derneklerinde bu tarz bir eğitim uzun yıllar devam etmiş ve pek çok değerli mûsikişinasın yetişmesi başlıca bu yolla sağlanmıştır.

Ünlü mûsikişinasımız Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi ilk mûsiki derslerini, sesini bir merâsimde dinleyip beğenen Anadolu Kesedârı Uncuzâde Mehmed Emin Efendi'den almıştır.[111]

Şâkir Ağa (1779–1840), henüz 12 yaşında iken kendisine alınan bir keman ve özel olarak tutulan Mûsevî bir hocayla mûsikiye başlamıştır.[112]

---

[110] Kelime itibariyle ihsan edici ağız manasına gelen bu tabir mûsiki, kıraat gibi konularda işinin ehli usta kişiler için kullanılan bir deyimdir. "Münir Nurettin Selçuk meşk hocasının liyakatini şu sözlerle dile getirmiştir: Pek küçük bir yaşta mûsiki öğrenmeye başladığım sıralarda hocalarımdan işitip her zaman hatırladığım mühim sözlerden birisi de: Türk mûsikisi hanende mûsikisidir. Bunu da ehlinden ve bir *fem-i muhsin*den öğrenmek gerekir, sözü olmuştur... Mûsikimizi hakkıyla öğrenmek ve layıkıyla terennüm edebilmek için fikrimce bunu muhakkak olarak eskilerin dediği tarzda yapmak, sahib-i selâhiyet bir ağızdan tavır ve edası ve bütün incelikleriyle meşk ve talim etmek lazımdır." Cem Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*, s. 79.

[111] Nuri Özcan, "İsmâil Dede Efendi, Hamâmîzâde", *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, s. 93.

[112] Sadun Aksüt, *A.g.e.,* s. 110.

Dellâlzâde İsmâil Efendi (1797–1869), küçük yaşta güzel sesi ve mûsikiye olan kabiliyeti ile dikkat çekmiş, ilk öğreniminden sonra Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin özel derslerine devam etmiştir.[113]

Eyyûbî Mehmed Bey (1804–1850) de, henüz on iki yaşında iken Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin talebesi olmuş ve uzun yıllar devam ettiği hocasından pek çok eser meşketmiştir.[114]

Hacı Ârif Bey, mûsikiye olan kabiliyetinin, komşusu bestekâr Şâhinbeyzâde Mehmed Bey tarafından anlaşılması üzerine ondan mûsiki dersleri almaya başlamıştır.[115]

İlk mûsiki bilgilerini küçük yaşlarda babasından alan Zekâizâde Ahmet Irsoy, dini ve din dışı formlarda pek çok eserin yanı sıra Mevlevî ayinlerini ve mûsiki usûllerini de öğrenmiştir.[116]

Zeki Arif Ataergin (1896–1964) de ilk mûsiki derslerini babasından almıştır. Daha sonra babasının delâletiyle, devrin "tavır sahibi" mûsikişinası Hacı Kirâmî Efendi'den fasıllar ve Lâmekânî Mustafa Efendi'den ilâhiler meşketmeye başlamıştır. Ayrıca babası ile katıldığı çeşitli mûsiki toplantılarında Tanburî Cemil, Kemençeci Vasilaki, Ûdî Nevres, Kaşıyarık Hüsâmeddin, Hâfız Şehlâ Osman gibi zamanın ünlü sâzende ve hânendelerini yakından tanıma imkanı bulmuştur.[117]

Küçük yaşlarında mûsiki kabiliyetini fark eden ailesi Cevdet Kozanoğlu'na (1896–1986) daha on bir yaşında iken bir ud almış ve onun fiilen mûsiki hayatına başlamasına vesile olmuşlardır.[118]

Özel mûsiki eğitimini her yönüyle, Mehmet Suphi Ezgi'nin (1869–1962) hayatında müşahade etmek mümkündür. Hânende ve sâzende olan babasının evinde düzenlenen ve devrin belli başlı mûsikişinaslarının iştirak ettiği toplantılara sesiyle katılarak mûsiki hayatına başlayan bu sanatkâr ilk mûsiki derslerini on iki yaşlarında, keman hocalığı da yapan Muzıka-i Hümâyun Kolağası Tahsin Bey'den almış, kısa sürede evlerindeki toplantılara kemanı ile iştirak edecek bir seviyeye gelmiştir. Bu arada babasının kanun hocası Kanûnî Hacı Ârif Bey'den Batı notası, Rauf Yektâ Bey'den işaretli Hamparsum notası öğrenmiştir.[119]

---

[113] Nuri Özcan, "İsmâil Efendi, Dellâlzâde", *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, s. 95.
[114] Sadun Aksüt, *A.g.e.,* s. 133.
[115] Bekir Sıtkı Sezgin, "Hacı Ârif Bey", *DİA,* İstanbul 1996, XIV, s. 440.
[116] Nuri Özcan, "Irsoy, Ahmet", *DİA,* İstanbul 1999, XIX, s. 131.
[117] Nuri Özcan, "Ataergin, Zeki Arif", *DİA,* İstanbul 1991, IV, s. 40.
[118] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* İstanbul 2000, II, s. 235.

Tanbûrî Cemil Bey (1871–1916) on yaşından itibaren saz çalmaya başlamıştır. Önce keman ve kanun çalmış, sonra tanburu çok severek bu saza bağlanmıştır.[120] Mûsikideki ilk bilgilerini ağabeyi Ahmed Bey'den edinmiştir. Kemânî Aleksan Ağa'dan Hamparsum ve Batı notasını öğrenmiştir. On beş yaşında iken tanbura başlamış ve iki yıl gibi kısa bir sürede bu sazın icrasında kendini tanıtmayı başarmıştır.[121]

Hüseyin Sadeddin Arel (1880–1955) de mûsiki tahsiline İzmir'de on yaşlarında iken mandolin çalarak başlamıştır. Bir süre sonra Şeyh Cemâl Efendi'den ud ve Türk mûsikisi dersleri almıştır. İstanbul'a döndüğünde de ûdî Şekerci Cemil Efendi'den mûsiki bilgisini ilerletmiştir.[122]

Sultanlar, paşalar, devrin ileri gelenleri ve bizzat bestekârların konakları, mûsiki hayatını besleyen en önemli ortamlardır. Pek çok sultan saraylarında ve paşa konaklarında mûsikimiz gelişme ve zenginleşme imkânı bulmuştur. Büyük mûsikişinaslar daima nüfuzlu kimseler tarafından gözetilmiş, onların yanında hem maddi anlamda rahatlığa kavuşarak geçim sıkıntısından kurtulmuş hem de sanatlarını icra edebilecekleri rahat bir mekâna sahip olmuşlardır. Pek çoğu küçük yaşlarında keşfedilip himaye edildikleri gibi aynı zamanda daha iyi bir mûsiki eğitimi alma imkanı da kendilerine sunulmuştur. Konakların imamlığı, müezzinliği, mûsiki hocalığı ve benzeri görevleri üstlenmekle de bir anlamda borçlarını ödemişlerdir.

Mûsiki hayatı, devlet erkânının himayesiyle sınırlı kalmamış, halktan insanların özel ilgi ve zevkleri çerçevesinde her ortamda zenginleşme imkânı bulmuştur.

---

[119] Nuri Özcan, "Ezgi, Mehmet Suphi", *DİA,* İstanbul 1995, XII, s. 51.
[120] Yılmaz Öztuna, "Cemil Bey, Tanburî", *TMA*, İstanbul 1970, I, s. 126.
[121] Nuri Özcan, "Cemil Bey, Tanbûrî", *DİA,* İstanbul 1993, VII, s. 326.
[122] Yılmaz Öztuna, *Sâdeddin Arel*, Ankara 1986, s. 79.

Örneklerde de görüldüğü üzere pek çok mûsikişinas doğduğu evdeki ortamda mûsikiyi teneffüs etmiş ve sanat hayatına atılmıştır. Babasından, komşusundan, akrabasından, esnaftan veya herhangi bir tanıdığından mûsiki meşk edebilen çocukların varlığı, devrin mûsiki hayatının hiç bir mekân, mevki ve şahsiyetle sınırlı kalmadığının bir göstergesidir.

Çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan özel ders ilanları da, mûsikinin devrin çocukluk hayatında ne derece yer aldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Bahçe[123] dergisinde yayınlanan bir ilanda şöyle denmektedir:

> "Çocuklara mahsus mûsiki dersi: Kıztaşı'nda, Tophâne Meclis Kalemi Ketebesi'nden Nuri Beyefendi."[124]

Çocuklara Mahsus Gazete[125]'de de benzeri bir ilan yer almaktadır:

> "Tâlim-i Mûsiki: Türkçe ve Fransızca izahlı piyano muallimi. Mûsiki hikmete dair fendir. Bilene bilmeyene rûşendir. Mûsiki-i Hümâyun Kolağalarından Cemil Arif Bey Efendi bir eser vücûda getirmiştir. Bu eser nota ile piyano çalmak arzusunda bulunan hanım kızlara pek lâzımdır."[126]

Halit Lemi Atlı (1869-1945), Fatih Askerî Rüşdiyesi'ndeki talebeliği sırasında eniştesi Şefik Bey'in konağında yapılan aylık mûsiki toplantılarına katılan Kemânî Şeref Dürrî Efendi, Santûrî Edhem Efendi, Girftzen Rızâ Bey, Hacı Kirâmî Efendi, Beylerbeyili Hakkı Efendi, Domates Ahmed Bey gibi devrin önemli sâzende ve hânendelerini tanımıştır. Ayrıca bu toplantılardaki fasılların idarecisi Kadıköylü Hâfız Yusuf Efendi'den ilk mûsiki derslerini almaya başlamıştır.[127] Hafız Yusuf konağa meşke gelir, meşkten sonra da o akşamki fasıl için konakta kalırdı. Bu hocasından daha sekiz yaşında iken ilk eser olarak *"Taliim düşkün, gamım efzûn, kalbi yâreyim"* güfteli kürdîlihicazkâr makâmındaki bir şarkıyı meşk etmiştir. Bu dersler dört yıl kadar sürmüştür.[128] Daha sonra farklı hocalardan ders alarak mûsiki eğitimine devam etmiştir.

---

[123] *Bahçe,* Abdurrahman Mehdî, Selânik 1904.
[124] Cüneyd Okay, *Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler*, İstanbul 1998, s. 39. İlanda adı geçen şahıs dönemin ünlü mûsikişinaslarından Bolâhnek Nuri Bey'dir.
[125] *Çocuklara Mahsus Gazete*, İbnül Hakkı Mehmet Tâhir, İstanbul 1896.
[126] Cüneyd Okay, *Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler*, İstanbul 1998, s. 40.
[127] Nuri Özcan, "Atlı, Halit Lemi", *DİA,* İstanbul 1991, IV, s. 81-82.
[128] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* II, s. 89.

Subhi Ziyâ Özbekkan (1887–1966) da mûsiki hayatına, babasının konağındaki sanat atmosferini teneffüs ederek başlamıştır. Konağa Hacı Kirâmî Efendi, Leon Hancıyan, Tanburî Cemil Bey, Üsküdarlı Ziya Bey, Hânende Hüsameddin Bey, Ûdî Nevres Bey, Lavtacı Andon, Ali Rifat Çağatay, Rauf Yektâ Bey, Kemânî Kirkor gibi sanatkârlar devam etmekteydi. Ablasının da sesi güzeldi ve Tanbûrî Ali Efendi'den ders alırdı. İbrahim Ziya Özbekkan, Ali Rifat Bey'den ud dersi alırken Suphi Ziya Bey de tanbur çalmaya heves etti; ancak Ali Rifat Bey "Bir evde iki mızraplı saz olmaz." fikrini ileri sürerek kemençe çalmasını tavsiye etti. Böylece Kemençeci Vasil'den kemençe dersleri almaya başladı ve bu dersler dört yıl sürdü. Hacı Kirâmî Efendi ile Leon Hancıyan'dan makâm ve usûl öğrendi. Sazında biraz ilerledikten sonra konaktaki fasıllara katılmıştır.[129]

Fehmi Tokay (1889–1959), Neyzen Yusuf Paşa'nın torunu Kemânî Reşid Erer (1890-1940) de ilk mûsiki zevkini ve eğitimini çocukken yaşadıkları konaklardaki mûsiki toplantılarından almışlardır.[130]

Refik Fersan'ın (1893–1965) hâtırâtı[131] devrin mûsiki mekânlarıyla ilgili geniş bilgi sunmaktadır. Henüz bir yaşında iken babası ölünce, ailece teyzesinin oğlu Mâbeyinci Fâik Bey'in yalısına yerleşmişlerdir. Refik Fersan burada Fâik Bey'in kızları Fahire Fersan ve ablası Fâize Ergin'le çok iyi şartlarda eğitim görmüştür. Fâik Bey'in yalısında yalnızca kızı Fâhire ve Fâize ile kuzeni Refik değil, bütün çocuklar, kalfa ve cariyeler de mûsiki öğrenmekte, dersleri o devrin en usta hocaları vermekteydi. Konakta, kalfalardan oluşan bir saz takımı bile vardır.

Refik Fersan'ın hâtırâtından, derslerin veriliş şekliyle ilgili bilgi edinmek de mümkündür. Hoca, Tanbûrî Cemil Bey bile olsa, eğer talebe erkek değilse, asla yalnız bırakılmaz, Fâik Bey'in kızlarına ders verilirken haremağaları salonun bir köşesinde hazır beklerlerdi. Refik Bey ise delikanlılık yıllarında artık Cemil Bey'in evine gitmeye başlamıştı.[132]

---

[129] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* II, s. 207.
[130] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* II, s. 209, 215.
[131] Murat Bardakçı, *Refik Bey*, İstanbul 1995.
[132] Murat Bardakçı, *A.g.e.*, s. 23-24.

Refik Fersan hâtırâtında küçük yaşta ağabeyi tarafından Şems'deki Kemânî Memduh'un, Feyziye Kıraathânesi'ndeki Kemânî Tatyos'un idaresindeki saza götürüldüğünü kaydetmektedir.[133] Yine aynı eserde Refik Bey, Faik Bey'in yalısındaki mûsiki toplantılarını ve altı yedi yaşlarında iştirak ettiği bu meclislerdeki izlenimlerini ayrıntılarıyla anlatmaktadır. [134]

Kahvehâneler ve kıraathâneler, mûsiki eğitiminde alternatif mekânlar olarak incelenmeye değerdir. Bizzat bestekârlar tarafından açılanları olduğu gibi, herhangi bir mûsiki meraklısı ya da esnaftan birileri tarafından açılanlar da mevcuttur. Pek çok talebe bu mekânlarda mûsiki meşketmiş; pek çok müziksever de aynı mekânlarda fasıl dinleyerek mûsiki ziyafetlerinden istifade etmişlerdir.

Zekâi Dede'nin (1824–1897), 1840'lı yılların sonlarına doğru, hocası Eyyûbî Mehmed Bey'den (1804–1850) uzun süre Eyüp'teki bir kahvehânede eser meşkettiğini, Zekâi Dede'nin öğrencisi Rauf Yektâ Bey şöyle anlatmaktadır:

"Bostan İskelesi'ndeki kahvehânelerden birinde üstâd ile şakird hemen her gün bâd-ez-zuhr [öğle namazından sonra] birleşirlermiş. O vakit tabii herkes işine gücüne gitmiş, ağyârdan hâlî kalmış [yabancılardan boşalmış] olduğundan akşamlara kadar meşk ile imrâr-ı vakit edilir imiş [vakit geçirilirmiş]."

On dokuzuncu yüzyıl sonlarının tanınmış hocalarından Hacı Kirâmî Efendi (1840–1909), Taşkasap'taki bir kahvehânede meraklıklara düzenli olarak mûsiki dersleri vermiştir. Ahmet Avni Konuk, Âmâ Hâfız Hasan, Mevlitçi Hâfız Kemâl gibi bir çok şahsiyet ondan istifâde etmişlerdir.

Yüzyılımızın başlarında Kasımpaşa'da Kulaksız mahallesindeki "İmamın Kahvesi"nin arka tarafında bir mûsiki meşkhânesi olduğu bilinmektedir. Bu meşkhânenin hocalığını da o sıralarda bu mahallede oturan Santûrî Ziyâ Bey (1868–1952) yapmaktaydı. Bu meşkhânede Ziyâ Bey'den bir süre mûsiki meşkeden Ûdî

---

[133] Murat Bardakçı, *A.g.e.*, s. 97.
[134] Murat Bardakçı, *A.g.e.*, s. 100-103.

Cevdet Kozanoğlu (1896–1986), biraz ustalaşınca 1920'li yılların başlarında "Halit'in Kahvesi" olarak bilinen kahvehanenin üst kısmında bir meşkhâne açmıştır. [135]

Şeyh Edhem Efendi (1860–1934), Fatih'te Hâfız Paşa kıraathânesinin bahçesindeki bir odada mûsiki dersleri vermiştir.[136]

Büyük şarkı bestekârı Şevki Bey ise (1860–1891), Tırnovalı Mehmed Bey'in Divan Yolu'ndaki kıraathânesine sık sık gelerek bu kıraathânenin üstündeki odada hevesli gençlere yeni bestelediği şarkıları öğretmiştir.[137]

Özel meşkhâneler içinde en ünlüsü şüphesiz Bolâhenk Nuri Bey'in meşkhânesidir. Bolâhenk Nuri Bey, Eğrikapı dışındaki Yenimahalle'deki meşkhânede sayısız talebe yetiştirmesiyle İstanbul'da ün salmış bir sanatkârdır.[138]

Sadi Işılay'ın (1899–1969) babası Perukâr İsmail Efendi, Laleli Türbesi'nin karşısındaki kıraathâneyi kiralamış, dükkânın arkasını meşkhâne haline getirerek "Lütfipaşalılar" adını vermiştir. Adı geçen meşkhânede Şekerci Cemil Bey, Hafız İsmail, Kemânî Tatyos, Ahmed Rasim, Kanuni Şemsi Bey gibi dönemin ustaları toplanarak meşk etmekteydiler. Sadi Işılay bu sanatkârların arasında ilk mûsiki zevkini tatmış oldu. Çocuktaki yeteneği fark eden bu sanatkârlar ona bir keman hediye ettiler. Böylece altı-yedi yaşlarında pratik olarak keman çalmaya başladı. On iki yaşına gelince Muallim İsmâil Hakkı Bey'in Koska'da açmış olduğu "Mûsiki-i Osmani" adındaki cemiyete yazıldı. Burada kısa sürede sanatını geliştirerek cemiyetle birlikte Sultan Reşad'ın Selânik gezisine katılmıştır. 1911 yılında, on iki yaşında ilk kez küçük bir sanatkâr olarak sahneye çıkmış ve çok alkışlanmıştır. Başarısı İstanbul basınında yankılar uyandırmış ve Şehbal dergisinde resmi yayınlanmıştır.[139]

Bazı tekke mensupları da ev ve konaklarında aynı atmosferi devam ettirmişlerdir. Halil Can (1905–1973), babasının Uşşâkiye tarikatine mensup olması dolayısıyla haftanın belli günlerinde evlerinde yapılan toplantılarda dini mûsiki eserlerine aşinalık kazanmış ve mûsiki eğitimine Dârülfeyz-i Mûsiki Cemiyeti'nde devam etmiştir.[140] Kendisi de vefâtına kadar evinde aynı uygulamayı sürdürmüş, aralarında Mustafa Uzun'un da bulunduğu pek çok genç bu toplantılardan faydalanarak yetişmiştir.

---

[135] Cem Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz,* İstanbul 1998, s. 49-51.
[136] İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Hoş Sada*, İstanbul 1958, s. 177.
[137] Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1959, II, s. 629.
[138] Yılmaz Öztuna, "Nuri Bey, Bolâhenk", *TMA*, İstanbul 1970, II, s. 107.
[139] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* II, s. 239-240.

Münir Nureddin Selçuk (1900–1981) da on üç yaşında, hocası Sînekemânî Nuri Duyguer aracılığıyla "Darü'l-Feyz-i Mûsiki" adlı mûsiki cemiyetine girmiştir. Burada Ûdî Sami Bey, Lavtacı Hacı Tahsin, Kemânî Naim Bey, Neyzen Cemil Bey, Edhem Nuri Bey görev yapmaktaydı. Münir Nureddin, özellikle Yeniköylü Hasan Efendi'nin çıraklarından olan Edhem Nuri Bey'den istifade etmiş ve bu hocasından kırk kadar fasıl geçmiştir.[141]

Sistemli bir mûsiki eğitimi vermeyi amaçlayan, okul niteliği taşıyan cemiyet ve derneklerin kurulması İkinci Meşrutiyet Dönemi'ne rastlar. Verilen örneklerin dışında, çocukların mûsiki derneklerinde eğitim aldığına dair pek fazla bilgiye rastlanmamıştır.[142] Ancak, gencinden yaşlısına, yeteneklisinden heveslisine, amatöründen profesyoneline kadar her insanın iştirak ettiği ve eğitim gördüğü bu mekânların kabiliyetli çocuklara da açık olduğu muhtemeldir.

---

[140] Nuri Özcan, "Can, Halil", *DİA,* İstanbul 1993, VII, s. 140.

[141] M. Nazmi Özalp, *A.g.e.,* II, s. 247.

[142] Mûsiki dernekleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Afitap Çakmakoğlu, *A.g.e.*.

II. ÇOCUK MÛSİKİSİNDE TÜRLER VE TESBİT EDİLEBİLEN ESERLER

3. 1. NİNNİLER

1. Türk'ün Ninnisi

Uyu yavrum, görme zâlim düşmanların yüzünü

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Güfte: Nezîhe Muhyiddin Hanım

Makâm: Hümâyun

[Usûl: Sofyan**]**

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 14. [NOTALI]

2. Ninni

Ay doğdu, kırlarda herşey uykuya daldı

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmi

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 49. [NOTALI]

3. Rahime'nin Ninnisi

Ninni derim, ne uyumazsın

Makâm: Hümâyun

Usûl: Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 54–56. [NOTALI]

4. Nenni

Penbe mor çiçeklerin al tende artık uyu

Beste: Schumann

Kaynak: Darülelhan Külliyâtı, sy. 10, İstanbul. [NOTALI]

5. ***Uyu ey tıfl-ı melekşânım uyu***

Kaynak: Âmil Çelebioğlu, *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul 1982, s. 31. [NOTALI]

6. ***Yâ Rab bu ölen yavrucağın annesiyim ben***

Kaynak: Âmil Çelebioğlu, *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul 1982, s. 31. [NOTALI]

7. Nenni

Beste: İzzeddin Hümayî Bey [Elçioğlu]

Güfte: Bahâdır Bey

Makâm: Garib Hicâz

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mektepli*, İstanbul 1329. [NOTALI]

8. Beşik Duâsı

Yavru bunda sallanacak

Kaynak: Mustafa Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsiki*, İstanbul 1982, s. 28-29.

9. Ninni

Bağda gezer bağcı baba

Kaynak: Mustafa Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsiki*, İstanbul 1982, s. 32.

10. Ninni

Dan dini dan dini dan atmış

Kaynak: Mustafa Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsiki*, İstanbul 1982, s. 33.

11. Ninni

Seyrettim Muhammedi

Güfte: Yunus Emre

Kaynak: Mustafa Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsiki*, İstanbul 1982, s. 36-37.

12. **Ninni**

Eyleyib millete hizmet

Güfte: Yunus Emre

Kaynak: Mustafa Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsiki*, İstanbul 1982, s. 36-37.

[NOTALI]

13. **Bebek**

Bebek beni dâr eyledi

Usûl: Sofyan

Kaynak: Rauf Yektâ, *Anadolu Halk Şarkıları (7 Defter)*, İstanbul 1926-1928, s. 94.

[NOTALI]

14. **Bebek Ninni**

Elmalı'dan çıktım yayan

Usûl: Sofyan

Kaynak: Rauf Yektâ, *Anadolu Halk Şarkıları (7 Defter)*, İstanbul 1926-1928, s. 1.

[NOTALI]

15. **Arslan Karam Ninni**

Köprünün altı diken

Usûl: Sofyan

Kaynak: Rauf Yektâ, *Anadolu Halk Şarkıları (7 Defter)*, İstanbul 1926-1928, s. 21.

[NOTALI]

16. **Niğde Ninnisi**

Su gelir akmaylan nenni nenni

Makâm: Hüzzâm

Usûl: Sofyan

Kaynak: Rauf Yektâ, *Anadolu Halk Şarkıları (7 Defter)*, İstanbul 1926-1928, s. 13.

[NOTALI]

3. 2. İLÂHİLER

1. Mekteb Çocuklarının İlâhisi

Yüce Tanrı! Biz ki yavru Türkleriz

Güfte: Ziya Gökalp

Kaynak: *Çocuk Dünyası*, 1314, sy. 24, s.1.

2. *Yâ ilâhî zât-ı pâkin hürmetine el amân*

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 2; Ali Birinci, "Mahalle Mektebine Başlama Merâsimi ve Mekteb İlâhileri" *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi: Bildiriler IV,* 1982, s. 52.

3. *Şol cennetin ırmakları*

Güfte: Yunus Emre

Makâm: Hicâz

Usûl: Evsat

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s.3; Musâhipzâde Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı,* 1946, s. 30.

4. *Bu dünya yalandır bunda kalınmaz*

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 4.

5. *Gel vücûdun âteş-i aşk-ı Habîbulâh'a yak*

Makâm: Hüzzâm

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 5; Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maârif Tarihi*, 1941, s. 79.

6. ***Bir muazzam pâdişahsın ki kulundur cümle şâh***[143]

Beste: Zekâî Dede

Makâm: Şevk u Tarâb

Usûl: Evsat

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 6; Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 50.

7. ***Yâ Habîbî irşeûlek***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 7.

8. ***Kad fethullâhü'l-mevâhib***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 8.

9. ***Hamdülillâh bir mübarek günde kıldık ibtidâ***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 8; Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 47.

10. ***Âyetinin safhasında gör ne yazmış ol Kadîm***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 9.

11. ***İsm-i Sübhân virdin mi var***

Güfte: Yunus Emre

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 9.[144]

12. ***Saray lî maallâhi gönüldür efendim***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 10.

13. ***Ey Allâhım sen var iken***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 11.

---

[143] Mecmuada bestekâr, makâm ve usûl kaydı yoktur ancak bu güfteyle bestelenen başka esere tesadüf edilmediği için bu bilgilere yer verilmiştir. Bk. Abdülkadir Töre, *Türk Mûsikisi Klasikleri İlâhiler,* İstanbul 1991, VIII, s.74-75.

[144] Sofyan usûlünde Hüseynî ve Sabâ olmak üzere iki farklı bestesi mevcuttur. Güfteler arasında da bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Bk. *Besteleriyle Yunus Emre İlâhileri*, (Der. Ahmet Hatipoğlu), Ankara 1993, s. 111, 249.

14. ***Aşk ile şevk ile Bâri Hüdâ bir Allâh***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 11.

15. ***Allâhü rabbî lâ yezâl***

Güfte: II. Mustafa [145]

Makâm: Evc

Usûl: Düyek

aynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 12.

16. ***Bağrımdaki biten başlar***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 12.

17. ***Ey garib bülbül diyârın kandedir*** [146]

Beste: Eyyûbî Derviş Ali Rızâ Bey

Güfte: Niyâzî-i Mısrî[147]

Makâm: Gülizâr

Usûl: Nim Evsat

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 13; Müsâhipzâde Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı*, 1946, s. 30.

18. ***Gözüm ki kâne boyandı***[148]

Güfte: Şeyh Saffet Efendi

Makâm: Hüzzâm

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 14; Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maârif Tarihi*, 1941, s. 79; Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 53.

---

[145] Güftede geçen İkbâlî mahlasından dolayı bu eserin II. Mustafa'ya ait olduğu düşünülmektedir.

[146] Mecmuada 15. ve 17. ilâhilerin bestekâr, makâm ve usûl kaydı yoktur ancak bu güfteyle bestelenen başka esere tesadüf edilmediği için bu bilgilere yer verilmiştir. Bk. Abdülkadir Töre, *A.g.e.,* VI, s. 120-121.

[147] Bk. Dr. Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Divanı*, Ankara 1998, s. 53.

[148] Bu eser Mehmet Akif Ersoy'un çok beğendiği eserlerden biri olup "Amin Alayı" adlı şiirine ilham kaynağı olmuştur. "Hüzzâm makâmında olan bu ilâhiyi Üstad hiç dilinden düşürmezdi. Hemen her gün okurdu. Ve okudukça heyecana gelirdi." Eşref Edip, *Mehmed Âkif*, İstanbul 1939, II,s. 30; "Vefâtından üç dört gün evvel [en çok sevdiği şiiri] yine sordum. Yine bunu okudu… öyle bir nefesle okudu ki… inşâdında bile îman." Fuad Şemsi, *Âkifnâme*, İstanbul 1966, s. 243; "Şiir Safvet'in imiş. Son beyti şöyle:*O günde bîçâre Safvet/ Hesâbı neyleyeyim.*" H. Basri Çantay, *Âkifnâme*, İstanbul 1966, s. 130.

19. ***Hak Hak diyen âşıklar***[149]

Makâm: Hümâyûn

Usûl: Sofyan

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 14.

20. ***İsteyen yârin hâk eder vârin*** [150]

Güfte: Aziz Mahmud Hüdâyî[151]

Makâm: Sûzidil

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 15.

21. ***Durman yanalım âteş-i aşka***[152]

Güfte: [İbrâhim-i Gülşenîzâde Ahmed Hayâlî-i Gülşenî]

Makâm: Sûzidil, Evc

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 15.

22. ***Bedâ hilâlen alâ gazâlî***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 16.

23. ***Hâme kalbî bi-hubbihî leylen***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 16.

24. ***Ey cihân-ârâ hâlim nice olur***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 17.

---

[149] Mecmuada makâm ve usûl kaydı yoktur ancak bu güfteyle bestelenen başka esere tesadüf edilmediği için bu bilgilere yer verilmiştir. Bk. Ali Rıza Şengel, *Türk Mûsikisi Klasikleri İlâhiler,* İstanbul 1982, IV, s. 110.

[150] Mecmuada güftekâr, makâm ve usûl kaydı yoktur ancak bu güfteyle bestelenen başka esere tesadüf edilmediği için bu bilgilere yer verilmiştir. Bk. Abdülkadir Töre, *A.g.e.,* VII, s.18.

[151] Güftede geçen Hüdâyî mahlasından dolayı eserin Aziz Mahmud Hüdâyî'ye ait olduğu kaydedilmiştir.

[152] Mecmuada makâm ve usûl kaydı yoktur ancak bu güfteyle bestelenen iki farklı eser tespit edilmiştir. Bk. Abdülkadir Töre, *A.g.e.,* VII, s.21, 132-133.

25. ***Mâhestü nemiydânem***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 17.

26. ***Münâdîler nidâ eyler***[153]

Beste: Eyyub Sultan Hatibi Âşık Hâfız Ahmed Efendi

Güfte: Aziz Mahmud Hüdâyî[154]

Makâm: Bayâti

Usûl: Sofyan

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 18; Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 49.

27. ***İstediğim nurdan kanad***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 19.

28. ***Pervâneler şem'a yanar***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 20.

29. ***Sînen içre bedr olan mâhın nedir***

Güfte: Sezâyî

Makâm: Bayâti

Usûl: Sofyan

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 20.

30. ***Mefâtîhü'l-Hüdâ oldu hilâlin***[155]

Güfte: Kenzî

Makâm: Sabâ

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 21.

---

[153] Mecmuada bestekâr, makâm ve usûl kaydı yoktur ancak bu güfteyle bestelenen başka esere tesadüf edilmediği için bu bilgilere yer verilmiştir. Bk. Abdülkadir Töre, *A.g.e.,* III, s. 126-127.

[154] Güftede geçen Hüdâyî mahlasından dolayı eserin Aziz Mahmud Hüdâyî'ye ait olduğu kaydedilmiştir.

[155] 29. ve 30. ilâhiler için mecmuada makâm ve usûl kaydı yoktur ancak bu güfteyle bestelenen başka esere tesadüf edilmediği için bu bilgilere yer verilmiştir. Bk. Abdülkadir Töre, *A.g.e* , II, s. 102-103.

31. ***Allâh'ım Allâh Ma'budum Allah***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 22.

32. ***Kerîm Allâh Rahîm Allâh***[156]

Beste: Zekâî Dede

Makâm: Acemaşîran

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 23.

33. ***Vuslat gibi nimet mi olur***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 23.

34. ***Yâ mûnisî hā teskınâ***

Kaynak: *Mekteb İlâhisi*, 1332, s. 24.

35. ***Yâ ilâhi başlayalım ism-i bismillâh ile***

Beste: Zekâî Dede

Makâm: Acemkürdî

Usûl: Sofyan

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 46.

36. ***Yâ ilâhi sana geldik bizi mahrûm eyleme***

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 47.

37. ***Râhat-ı cân ister isen her seher Kur'ân'a bak***

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 47.

38. ***Yâ ilâhi bir bölük âciz kapuna gelmişiz***

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 48.

---

[156] Mecmuada bestekâr, makâm ve usûl kaydı yoktur ancak bu güfteyle bestelenen başka esere tesadüf edilmediği için bu bilgilere yer verilmiştir. Bk. Abdülkadir Töre, *A.g.e.,* VIII, s.41.

39. ***Yâ ilâhi necinnâ mimma nehâf***

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 48.

40. ***Yâ ilâhi sana geldik bizi mahzûn eyleme***

Güfte: Yunus Emre

Makâm: Hisarbûselik

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 48.

41. ***Aşk ile yandır***

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 49.

42. ***Yüce sultanım***[157]

[Beste: Zekâî Dede**]**

Güfte: Yunus Emre

Makâm: Sûzidil

Usûl: Hafif

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 49.

43. ***Gerçek âşıklara salâ denildi***

Beste: Nâyî Şeyh Rıza Efendi

Güfte: Emir Sultan

Makâm: Uşşak

Usûl: Sofyan

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 50.

44. ***El-meded pîrim efendim el-meded***

Beste: Zekâî Dede

Güfte: Kâmil

Makâm: Uşşak

Usûl: Düyek

---

[157] Araştırmada esas alınan döneme uyduğu için eserin Zekâî Dede'nin Sûzidil bestesi olduğu tahminî olarak belirtilmiştir. Mecmuada böyle bir kayıt yoktur.

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 51.

45. ***Cenâb-i pâkine lâyık amel yok*** [158]

Beste: Zekâî Dede

Güfte: Aziz Mahmud Hüdâyî[159]

Makâm: Hicâz

Usûl: Sofyan

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 51.

46. ***Aşk ile iki cihânda şâh olan gelsin beri***

Beste: Eyyub Sultan Hatibi Âşık Hâfız Ahmed Efendi

Güfte: Sünbülî

Makâm: Sûznâk

Usûl: Düyek

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 51.

47. ***Bir ismi Mustafa bir ismi Ahmed***[160]

Güfte: Yunus Emre

Makâm: Sabâ

Usûl: Sofyan

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 52.

48. ***Aşk ile cânım bendedir bende*** [161]

Güfte: Nûrî

Makâm: Şevk u Tarâb

Usûl: Ağır Düyek

---

[158] Mecmuada 43, 44, 45. ilâhiler için bestekâr, makâm ve usûl kaydı yoktur ancak bu güfteyle bestelenen başka esere tesadüf edilmediği için bu bilgilere yer verilmiştir. Bk. Ali Rıza Şengel, *A.g.e.,* IV, s. 77-78.

[159] Güftede geçen Hüdâyî mahlasından dolayı bu isim belirtilmiştir.

[160] Mecmuada güftekâr, makâm ve usûl kaydı yoktur ancak bu güfteyle bestelenen başka esere tesadüf edilmediği için bu bilgilere yer verilmiştir. Bk. *Besteleriyle Yunus Emre İlâhileri*, (Der. Ahmet Hatipoğlu), Ankara 1993, s.244.

[161] Mecmuada 46. ve 48. ilâhilerin makâm ve usûl kaydı yoktur ancak bu güfteyle bestelenen başka esere tesadüf edilmediği için bu bilgilere yer verilmiştir. Bk. Abdülkadir Töre, *A.g.e.,* VIII, s.41.

Kaynak: Ali Birinci, *A.g.e.,* s. 52.

49. ***Ötme bülbül, ötme bülbül***

Kaynak: Müsâhipzâde Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı*, 1946, s. 29–30.

50. ***Yessir lenâ hayre'l-umur***

Güfte: II. Mustafa

Makâm: Evc

Kaynak: Mustafa Uzun, "Mektep İlâhisi ve Gülbanki", *DİA,* Ankara 2004, XXIX, s. 10-11.

51. ***Ne bahtlı ol kişiye kim okuduğu Kur'ân ola***

Beste: Zekâi Dede

Güfte: Yunus Emre

Makâm: Hüzzâm

Kaynak: Mustafa Uzun, "*A.g.e.,* s. 10-11.

52. ***Allah emrin tutalım***

Beste: Zekâi Dede (?), Musûllu Hâfız Osman Efendi (?)[162]

Güfte: Yunus Emre

Makâm: Uşşak

Usûl: Sofyan

Kaynak: Ali Rıza Şengel, *Türk Mûsikisi Klasikleri: İlâhiler*, İstanbul 1981, III, s. 69. [NOTALI]

53. ***Tevbe edelim zenbimize tübtü ilallah***

Makâm: Rast

Kaynak: Ali Rıza Şengel, *A.g.e.,* I, s. 87. [NOTALI]

---

[162] *Besteleriyle Yunus Emre İlâhileri* adlı eserde bu ilâhinin beş farklı nüshadan yararlanılarak tek tip hale getirildiği belirtilmektedir, s. 318.

54. ***Bu aşk bir bahr-i ummândır buna hadd ü kenâr olmaz***

Güfte: Seyfullah

Makâm: Nihâvend

Usûl: Düyek

Kaynak: Mustafa Uzun, *A.g.e.,* s. 10-11.

55. ***Çünkü bildin müminin kalbinde beytullâh var***[163]

Beste: Mimar Piyanist Esad Efendi

Güfte: Nesîmî

Makâm: Rast

Usûl: Sofyan

Kaynak: Mustafa Uzun, *A.g.e.,* s. 10-11.

56. ***Sînen içre nûr u zikr ile uyandır bir çerâğ***

Kaynak: Mustafa Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsiki*, İstanbul 1982, s. 54.
[NOTALI]

57. ***Ben bilmez idim, gizli ayan hep sen imişsin***

Kaynak: Mustafa Özdamar, *A.g.e.,* s. 55.

58. ***Hasan başımın tacı, Hüseyn gözümde nemdir***

Kaynak: Mustafa Özdamar, *A.g.e.,* s. 55.

59. ***Sad salli alâ seyyidinâ âli Muhammed***

Kaynak: Mustafa Özdamar, *A.g.e.,* s. 55. [NOTALI]

---

[163] Mecmuada 55. ve 56. ilâhilerin makâm ve usûl kaydı yoktur ancak bu güfteyle bestelenen başka esere tesadüf edilmediği için bu bilgilere yer verilmiştir. Bk. Abdülkadir Töre, *A.g.e.,* II, s. 54.

3. 3. ŞARKILAR

1. Çalışmak

Saatler durmadan geçip giderler

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 1. [NOTALI]

2. Bebeğim

Ne güzel bir bebeğim var

Beste: Bedrî Bey

Güfte: Orhan Seyfi [Orhon]

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 2. [NOTALI]

3. Çiftçi Dayı

Çiftçi dayı çiftçi dayı

Beste: Bedrî Bey

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 3–4. [NOTALI]

4. Firârî Kuş

Uçmak için kanadların hevesde

Beste: Fransızca'dan

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 5. [NOTALI]

5. Çay

Şu tepeciğin yamacından

Beste: Fransızca'dan

Güfte: Bedrî Bey

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 6. [NOTALI]

6. Çiçeklik

Şu sevimli nazlı güzel çiçekler

Beste: Bedrî Bey

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 7. [NOTALI]

7. Bahar Şarkısı

Kırlardaki mahlûkların

Beste: Fransızca'dan

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 8. [NOTALI]

8. Akşam Şarkısı

Ufka akşamın nefesi

Beste: Çekçe'den

Güfte: Orhan Seyfi [Orhon] Bey

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 9. [NOTALI]

9. Gece

Büründü her taraf simsiyah bir tüle

Beste: Bedrî Bey

Güfte: Bedrî Bey

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 10. [NOTALI]

10. İlkbahar

Kuş sesleri yayılır

Beste: Çekçe'den

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 12. [NOTALI]

11. Değirmenci

Bütün ecdâdım gibi bağlandım seve seve

Beste: Mari Operası'ndan

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 13. [NOTALI]

12. Flüt Anşante

Sevimli mûsiki hazin nağmeler

Beste: Mozart'ın Operası'ndan

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 14. [NOTALI]

13. Barkarol

Artık gel güzel gece

Güfte: Celal Sâhir [Erozan]

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 15–16. [NOTALI]

14. Güzel Çiçekler

Oh ne güzel çiçekler

Beste: İzzeddin Hümâyî [Elçioğlu]

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 1. [NOTALI]

15. Kırlar

Ne güzeldir kırlar yazın

Beste: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu]

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 6. [NOTALI]

16. Mini Mini Yaramaz

Mini mini bir yaramaz çalışmazdı hiç dersine

Beste: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu]

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 8. [NOTALI]

17. Cehle Karşı Harb

Biz çalışmaktan usanmaz muhterem kardeşleriz

Beste: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu]

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 9. [NOTALI]

18. Kuzu Şarkısı

Mini mini bir kuzum var

Beste: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu]

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 10. [NOTALI]

19. Bahar Sabahı[164]

Neş'elenin sevinin

Beste: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu]

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 11. [NOTALI]

20. Yaprak

Anıyordum baharı çırpınarak

Beste: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu]

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 12. [NOTALI]

21. Çalış Yavrum

Çalış yavrum üşenme

Beste: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu]

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 13. [NOTALI]

22. Buğday

Bana başak oldu beşik

Beste: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 14. [NOTALI]

23. Kuşlar ve Kış

Küçük kuşlar küçük kuşlar

Beste: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu]

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 15. [NOTALI]

24. Asker Şarkısı

Hakk'a karşı yüzlerimiz ak bizim

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Hamdullah Subhi [Tanrıöver] Bey

---

[164] Mehmed Ali Feridun'un *İlk Mûsiki Kitabı* adlı eserinde farklı besteyle yer alan güftenin sahibi Ali Rıdvan olarak kaydedilmiştir.

Kaynak: *Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuâsı*, 1910, sy. 2, s. 174–175. [NOTALI]

25. Buğday

Bana başak oldu beşik

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: [Ali] Ulvi [Elöve] Bey

Kaynak: *Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuâsı*, 1910, sy. 18, s. 28–29. [NOTALI]

26. Küçük Asker

Küçük asker silah elde

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Tevfik Fikret

Kaynak: Kâzım [Uz], *Notalı Mekteb Şarkıları*, 1330, s. 2-3. [NOTALI]

27. Çalışalım

Arı gezer, çiçek emer

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: *Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuâsı*, 1910, sy. 7, s. 20–21; Kâzım [Uz], *Notalı Mekteb Şarkıları*, 1330, s. 2-3. [NOTALI]

28. Terakkî Şarkısı[165]

Arş ileri, arş ileri

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: *Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuâsı*, 1910, sy. 10, s. 120–121; Kâzım [Uz], *Notalı Mekteb Şarkıları*, 1330, s. 16–17. [NOTALI]

---

[165] Şarkının adı, *Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuâsı*'nda "Terakkî" olarak geçmektedir.

29. Hep Kardeşiz

Ne paşayız biz ne beyiz

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Tevfik Fikret

Kaynak: Kâzım [Uz], *Notalı Mekteb Şarkıları*, 1330, s. 4–5. [NOTALI]

30. Millî Osmânî Şarkısı (Vatan Şarkısı)

Bir fedâî milletiz

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Tevfik Fikret

Kaynak: Kâzım [Uz], *Notalı Mekteb Şarkıları*, 1330, s. 6–7. [NOTALI]

31. Duâ-yı Hazret-i Pâdişâhî

Hazret-i Sultan Reşâd

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Şevket Avni Bey

Kaynak: Kâzım [Uz], *Notalı Mekteb Şarkıları*, 1330, s. 10–11. [NOTALI]

32. İstikbâl Askeri

Biz Osmanlı askeriyiz

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Muhyiddin Mekkî Bey

Kaynak: Kâzım [Uz], *Notalı Mekteb Şarkıları*, 1330, s. 20–21. [NOTALI]

33. Hitâbe-i İntikâm

Ey Bulgar vahşet ve canavarlığının en büyük âmili

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Kâzım [Uz]

Kaynak: Kâzım [Uz], *Notalı Mekteb Şarkıları*, 1330, s. 22–23. [NOTALI]

34. Küçük Süvari

Küçücük süvâri

Beste: Kâzım Karabekir

Güfte: Kâzım Karabekir

Kaynak: Kâzım Karabekir, *Şarkılı İbret*, 1922, s. 70. [NOTALI]

35. Çenber Yarışı

Kollarımız kuvvetli

Beste: Kâzım Karabekir

Güfte: Kâzım Karabekir

Kaynak: Kâzım Karabekir, *Şarkılı İbret*, 1922, s. 70. [NOTALI]

36. Gemici

Gemicilik pek kazançlı pek şerefli sanattır

Beste: Kâzım Karabekir

Güfte: Kâzım Karabekir

Kaynak: Kâzım Karabekir, *Şarkılı İbret*, 1922, s. 65–63. [NOTALI]

37. Sanâyi

Biz küçücük yavrularken bir araya toplandık

Beste: Kâzım Karabekir

Güfte: Kâzım Karabekir

Kaynak: Kâzım Karabekir, *Şarkılı İbret*, 1922, s. 69–67. [NOTALI]

38. Tayyâreci

Makine ile insan çok icadlar yaptı

Beste: Kâzım Karabekir

Güfte: Kâzım Karabekir

Kaynak: Kâzım Karabekir, *Şarkılı İbret*, 1922, s. 63–61. [NOTALI]

39. Gurbette

Ey, ova dağ aşan incili billûr çay

Güfte: İzzet Ulvi

Kaynak: *Muallimler Birliği*, 1925, s. 406–407. [NOTALI]

40. Osmancık Yurdu

Osmancık yurdu, mübârek vatan

Kaynak: Bizim Mecmua, 1922–1925, s. 28. [NOTALI]

41. El Ele Kol Kola

El ele, kol kola

Beste: Mehmed Ali Feridun

Güfte: Ali Ekrem [Bolayır]

Kaynak: Mehmed Ali Feridun, *İlk Mûsiki Kitabı*, 1927–1928, s. 39–42. [NOTALI]

42. Horoz

Şu yeşil çayırlarda

Beste: Mehmed Ali Feridun

Güfte: Ali Rıdvan

Kaynak: Mehmed Ali Feridun, *İlk Mûsiki Kitabı*, 1927–1928, s. 43. [NOTALI]

43. Dargın Arkadaş

Dargın mısın söyle?

Beste: Mehmed Ali Feridun

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Mehmed Ali Feridun, *İlk Mûsiki Kitabı*, 1927–1928, s. 44. [NOTALI]

44. Mini Mini Yavruma

Minicik elinden tutup annesi

Beste: Mehmed Ali Feridun

Güfte: Midhat Sadullah [Sander]

Kaynak: Mehmed Ali Feridun, *İlk Mûsiki Kitabı*, 1927–1928, s. 50–51. [NOTALI]

45. Bahar Sabahı

Neş'elenin, sevinin

Beste: Mehmed Ali Feridun

Güfte: Ali Rıdvan

Kaynak: Mehmed Ali Feridun, *İlk Mûsiki Kitabı*, 1927–1928, s. 56–57. [NOTALI]

46. Semanın Süsleri

Meleklerden seçilmiş

Beste: Mehmed Ali Feridun

Güfte: Ali Rıdvan

Kaynak: Mehmed Ali Feridun, *İlk Mûsiki Kitabı*, 1927–1928, s. 58–59. [NOTALI]

47. Yıldızlar

Yıldızlar benek benek

Beste: Mehmed Ali Feridun

Güfte: Doktor Ali Rıdvan

Kaynak: Mehmed Ali Feridun, *İlk Mûsiki Kitabı*, 1927–1928, s. 60–61. [NOTALI]

48. Ey Anadolu

Ninenin gözleri yaşlarla dolu

Beste: Muallim Kâzım [Uz]Bey

Kaynak: Şamlı İskender, *Müntehâbât*, sy. 322, s. 1. [NOTALI]

49. Yaşamanın Çaresi

Bugün kazan, bugün öğren, bugün sev

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Acem Aşîran

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 3. [NOTALI]

50. Teşvîk

Gül yavrular çalışınız göreyim sizi

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Şedarabân

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 5. [NOTALI]

51. Şehîd Vâlidesi

Şehîd oğlum kefenine büründü

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Nihâvend

Kaynak: Şamlı İskender, *Milli Marş*, 1338, s. 13. [NOTALI]

52. Yaşasın Mektebimiz (İlk sınıf talebesi için)

Daha dün annemizin

Beste: Alman şarkısı [Mozart]

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 2–3. [NOTALI]

53. Mekteb Sevgisi

Annem kadar çok severim

Beste: Fransızca'dan

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 4–5. [NOTALI]

54. Bebek Dansı

Daha pek küçüğüm, dans edemem

Beste: Bir Fransız şarkısı üzerine

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 6–9. [NOTALI]

55. Rüzgâr (Üç Sesli Kanon)

Rüzgâr eser kırlardan

Beste: Almanca’dan

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 10–11. [NOTALI]

56. Sanatlar Şarkısı (Rond)

Çalışmaktan iyi ne var?

Beste: ?

Güfte: ?

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 12–13. [NOTALI]

57. Akşam

Akşam oldu yine sular karardı

Beste: Fransız Şarkısı

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 14–15. [NOTALI]

58. Saatler (Kanon)

Büyük saat şöyle işler

Beste: Almanca’dan

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 16–17. [NOTALI]

59. Yalancı Şarkısı

Yalancı, yalancı, sana kimse inanmaz

Beste: Fransız Şarkısı

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 18–19. [NOTALI]

60. Demirciler (Dört Sesli Kanon)

Demirciler! Bakırcılar! Çalışın, çalışın!

Beste: Fransızca'dan

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 20–21. [NOTALI]

61. Haftanın Günleri

Haftanın günleri yedidir yedi!

Beste: Fransız Şarkısı

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 22–23. [NOTALI]

62. Neredesin, Guguk? (Kanon)

Guguk, guguk!

Beste: Fransızca'dan

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 24–25. [NOTALI]

63. Gemiciler

Şen gemicileriz, ne hoş gezeriz

Beste: ?

Güfte: ?

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 26–27. [NOTALI]

64. Horoz Diyor ki.. (Beş Sesli Kanon)

Kukuriku, kukuriku!

Beste: Fransızca'dan

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 28–29. [NOTALI]

65. Kır Gezintisi

Tatlı bir bahar gününde

Beste: İsviçre şarkısı

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 30–31. [NOTALI]

66. Türk Vatanı

Dünyalara bedel olan güzel bir vatanımız var

Beste: Almanca'dan

Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

Kaynak: Ahmed Muhtâr [Ataman], *Mektebliler İçin Şen Şarkılar*, 1928, s. 32–33. [NOTALI]

67. Buğdaylar

Geçen Cuma –hiç unutmam–

Beste: M. Zâti [Arca]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: *Çocuk Bağçesi Rehberi*, 1915, s. 14–18. [NOTALI]

68. Tavuk

Bilmezsiniz ne gördüm ben

Beste: M. Zâti [Arca]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: *Çocuk Bağçesi Rehberi*, 1915, s. 29–32. [NOTALI]

69. Güneş Bey

Ey güneş bey! Söylesen eh

Beste: M. Zâti [Arca]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve] (Madmazel S. Peres ve Madmazel L. Kolan'dan)

Kaynak: *Çocuk Bağçesi Rehberi*, 1915, s. 35–37. [NOTALI]

70. Asma Çiçeği

Bakın ne iyi üzüm çiçeği

Beste: M. Zâti [Arca]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve] (Madmazel S. Peres ve Madmazel L. Kolan'dan)

Kaynak: *Çocuk Bağçesi Rehberi*, 1915, s. 39–40. [NOTALI]

71. Rüzgâr

Rüzgardır uzun yol yürüyen

Beste: M. Zâti [Arca]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve] (Madmazel S. Peres ve Madmazel L. Kolan'dan)

Kaynak: *Çocuk Bağçesi Rehberi*, 1915, s. 46–48. [NOTALI]

72. Dört Rüzgâr

Rüzgarların ismini sen bilmezsin değil mi?

Beste: M. Zâti [Arca]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve] (Madmazel S. Peres ve Madmazel L. Kolan'dan)

Kaynak: *Çocuk Bağçesi Rehberi*, 1915, s. 53–55. [NOTALI]

73. Sabah Sesleri

Namaz vakti sabah erken

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Kâzım [Uz], *İbtidâî Nota Dersleri*, 1336, s. 23–24. [NOTALI]

74. Gezinti

Yürüyün, yürüyün, gezeceğiz biz bugün

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: Kâzım [Uz], *İbtidâî Nota Dersleri*, 1336, s. 33. [NOTALI]

75. Asker Duâsı

Elimde tüfenk gönlümde îman

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Ziyâ (Gökalp)

Kaynak: Kâzım [Uz], *İbtidâî Nota Dersleri*, 1336, s. 46–47. [NOTALI]

76. Vatanın Kızlarına (Kızlara Hitâb)

Ey vatanın öz kızı!

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Zâime Hayriye Hanım

Kaynak: Kâzım [Uz], *İbtidâî Nota Dersleri*, 1336, s. 48–49. [NOTALI]

77. Yaşamak İçin

Mini mini çocuklarız

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Osman Fahri Bey

Kaynak: Kâzım [Uz], *İbtidâî Nota Dersleri*, 1336, s. 50–51. [NOTALI]

78. Güzel Oyun

Ne güzel hava, ne güzel hava

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Osman Fahri Bey

Kaynak: Kâzım [Uz], *İbtidâî Nota Dersleri*, 1336, s. 52–53. [NOTALI]

79. Keşşâf[166]

Ben bir keşşafım: bacağım, kolum

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Ahmed Cevâd [Emre] Bey

Kaynak: Kâzım [Uz], *İbtidâî Nota Dersleri*, 1336, s. 56–57. [NOTALI]

80. Çocuk Bahçesi

Bir vatan evlâdıyız

Beste: Kâzım [Uz]

Kaynak: Kâzım [Uz], *İbtidâî Nota Dersleri*, 1336, s. 58. [NOTALI]

81. Şetâret Civân

Kalk, hadi, hep bir gezelim, tozalım

Makâm: Rehâvî

Usûl: Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 19–21. [NOTALI]

82. Kırları Tercih Ederim (Nakış Semâî)

Kırları tercih ederim

Makâm: Rast

Usûl: Semâî

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 22–23. [NOTALI]

83. Teferrüc-i Şâkirdân

Biz mektebli çocuklarız tatilde güler oynarız

Makâm: Bûselik

Usûl: Nîm Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 24–25. [NOTALI]

---

[166] Eserin güftesi daha önce, *Talebe Defteri'*nin 1329 yılındaki 10. sayısında, 151. sayfada neşredilmiştir. Keşşaf günümüzde izci adını almıştır. Eser izci şarkısı veya marşı olarak kabul edilebilir.

84. Mûsiki Talebesi

Sevgilim muzıka dersi: mebâdi-i mûsiki

Makâm: Nihâvend

Usûl: Nîm Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 26–27. [NOTALI]

85. Yaramaz Mestân

Annem bana dün, bir kedi verdi

Makâm: Ferâhnâk

Usûl: Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 27–28. [NOTALI]

86. Kurbağa Feryadı (Nakış Semâî)

Ben fecr ile kalkarım, saatime bakarım

Makâm: Çârgâh

Usûl: Sengin Semâî

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 29–31. [NOTALI]

87. Mücâdele-i Şübbân

Âdâb ve ahlâk bir meziyettir

Makâm: Rehâvî

Usûl: Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 31–33. [NOTALI]

88. Muhabbet-i Mâderî

Yüreğimde üç arzum var, derûnumda üç kuzum var

Makâm: Dügâh

Usûl: Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 33–35. [NOTALI]

89. Yalancı Çoban (Nakış)

Yalancı, yalancı, kendi cezasın arar

Makâm: Rast-Mâye

Usûl: Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 35–37. [NOTALI]

90. Mağrûr Karga, Kurnaz Tilki

Dalda karga, burnunda peynir tutar

Makâm: Ferâhnâk

Usûl: Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 37–38. [NOTALI]

91. Muhâvere-i Pîrân (Enfiye Teâtîsi - Koşma)

Kutuda tavlı enfiyem, hazırlanma sana vermem!

Makâm: Ferâhnâk

Usûl: Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 39–40. [NOTALI]

92. Feleğin Cüce ile Musaraası

Bir gün felek pek kuruldu, geldi çattı cüceye

Makâm: Rast-ı Cedîd

Usûl: Yürük Semâî

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 40–41. [NOTALI]

93. Seyr-i Sefin (Nakış)

Şen gemicileriz, ne hoş gezeriz

Makâm: Zirgüle

Usûl: Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 41–43. [NOTALI]

94. (Necmî) Necmiye'nin Rüyası

Dün gece bir rüya gördüm

Makâm: Nühüft

Usûl: Nîm Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 43–45. [NOTALI]

95. Teferrüc-i Gûdekân

Makâm: Nevâ

Usûl: Semâî

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 45–46. [NOTALI]

96. Gelin Hanımın Bükâsı

Taze idim gârelendim, meşşâtalarla bezendim

Makâm: Rehâvî

Usûl: Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 47–49. [NOTALI]

97. Hükm-i Yezdân

Hak şerleri hayr eyler, ârif ânı seyr eyler

[Güfte: İbrâhim Hakkı Erzurumî]

Makâm: Irak

Usûl: Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 49–51. [NOTALI]

98. Servet Canıma Minnet

Ben bir küçük çocuğum

Makâm: Mâye

Usûl: Düyek

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 51–52. [NOTALI]

99. Kedi Ağlattı Beni

Kedimin her gece böbrekle dolardı sepeti

Makâm: Acem Kürdî

Usûl: Sengin Semâî

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 53–54. [NOTALI]

100. Hokkabazın Hilesi

Dün hokkabaza gittik seyrettik keyiflendik

Makâm: Şevkefzâ

Usûl: Curcuna

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 57–58. [NOTALI]

101. Bir Balo Maskarası

Gökde yıldız kümesi

Usûl: Evfer

Kaynak: M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki,* 1330**,** s. 59–60. [NOTALI]

102. Deniz Feneri

Denizde şimdi bir kayık yok

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Behîc Enver

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 46. [NOTALI]

103. Dargın Arkadaş

Dargın mısın söyle

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 47. [NOTALI]

104. [Anne Sevgisi]

Gece gündüz hep bizimçün uğraşırlar

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 48. [NOTALI]

105. Gece

Gün battı, masmavi bir sis

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 50. [NOTALI]

106. [Kelebek] [167]

Sabahki tatlı rüzgarın

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 51–52. [NOTALI]

107. Kış

Örtündü beyaz bir tül bütün dağ, taş, ovalar

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 53–54. [NOTALI]

108. [Küçük Bahçevan]

Bir küçük bahçevanım

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 54–55. [NOTALI]

---

[167] 104. ve 106. şarkının adı, kitabın 1929 yılındaki genişletilmiş baskısından alınmıştır.

109. [Kuşun Ölümü]

Artık sustu şakrak sesin

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 57. [NOTALI]

110. [Dilenci]

Gelen, geçene acıklı bir sesle

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 58. [NOTALI]

111. [Davulum]

Mini mini, pek sevimli bir davulum var

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 59–60. [NOTALI]

112. [Kelebek][168]

Kelebek kelebek, ey nazlı hoş bebek

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 60. [NOTALI]

113. [Borazan]

Askerlik oyununda

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 61. [NOTALI]

---

[168] 108, 109, 110, 111, 112. şarkıların adları, kitabın 1929 yılındaki genişletilmiş baskısından alınmıştır.

114. [Bahar Sabahı]

Güneş doğar tepelerden

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 62–63. [NOTALI]

115. [Akşam]

Vatkâ ki yavrucaklar

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 63–64. [NOTALI]

116. [Gâip Çocuk]

İşte güneş batıyor

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Sadreddin Celâl

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 65. [NOTALI]

117. [Öt Öt Ey Kuş!][169]

Öt, öt ey kuş

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 66. [NOTALI]

118. Yaşamak

Dinleyin kırlardan hoş bir ses geliyor

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 67. [NOTALI]

---

[169] 113, 114, 115, 116, 117. şarkıların adları, kitabın 1929 yılındaki genişletilmiş baskısından alınmıştır.

119. [Kitabım]

Benim küçük kitapçığım pek tertemiz

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 68. [NOTALI]

120. [Dalgalar][170]

Uzaklarda kaynaşır beyaz köpükler

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 69–70. [NOTALI]

121. Türk Oğlu

Her adımda çiğnediğin şu toprak

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 70. [NOTALI]

122. İlkbahar

Müjdeler olsun geliyor

Beste: Zeki [Üngör]

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 71. [NOTALI]

123. Azim

Azim ve ümid hepimizin rehberi

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 72–73. [NOTALI]

---

[170] 119. ve 120. şarkıların adları, kitabın 1929 yılındaki genişletilmiş baskısından alınmıştır.

124. Çiçekler Diyor ki

Sedeflerden daha beyaz, tertemizdir kalbimiz

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 74. [NOTALI]

125. Arı

Şafakla beraber uyanırlar uykudan

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 75. [NOTALI]

126. [Mektebden Çıkış][171]

Zil çaldı, dersler bitti, şimdi tatil var

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 76. [NOTALI]

127. Vatan Acısı

Düşman geçmiş her yer harâb

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmî

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 77–78. [NOTALI]

128. Bahar

İşte bahar, tatlı bahar

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 78–79. [NOTALI]

---

[171] Şarkının adı, kitabın 1929 yılındaki genişletilmiş baskısından alınmıştır.

129. Bülbül

Ey bülbül, güzel kuş, şimdi sen nerdesin

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 80–81. [NOTALI]

130. [Avcı][172]

Kaçın kuşlar, kaçın, avcı geliyor

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Behîc Enver

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 81–82. [NOTALI]

131. Akşam Rüzgârı

Okşa bayırları

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Behîc Enver

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 83–84. [NOTALI]

132. Bir Kızın Duâsı

Bir küçük goncadır kalbim

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Behîc Enver

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 84–86. [NOTALI]

133. Küçük Kuş

Ey küçük kuşcağız, bahçemize gel yarın

Beste: Halil Bedi Yönetken

Kaynak: Halil Bedi Yönetken, *25 Çocuk Şarkısı*, 1953, s. 19. [NOTALI]

---

[172] Şarkının adı, kitabın 1929 yılındaki genişletilmiş baskısından alınmıştır.

134. Aydede[173]

Aydede, aydede, ne güzel fenersin

Beste: Halil Bedi Yönetken

Kaynak: Halil Bedi Yönetken, *25 Çocuk Şarkısı*, 1953, s. 19. [NOTALI]

135. Mekteb Şarkısı (Selânik'den)[174]

Biz mektebi takdîs ederek Kâbe deriz hep

Beste: Şemsî Efendi

Güfte: Hacı Yusûf Efendizâde Sâdî

Kaynak: *Çocuklara Kıraat*, 1882, sy. 11, s. 86.

136. Terâne-i Vatan[175]

Ey şerefli ve şanlı askerler

Beste: Muallim Forlati

Güfte: Nigâr binti Osmân

Kaynak: Nigâr binti Osmân, *Elhân-ı Vatan*, 1332, s. 8.

137. Mekteb Şarkısı[176]

Geliniz kızlar

Güfte: Necîb Vecdî

Kaynak: *Çocuklara Rehber*, 1314, 1. sene, sy. 24, s. 1.

138. Mekteb Şarkısı

Kızlar gelin bu mektebi

Kaynak: *Çocuklara Rehber*, 1314, 1. sene, sy. 25, s. 1.

---

[173] Halil Bedi Yönetken'in 1953 yılında neşrettiği kitabından listeye aktarılan 133. ve 134. numaralı eserleri listeye dâhil etmemizin sebebi üzerlerinde yazılı bulunan 1920 tarihidir.

[174] Güfte, *Çocuklara Kıraat* adlı dergiden alınmıştır. Dergiye gönderdiği mektupta Sâdi Bey, Selânik Mektebi için yazdığı şiirin mektep müdürü Şemsî Efendi tarafından bestelenip şâkirdâna okutulduğunu belirtmiştir. Ancak eserin bestesi tespit edilememiştir.

[175] Nigâr binti Osmân'ın *Elhân-ı Vatan* adlı kitabından alınmıştır. Eserin üzerinde bestelendiğine dâir bir kayıt varsa da bestesi tespit edilememiştir.

[176] Dergideki dipnotta "Feyz-i Sıbyan Mektebi'nin inâs kısmına mahsûsan tanzim olunmuştur." kaydı bulunmaktadır.

139. Mekteb Şarkısı

Saçtı zıyâ-i mes'adet

Güfte: N. [Necîb] V. [Vecdî]

Kaynak: *Çocuklara Rehber*, 1314, 1. sene, sy. 38, s. 1.

140. Mekteb Şarkısı (Şâkirdânın Mahsûlât-ı Kalemiyesi'nden)[177]

Gidelim mektebe, tahsîl-i kemâlât edelim

Güfte: 247- Mehmed Ali

Kaynak: *Çocuklara Rehber*, 1314, 1. sene, sy. 48, s. 3.

141. Vatan Şarkısı

Evlâd-ı vatan hamle-i adâya bedendir

Beste: Sermüezzin-i Hazret-i Şehriyârî Rifat Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 8.

142. Vatan Şarkısı Nâmık Kemal Bey

Kalkın ey ehl-i vatan biz de şâdân olalım

Güfte: Nâmık Kemal

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 9.

143. Edîb-i Âzâm Nâmık Kemal Bey'in Vatan Şarkısı

Ey vatan, ey ümm-i müşfik şâd ve handân ol bugün

Güfte: Nâmık Kemal

Makâm: Nihâvend

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 10.

144. Gönüllü Şarkısı

Haydi bakalım, hep toplanalım

Beste: Yirminci Alay Mûsiki Bandosu Muallimi Yüzbaşı Mehmed Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 10.

---

[177] 138, 139 ve 140. eserler için dergideki dipnotta "Feyz-i Sıbyan Mektebi'nin inâs kısmına mahsûsan tanzim olunmuştur." kaydı bulunmaktadır.

145. Karagöz

Bilmem siz de gittiniz mi?

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Ahmet Muhtar [Ataman]

Kaynak: Etem Ruhi Üngör, *Karagöz Mûsikisi,* Ankara 1989, s. 216.

146. Çocuk Duâsı

Sabah oldu bak

Beste: Kâzım Uz

Makâm: Hicâz

Kaynak: Yılmaz Öztuna, "Uz [Muallim Hoca Sakallı Kazım Efendi, sonra Bey]", *TMA,* İstanbul 1970, I, s. 356.

3. 4. TÜRKÜLER

1. İdmancılar Türküsü

Biz Türk oğlu Türkleriz

Beste: Mehmed Ali Feridun

Güfte: Ali Ekrem [Bolayır]

Kaynak: Mehmed Ali Feridun, *İlk Mûsiki Kitabı*, 1927–1928, s. 45–49. [NOTALI]

2. Bahriyeli Türküsü

Çaya gittim çay susuz

Beste: Ûdî Hâdî Efendi

Makâm: Uşşak

Usûl: Düyek

Kaynak: Şamlı Selim, *Risâle-i Mûsiki,* sy. 27. [NOTALI]

3. Derdli Kaval

Dertli kaval gönlüm gibi inle dur

Beste: İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Nihâvend

Usûl: Vals

Kaynak: Şamlı Selim, *Risâle-i Mûsiki,* sy. 28. [NOTALI]

4. Buğday Tanesi Türküsü

Buğday tanesi diyor ki:

Beste: M. Zâti [Arca]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: *Çocuk Bağçesi Rehberi*, 1915, s. 19–21. [NOTALI]

5. Genç Türkler Düşmanlarına Ne Diyor?

Bir âteş-i hüsrân ile yanmakta canım

Güfte: Sata Servet Seyfî

Kaynak: *Mektebli,* 1329, s. 145.

6. Balkan Türküsü

Balkanları kar bürüdü

Güfte: Muallim Feyzullâh Sâcid

Kaynak: *Talebe Defteri*, 1329, sy. 5, s. 69.

7. Vatan

Âmâlimiz efkârımız ikbâl-i vatandır

Güfte: Nâmık Kemâl

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 12.

8. Asker

Bak şu levend askere Osmanlıdır

Güfte: Merhûm Nâmık Kemâl Beyzâde Ali Ekrem [Bolayır] Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 13.

9. Vatan

Kâbe Kudüs Tûr-ı Sînâ

Beste: Mûsiki Muallimi Rızâ Bey

Güfte: Musâhibzâde Celâl Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 14.

10. Asker

Boru çalıyor cesur asker

Beste: Hakkı Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 16.

11. ***Yükselmeli, artık yetişir zillet ve zulmet***

Beste: Zâtî [Arca] Bey

Güfte: Tevfik Fikret Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 17.

12. ***Çekildi ufk-ı vatandan cehennem-i zulümât***

Beste: Zâtî [Arca] Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 19.

13. **Teyyâre**

Telli turna gibi çıktık yuvadan

Beste: Mûsiki Muallimi Rızâ Bey

Güfte: Ali Rızâ Seyfi Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 20-21.

14. **Türk**

Ceddi büyük Türk oğluyum

Beste: Mûsiki Muallimi Rızâ Bey

Güfte: Musâhibzâde Celâl Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 22.

15. **İntikâm**

Yürüyelim ileriye

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 23-25.

16. **Gemici Türküsü**

Ebu'l-fethe şân veren

Beste: Mûsiki Muallimi Rızâ Bey

Güfte: Musâhibzâde Celâl Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 26-28.

17. ***Ru'yet-i Osmâniyân'ın gir de zıll-i âline***

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 29.

18. ***Yârelidir vatanımız yâresini saralım***

Beste: Hoca Ahmed Efendi

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 29.

19. **Kardeş Türküsü**

Kur'ân bize emreder

Beste: Mûsiki Muallimi Rızâ Bey

Güfte: Musâhibzâde Celâl Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 30.

20. ***Pür emel hür bir nazar var in'ikâs etmiş bugün***

Beste: Mûsiki Muallimi Rızâ Bey

Güfte: Cenâb Muhyiddîn Bey

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 31.

21. **Cenk Türküsü**

Gözde tüter dumanları

Güfte: Süleyman Nazîf

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 38.

22. **Koşar Adım**

Arş arş haydi ileri

Güfte: Ali Ulvî [Elöve]

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 48.

23. **Oğluma**

Gel evlâdım, anlatayım sen kimsin

Güfte: Akâ Gündüz

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 56-57.

24. Redîfin Çocuğu

Babacığım redîf oldu geçen kış

Güfte: Akâ Gündüz

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 58-59.

25. Ey Vatandaş

Ey vatandaş eğme öyle alnını

Güfte: Ahmed Cevâd [Emre]

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 60-61.

26. Vatana

Ey vatanım, ey vatanım

Güfte: Ahmed Cevâd [Emre]

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 62-63.

27. Midhat Paşa

Midhat Paşa, bu ismi sen hiç çıkarma aklından

Güfte: İbrâhim Alâaddîn [Gövsa]

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 64.

28. Allah

Yeri, göğü yaradan

Güfte: Sabrî Cemîl [Yalkut]

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 65.

29. Analık

Yavrucuğum, donacaksın, gel bağrıma elini sok

Güfte: Mehmed Emîn [Yurdakul]

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 66.

30. Sabah

Şafak söktü, çil horozun kalk diyor

Güfte: Mehmed Emîn [Yurdakul]

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 67.

31. Vatanını Sev

Kırlarında gezindiğin bu toprak

Güfte: Köprülüzâde Mehmed Fuâd

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 68.

32. Öc Türküsü

Yansın cihân, aksın al kan, yok bir umûrum

Güfte: Akâ Gündüz

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 69.

33. Neşîde-i Harb

Ey şanlı ordu, ey şanlı asker

Güfte: Sâdık Vicdânî

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 71-73.

34. Gülbank-ı Vegâ

Dökülsün seyfimizden es-salâ Balkan'da al kanlar

Güfte: Dervîş Mü'min Bâkî

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 74.

35. Dâstân-ı Harb

Geliniz ehl-i vatan yek-dil yek-cân olalım

Güfte: Hasan Müctebâ

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 77-79.

36. Askerin Nişanlısı

Şâhin bakışını sevdiğim dilber

Güfte: Ali Rızâ Seyfî (Kasımpaşa)

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 80-81.

37. Ateş sultamızdan çıkıyor volkanlar

Beste: İzzeddîn [Hümâyî Elçioğlu] Bey

Makâm: Hicâzkâr

Usûl: Raks-ı Semâî

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 83.

38. Şehîd-i Hürriyet Muhtâr Bey Efendi'ye

Sen oldun ey gazanfer mücâhidîne rehber

Beste: [Muallim] İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Nihâvend

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 85.

39. Medhiye-i Pâdişâhî

Ey şâh-ı nev Sultan Reşâd

Beste: İzzeddîn [Hümâyî Elçioğlu] Bey

Makâm: Nihâvend

Usûl: Ağır Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 86.

40. Ey şehinşâh-ı cihân Sultan Reşâd-ı kâmrân

Beste: [Muallim] İsmâil Hakkı Bey

Güfte: Tevfîk Fikret

Makâm: Mâhûr

Usûl: Mâzurka

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 87-88.

41. **Askeriz**

Osmânlıyız âlem bilir erleriz

Beste: [Muallim] İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Mâhûr

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 89.

42. **Al Sancak**

Bütün kulaklara en tatlı duygularla dolan

Güfte: Âkil Koyuncu

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 90.

43. **Asker**

Asker gidiyor...

Güfte: Mehmed Behçet

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 91-92.

44. ***Ayrımız yok gayrımız yok bir baba evlâdıyız***

Beste: [Muallim] İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Hicâz

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 93.

45. ***Osmânlıyız ey kardeşler birdir bizim yurdumuz***

Beste: [Muallim] İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Nevâ'da Rast

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 94.

46. ***Biz muhteşem Osmânlıyız***

Beste: [Muallim] İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Sûzidil

Usûl: Nazlı Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 96.

47. Medhiye-i Pâdişâhî

Ey vekîl-i fahr-i âlem pâdişâh-ı kâmrân

Beste: [Muallim] İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Ferahfezâ

Usûl: Raks-ı Semâî

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 97.

48. Yâdigâr-ı Millet

Ru'yet-i Osmâniyân'ın gir de zıll-i âline

Beste: [Muallim] İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Acemaşîrân

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 98.

49. 10 Temmuz'u Takdîs Edelim

Hürriyet, adâlet, müsâvât, uhuvvet

Güfte: Tahsîn Nâhid

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 101.

50. Kılınç

Çekiç altında muhakkar ezilir günlerce

Güfte: Tevfîk Fikret

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 102.

3. 5. MARŞLAR

1. İstiklâl Marşı[178]

Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Mehmed Âkif [Ersoy]

2. Dârülmuallimîn Marşı

Fikir ordusuyuz, meş'al-i irfanla mücehheziz

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Tevfik Fikret

Kaynak: Kâzım [Uz], *Notalı Mekteb Şarkıları*, 1330, s. 7–8. [NOTALI]; *Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuâsı*, sy. 15, s. 87-89. [NOTALI]

3. Donanma-i Osmânî Fahriyyesi

Ey mürüvvet menbaı, sâhib-i saha Osmanlılar

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Kâzım [Uz]

Kaynak: Kâzım [Uz], *Notalı Mekteb Şarkıları*, 1330, s. 14–15. [NOTALI]

4. Sancak Marşı

Askeriz biz, ezelî sancağımız dalgalanır

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Kâzım [Uz]

Kaynak: Kâzım [Uz], *Notalı Mekteb Şarkıları*, 1330, s. 18–19. [NOTALI]

---

[178] İstiklâl Marşımız ayrıca Ahmed Yektâ Mardan, Ali Rıfat Çağatay, Muallim İsmâil Hakkı Bey, Mehmed Zâti Arca, Kâzım Uz, Mustafa Sunar, Rauf Yektâ, İsmâil Zühtü tarafından da bestelenmiş ancak bu besteler çocuk mûsikisi kitap ve notalarına dahil olmadığı için bu eserlere araştırmamızda yer verilmemiştir.

5. Vatan Marşı

Bir fedâî milletiz, merd oğlu mert Osmanlıyız

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Tevfik Fikret

Kaynak: *Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuâsı*, 1910, sy. 2, s. 52–53. [NOTALI]

6. Mekteb Marşı

Medeniyet senin şanlı kucağında uyanır

Beste: Zâti [Arca]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: *Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuâsı*, 1910, sy. 18, s. 190–192. [NOTALI]

7. Türk Yılmaz

Cihan Harbi yangınından bağrı yanık vatana

Beste: Kâzım Karabekir

Güfte: Kâzım Karabekir

Makâm: Mâhur

Kaynak: Kâzım Karabekir, *Şarkılı İbret*, 1922, s. 69. [NOTALI]

8. İstiklâl Marşı

Ya istiklâl, ya ölüm

Beste: Kâzım Karabekir

Güfte: Kâzım Karabekir

Makâm: Çârgâh

Usûl: Müsemmen

Kaynak: Kâzım Karabekir, *Şarkılı İbret*, 1922, s. 67–66. [NOTALI]

9. Bir Marş

Sabah erken ufuktan doğar gün

Beste: Arlezyen Operası'ndan

Güfte: Celâl Sâhir [Erozan]

Kaynak: Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, 1927, s. 11. [NOTALI]

10. Bekleriz

Kahr-ı adâ etmeye bir kere ruhsat bekleriz

Beste: İzzeddi Hümâyi [Elçioğlu] Bey

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 2. [NOTALI]

11. Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerine İthâf

Var olup nâmın ila yevmi'l-kıyâm olsun medîd

Beste: İzzeddi Hümâyi [Elçioğlu] Bey

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 3–4. [NOTALI]

12. Muhterem Kumandanlarımız

Hepsi imanlıdır hepsi kahraman

Beste: İzzeddi Hümâyi [Elçioğlu] Bey

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 5. [NOTALI]

13. Sancak Marşı

Şanlı bayrak, şanlı bayrak

Beste: İzzeddi Hümâyi [Elçioğlu] Bey

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 7. [NOTALI]

14. Tayyâre Marşı

Kartalların adı var, Türklerin kanadı var

Beste: İzzeddi Hümâyi [Elçioğlu] Bey

Kaynak: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu], *Millî Marş Mecmuâsı*, 1927, s. 19. [NOTALI]

15. Sakarya Şehidleri

Ey Sakarya, şanlı ırmak

Güfte: İzzet Ulvi

Kaynak: *Muallimler Birliği*, 1925–1927, s. 353. [NOTALI]

16. Beyoğlu Yirminci Mektep Marşı

Biz vatanın öz kızıyız

Beste: Mehmed Ali Feridun

Güfte: Kıymet Hanım

Kaynak: Mehmed Ali Feridun, *İlk Mûsiki Kitabı*, 1927–1928, s. 52–53. [NOTALI]

17. Millî Ordu Zafer Marşı

Yaşasın Gazi Mustafa Kemal Paşa yaşasın

Beste: Mehmed Ali Feridun

Kaynak: Mehmed Ali Feridun, *İlk Mûsiki Kitabı*, 1927–1928, s. 54–55. [NOTALI]

18. İstiklâl Marşı

Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Güfte: Mehmed Âkif Ersoy

Makâm: Rast

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 1-2. [NOTALI]

19. Vatan Marşı

Açıldı ufkundan siyah dumanlar

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Hicâz

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 6. [NOTALI]

20. Mekteb Marşı

Anne gibi şu mekteb

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Nihâvend

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 8. [NOTALI]

21. Cenk Marşı

Türk askeri göğüs açmış top tüfeğe alay alay

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Rast

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 9. [NOTALI]

22. Mâder-i Vatan

Biz vatanın ümidiyiz, vatan bizimle yaşar

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Sûznâk

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 10-11. [NOTALI]

23. Hanım Kızlar Marşı

Vatanımız bahçedir bizler onun gülleri

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Rast

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 14. [NOTALI]

24. Yükselen Sancak

Yükseldi ufkunda bir kanlı bayrak

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Çârgâh'da Rast

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 12. [NOTALI]

25. Şükran Marşı

Nice isyanımızı affeden Allah'a şükür

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Hüseynî

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 16. [NOTALI]

26. Mehterhâne-i Hâkânî – Tûran Marşı

Tûran yolu Allah yolu

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Hüseynî

Kaynak: Şamlı Selim, *Risâle-i Mûsiki*, 1338, sy. 8. [NOTALI]

27. Mehterhâne-i Hâkânî – Harb Marşı

Gâfil ne bilir neşve-i pür-şevk-i vegâyı

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Mâhûr

Kaynak: Şamlı Selim, *Risâle-i Mûsiki*, 1338, sy. 8. [NOTALI]

28. Çanakkale Marşı

Edirne'den çıktım başım selâmet

Beste: Kemânî Kevser Hanım

Makâm: Mâhûr

Usûl: Düyek

Kaynak: Şamlı Selim, *Risâle-i Mûsiki*, 1338, sy. 13. [NOTALI]

29. Sivastopol Önünde

Sivastopol önünde yatan gemiler

[Beste: Rıfat Bey]

Makâm: Rast

Kaynak: Şamlı Selim, *Risâle-i Mûsiki*, 1338, sy. 16. [NOTALI]

30. Çalışmak Marşı

Çalış ey Türk yavrusu

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Rast

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 4. [NOTALI]

31. Mektebliler Marşı

Rehber-i âmâlimizdir mekteb-i irfânımız

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Rast

Kaynak: Şamlı Selim, *Milli Marş*, 1338, s. 7. [NOTALI]

32. Ey Gâziler

Ey gâziler yol göründü yine garib serime

Makâm: Rast

Usûl: Darbeyn

Kaynak: Şamlı İskender, *Müntehâbât*, 1336, sy. 328, s. 5. [NOTALI]

33. Fahriyye

Gazanfer peykeriz, muhabbet güderiz

Beste: Kâzım [Uz]

Kaynak: Kâzım [Uz], *İbtidâî Nota Dersleri*, 1336, s. 54. [NOTALI]

34. Harbden Avdet

Arsa-i harbden dönen asker

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Ali Nusret Bey

Kaynak: Kâzım [Uz], *İbtidâî Nota Dersleri*, 1336, s. 55. [NOTALI]

35. İlim Marşı

Geniş, güzel ufuklar

Beste: Zeki [Üngör]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: Zeki [Üngör], *Çocuklara Tegannî Dersleri*, 1341, s. 55–56. [NOTALI]

36. Âbide-i Hürriyet Karşısında[179]

Vatan için ölene ne yapılsa yine az

Beste: Zâti [Arca]

Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

Kaynak: Ali Ulvi [Elöve], *Çocuklarımıza Neşîdeler*, 1327, s. 69–71.

37. Dârüşşafaka Marşı

Yüzler güldü, gözyaşları hep dindi

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Ali Kâmî Bey

Kaynak: Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nûri, Ali Kâmi, *Türkiye'de İlk Halk Mektebi, Dârüşşafaka*, 1927. [NOTALI]

38. Marş-ı Sultanî

Tâc-ı hürriyetle doğmuş bir güneş şeklindesin

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Rast

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 3.

39. Hürriyet Marşı

Ey millet-i Osmâniyân

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

[**Güfte:** Neyzen Mahmud Şevket]

Makâm: Rast

Usûl: Nazlı Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 4.

---

[179] Şiirin yer aldığı sayfada, Zâti Bey tarfından bestelendiğine dair kayıt düşülmüşse de araştırmalarımız neticesinde eserin bestesi tespit edilememiştir.

40. Millet Marşı

Hakka karşı yüzlerimiz ak bizim

Beste: Kâzım [Uz] Bey

[**Güfte:** Hamdullah Subhi Tanrıöver]

Makâm: Rast

Usûl: Nazlı Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 5.

41. Mebûsân Marşı

Biz Osmanlıyız her dem gazâya hazırız

Beste: Kâzım [Uz] Bey

Makâm: Mâhûr

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 6.

42. Vatan Marşı

Ey annemiz şanlı vatan

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 7.

43. Manastır Ordu Marşı

Düştü vatkâ ki rahm-i mâderden

Makâm: Segâh

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 11.

44. Piyâde Birinci Alay Marşı

Anam beni yetiştirdi bu ellere yolladı

[**Beste:** Rifat Bey]

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 18.

45. Gönüllü Marşı

Pâdişâh emretti askerler müsellâhdır bütün

Güfte: Ali Remzi

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 75-76.

46. Mefâhir-i Milliye Marşı

Pek büyüktür nâmımız, vicdanlıyız

Beste: İzzeddin [Hümâyî Elçioğlu] Bey

Makâm: Mâhûr

Usûl: Raks-ı Semâî

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 82.

47. Kur'a Marşı

Çağırıyor askerliğe bak vatan

Beste: İsmail Hakkı

Makâm: Hicâzkâr

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 84.

48. İttihâd ve Terakkî Marşı

Fahr eder Osmanlılık etmekle her dem ittihâd

Beste: İsmâil Hakkı Bey

[**Güfte:** Hamdullah Subhi Tanrıöver]

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 93.

49. Kur'a Marşı

Asker oluyorum ben işte gidiyorum ben

Beste: İsmâil Hakkı Bey

Makâm: Nevâ'da Acem

Usûl: Nîm Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 95.

50. Mekteb Marşı

Uyanalım ey kardeşler doğdu artık günümüz

Beste: İsmâil Hakkı Bey

[**Güfte:** Hamdullah Subhi Tanrıöver]

Makâm: Şed Arabân

Usûl: Düyek

Kaynak: *Mektebde Vatan Türküleri*, İstanbul, s. 100.

51. Mektep Marşı

Ey muazzam mihriban Osmanlılık her an yaşa

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey

Kaynak: Etem Ruhi Üngör, *Türk Marşları,* Ankara 1965, s. 53.

III. ÇOCUK MÛSİKİSİNE AİT NOTA ÖRNEKLERİ

1. ***Türk'ün Ninnisi***
Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey **Makam:** Hümâyun
Güfte: Nezîhe Muhyiddin Hanım

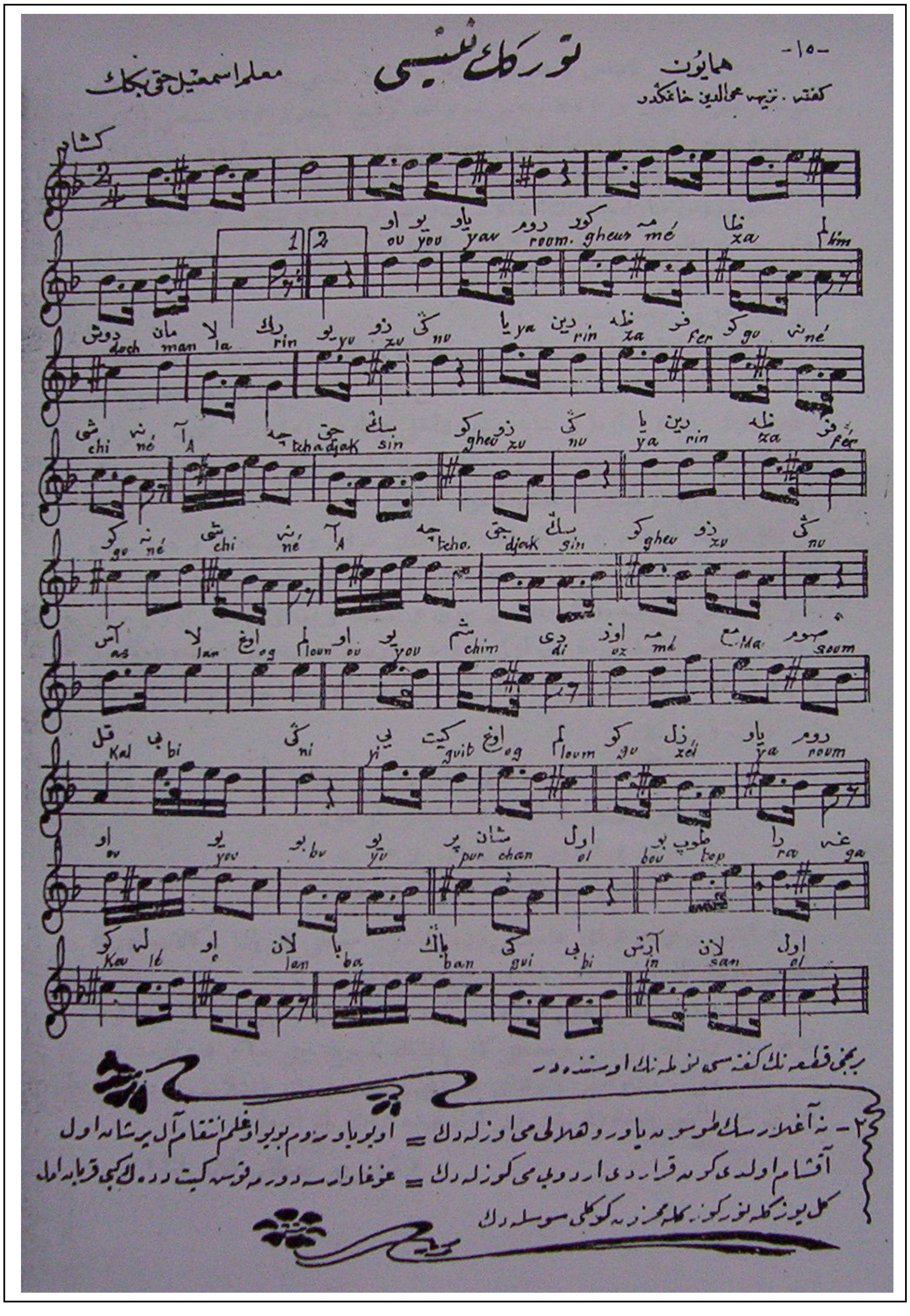

-۱۵-

همایون

توركك ننیسی

معلم اسمعیل حقی بكك

كفته . نزیهه محی الدین خانمكدر

برنجی قطعه نك كفته سی نوطه نك اوستنده در

۲- نه آغلارسك طوسون نه یاورم هلالی می اوزله دك = اویو یاورم یوی اوغلم انتقام آل پریشانه اول
آقشام اولدی كوكه قرار دی اردویی می كوزله دك = غوغا وار مه دورمه قوشه كیت دده ك كبی قربانه اول
كل یوزكله توركو . كمله مزنه كوكلی سوسله دك

TÜRK'ÜN NİNNİSİ

Uyu yavrum, görme zâlim düşmanların yüzünü
Yarın zafer güneşine açacaksın gözünü
Aslan oğlum uyu şimdi, üzme mâsum kalbini
Yiğit oğlum güzel yavrum uyu, büyü, pür şân ol
Bu toprağa köle olan baban gibi insan ol

Ne ağlarsın tosun yavru, hilâli mi özledin?
Akşam oldu gün karardı orduyu mu gözledin?
Gül yüzünle, nur gözünle mahzun gönlü süsledin
Uyu yavrum, büyü yavrum, intikâm al, pür şân ol
Kavga varsa durma koş, git deden gibi kurbân ol

Nezîhe Muhyiddin Hanım

2. ***Ninni***

Beste: Viyolonist Zeki [Üngör]

Güfte: İhsan İlhâmi

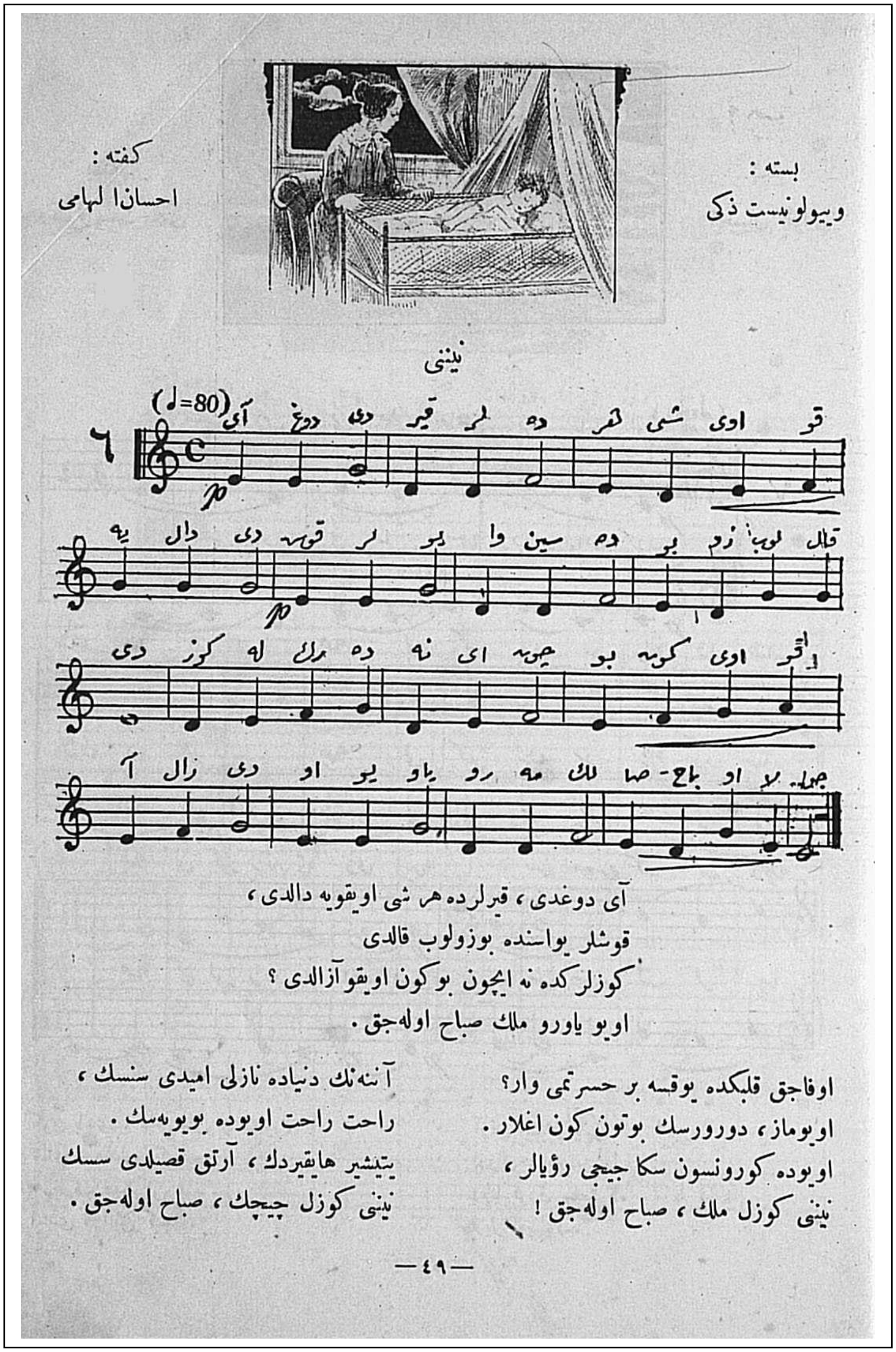

کفته :
احسان‌ا لهامی

بسته :
ویولونیست ذکی

نیننی

(♩=80)

آی دوغدی ، قیرلرده هر شی اویقویه دالدی ،
قوشلر یواسنده بوزولوب قالدی
کوزلرکده نه ایچون بو کون اویقو آزالدی ؟
اویو یاورو ملك صباح اوله‌جق .

اوفاجق قلبکده یوقسه بر حسرتمی وار؟
اویوماز ، دورورسك بوتون کون اغلار .
اویوده کورونسون سکا جیجی رؤیالر ،
نیننی کوزل ملك ، صباح اوله‌جق !

آننه‌نك دنیاده نازلی امیدی سنسك ،
راحت راحت اویوده بویویه‌سك .
یتیشیر هایقیردك ، آرتق قصیلدی سسك
نیننی کوزل چیچك ، صباح اوله‌جق .

—٤٩—

NİNNİ

Ay doğdu, kırlarda herşey uykuya daldı,
Kuşlar yuvasında büzülüp kaldı
Gözlerinde ne için bugün uyku azaldı?
Uyu yavru melek sabah olacak.

Ufacık kalbinde yoksa bir hasret mi var?
Uyumaz, durursun bütün gün ağlar.
Uyu da görünsün sana cici rüyalar,
Ninni güzel melek, sabah olacak!

Annenin dünyada nazlı ümidi sensin,
Rahat rahat uyu da büyüyesin.
Yetişir haykırdın, artık kısıldı sesin
Ninni güzel çiçek, sabah olacak!

İhsan İlhâmi

3. ***Bebeğim***
Beste: Bedrî Bey
Güfte: Orhan Seyfi [Orhon] Bey

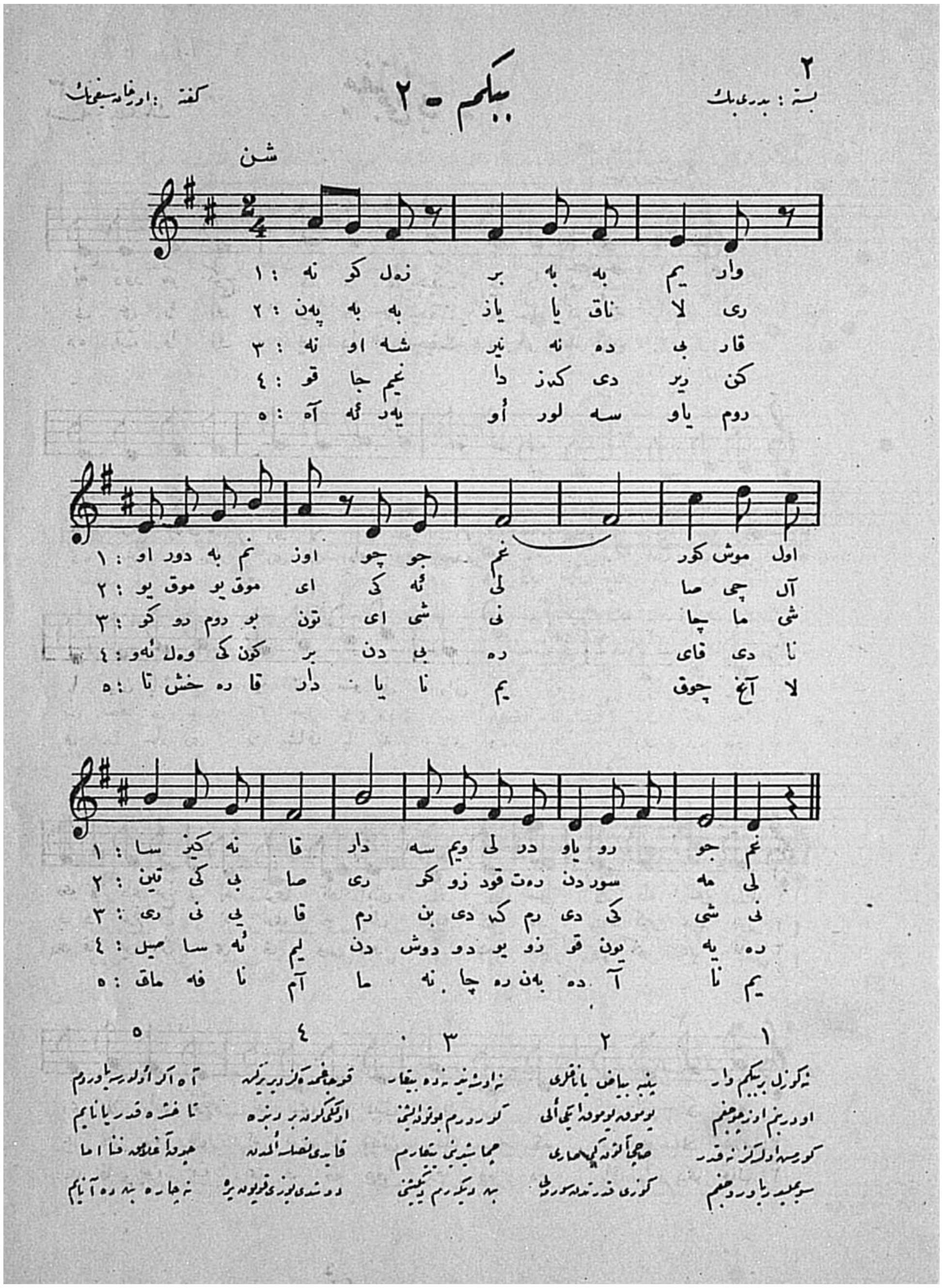
۲
ببکم - ۲
بسته : بدری بك
كفته : اورخان سیفی بك
شن

BEBEĞİM

1
Ne güzel bir bebeğim var
Odur benim öz çocuğum
Görmüş olsanız ne kadar
Sevimlidir yavrucağım

2
Penbe beyaz yanakları
Yumuk yumuk iki eli
Saçı altın gibi sarı
Gözü kudretten sürmeli

3
Ne üşenir ne de bıkar
Görürüm bütün işini
Çamaşırını yıkarım
Ben dikerim dikişini

4
Kucağımda gezdirirken
Evvelki gün birden bire
Kaydı nasılsa elimden
Düştü yüzükoyun yere

5
Ah eğer ölürse yavrum
Tâ haşre kadar yanayım
Çok ağlamak fenâ ammâ
Ne çâre ben de anayım

4. ***Gece***
Beste: Bedrî Bey
Güfte: Bedrî Bey

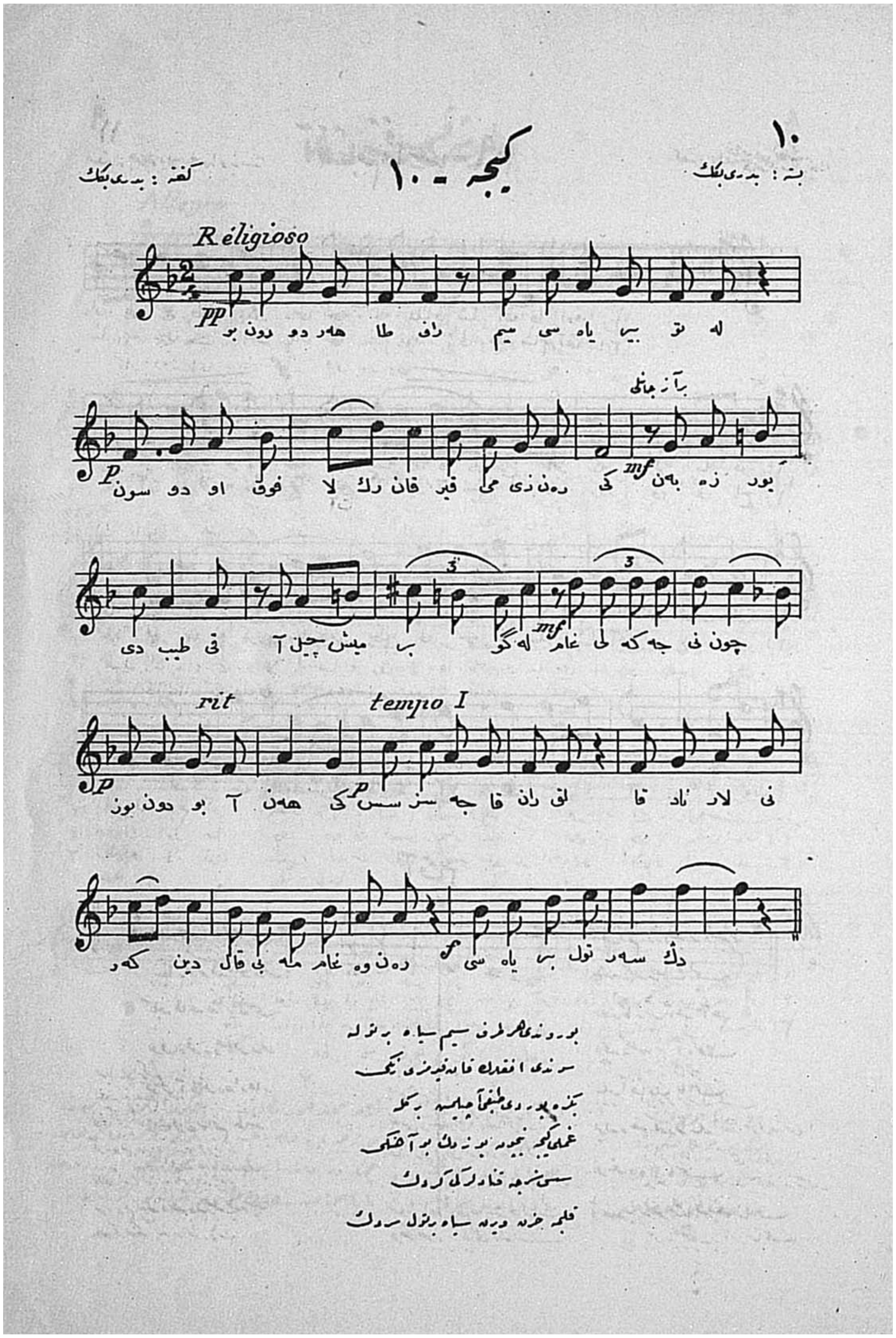
Réligioso
pp
له تو بیر یاه سی سیم راف طا هەر دو رون بو
بآزجانلی
p
mf
بور زه بەن کی رەنذی می قیر قان رك لا فوق او دو سون
mf
چون نی جه که لی غام له گو بر میش چیل آ نی طب دی
rit
tempo I
p
p
نی لار ناد قا لق راز قا جه سز سس کی هەن آ بو دون بون
f
دك سەر تول بر یاه سی رەن وە غام مه بی قال دین كەر

۱۰

بسته : بدری بكك

گیجه - ۱۰

گفته : بدری بكك

بوروندی اطرافی سیم سیاه بر تول ایله
سوندی افقده قان دنیزی کبی
بزه بو بدری طبیعتا جیلیسه بركه
غملی گیجه نجه بو زمك بو آخشی
سسیزجه قنادلرکی گرودك
قلبمه حزنله دیدم سیاه بر تول سردك

GECE

Büründü her taraf simsiyah bir tüle
Söndü ufukların kan kırmızı rengi
Benziyordu tıpkı açılmış bir güle
Gamlı gece niçin bozdun bu âhengi
Sessizce kanadlarını gerdin
Kalbime gam veren siyah bir tül serdin

Bedrî Bey

5. *Çalış Yavrum*

Beste: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu]

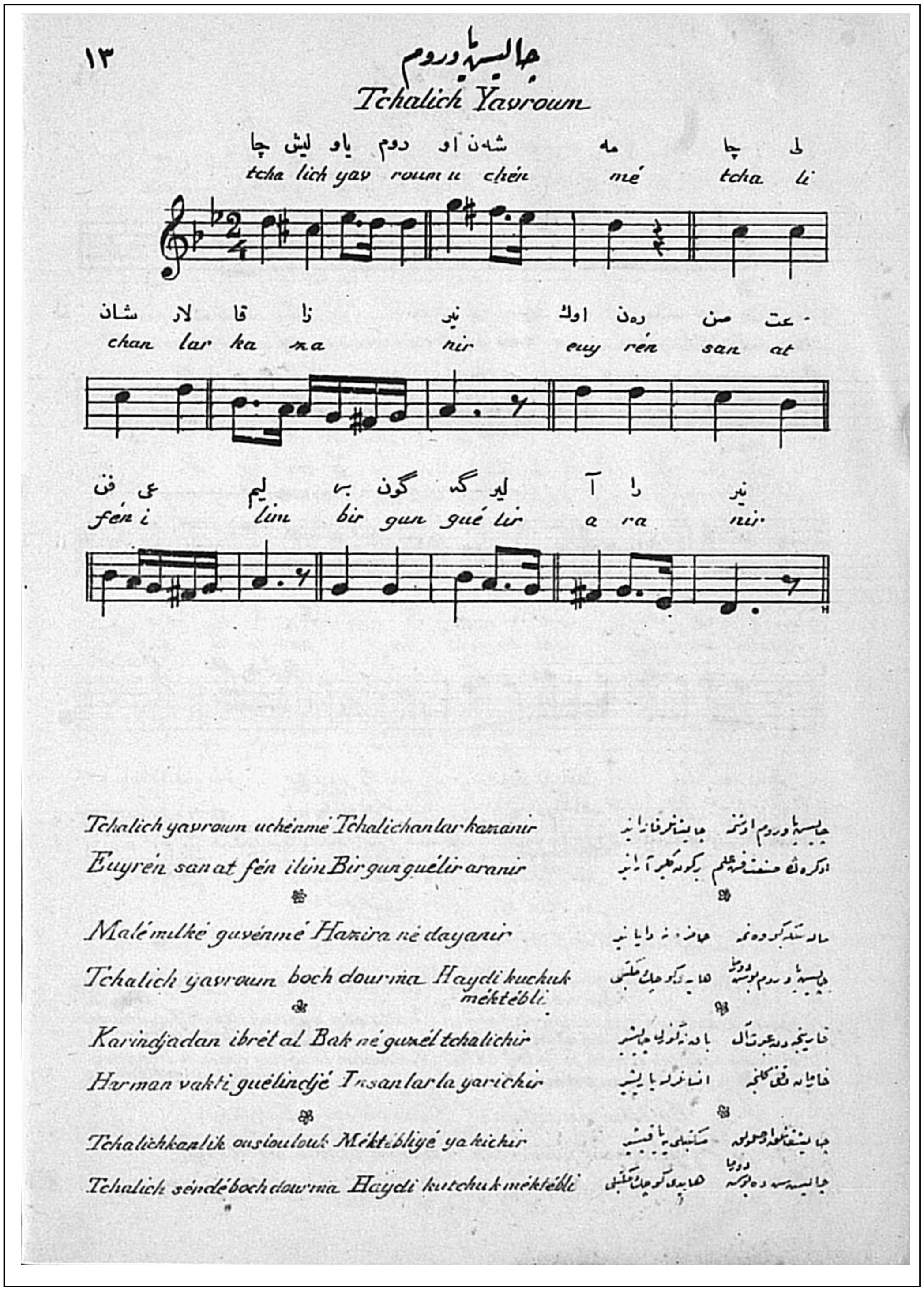
١٣
چالیشه یاورم
Tchalich Yavroum
چا لیش یاو روم او شەن مە چا لی
tcha lich yav roum u chén mé tcha li
شان لار قا زا نیر اوك رەن صن عت
chan lar ka za nir euy rén san at
فن عی لیم بر گون گه لیر آ را نیر
fén i lim bir gun gué lir a ra nir

Tchalich yavroum uchénmé Tchalichanlar kazanir
Euyrén sanat fén ilim Bir gun guélir aranir

❀

Malé mulké guvénmé Hazira né dayanir
Tchalich yavroum boch dourma Haydi kuchuk méktébli

❀

Karindjadan ibrét al Bak né guzél tchalichir
Harman vakti guélindjé Insanlarla yarichir

❀

Tchalichkanlik ouslouluk Méktébliyé yakichir
Tchalich séndé boch dourma Haydi kutchuk méktébli

چالیشه یاورم اوشنمه چالیشانلر قازانیر
اوکرەن صنعت فنی علم برکون کلیر آرانیر

❀

ماله ملکه کووەنمه حاضره نه دایانیر
چالیشه یاورم بوش دورمه هایدی کوچك مکتبلی

❀

قارینجه دن عبرت آل باق نه کوزل چالیشیر
خرمان وقتی کلنجه انسانلرله یاریشیر

❀

چالیشقانلق اوصلولق مکتبلی یه یاقیشیر
چالیشسه ده بوش دورمه هایدی کوچك مکتبلی

ÇALIŞ YAVRUM

Çalış yavrum üşenme, çalışanlar kazanır
Öğren sanat, fen, ilim, bir gün gelir aranır

Mala mülke güvenme, hazıra ne dayanır
Çalış yavrum boş durma, haydi küçük mektebli

Karıncadan ibret al, bak ne güzel çalışır
Harman vakti gelince, insanlarla yarışır

Çalışkanlık, usluluk, mektebliye yakışır
Çalış sen de boş durma, haydi küçük mektebli

6. *Cehle Karşı Harb*

Beste: İzzedddin Hümâyî [Elçioğlu]

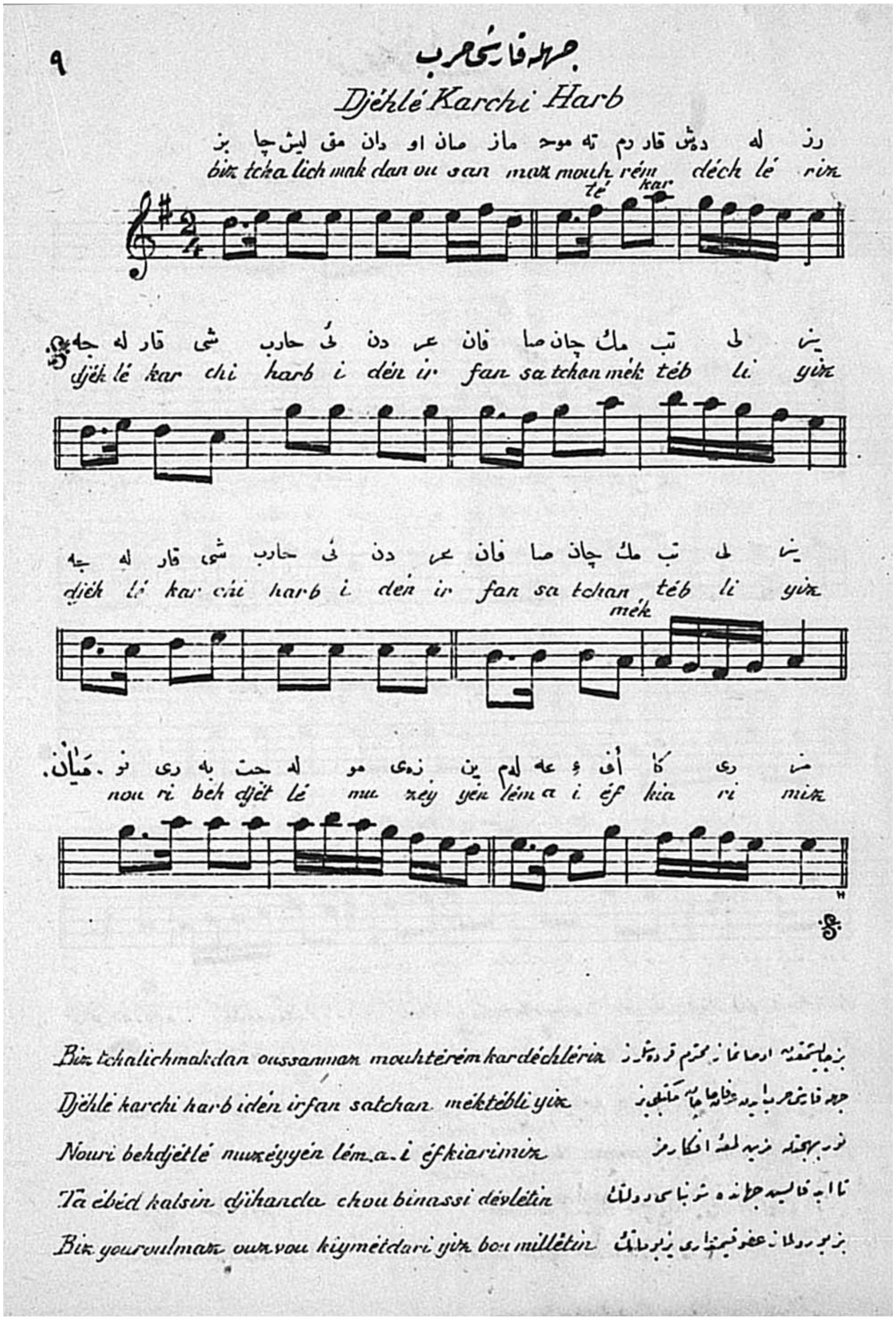
٩
جهله قارشی حرب
Djèhlé Karchi Harb
biz tcha lich mak dan ou san maz mouh té rém kar déch lé riz
djèh lé kar chi harb i dén ir fan sa tchan mék téb li yiz
djèh lé kar chi harb i dén ir fan sa tchan mék téb li yiz
nou ri beh djèt lé mu zey yen lém a i éf kia ri miz

Biz tchalichmakdan oussanmaz mouhtérém kardéchlériz
Djèhlé karchi harb idén irfan satchan méktébli yiz
Nouri behdjètlé muzéyyén lém a i éfkiarimiz
Ta ébéd kalsin djihanda chou binassi dèvlétin
Biz youroulmaz ouzvou kiymètdari yiz bou millètin

بز چالشمقدن اوصانماز محترم قرداشلرز
جهله قارشی حرب ایدن عرفان صاچان مكتبلی يز
نور بهجتله مزين لمعهٔ افكارمز
تا ابد قالسين جهانده شو بناسی دولتك
بز يورولماز عضو قيمتداری يز بو ملتك

CEHLE KARŞI HARB

Biz çalışmaktan usanmaz muhterem kardeşleriz
Cehle karşı harb eden irfân saçan mektebliyiz
Nûr-i behcetle müzeyyen lem'a-i efkârımız
Tâ ebed kalsın cihanda şu binâsı devletin
Biz yorulmaz uzv-ı kıymetdârıyız bu milletin

7. ***Küçük Asker***

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Tevfik Fikret

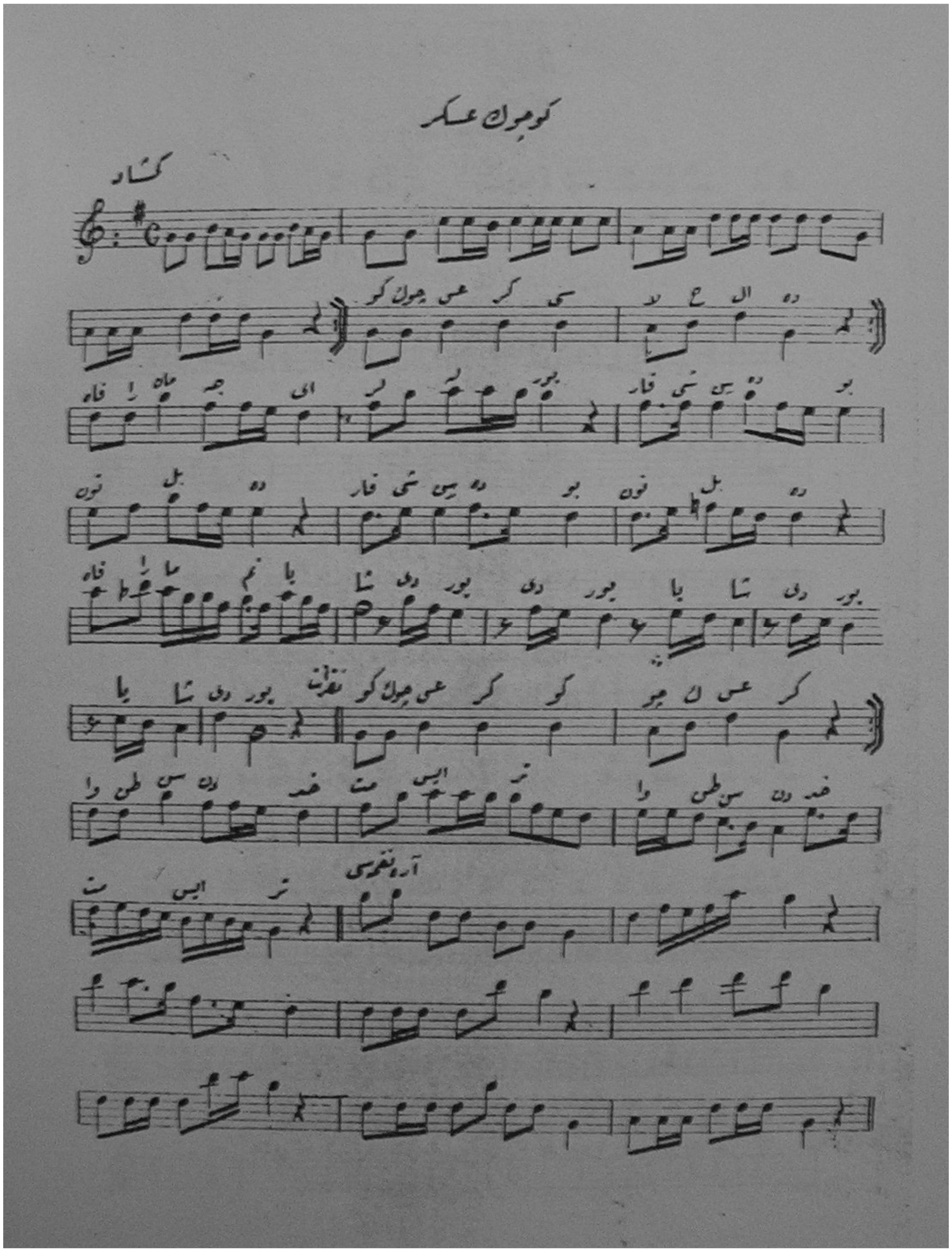
كوچوك عسكر
كشاد
نقرات
آره نغمه‌سی

KÜÇÜK ASKER

1
Küçük asker silah elde
Kahramanca ilerliyor
Karşısında bütün belde
“Kahramanım, yaşa!” diyor
Küçük asker küçük asker
Vatan senden hizmet ister

2
Vatan için çeker emek
Herkes, bu borcu herkesin
Vatan demek ninen demek
Sen nineni sevmez misin?
Küçük asker küçük asker
Vatan senden şefkat ister

3
Vatan senden hayat umar
Sen yaşarsan o canlanır
Vatan için ölmek de var
Fakat borcun yaşamaktır
Küçük asker küçük asker
Vatan senden kuvvet ister

4
Mini mini omuzların
Taşıyacak yarın tüfek
Tüfek değil, vatan yarın
O omuza yüklenecek
Küçük asker küçük asker
Vatan senden gayret ister

5
Küçük asker dinle bunu:
Sakın boşa silah atma
Kılıcını, kurşununu
Haksızlığa karşı sakla
Küçük asker küçük asker
Hak da senden himmet ister

Tevfik Fikret

8. *Hep Kardeşiz*

Beste: Kâzım [Uz]
Güfte: Tevfik Fikret

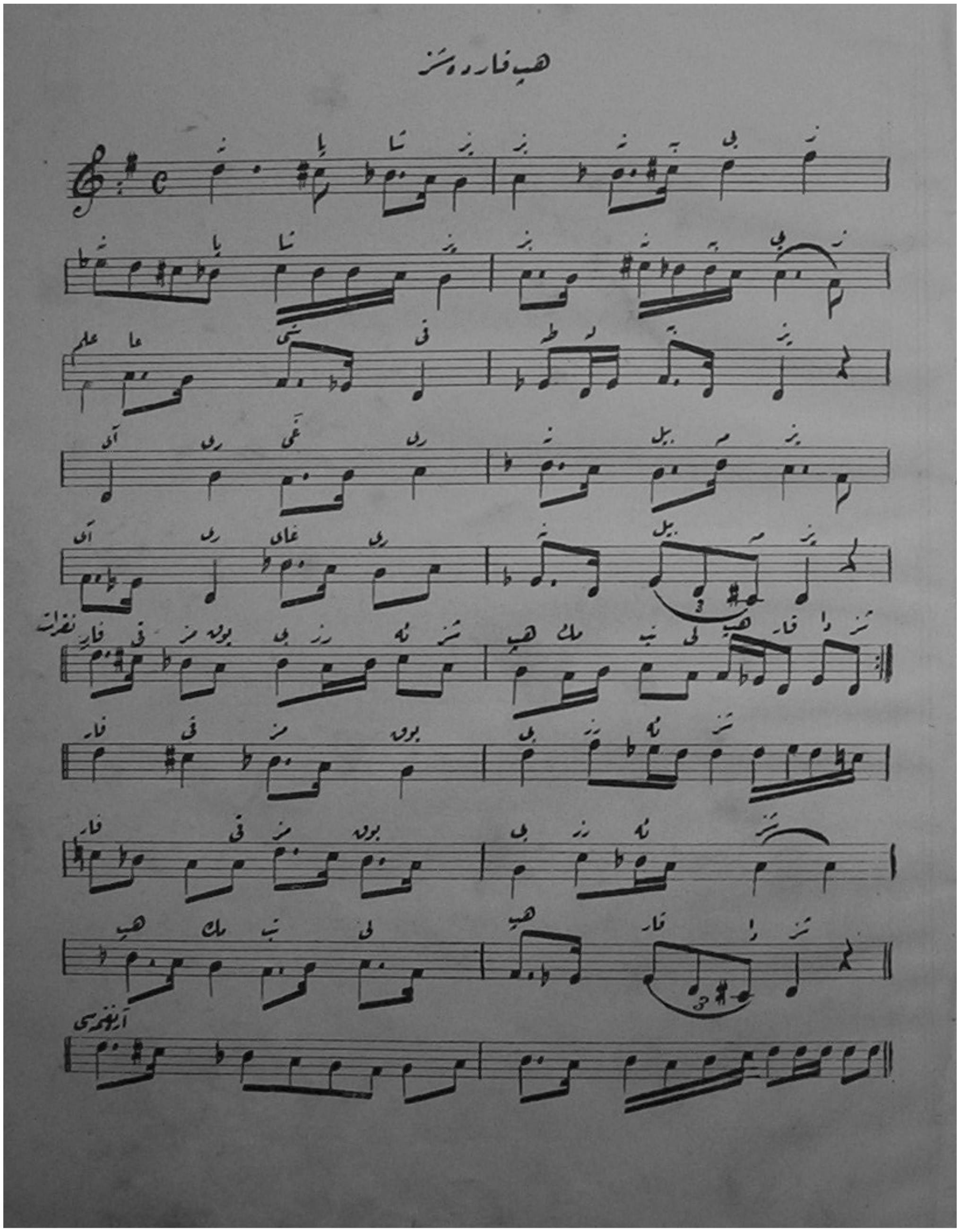

HEP KARDEŞİZ

Ne paşayız biz ne beyiz
İlim âşıkı talebeyiz
Ayrı gayrı ne bilmeyiz.
Farkımız yok, biriz, eşiz
Hep mektebli, hep kardeşiz

Beşiğimiz bu topraktır
Bayrağımız bir bayraktır
Ayrılık bizden ıraktır
Farkımız yok, biriz, eşiz
Hep Osmanlı, hep kardeşiz

Yaratmış bizi yaradan
Bir anadan, bir babadan
Aynı toprak aynı vatan
Farkımız yok, biriz, eşiz
Hep insanız, hep kardeşiz

Tevfik Fikret

9. ***Küçük Süvari***
Beste: Kâzım Karabekir
Güfte: Kâzım Karabekir

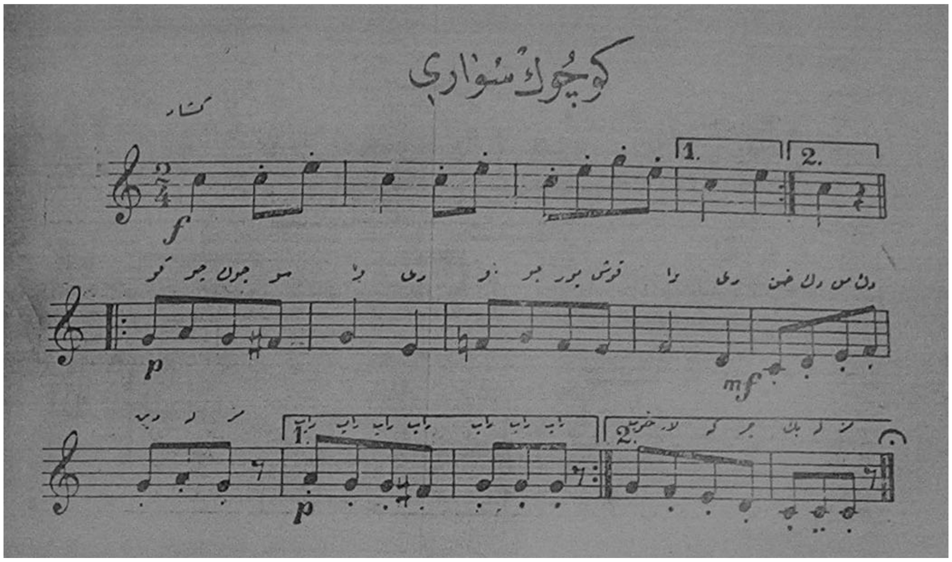

KÜÇÜK SÜVÂRİ

1
Küçük küçük süvâri
Uçuyor kuş vâri
Hendek mendek dinlemez
Rab rab rab rab rab rab rab

2
Küçük küçük süvâri
Uçuyor kuş vâri
Hendek mendek dinlemez
Hoplar geçer beklemez

3
Benim atım yaramaz
Hiç yerinde duramaz
Meydan ister koşmaya
Rab rab rab rab rab rab rab

4
Benim atım yaramaz
Hiç yerinde duramaz
Meydan ister koşmaya
Mani ister aşmaya

5
Haydi arkadaş gel
Olmayalım tenbel
Atımıza binelim
Rab rab rab rab rab rab rab

6
Haydi arkadaş gel
Olmayalım tenbel
Atımıza binelim
Hep beraber dönelim

Kâzım Karabekir

10. *Çenber Yarışı*

Beste: Kâzım Karabekir
Güfte: Kâzım Karabekir

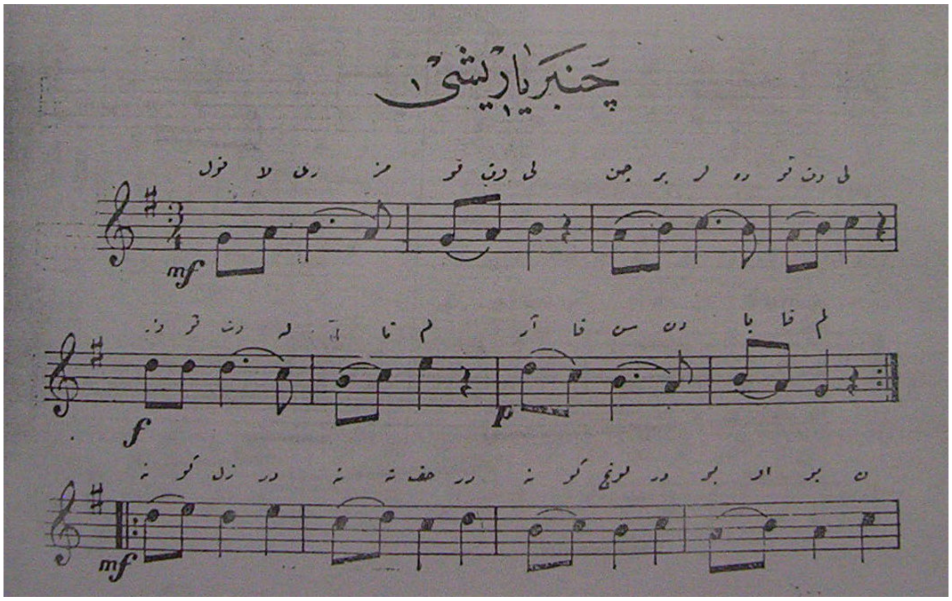

ÇENBER YARIŞI

Kollarımız kuvvetli
Çenberler de kuvvetli
Var kuvvetle atalım
Arkasından bakalım
Ne güzeldir ne tuhaftır ne gülünçtür bu oyun
Pinti pinti uyumaktan ise gel sen de soyun

Çenberlerimiz koşar
Dere tepeyi aşar
Kimin çok ise gücü
Onunkidir birinci
Ne güzeldir ne tuhaftır ne gülünçtür bu oyun
Pinti pinti uyumaktan ise gel sen de soyun

Bak benimki birinci
Çoktur kolumun gücü
İnanmazsan gel de bak
Gör çelik ile tuncu
Ne güzeldir ne tuhaftır ne gülünçtür bu oyun
Pinti pinti uyumaktan ise gel sen de soyun

11. *Gemici*

Beste: Kâzım Karabekir
Güfte: Kâzım Karabekir

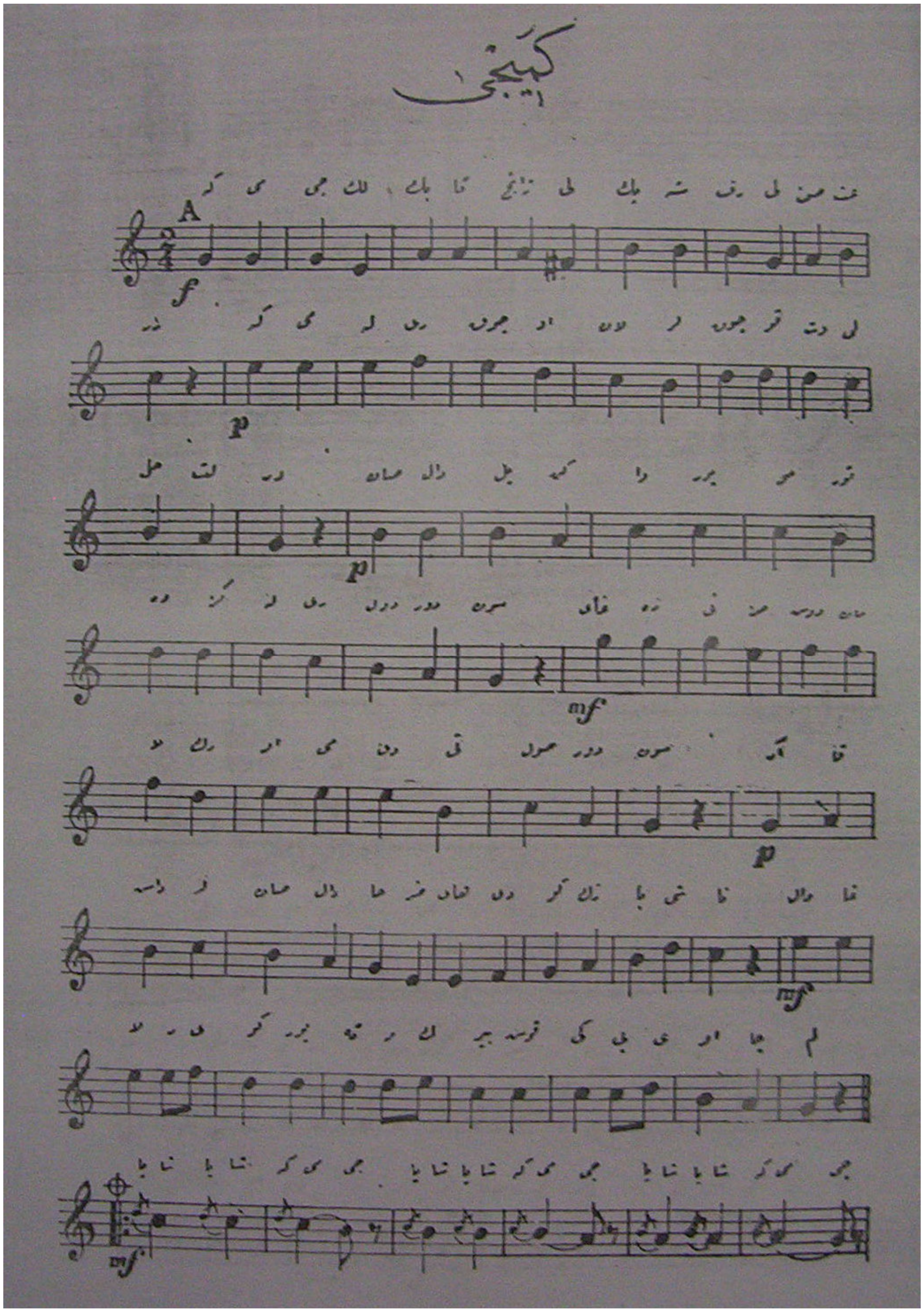
کمیجی
A
f
p
p
mf
p
mf
mf

GEMİCİ

Sandalları bir hamlede yerlerine çekmeli
Arslan gibi gemiciler dizilirse yan yana
Çelik gibi kal'a olur bu sevgili vatana
Arkadaşlar herşey hazır haydi halat başına
Hep beraber asılırsak vapur bile yükselir
Yaşa yaşa gemici yaşa yaşa gemici yaşa yaşa gemici
Yolun izin nur olsun, işin gücün tam olsun, Allah yardımcın olsun
Hava, su, yemek, güneş vücuda kan verir
Türkü, oyun, idman da kanımıza can verir
Tenbellikle insan hasta, yeisli olur
Bizim gibi çalışan, sağlam, çevik, şen olur

Kâzım Karabekir

12. *El Ele Kol Kola*

Beste: Mehmed Ali Feridun
Gükte: Ali Ekrem [Bolayır]

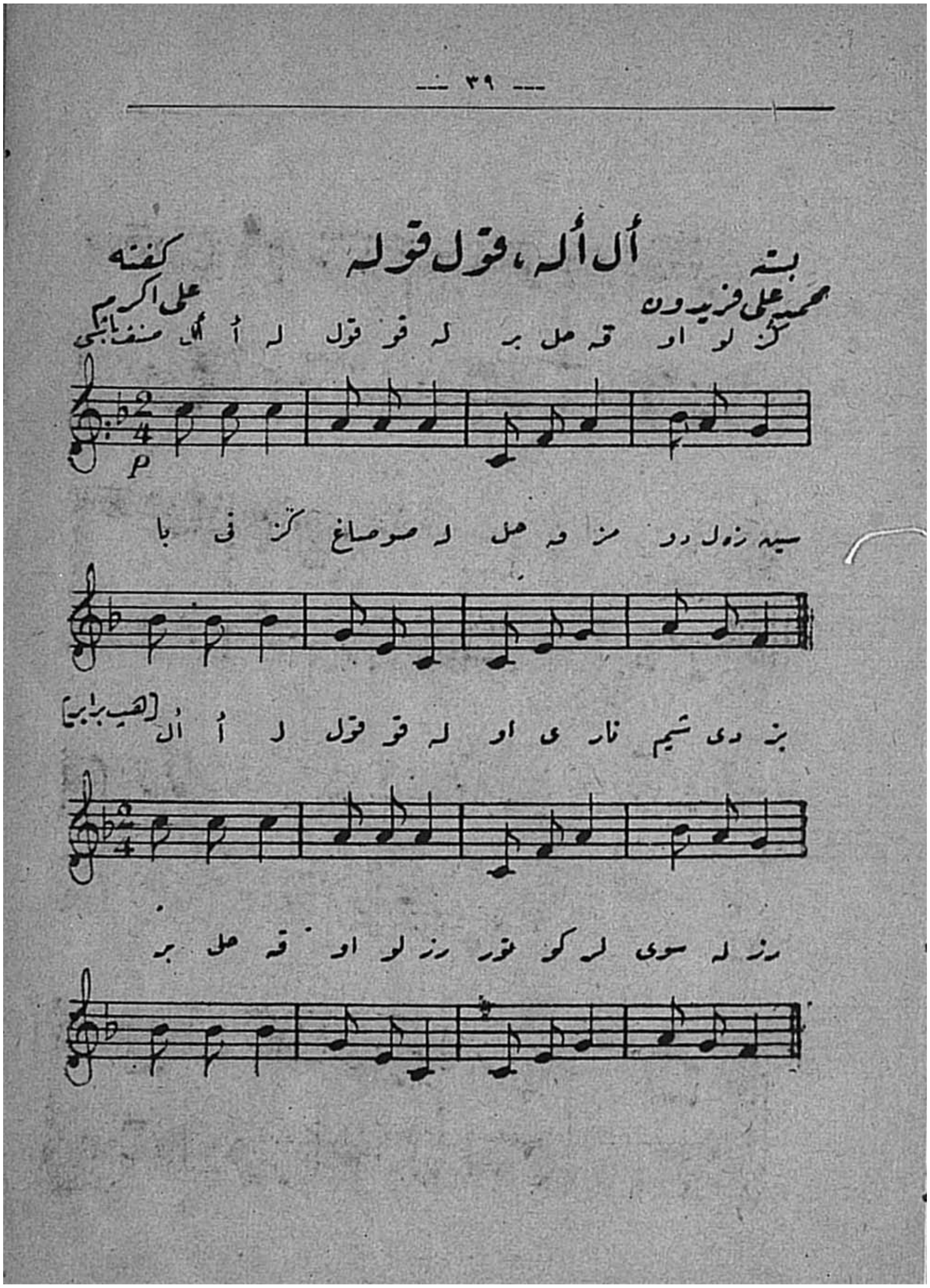

٣٩
أل أله، قول قوله
بسته
محمد علی فریدون
گفته
علی اکرم
گز لو او قه مل بر له قو قول له أ ال
p
با فی گز صوصاغ له مل ده مز دو زول سیه
ال أ له قول قو له او ی نار شیم دی بز
بر مل قه او لو زز نور گو له سوی له زز

EL ELE, KOL KOLA

1
(Sınıf başı)
El ele, kol kola
Bir halka olunuz
Bakınız sağ sola
Halkamız düzelsin.

(Hep beraber)
El ele, kol kola
Oynarız şimdi biz
Bir halka olunuz
Türküler söyleriz

2
(Sınıf başı)
El ele, kol kola
Sıçrayın yukarı
Açılın hepiniz
Uzatın kolları

(Hep beraber)
El ele, kol kola
Sıçrarız hop, hop, hop
Halkayı açarız
Kaparız biz top, top

3
(Sınıf başı)
El ele, kol kola
İleri gideriz
Yorulmak bilmeyiz
Türk oğlu askeriz
(Sınıf başı parçayı tekrar edecektir)

El ele, kol kola
Evlâdı vatanın
Her zaman el ele
Kol kola yaşasın

(Hep beraber)
Her zaman el ele
Kol kola yaşarız
Ordular devirir
Kal'alar aşarız
Ali Ekrem [Bolayır]

13. ***Semânın Süsleri***
Beste: Mehmed Ali Feridun
Güfte: Ali Rıdvan

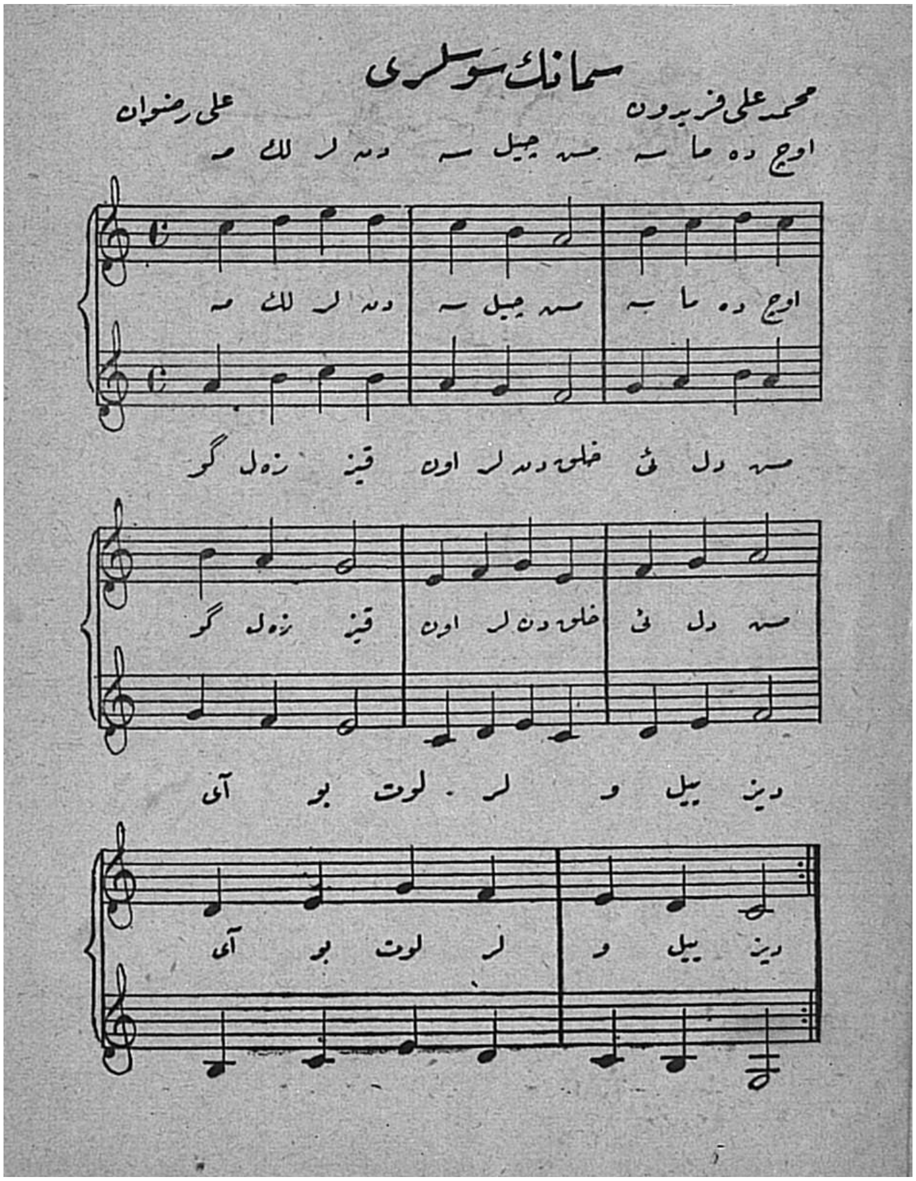
سمانك سوسلری
محمد علی فریدون
علی رضوان

SEMÂNIN SÜSLERİ

Meleklerden seçilmiş
Semâda üç güzel kız
Onlardan halkedilmiş
Ay, bulutlar ve yıldız
Ali Rıdvan

14. ***Yaşasın Mektebimiz (İlk sınıf talebesi için)***

Beste: Alman şarkısı
Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

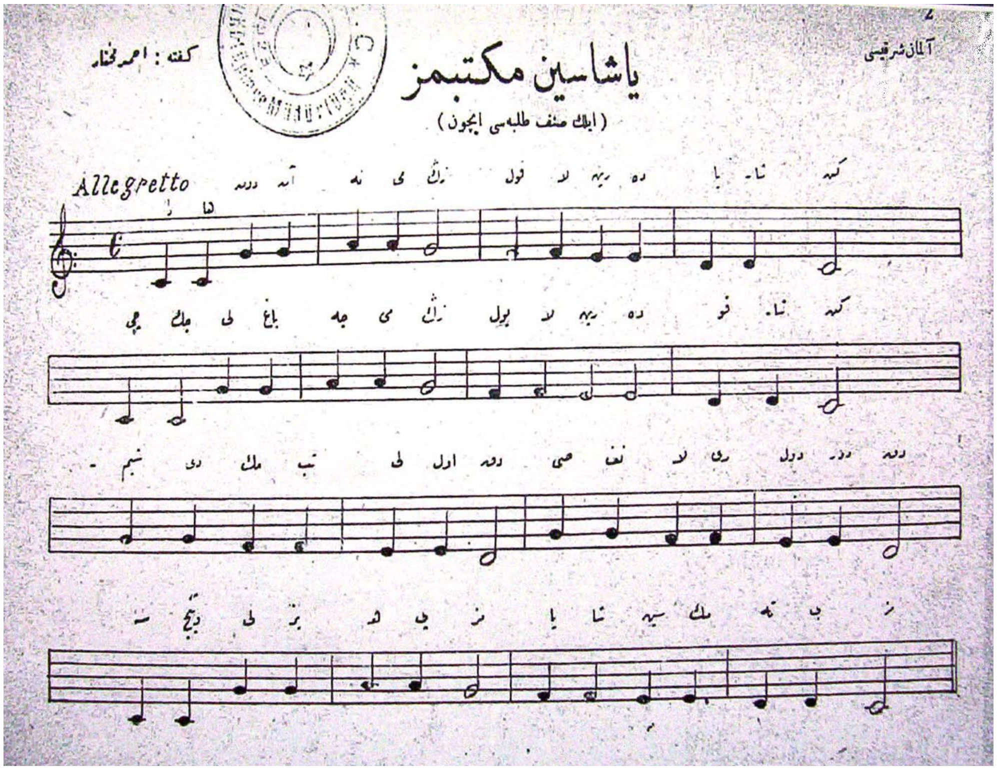

آلمان شرقیسی
یاشاسین مکتبمز
(ایلك صنف طلبه‌سی ایچون)
کفته : احمد مختار
Allegretto

YAŞASIN MEKTEBİMİZ

1
Daha dün annemizin
Kollarında yaşarken;
Çiçekli bahçemizin
Yollarında koşarken;

Şimdi mektebli olduk;
Sınıfları doldurduk;
Sevinçliyiz hepimiz,
Yaşasın mektebimiz!

2
Mekteb yurd güneşidir,
Bize bilgiler saçar.
Annemizin eşidir,
Severek kucak açar

Mekteb insanlık yolu;
Her yanı sevinç dolu..
Sevinçliyiz hepimiz,
Yaşasın mektebimiz!

Ahmed Muhtâr [Ataman]

15. *Yalancı Şarkısı*

Beste: Fransız Şarkısı
Güfte: Ahmed Muhtâr [Ataman]

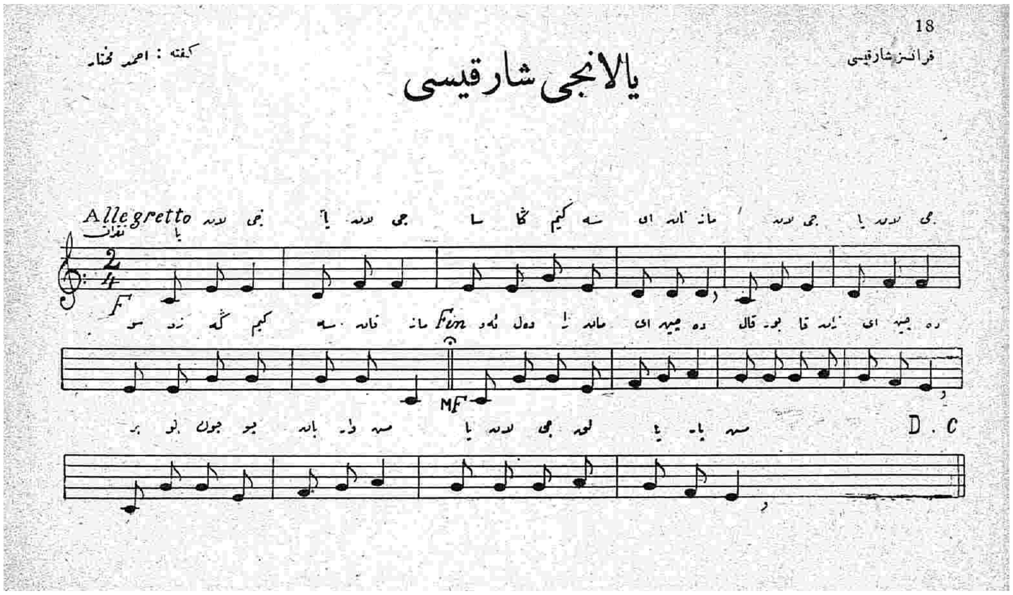

YALANCI ŞARKISI

Nakarat
Yalancı, yalancı, sana kimse inanmaz
Yalancı, yalancı, sözüne kimse kanmaz

1
Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Bir küçük çoban varmış
Yalancılık yaparmış
Nakarat
2
Sürüsünü alarak
Kavalını çalarak
Çıkmış bir gün kırlara
Çiçekli bayırlara
Nakarat
3
Yalacıkdan bağırmış
Köy halkını çağırmış
"Aman, çabuk yetişin!
Kurt geldi, imdâd edin!"
Nakarat

4
Sopayı kapan koşmuş
Fakat, kurt filan yokmuş
Herkes kızmış, söylenmiş
Çoban gülmüş, eğlenmiş
Nakarat
5
Günler geçmiş aradan
-Göstermesin yaradan!-
Kocaman bir kurt salmış
Çobanı korku almış
Nakarat
6
Kim bakar feryâdına
Kim koşar imdâdına
Kimsecikler gelmemiş
Yalancıyı kurt yemiş
Nakarat
Ahmed Muhtâr [Ataman]

16. ***Gezinti***
Beste: Kâzım [Uz]
Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

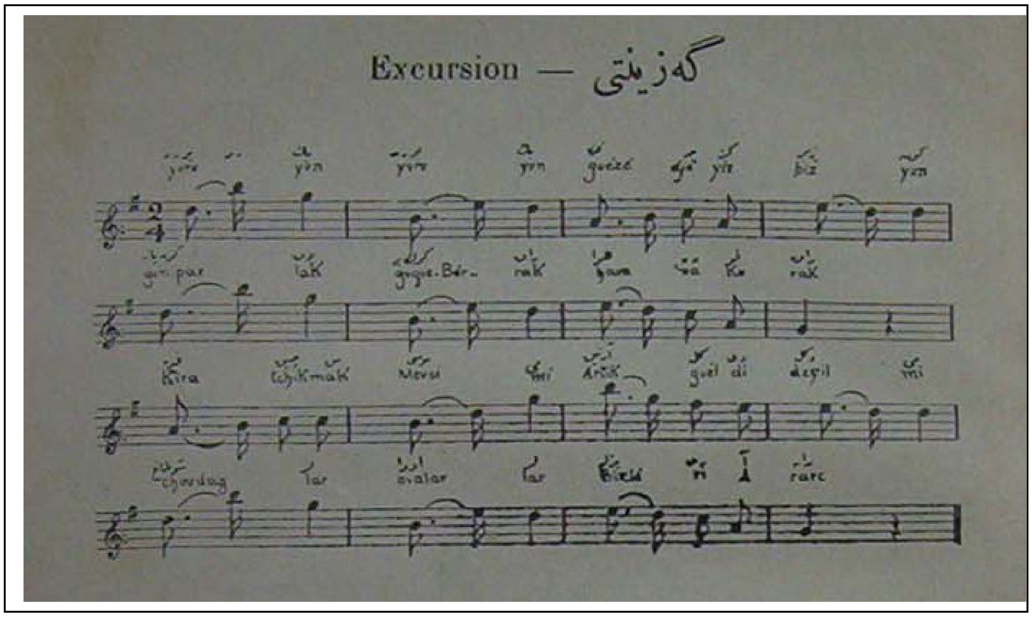

GEZİNTİ

1
Yürüyün
Yürüyün
Gezeceğiz biz bugün
Gün parlak
Gök berrak
Hava da kurak
Kıra çıkmak mevsimi
Artık geldi değil mi?
Şu dağlar
Ovalar
Bizleri arar

2
Kardeşler
Yoldaşlar
Söyleyelim hep marşlar
Her zaman
Bunlardan
Zevk alır insan
Şarkıyla kalb ferahlar
Güzel yürür ayaklar
Şu dağlar
Ovalar
Bizleri arar

3
Eğlence
Bitince
İşe varır netice
Er, dişi
Her kişi
Sevmeli işi
Eğlenceye bakmalı
Lâkin iş de yapmalı
Şu dağlar
Ovalar
Bizleri arar

Ali Ulvi [Elöve]

17. ***Vatanın Kızlarına***

Beste: Kâzım [Uz]

Güfte: Zâime Hayriye Hanım

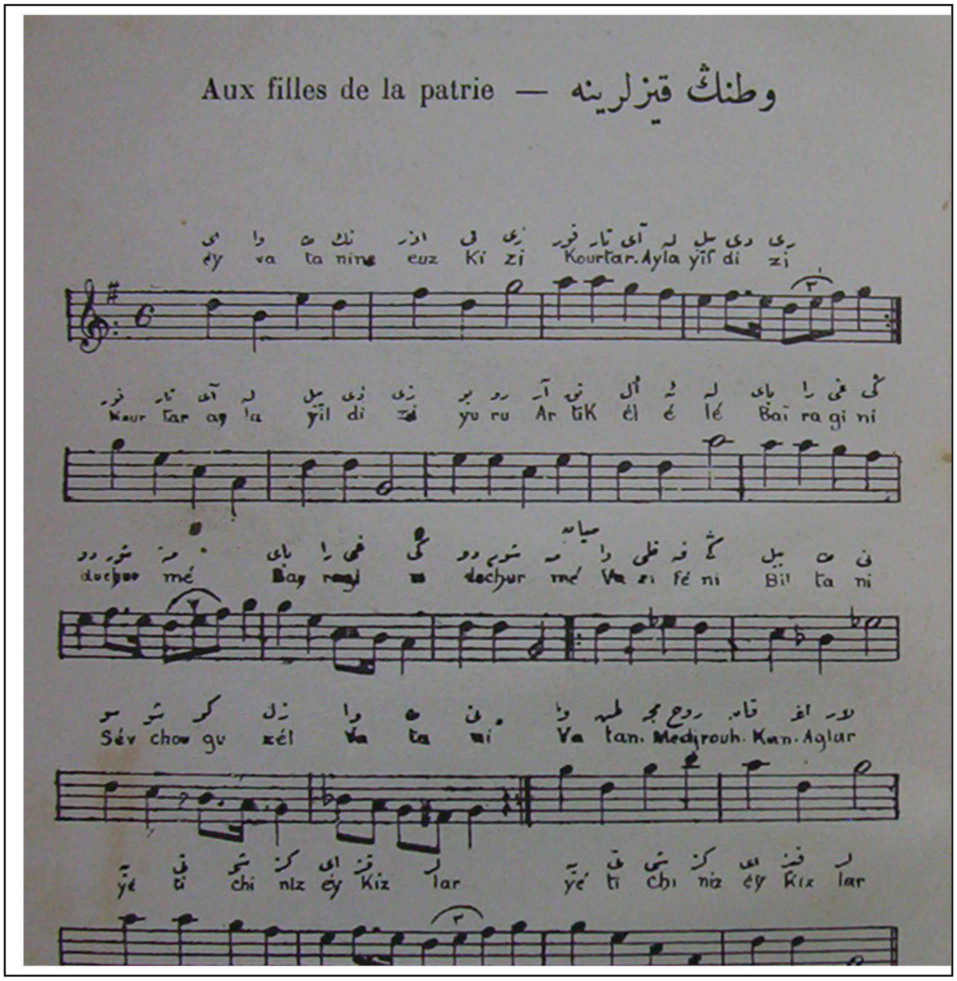
Aux filles de la patrie — وطنك قيزلرينه
éy va ta ning euz Ki zi Kourtar. Ayla yil di zi
Kour tar ay la yil di zi yu ru Ar tik él é lé Bai ra gi ni
dochur mé Bay ragi ni dochur mé Va zi fé ni Bil ta ni
Sév chou gu zél Va ta ni Va tan. Medjrouh. Kan. Aglar
yé ti chi niz éy Kiz lar yé ti chi niz éy Kiz lar

KIZLARA HİTÂB

Ey vatanın öz kızı!
Kurtar ayla yıldızı

Yürü artık el ele
Bayrağını düşürme!

Vazîfeni bil, tanı:
Sev, şu güzel vatanı!
Vatan mecrûh, kan ağlar
Yetişiniz ey kızlar!

Küçük büyük hepiniz
Ona yardım ediniz

Haydi kızım, hazırlan!
Kollarındadır vatan

Onu büyüt, adam et
Sonra bekle saâdet
Vatan mecrûh, kan ağlar
Yetişiniz ey kızlar!
Zâime Hayriye Hanım

18. ***Dargın Arkadaş***
Beste: Viyolonist Zeki [Üngör]
Güfte: İhsan İlhâmî

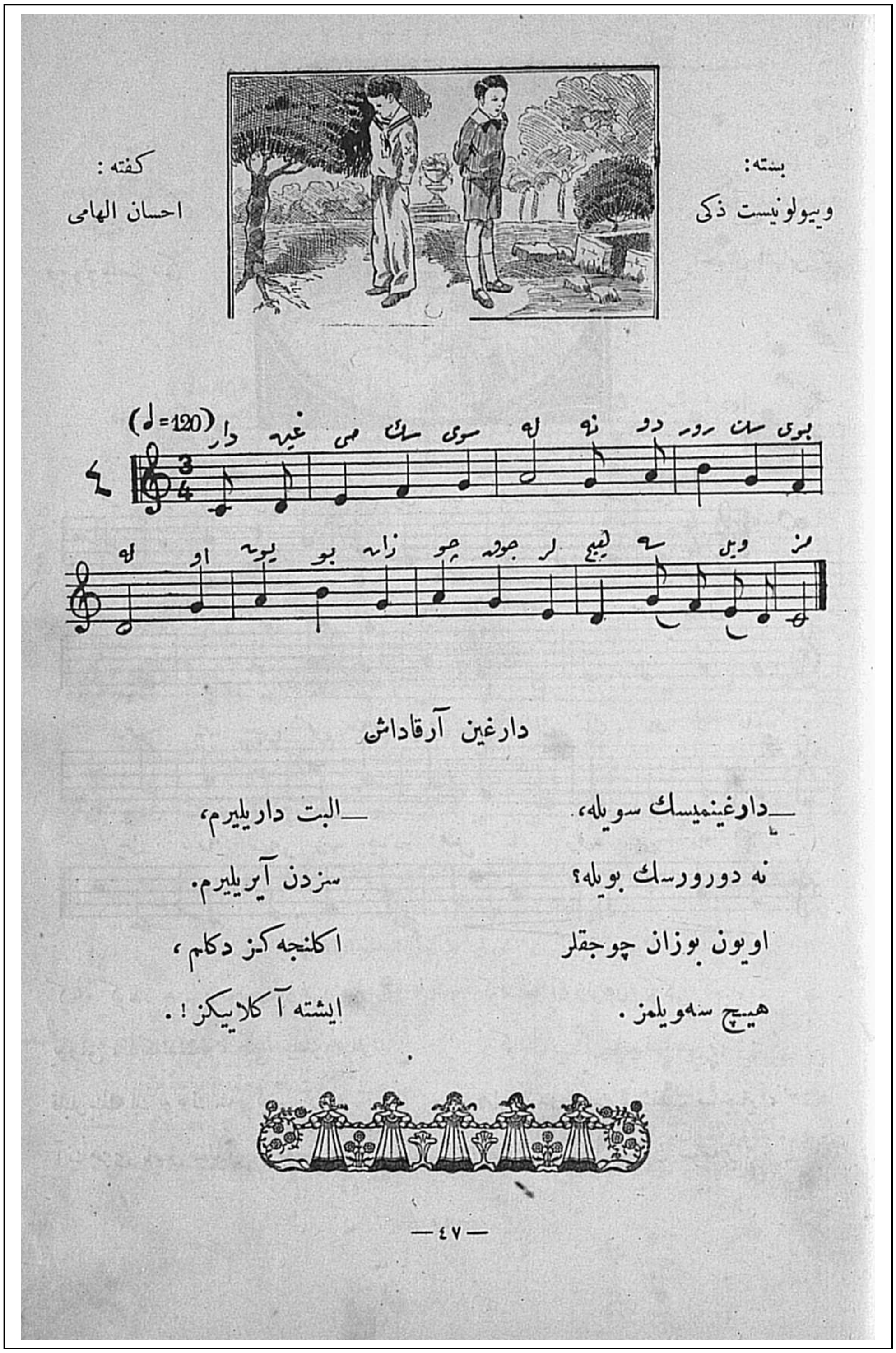

(♩=120)
٤
بوی سن رور دو نه له سوی سك می غیه دار
من ویل ه لیبع لر جوه چو زاه بو یوه او له

بسته:
ویولونیست ذکی

کفته:
احسان الهامی

دارغین آرقاداش

—دارغینمیسك سویله،
نه دورورسك بویله؟
اویون بوزان چوجقلر
هیچ سه‌ویلمز.

—البت داریلیرم،
سزدن آیریلیرم.
اکلنجه‌کز دکلم،
ایشته آکلاییکز !.

—٤٧—

DARGIN ARKADAŞ

-Dargın mısın söyle,
Ne durursun böyle?
Oyun bozan çocuklar
Hiç sevilmez

-Elbet darılırım
Sizden ayrılırım
Eğlenceniz değilim
İşte anlayınız!

İhsan İlhâmi

19. *[Kitabım]* [•]

Beste: Viyolonist Zeki [Üngör]
Güfte: İhsan İlhâmi

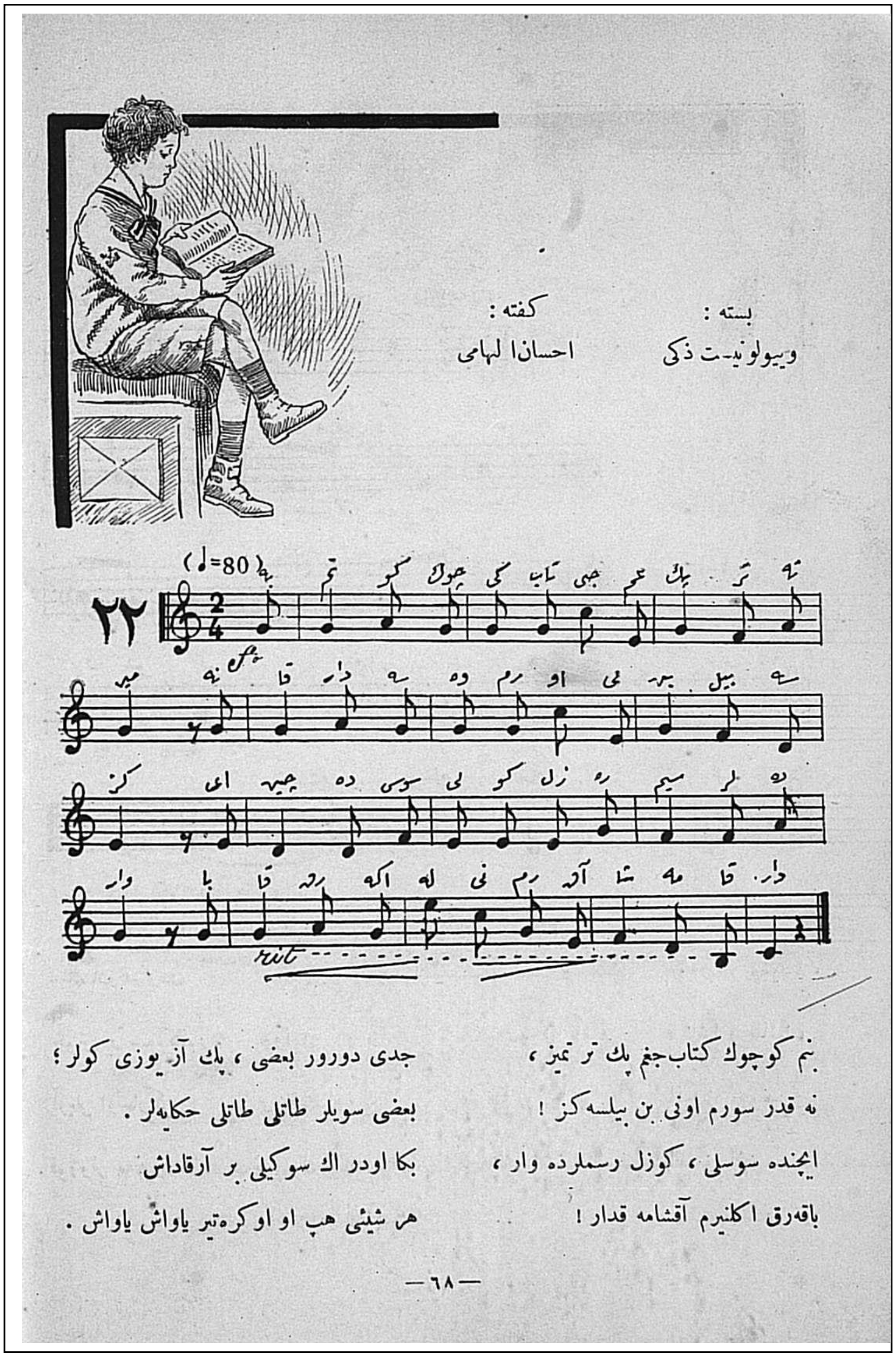

کفته :
احسان الهامی

بسته :
ویولونیست ذکی

بنم کوچوك کتابجغم پك تر تمیز ،
نه قدر سورم اونی بن بیلسه کز !
ایچنده سوسلی ، کوزل رسملرده وار ،
باقه‌رق اکلنیرم آقشامه قدار !

جدی دورور بعضی ، پك آز یوزی کولر ؛
بعضی سویلر طاتلی حکایه‌لر .
بکا اودر اك سوکیلی بر آرقاداش
هر شیئی هپ او اوکره‌تیر یاواش یاواش .

—٦٨—

[•] Şarkının adı, kitabın 1929 yılındaki genişletilmiş baskısından alınmıştır.

KİTABIM

Benim küçük kitapçığım tertemiz
Ne kadar severim onu bir bilseniz
İçinde süslü, güzel resimler de var
Bakarak eğlenirim akşama kadar

Ciddî durur bazı, pek az yüzü güler
Bazı söyler tatlı tatlı hikâyeler
Bana odur en sevgili bir arkadaş
Herşeyi o öğretir yavaş yavaş

İhsan İlhâmi

20. ***Azim***
Beste: Viyolonist Zeki [Üngör]
Güfte: İhsan İlhâmî

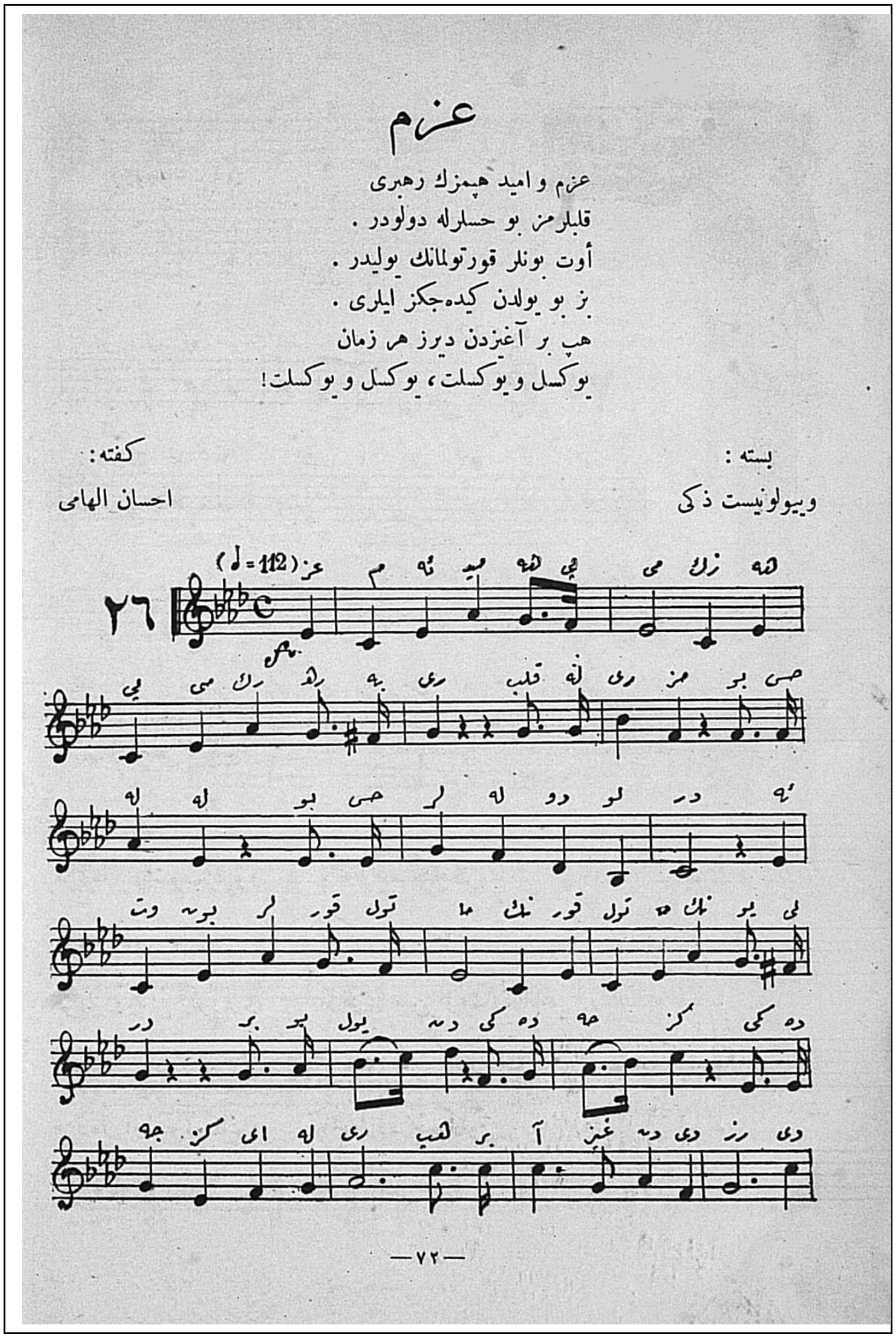

عزم

عزم و امید هپمزك رهبری
قلبلرمز بو حسلرله دولودر .
أوت بونلر قورتولمانك يوليدر .
بز بو يولدن كيده‌جكز ايلری .
هپ بر آغزدن ديرز هر زمان
يوكسل و يوكسلت ، يوكسل و يوكسلت !

بسته :
ويولونيست ذكی

كفته :
احسان الهامی

—٧٢—

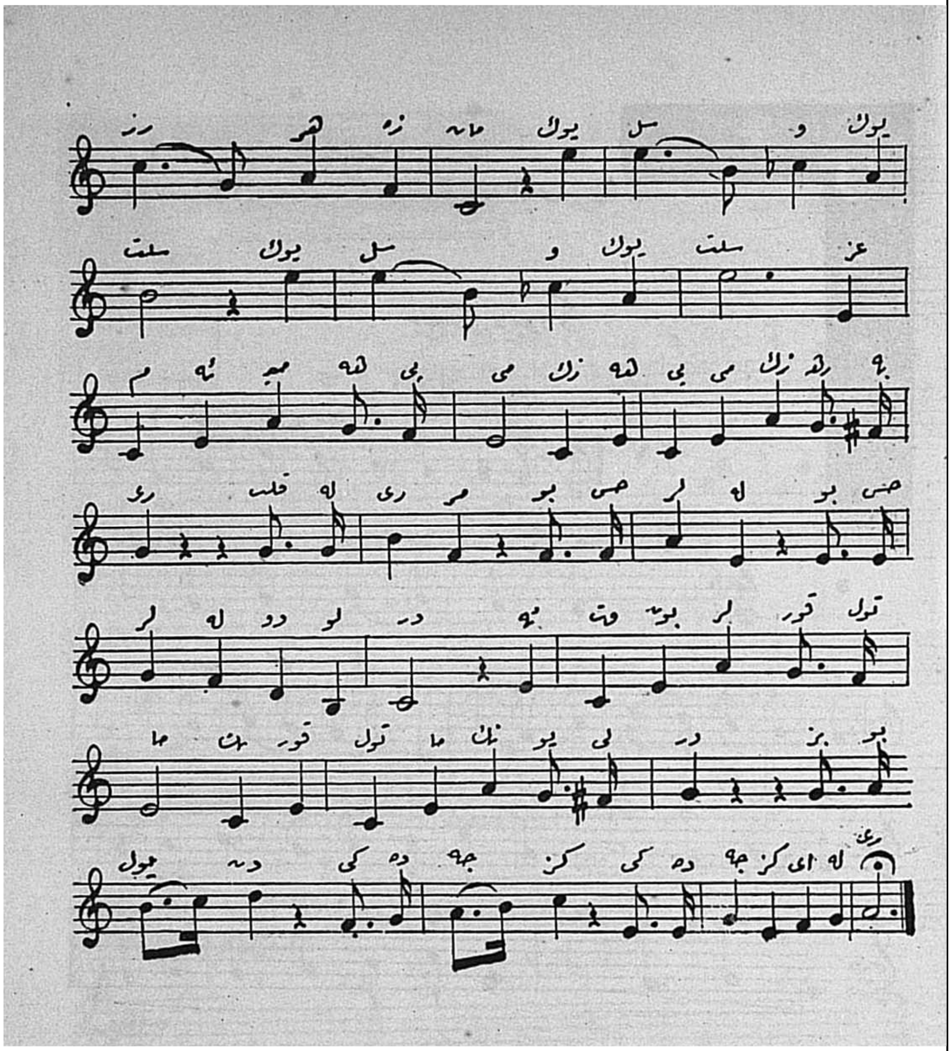

AZİM

Azm ü ümit hepimizin rehberi
Kalplerimiz bu hislerle doludur
Evet, bunlar kurtulmanın yoludur
Biz bu yoldan gideceğiz ileri

Hep bir ağızdan deriz her zaman:
“Yüksel ve yükselt! Yüksel ve yükselt!”

İhsan İlhâmi

21. ***[Mektebden Çıkış]*** [•]
Beste: Viyolonist Zeki [Üngör]
Güfte: İhsan İlhâmî

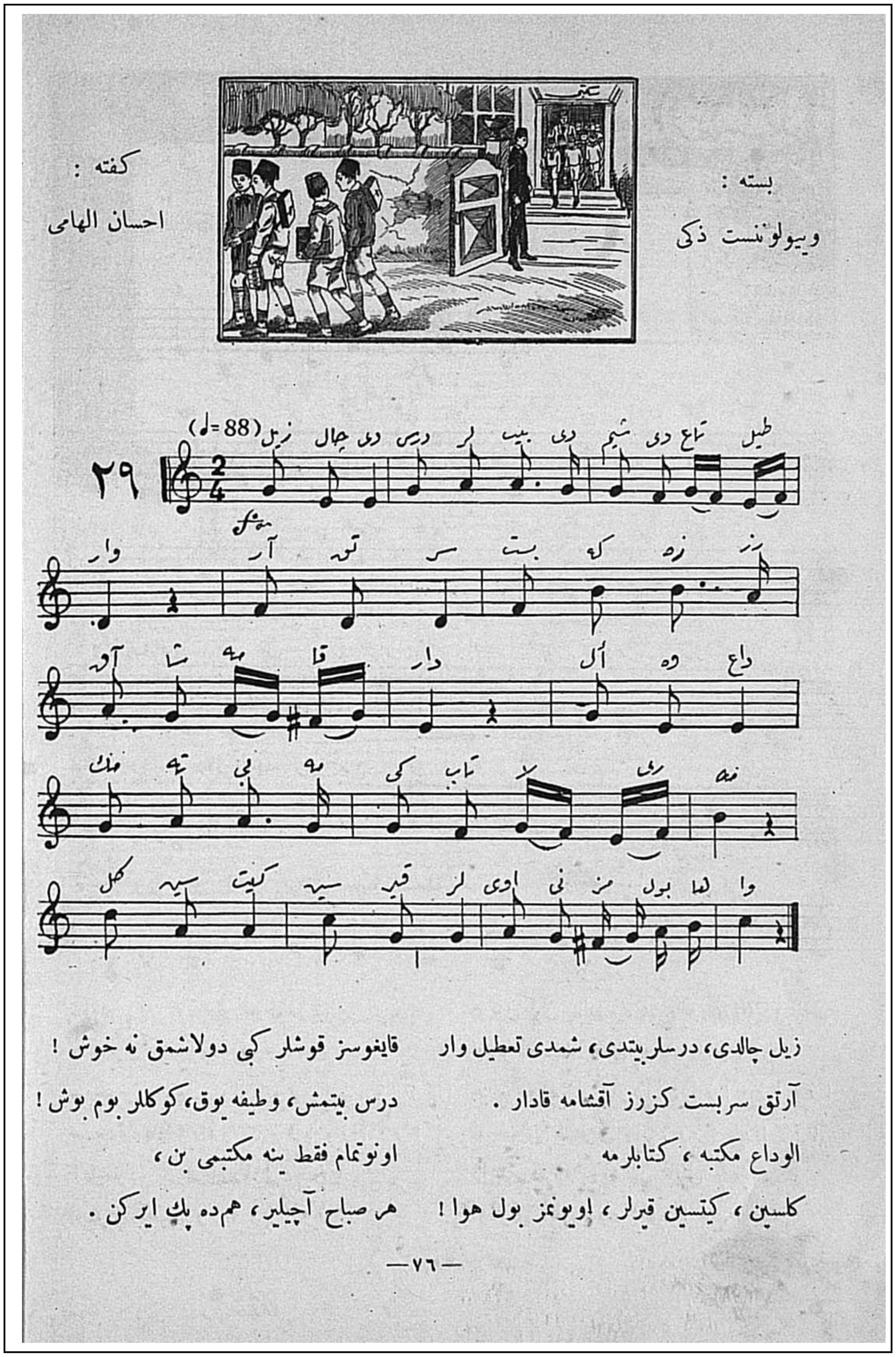

کفته :
احسان الهامی

بسته :
ویولونست ذکی

٢٩

زیل چالدی، درسلر بیتدی، شمدی تعطیل وار   قایغوسز قوشلر کبی دولاشمق نه خوش !
آرتق سربست کزرز آقشامه قادار .   درس بیتمش، وظیفه یوق، کوکلر بوم بوش !
الوداع مکتبه ، کتابلرمه   اونوتمام فقط ینه مکتبمی بن ،
کلسین ، کیتسین قیرلر ، اویونمز بول هوا !   هر صباح آچیلیر، همده پك ایرکن .

—٧٦—

[•] Şarkının adı, kitabın 1929 yılındaki genişletilmiş baskısından alınmıştır.

MEKTEBDEN ÇIKIŞ

Zil çaldı, dersler bitti, şimdi tatil var
Artık serbest gezeriz akşama kadar
Elvedâ mektebe, kitablarıma
Gelsin gitsin kırlar, oyunumuz, bol hava!

Kaygusuz kuşlar gibi dolaşmak ne hoş!
Ders bitmiş, vazîfe yok, gönüller bomboş!
Unutmam fakat gene mektebimi ben,
Her sabah açılır, hem de pek erken

İhsan ilhâmi

22. ***Bir Kızın Duası***
Beste: Viyolonist Zeki [Üngör]
Güfte: Behîc Enver

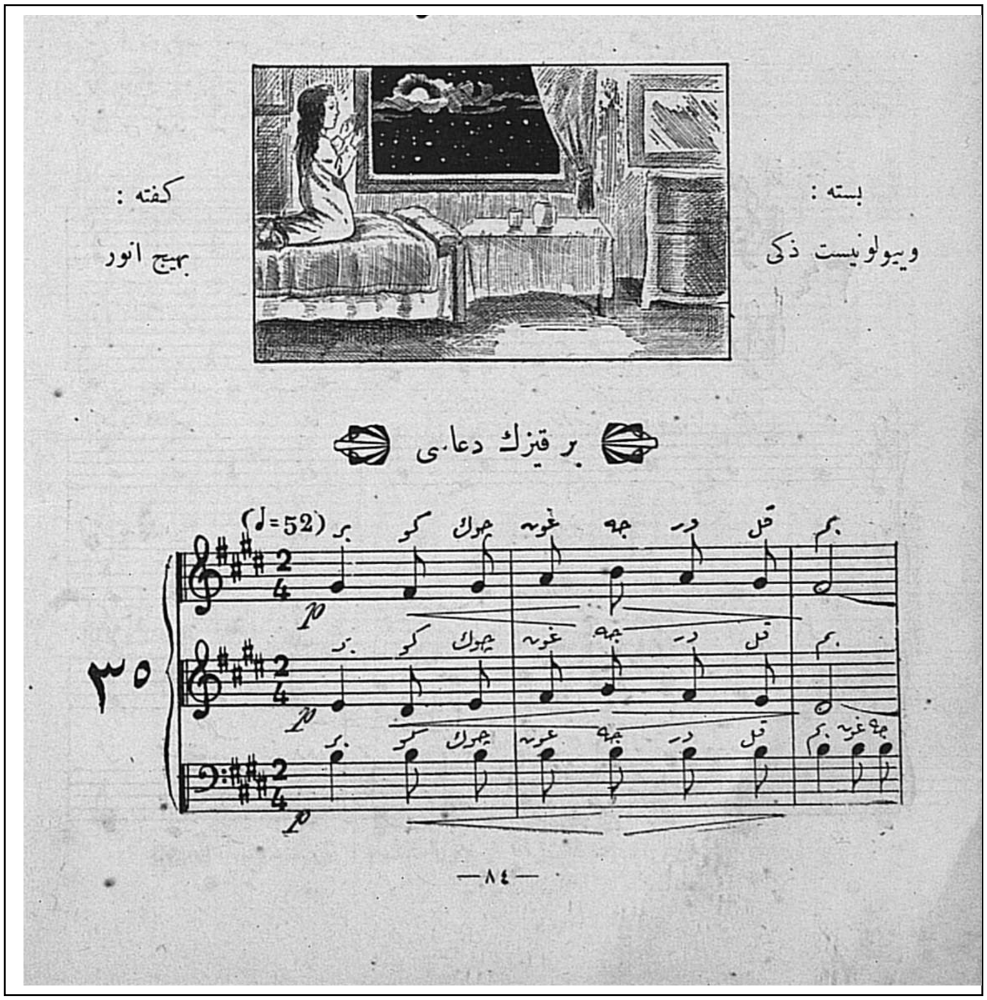

كفته :
بهيج انور

بسته :
ويولونيست ذكى

بر قيزك دعاسى

(♩=52)
بر
كو
چوك
غو
نچه
در
قل
بم
p
٣٥

— ٨٤ —

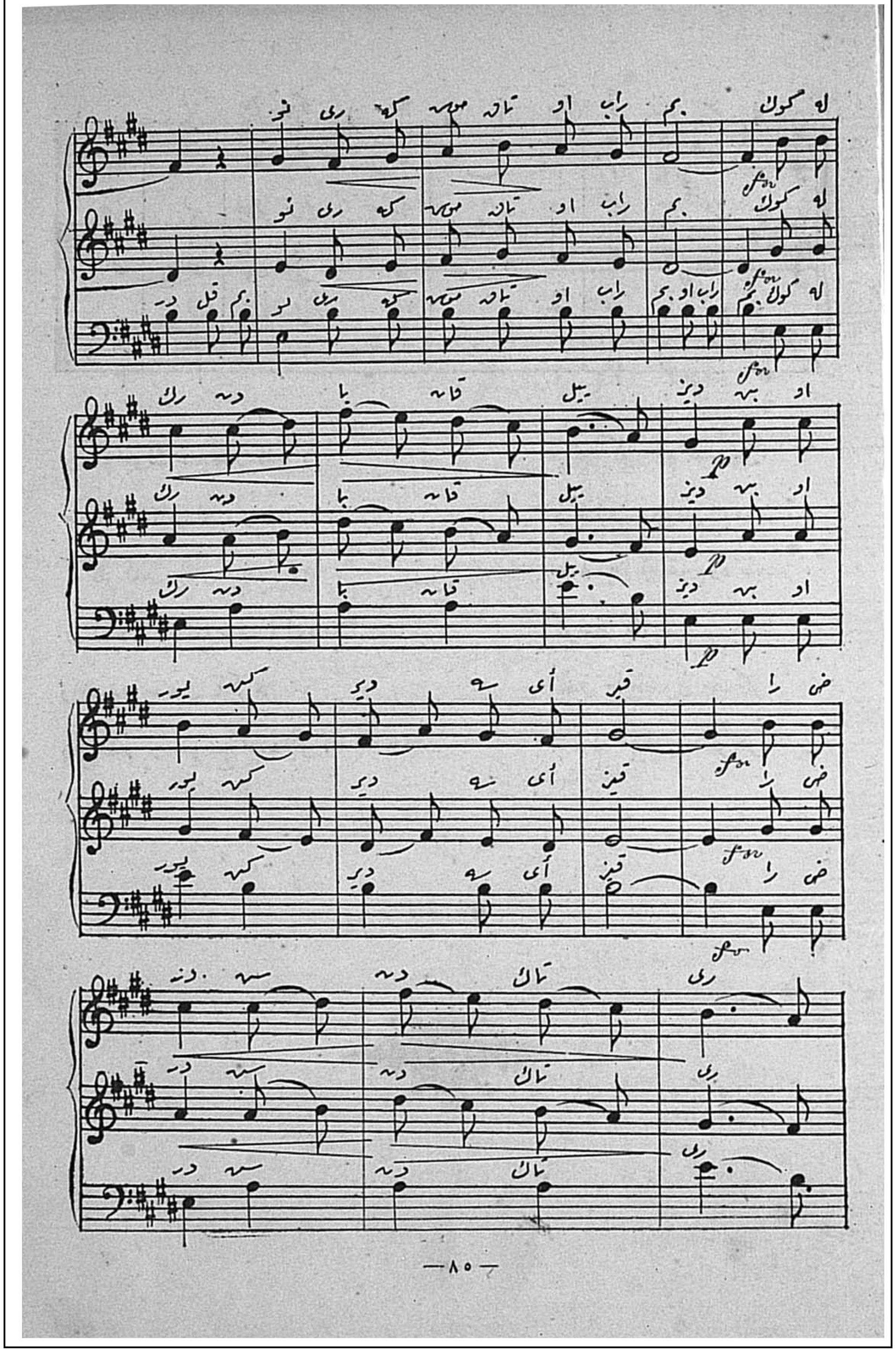

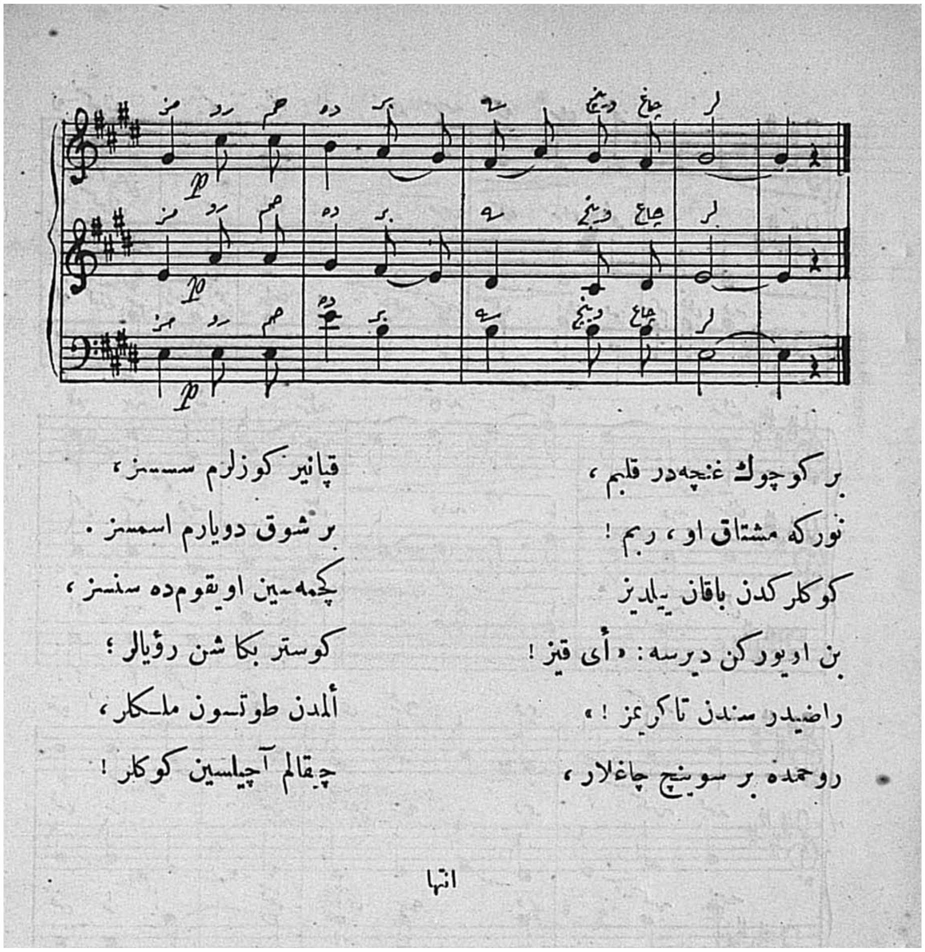

بر كوچوك غنچه‌در قلبم ،
نوركه مشتاق او ، ربم !
كوكلركدن باقان يلديز
بن اويوركن ديرسه : «أى قيز !
راضيدر سندن تاكريمز ! »
روحمده بر سوينج چاغلار ،

قپانير كوزلرم سسسز ،
بر شوق دويارم اسمسز .
كچمه‌سين اويقومده سنسز ،
كوستر بكا شن رؤيالر ؛
ألمدن طوتسون ملكلر ،
چيقالم آچيلسين كوكلر !

انتها

BİR KIZIN DUÂSI

1
Bir küçük goncadır kalbim
Nûruna müştâk o, Rabbim!
Göklerinden bakan yıldız
Ben uyurken derse: "Ey kız,
Râzıdır senden Tanrımız!"
Ruhumda bir sevinç çağlar

2
Kapanır gözlerim sessiz
Bir şevk duyarım isimsiz
Geçmesin uykum da sensiz
Göster bana şen rüyalar
Elimden tutsun melekler
Çıkalım, açılsın gökler!

Behîc Enver

23. *Küçük Kuş*

Beste: Halil Bedi YÖNETKEN

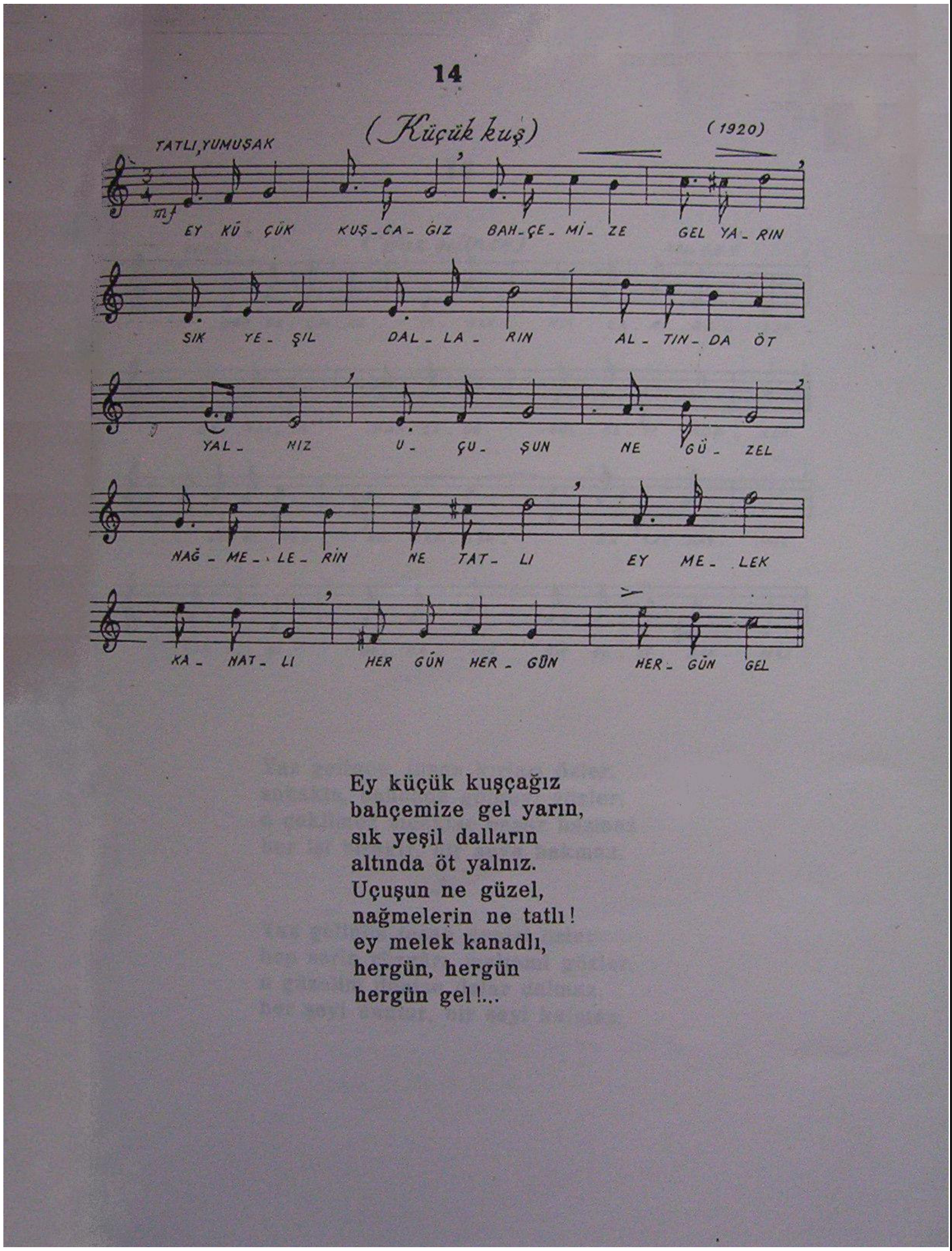
14
(Küçük kuş)
(1920)
TATLI, YUMUŞAK
mf
EY KÜ ÇÜK KUŞ_CA_ĞIZ BAH_ÇE_Mİ_ZE GEL YA_RIN
SIK YE_ŞIL DAL_LA_RIN AL_TIN_DA ÖT
YAL_ NIZ U_ ÇU_ ŞUN NE GÜ_ ZEL
NAĞ_ME_LE_RİN NE TAT_ LI EY ME_ LEK
KA_ NAT_ LI HER GÜN HER_ GÜN HER_ GÜN GEL

Ey küçük kuşçağız
bahçemize gel yarın,
sık yeşil dalların
altında öt yalnız.
Uçuşun ne güzel,
nağmelerin ne tatlı!
ey melek kanadlı,
hergün, hergün
hergün gel!...

24. *Aydede*

Beste: Halil Bedi YÖNETKEN

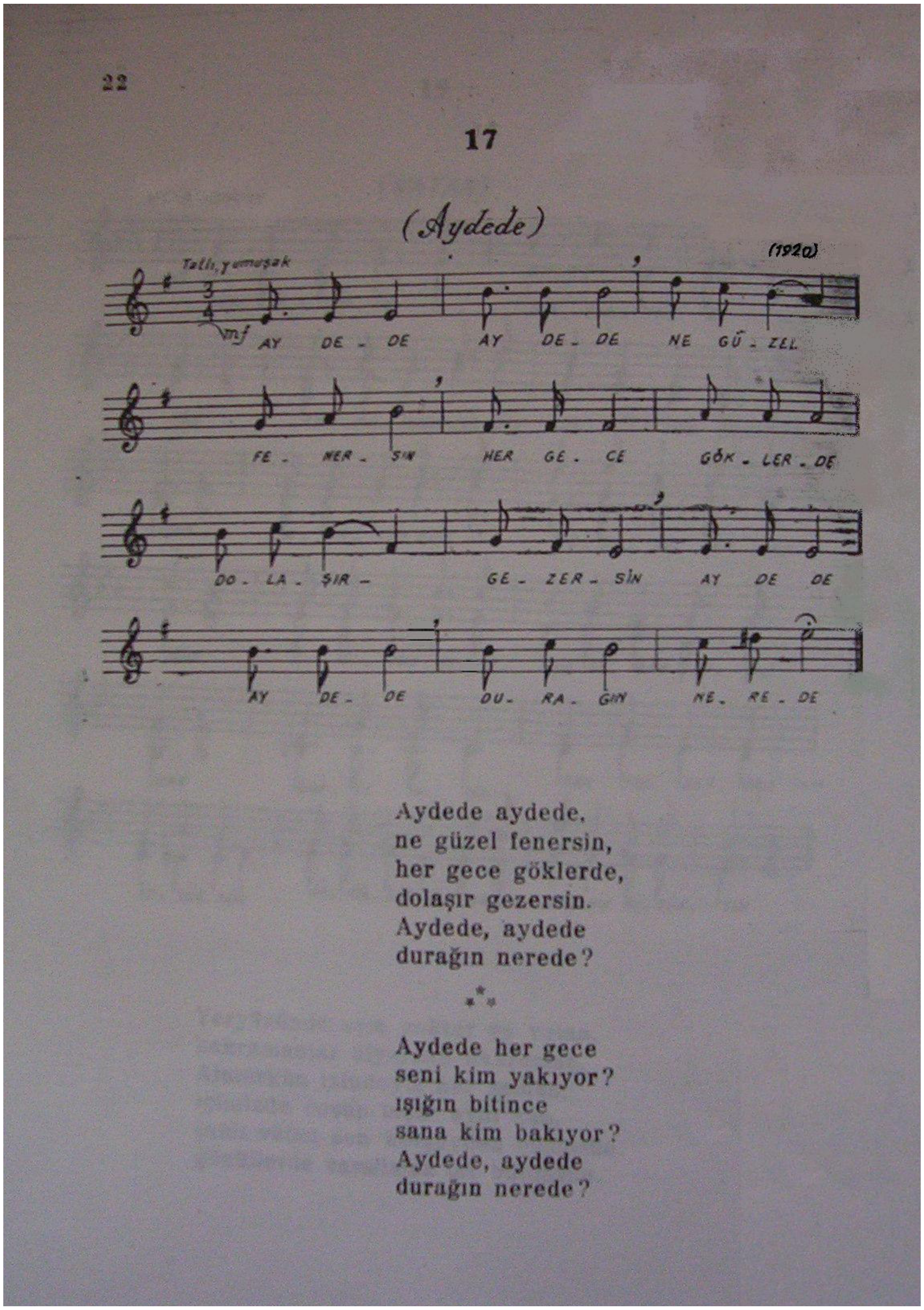
Tatlı, yumuşak
(1920)
mf
AY DE - DE AY DE - DE NE GÜ - ZEL
FE - NER - SİN HER GE - CE GÖK - LER - DE
DO - LA - ŞIR - GE - ZER - SİN AY DE DE
AY DE - DE DU - RA - ĞIN NE - RE - DE

22

17

(Aydede)

Aydede aydede,
ne güzel fenersin,
her gece göklerde,
dolaşır gezersin.
Aydede, aydede
durağın nerede?

⁂

Aydede her gece
seni kim yakıyor?
ışığın bitince
sana kim bakıyor?
Aydede, aydede
durağın nerede?

25. *Mekteb Marşı*

Beste: Zâti [Arca]
Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

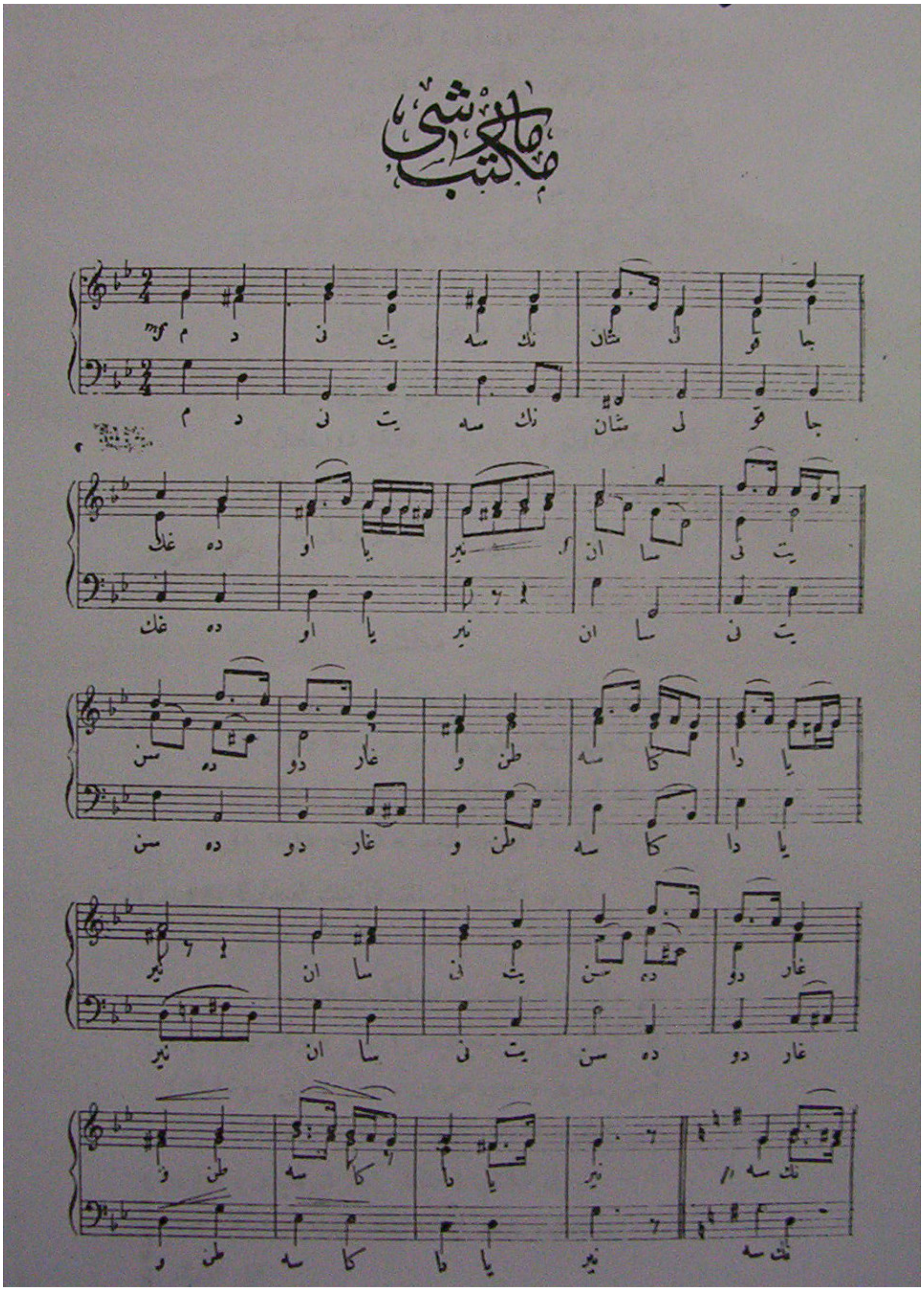

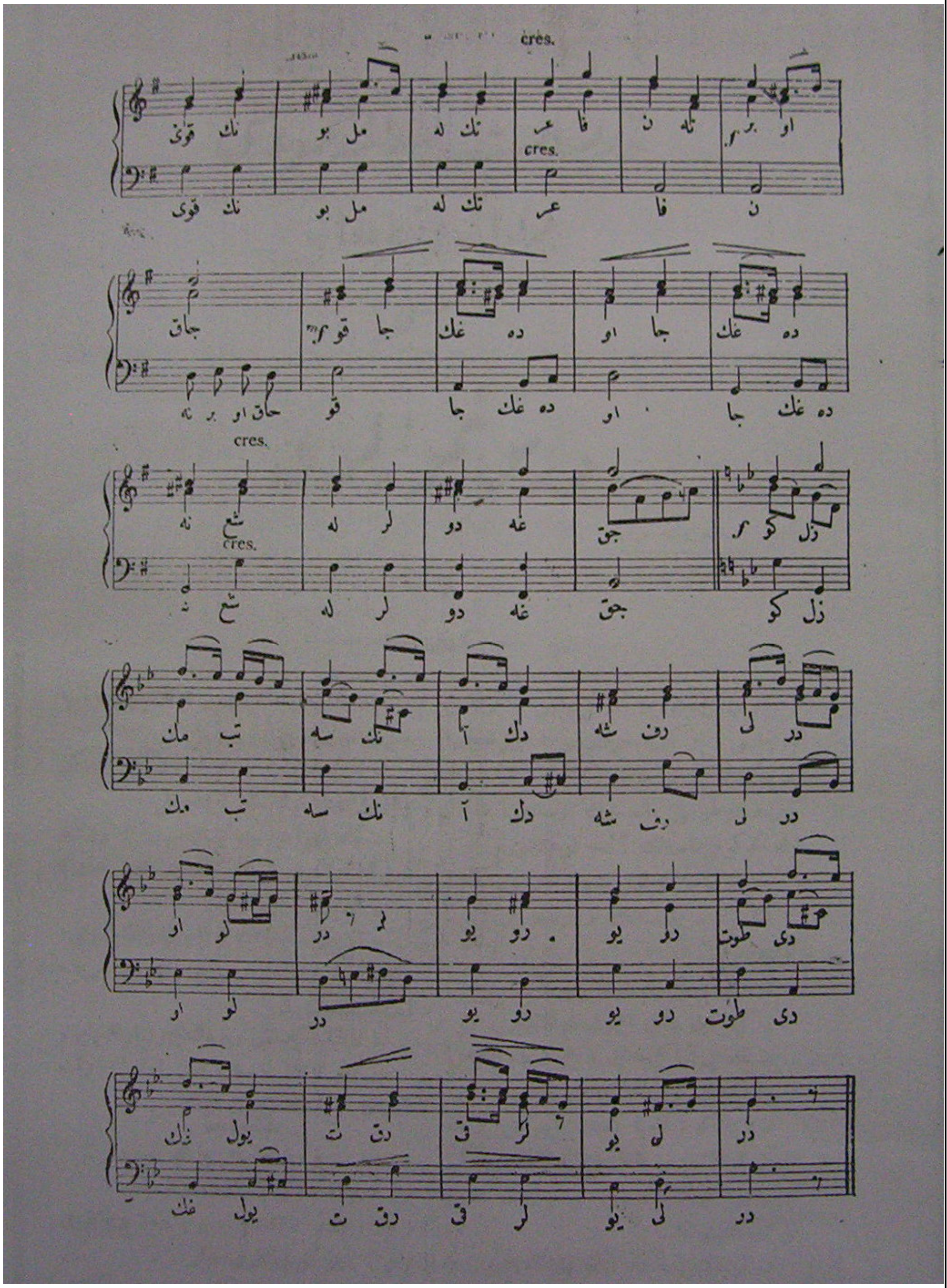
cres.
قوى نك بو مل له نك عر فا ن
cres.
ه بر او حاق قو جا غك ده او جا غك ده
cres.
cres.
نه شع له لر دو غه جق كو زل
مك تب سه نك آ دك شه رف لى در
او لو در يو دو يو دو طوت دى
غك يول ت دق ق لر يو لى در

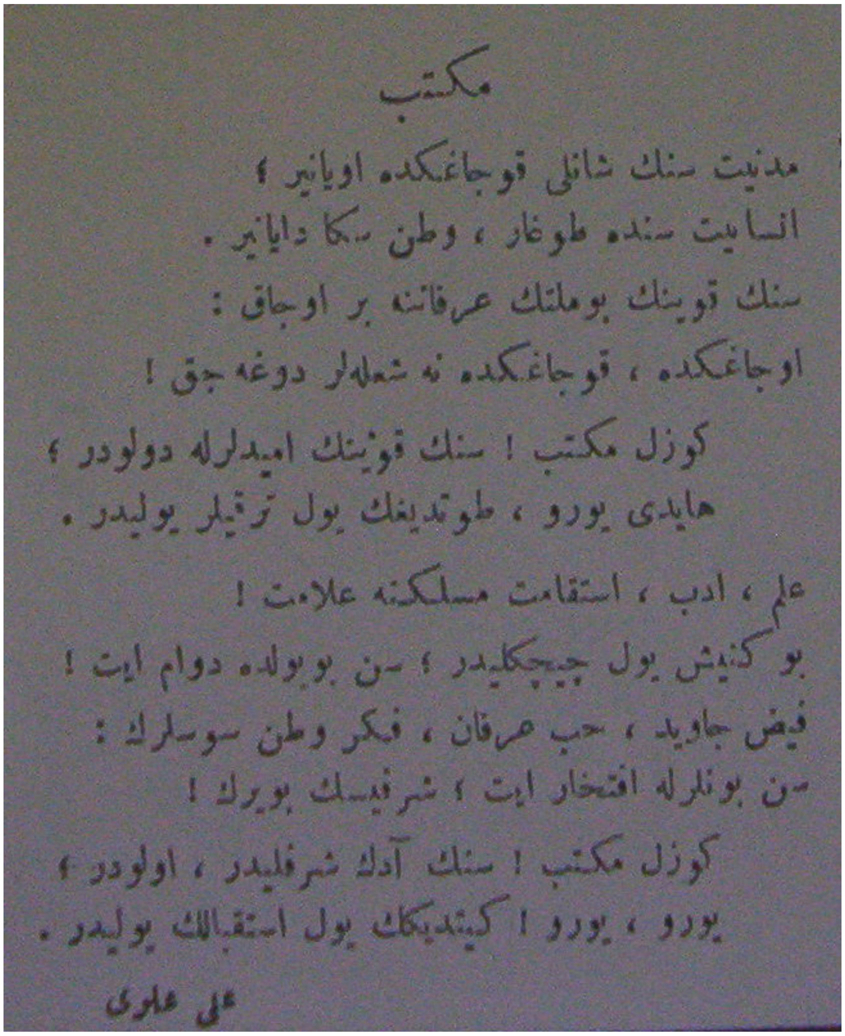

مکتب

مدنیت سنك شانلی قوجاغکده اویانیر ؛
انسانیت سنده طوغار ، وطن سکا دایانیر .
سنك قوینك بوملتك عرفاننه بر اوجاق :
اوجاغکده ، قوجاغکده نه شعله‌لر دوغه‌جق !
کوزل مکتب ! سنك قوینك امیدلرله دولودر ؛
هایدی یورو ، طوتدیغك یول ترقیلر یولیدر .

علم ، ادب ، استقامت مسلکنه علامت !
بو کنیش یول چیچکلیدر ؛ سن بو یولده دوام ایت !
فیض جاوید ، حب عرفان ، فکر وطن سوسلرك :
سن بونلرله افتخار ایت ؛ شرفیسك بویرك !
کوزل مکتب ! سنك آدك شرفلیدر ، اولودر ؛
یورو ، یورو ! کیتدیکك یول استقبالك یولیدر .

علی علوی

MEKTEB

Medeniyet senin şanlı kucağında uyanır
İnsâniyet sende doğar, vatan sana dayanır
Senin koynun bu milletin irfânına bir ocak:
Ocağında, kucağında, ne şûleler doğacak!
Güzel mekteb! Senin koynun ümitlerle doludur
Haydi yürü, tuttuğun yol terakkîler yoludur

İlim, edeb, istikâmet mesleğine alâmet!
Bu geniş yol çiçeklidir, sen bu yolda devâm et!
Feyz-i câvîd, hubb-i irfân, fikr-i vatan süslerin:
Sen bunlarla iftihâr et, şerefisin bu yerin!
Güzel mekteb! Senin adın şereflidir, uludur
Yürü, yürü! Gittiğin yol istikbâlin yoludur.

Ali Ulvi [Elöve]

26. ***Türk Yılmaz***

Beste: Kâzım Karabekir
Güfte: Kâzım Karabekir

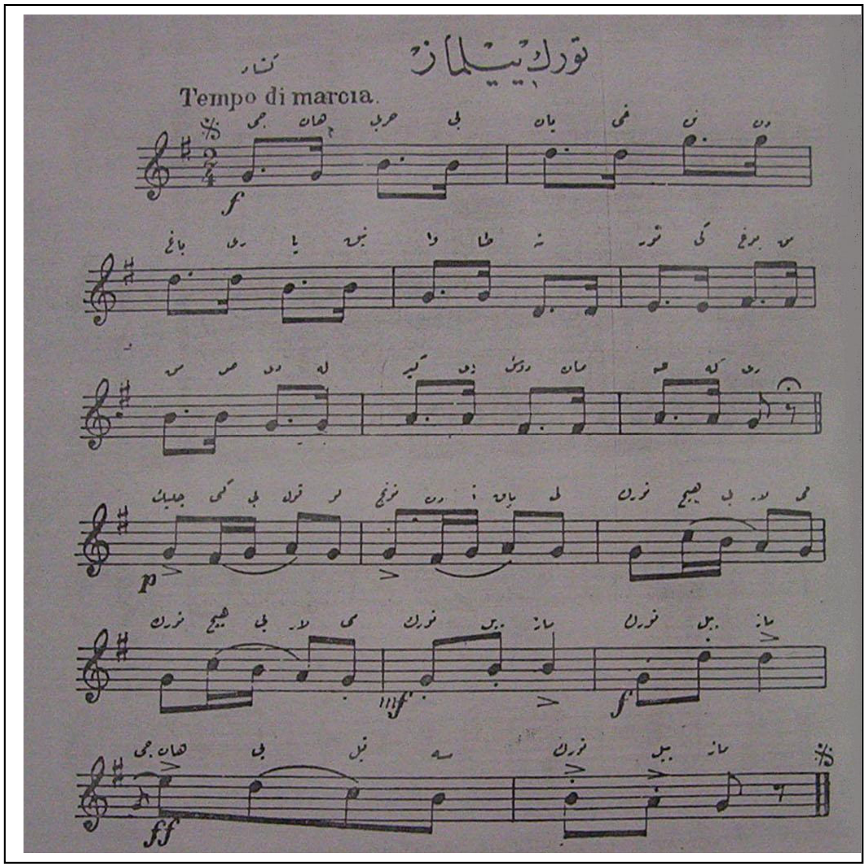

TÜRK YILMAZ

Çelik gibi kollu, tunçtan ayaklı
Türk hiç yılar mı? Türk hiç yılar mı?
Türk yılmaz Türk yılmaz
Cihan yıkılsa Türk yılmaz

Göğsü îmânlı temiz vicdanlı
Türk hiç yılar mı? Türk hiç yılar mı?
Türk yılmaz Türk yılmaz
Cihan yıkılsa Türk yılmaz

Düşmana salsa, tek bile kalsa
Türk hiç yılar mı? Türk hiç yılar mı?
Türk yılmaz Türk yılmaz
Cihan yıkılsa Türk yılmaz
Kâzım Karabekir

27. ***Beyoğlu Yirminci Mektep Marşı***
Beste: Mehmed Ali Feridun
Güfte: Kıymet Hanım

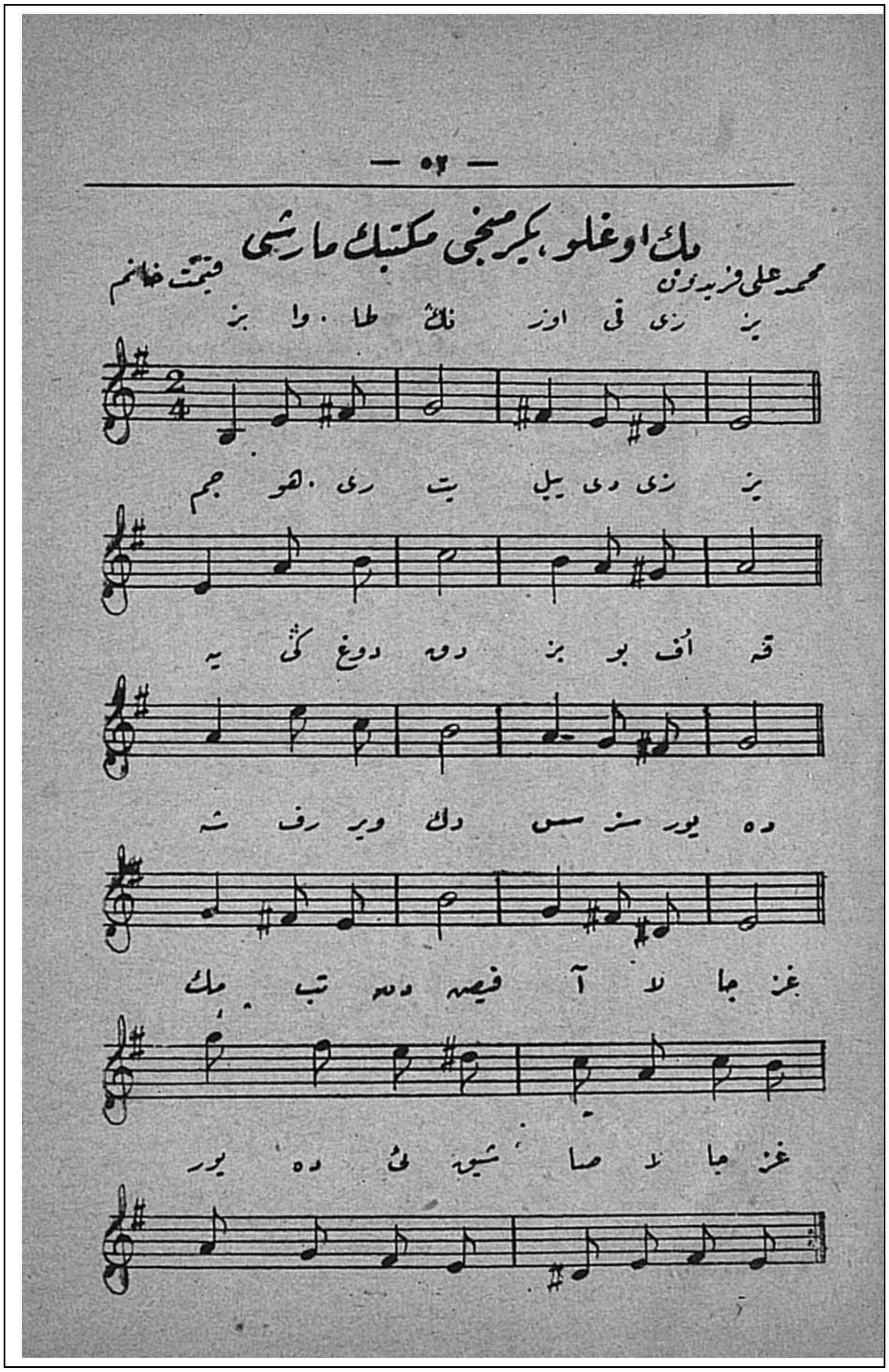
— ٥٢ —
بك اوغلو يكرمنجى مكتبك مارشى
محمد على فريدون
قيمت خانم
بز زى فى اوز فلك طا . وا بز
بز زى دى يل بت رى . هو جم
قه اُف بو بز دوه دوغ كى يه
ده يور سز سس دك وير رف شه
غز جا لا آ فيصه دمه تب . ملك
غز جا لا صا شيوه لى ده يور

BEYOĞLU YİRMİNCİ MEKTEB MARŞI

Biz vatanın öz kızıyız
Cumhuriyet yıldızıyız
Yeni doğduk biz bu ufka
Şeref verdik sessiz yurda

Nakarat
Mektebden feyz alacağız
Yurda ışık salacağız

Feyz evimiz süslü saray
Sen de sevin duyma acı
Zulme mesken olan başın
Takınacak irfân tâcı

Nakarat
Mektebden feyz alacağız
Yurda ışık salacağız

Kıymet Hanım

28. *Mekteb Marşı*

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey **Makam:** Nihâvend

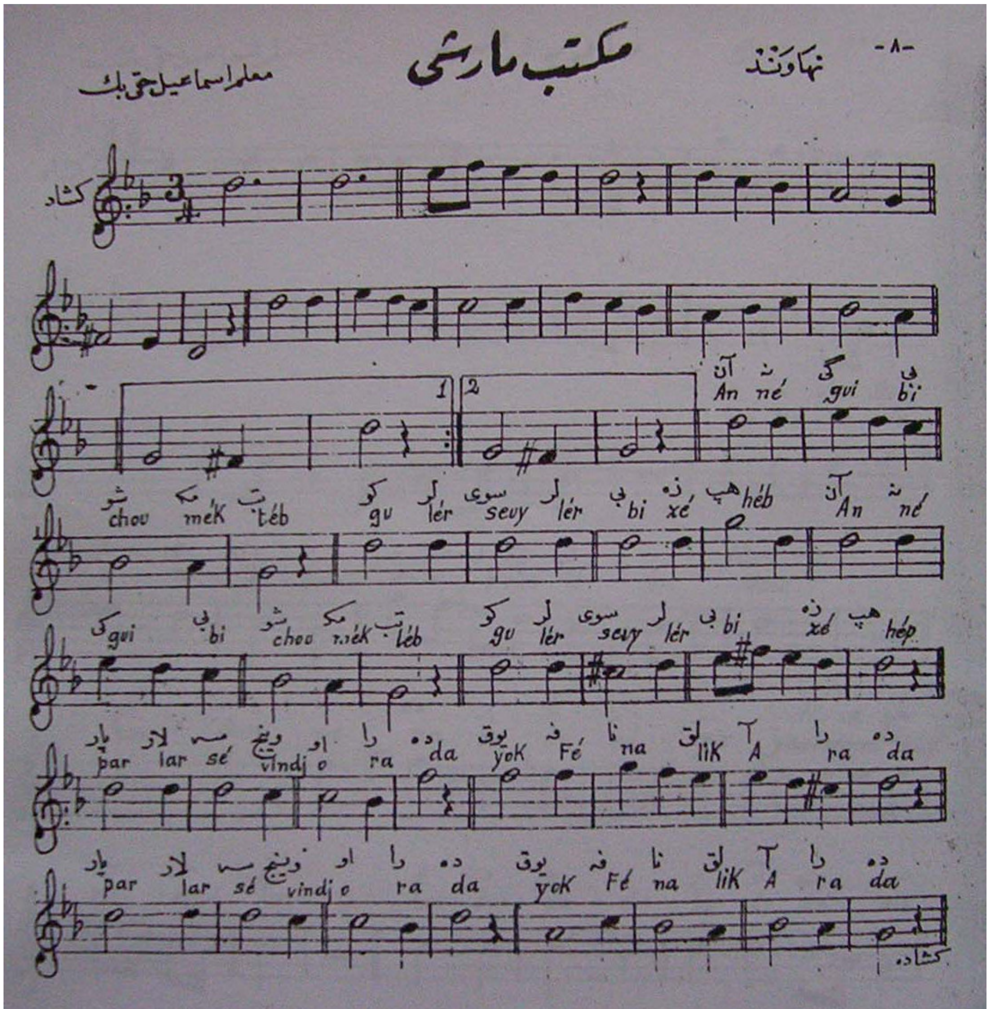
-٨-
مكتب مارشى
نهاوند
معلم اسماعيل حقى بك
كشاد
An né gui bi
chou meK téb gu lér seuy lér bi xé héb An né
gui bi choo mék téb gu lér seuy lér bi xé hép
par lar sé vindj o ra da yoK Fé na lik A ra da
par lar sé vindj o ra da yoK Fé na lik A ra da
كشاد

آنه كبى شو مكتب . كولر سوير بزه هپ
پارلار سوينج اوراده . يوق فنالق اراده
هركس بونى سويلير   عائله در برادر در
بز مكتبى سوەلم   هر كون بورايه كيده لم

MEKTEB MARŞI

Anne gibi şu mekteb
Güler söyler bize hep
Parlar sevinç orada
Yok fenâlık orada
Herkes sever, sevişir
Âiledir, bir evdir
Biz mektebi sevelim
Her gün erken gidelim

29. *Hanım Kızlar Marşı*

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey **Makam:** Rast

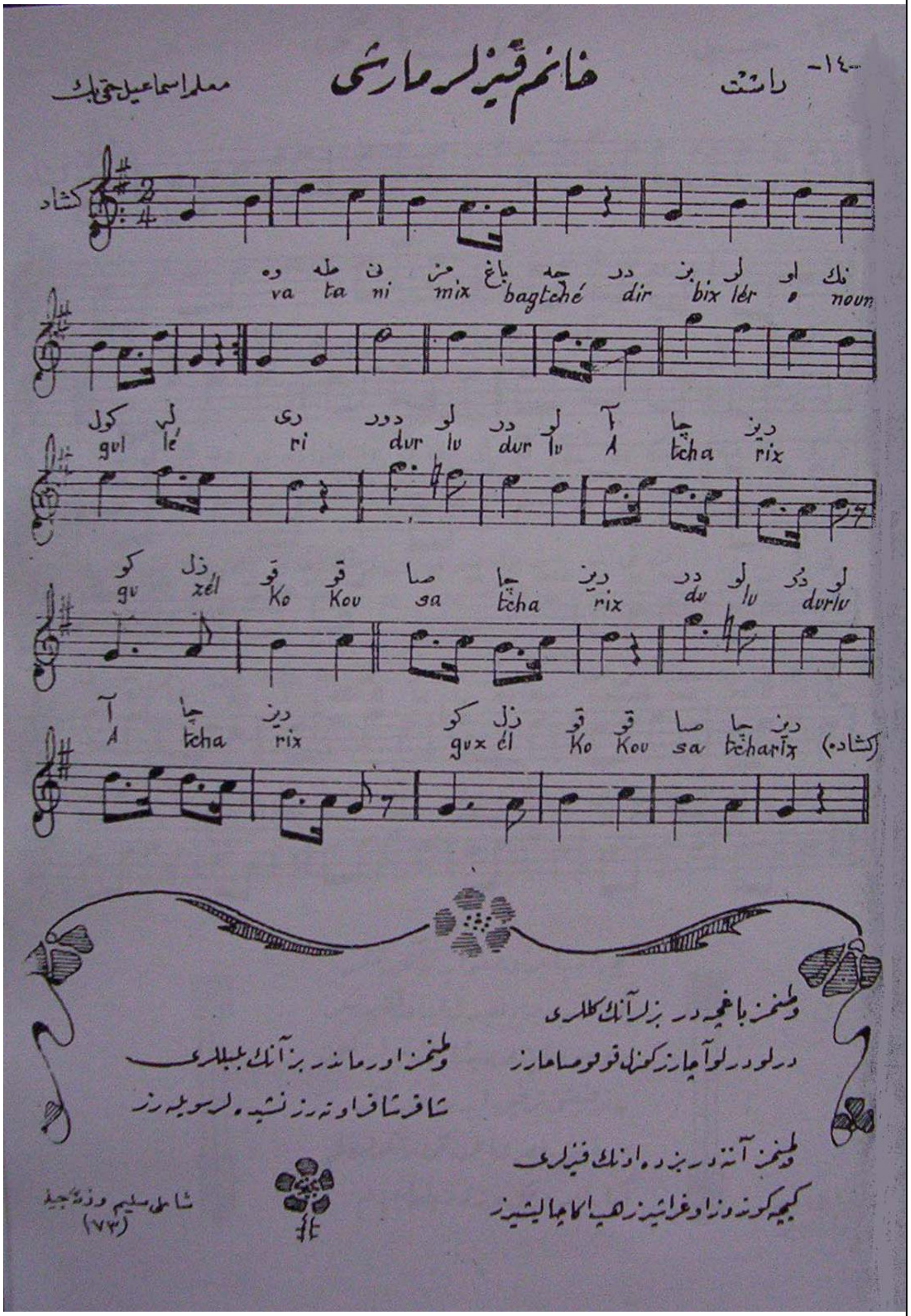

-١٤-

خانم قيزلر مارشى

معلم اسماعيل حقى بك

راست

كشاد
va ta ni mix bagtché dir bix lér noun
gul lé ri dur lu dur lu A tcha rix
gu zél Ko Kou sa tcha rix dur lu durlu
A tcha rix guz él Ko Kou sa tcharix (كشاده)

وطنمز باغچه در بزلر آنڭ كللرى
درلو درلو آچارز كوزل قوقو صاچارز

وطنمز اورماندر بز آنڭ بلبللرى
شاقر شاقر اوتر نشيده لر سويلرز

وطنمز آنه در بزده اونڭ قيزلرى
كيجه كوندز اوغراشيرز هپ اڭا چاليشيرز

شاعرى سليم [illegible]
(٧٣)

HANIM KIZLAR MARŞI

Vatanımız bahçedir bizler onun gülleri
Türlü türlü açarız güzel koku saçarız

Vatanımız annedir biz de onun kızları
Gece gündüz uğraşırız hep ona çalışırız

Vatanımız ormandır biz onun bülbülleri
Şakır şakır öteriz neşîdeler söyleriz

30. ***Mektebliler Marşı***

Beste: Muallim İsmâil Hakkı Bey **Makam:** Rast

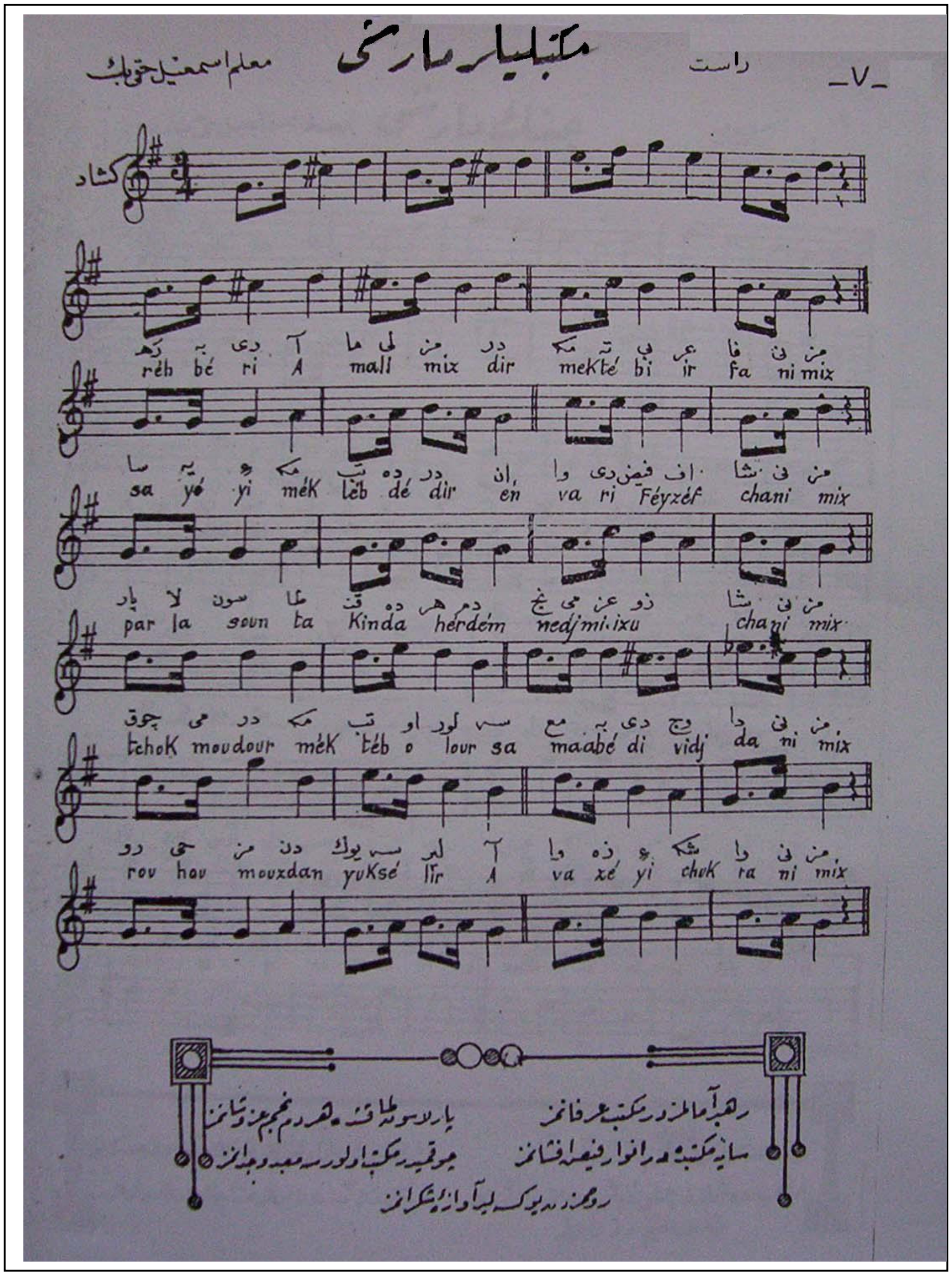
مکتبلیلر مارشی
معلم اسمعیل حقی بك
راست
-٧-
کشاد
réh bé ri A mall mix dir mekté bi ir fa ni mix
sa yé yi mék leb dé dir en va ri Féyzéf chani mix
par la soun ta Kinda herdém nedjmi.ixu chani mix
tchoK moudour mék téb o lour sa maabé di vidj da ni mix
rov hou mouxdan yuKsé lir A va xé yi chuK ra ni mix

MEKTEBLİLER MARŞI

Rehber-i âmâlimizdir mekteb-i irfânımız
Sâye-i mektebdedir envâr-i feyz-efşânımız
Parlasın tâkında her dem necm-i izz ü şânımız
Çok mudur mekteb olursa mâbed-i vicdânımız
Rûhumuzdan yükselir âvâze-i şükrânımız

31. *Çalışalım Şarkısı*

Beste: Kâzım [Uz]
Güfte: Ali Ulvi [Elöve]

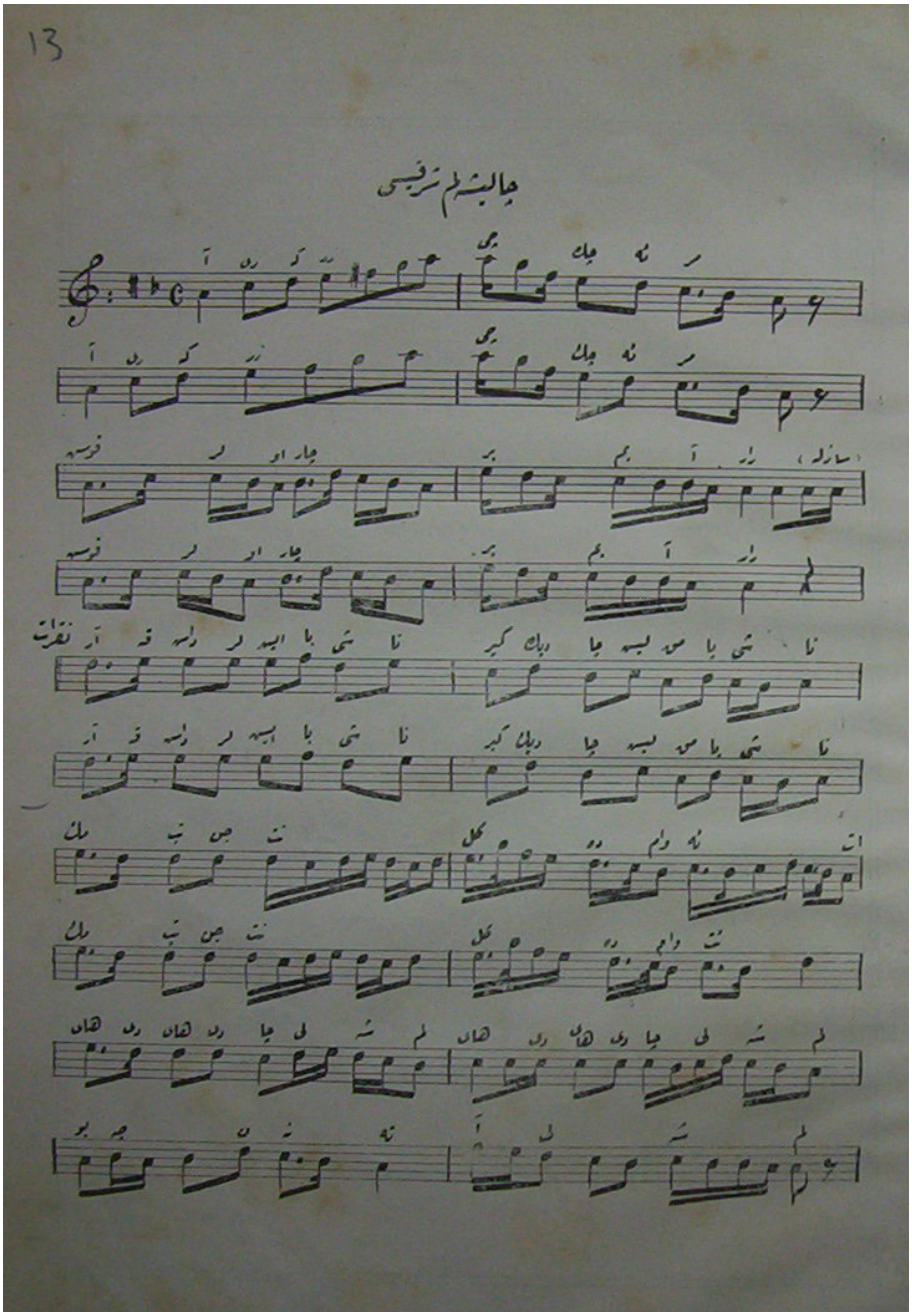
13
چالیشالم شرقیسی

ÇALIŞALIM

Arı gezer, çiçek emer
Kuşlar uçar, bir yem arar
Orman renkten renge girer
Her tarafta çalışmak var

Tembellikten sakınalım
Çalışmanın zamanıdır
İnsanlığı takınalım
İş insanın bir canıdır.

Arkadaşlar iş başına
Girdik çalışmak yaşına
Mektep cennet gel devam et
Haydi haydi çalışalım

Haydi haydi çalışalım
Bu cennete alışalım
Ali Ulvi [Elöve] Bey

32. *Sancak Marşı*

Beste: Kâzım [Uz]

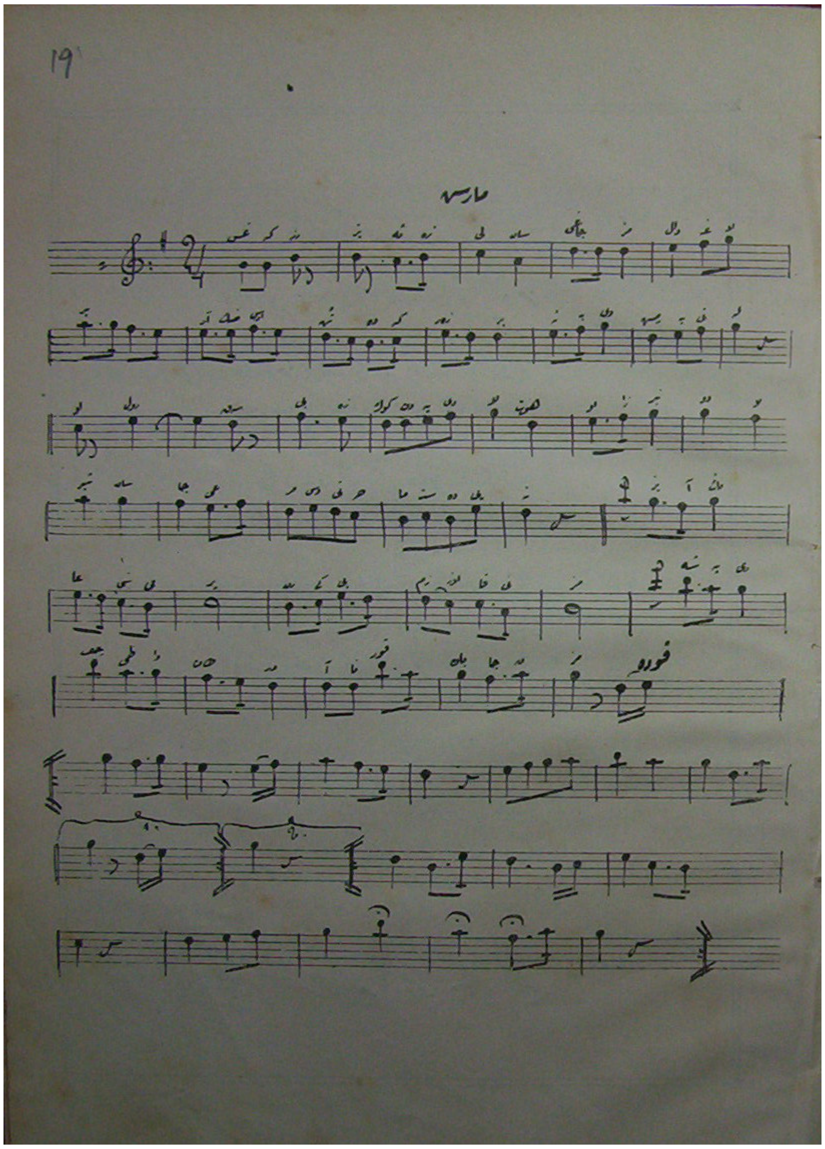

SANCAK MARŞI

Askeriz biz, ezeli sancağımız dalgalanır
Arzın üstünde gezer bir ebedi meşiyyetle

Vurulursak bize gökten yed-i lâhut uzanır
Dolaşır sancağımız dest-i hamâsette yine

Biz onun aşıkıyız, rengi bizim öz kanımız
Şehir hıfztı vatandır, ona kurban canımız

33. ***Mektep Sevgisi***
Beste: Ahmed Muhtar [Ataman]
Güfte: Ahmed Muhtar [Ataman]

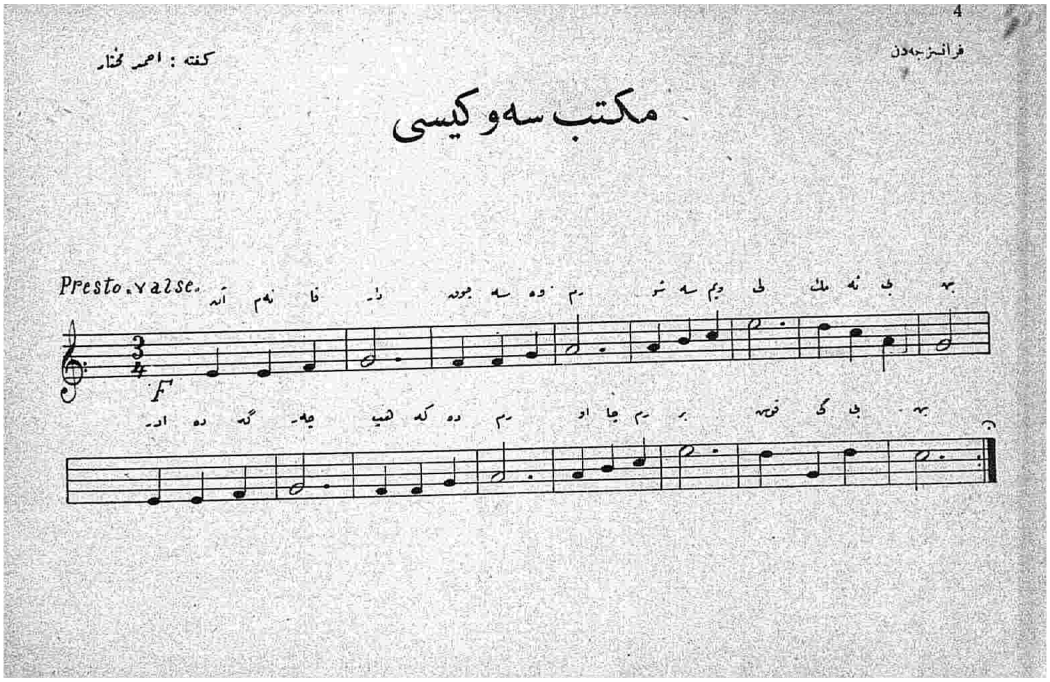
4
فرانسزجه‌دن
کفته : احمد مختار
مکتب سه‌وکیسی
Presto. valse.
F

MEKTEP SEVGİSİ

Annem kadar çok severim
Şu sevimli mektebi ben
Orda geçer hep kederim
Uçarım bir kuş gibi ben

Güzel mektep, geldik sana;
Kucağında büyüt bizi!
Işıklar saç bu vatana
Sana verdik kalbimizi
Ahmet Muhtar [Ataman]

34. ***Horoz Diyor Ki***

Beste: Ahmed Muhtar [Ataman]
Güfte: Ahmed Muhtar [Ataman]

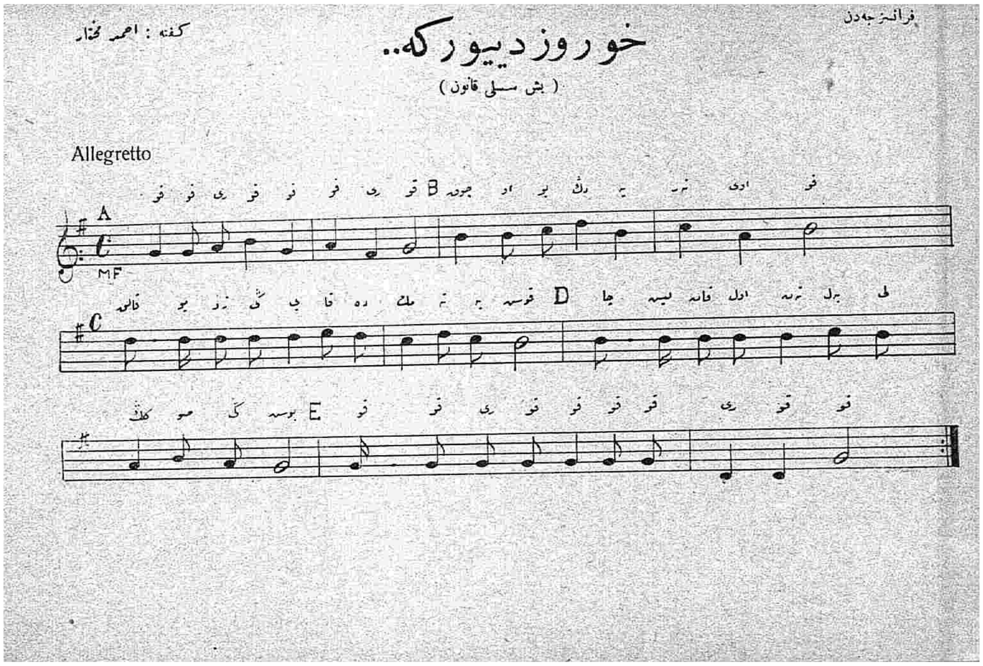
خوروز دیورکه..
(بش سسلی قانون)
گفته : احمد مختار
فرانسزجه‌دن
Allegretto
A
B
C
D
E
MF

HOROZ DİYOR Kİ

Kukurikû, Kukurikû!
Çok uyuduk, yeter uyku!
Kalk yüzünü yıka da mektebe koş!
Çalışkan ol! Tembelliğin sonu boş,
Kukurikû, Kukurikû!
Ahmet Muhtar [Ataman]

35. ***Demirciler***
Beste: Fransızca'dan
Güfte: Ahmed Muhtar [Ataman]

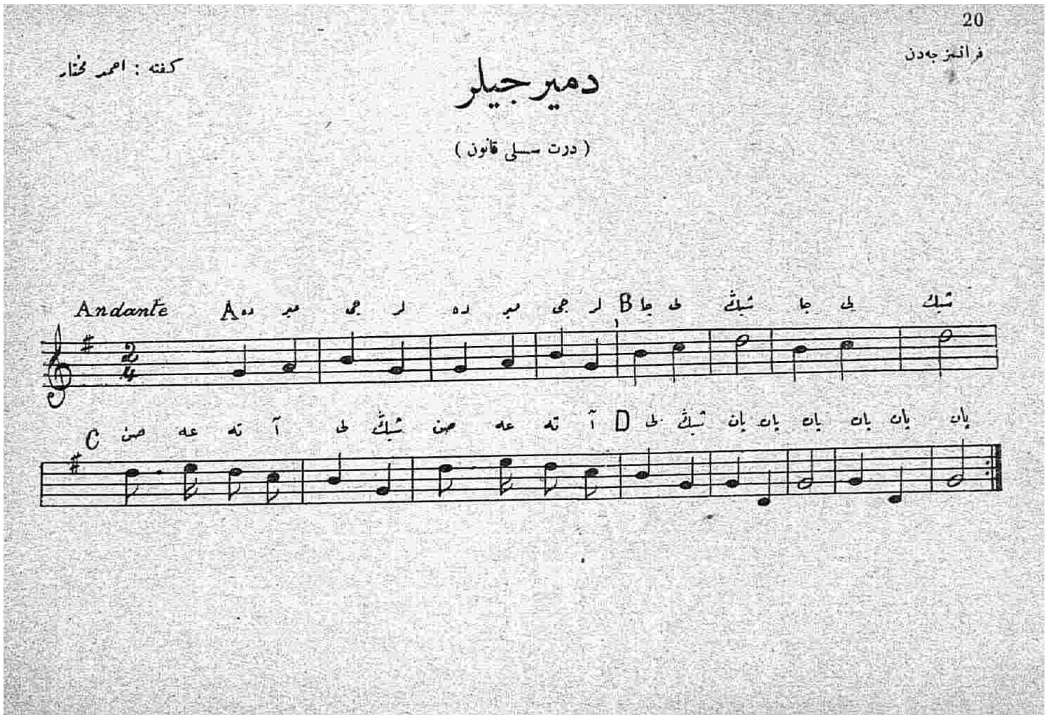
20
فرانسزجه‌دن
کفته : احمد مختار
دمیرجیلر
(درت سسلی قانون)
Andante
A
B
C
D

DEMİRCİLER
Demirciler, bakırcılar! Çalışın, çalışın!
Sanata alışın! Sanata alışın!
Tin, tan tan! Tin, tan, tan
Ahmed Muhtar [Ataman]

36. ***Rüzgâr***
Beste: Almanca'dan
Güfte: Ahmed Muhtar [Ataman]

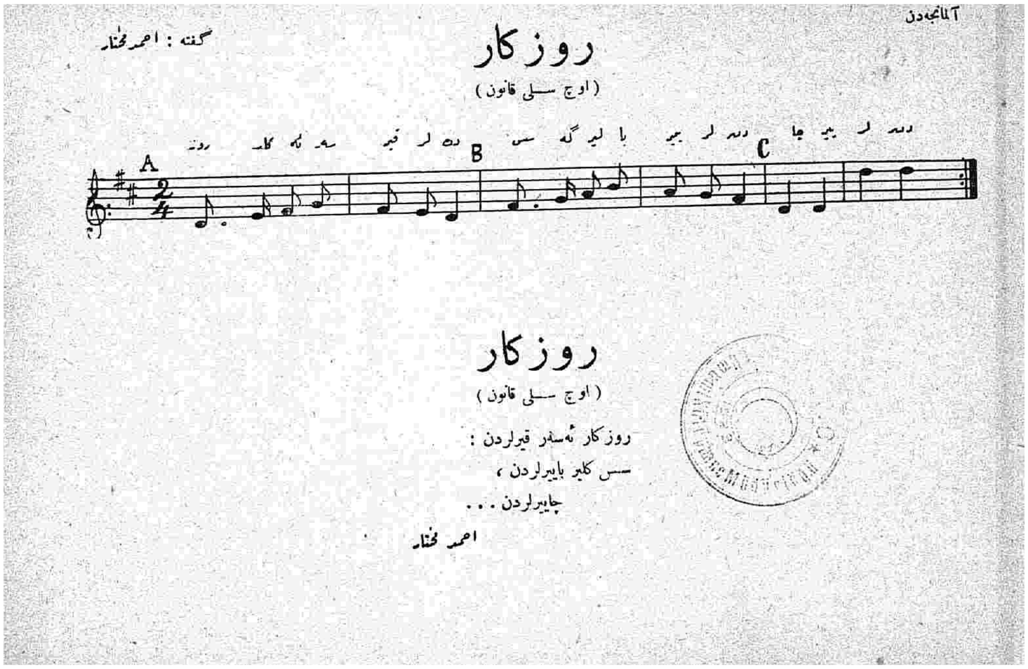

آلمانجه دن

گفته : احمد مختار

روزكار

(اوج سسلی قانون)

روزكار

(اوج سسلی قانون)

روزكار ئەسەر قيرلردن :
سس كلير بايرلردن ،
چايرلردن . . .
احمد مختار

RÜZGÂR

Rüzgâr eser kırlardan
Ses gelir bayırlardan,
Çayırlardan…
Ahmed Muhtâr [Ataman]

37. ***Gece***
Beste: Viyolonist Zeki [Üngör]
Güfte: İhsan İlhâmî

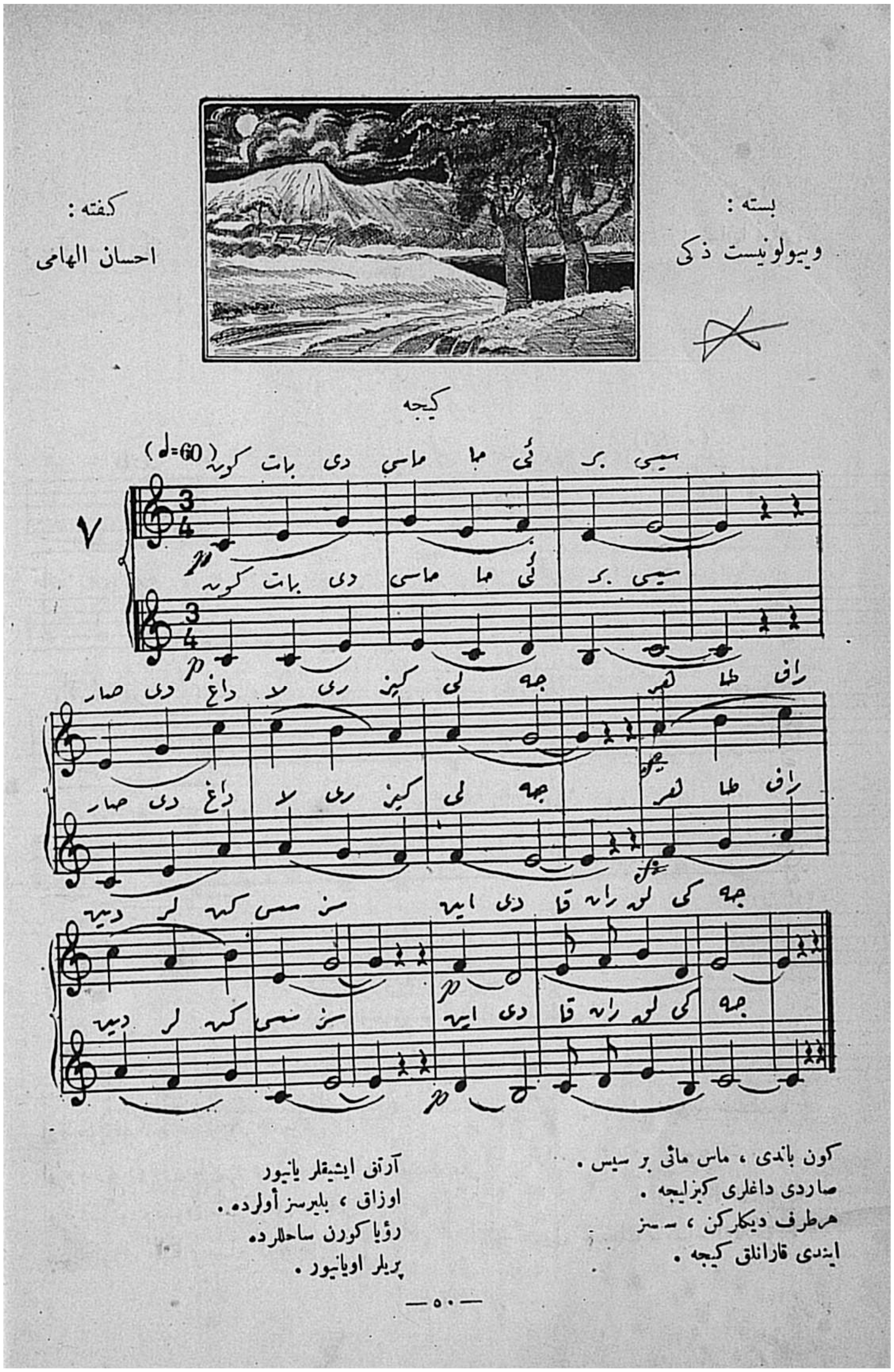

بسته :
ویولونیست ذکی

کفته :
احسان الهامی

کیجه

کون باندی ، ماس ماثی بر سیس .
صاردی داغلری کبزلیجه .
هرطرف دیکلرکن ، سسز
ایندی قارانلق کیجه .

آرتق ایشیقلر یانیور
اوزاق ، بلیرسز أولرده .
رؤیا کورن ساحللرده
پریلر اویانیور .

—٥٠—

GECE

Gün battı, masmavi bir sis
Sardı dağları gizlice
Her taraf dinlerken, sessiz
İndi karanlık gece.

Artık ışıklar yanıyor
Uzak, belirsiz evlerde
Rüya gören sahillerde
Periler uyanıyor.
İhsan İlhâmî

38. ***Dalgalar***
Beste: Viyolonist Zeki [Üngör]
Güfte: İhsan İlhâmî

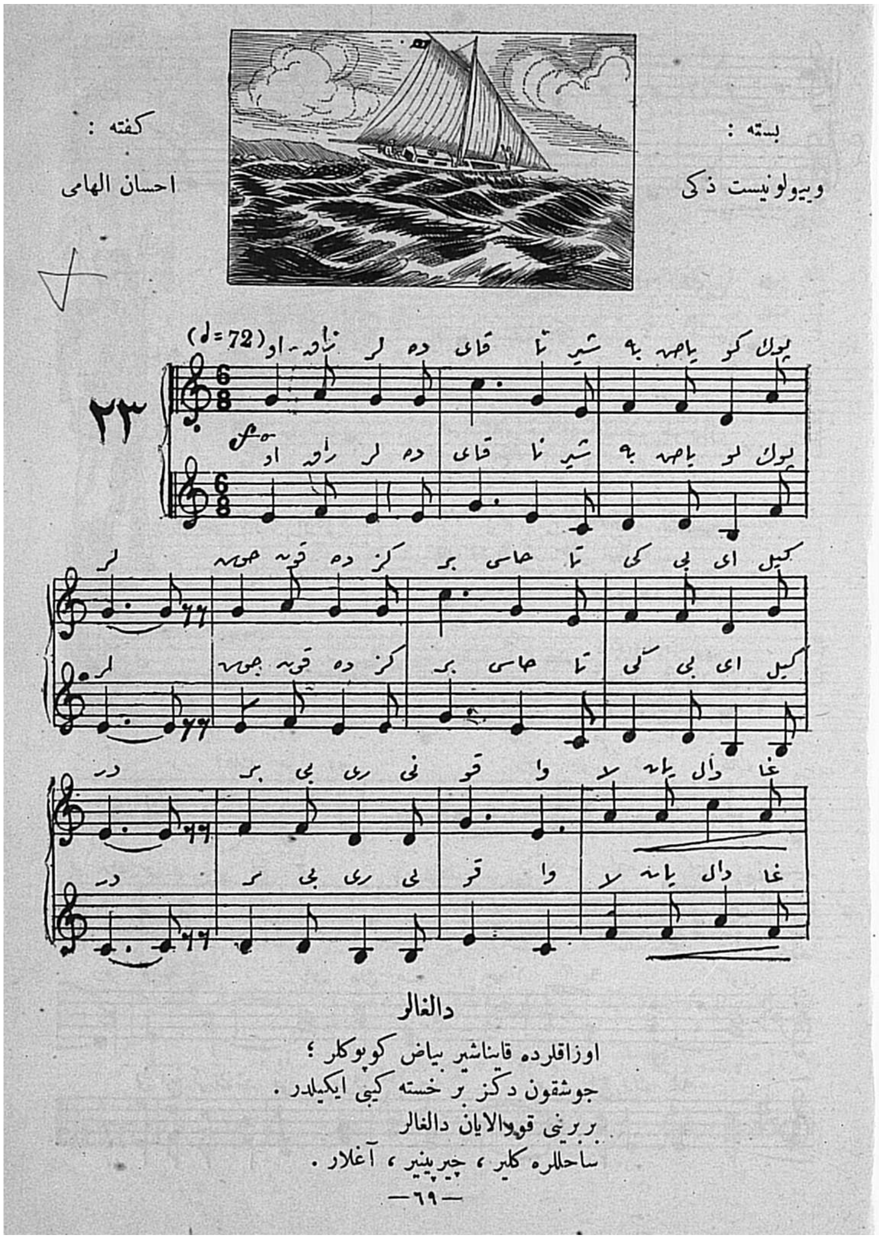

کفته :
احسان الهامی

بسته :
ویولونیست ذکی

دالغالر

اوزاقلرده قایناشیر بیاض کوپوکلر ؛
جوشقون دکز بر خسته کبی ایکیلدر .
بربرینی قووالایان دالغالر
ساحللره کلیر ، چیرپینیر ، آغلار .

—٦٩—

DALGALAR

Uzaklarda kaynaşır beyaz köpükler
Coşkun deniz bir hasta gibi inilder
Birbirini kovalayan dalgalar
Sahillere gelir, çırpınır, ağlar
İhsân ilhâmî

39. *Dilenci*

Beste: Viyolonist Zeki [Üngör]
Güfte: İhsan İlhâmî

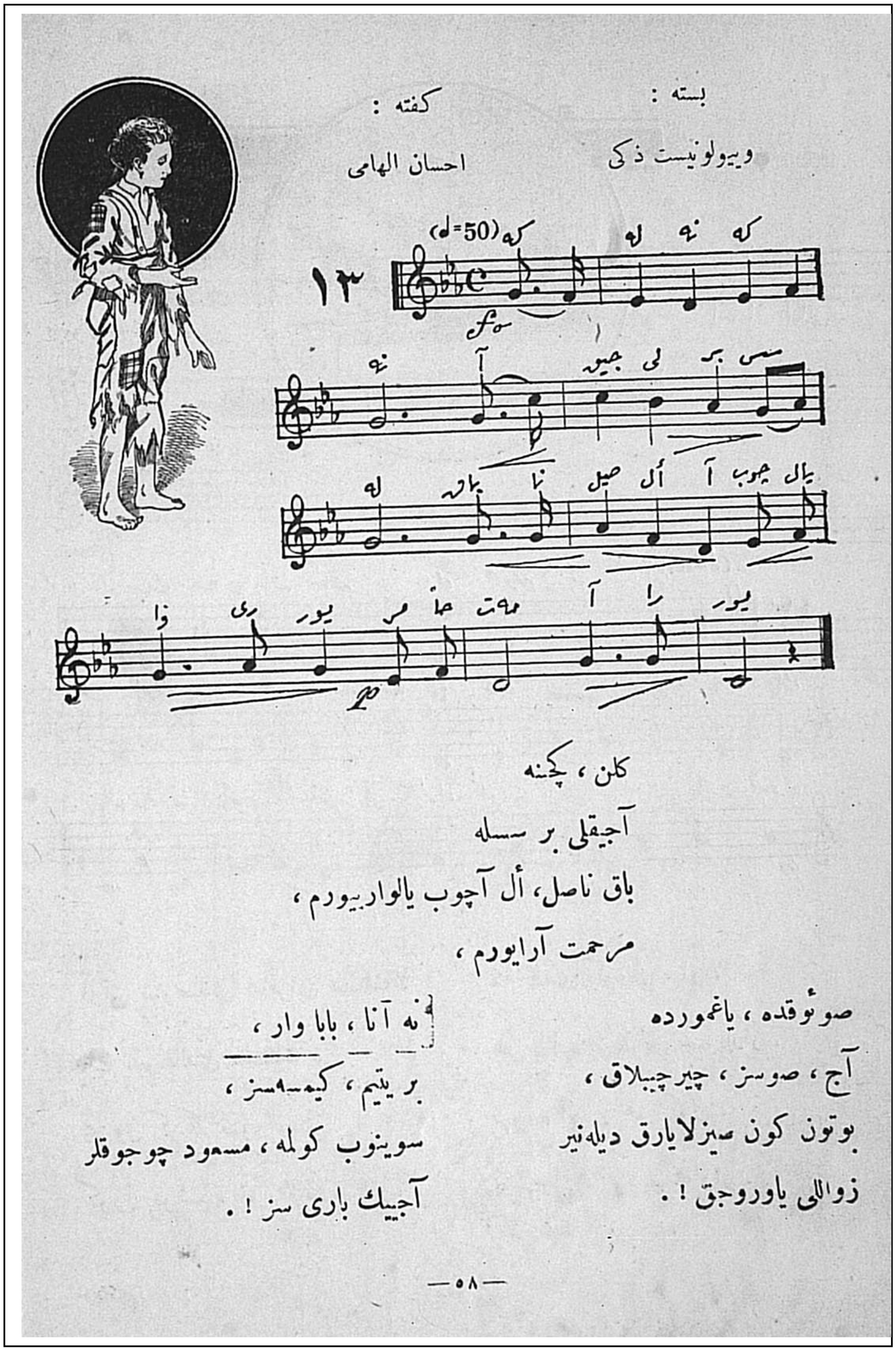

بسته : ویولونیست ذکی

کفته : احسان الهامی

کلن ، کچنه
آجیقلی بر سسله
باق ناصل، أل آچوب یالواریورم ،
مرحمت آرایورم ،

صوغوقده ، یاغموردده
آچ ، صوسز ، چیرچیپلاق ،
بوتون کون صیزلایارق دیله‌نیر
زواللی یاوروجق ! .

نه آنا ، بابا وار ،
بر یتیم ، کیمسه‌سز ،
سوینوب کولمه ، مسعود چوجوقلر
آجییك باری سز ! .

—٥٨—

DİLENCİ

Gelene, geçene
Acıklı bir sesle
Bak nasıl, el açıp yalvarıyorum
Merhamet arıyorum

Soğukta, yağmurda
Aç, susuz, çırçıplak
Bütün gün sızlayarak dilenir
Zavallı yavrucak!

Ne ana, baba var
Bir yetim, kimsesiz
Sevinip gülme, mesud çocuklar
Acıyın bari siz!
İhsân İlhâmî

40. *Muhterem Kumandanlarımız*

Beste: İzzeddin Hümâyî [Elçioğlu]

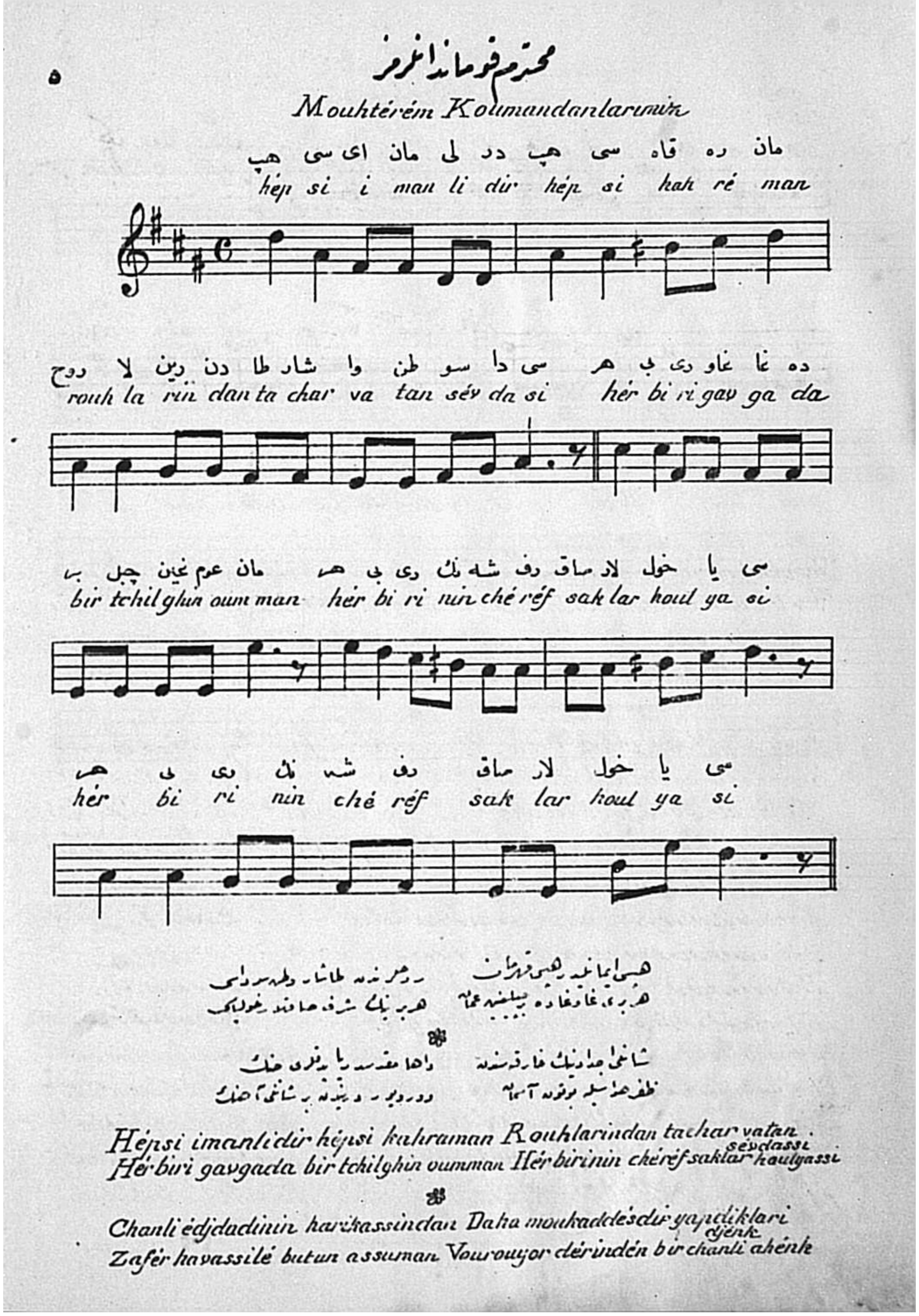
٥
محترم قوماندانلریمز
Mouhtérém Koumandanlarimiz
hép si i man li dir hép si kah ré man
rouh la rin dan ta char va tan sév da si hér bi ri gav ga da
bir tchil ghin oum man hér bi ri nin ché réf sak lar houl ya si
hér bi ri nin ché réf sak lar houl ya si

هپسی ایمانلیدر هپسی قهرمان روحلریندن طاشار وطن سوداسی
هر بری غوغاده بر چیلغین عمان هر برینك شرف صاقلار خولیاسی

⁂

شانلی اجدادینك خارقه سندن داها مقدسدر یاپدقلری جنك
ظفر هواسیله بوتون آسمان دوریور درینده بر شانلی آهنك

Hépsi imanlidir hépsi kahraman Rouhlarindan tachar vatan sévdassi
Hér biri gavgada bir tchilghin oumman Hér birinin chéréf saklar houlyassi

⁂

Chanli édjdadinin harikassindan Daha moukaddésdir yaptiklari djénk
Zafér havassilé butun assuman Vourouyor dérindén bir chanli ahénk

MUHTEREM KUMANDANLARIMIZ

Hepsi imanlıdır hepsi kahraman
Ruhlarından taşar vatan sevdası
Her biri kavgada bir çılgın umman
Her birinin şeref saklar hülyası

Canlı ecdadın harikasından
Daha mukaddestir yaptıkları cenk
Zafer havasıyla bütün âsuman
Vuruyor derinden bir canlı ahenk

41. ***Kuşlar ve Kış***
Beste: İzzeddin Hümâyî [Elçioğlu]

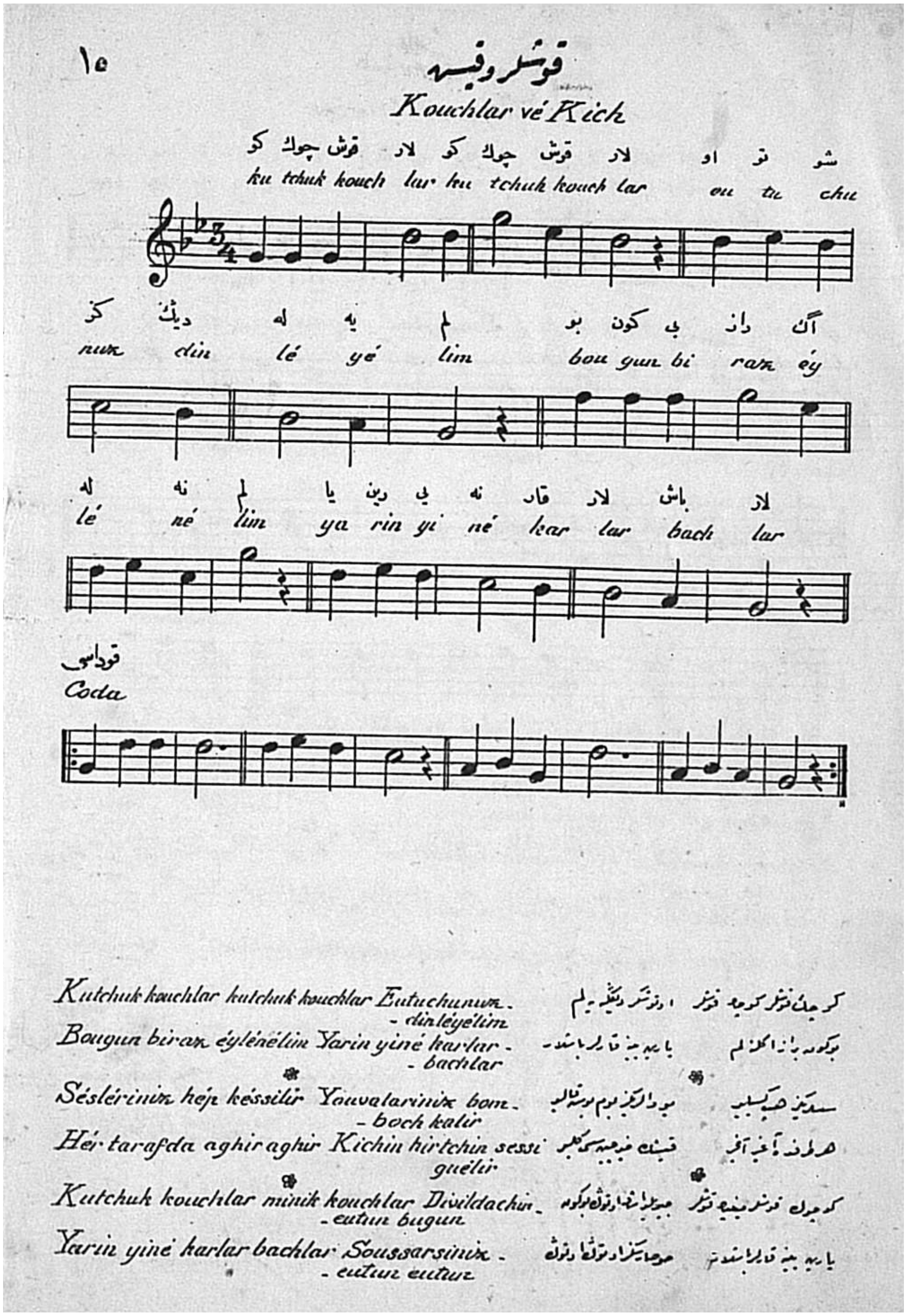

١٥

قوشلر وقيش

Kouchlar vé Kich

شو تو او لار قوش چوك كو لار قوش چوك كو
ou tu chu ku tchuk kouch lar ku tchuk kouch lar
آڭ داز بى كون بو لم يه له ديڭ كز
nuz din lé yé lim bou gun bi raz éy
لار باش لار قار نه يى رين يا لم نه له
lé né lim ya rin yi né kar lar bach lar
قوداسى
Coda

Kutchuk kouchlar kutchuk kouchlar Eutuchunuz -
- dinléyélim
Bougun biraz éylénélim Yarin yiné karlar -
- bachlar
✿
Sésleriniz hep késsilir Youvalariniz bom -
- boch kalir
Héi tarafda aghir aghir Kichin hirtchin sessi
guélir
✿
Kutchuk kouchlar minik kouchlar Divildachin -
- eutun bugun
Yarin yiné karlar bachlar Soussarsiniz -
- eutuz eutuz

كوچك قوشلر كوچك قوشلر اوتوشڭزى ديڭله‌يه‌لم
بوكون براز اكله‌نه‌لم يارين ينه قارلر باشلر
✿
سسلريڭز هپ كسيلير يووالريڭز بومبوش قالير
هر طرفده آغر آغر قيشڭ خيرچين سسى كلير
✿
كوچك قوشلر مينيك قوشلر جيويلداشڭ اوتوڭ بوكون
يارين ينه قارلر باشلار صوصارسڭز اوتوڭ اوتوڭ

KUŞLAR VE KIŞ

Küçük kuşlar küçük kuşlar
Ötüşünüz dinleyelim
Bugün biraz eğlenelim
Yarın yine karlar başlar

Sesleriniz hep kesilir
Yuvalarınız bomboş kalır
Her tarafta ağır ağır
Kışın hırçın sesi gelir

Küçük kuşlar minik kuşlar
Cıvıldaşın ötün bugün
Yarın yine karlar başlar
Susarsınız, ötün ötün

42. ***Çocuk Bağçesi***
Beste: Kâzım [UZ]

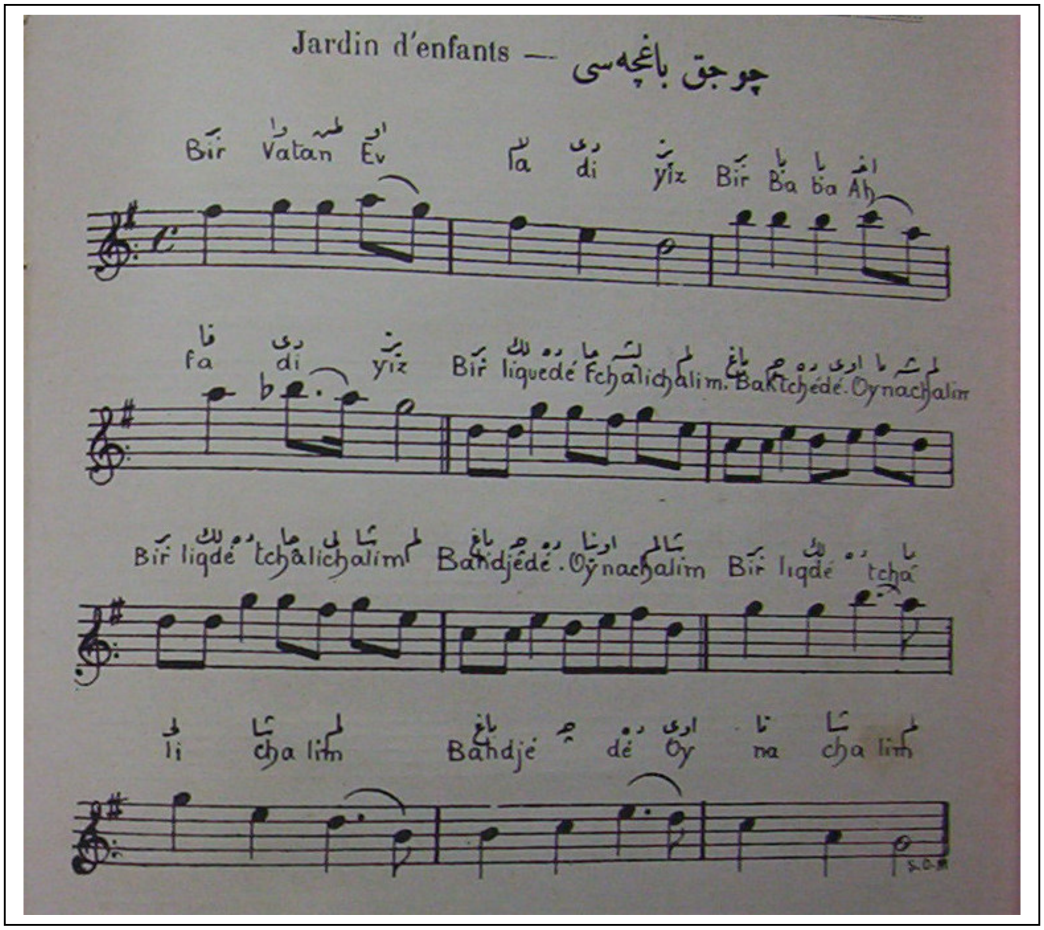
Jardin d'enfants — چوجق باغچه‌سی
Bir Vatan Ev la di yiz Bir Ba ba Ah
fa di yiz Bir liquedé Tchalichalim. Baktchédé. Oynachalim
Bir liqdé tchalichalim Bahdjédé. Oynachalim Bir liqdé tcha
li cha lim Bahdjé dé Oy na cha lim

ÇOCUK BAĞÇESİ

Bir vatan evladıyız
Bir baba ahfâdıyız
Birlikte çalışalım
Bahçede oynaşalım

Güzel şarkı, türküler
Hep birden söyleşelim
Birlikte çalışalım
Bahçede oynaşalım

43. ***Güzel Oyun***
Beste: Kâzım [UZ]
Güfte: Osman Fahri Bey

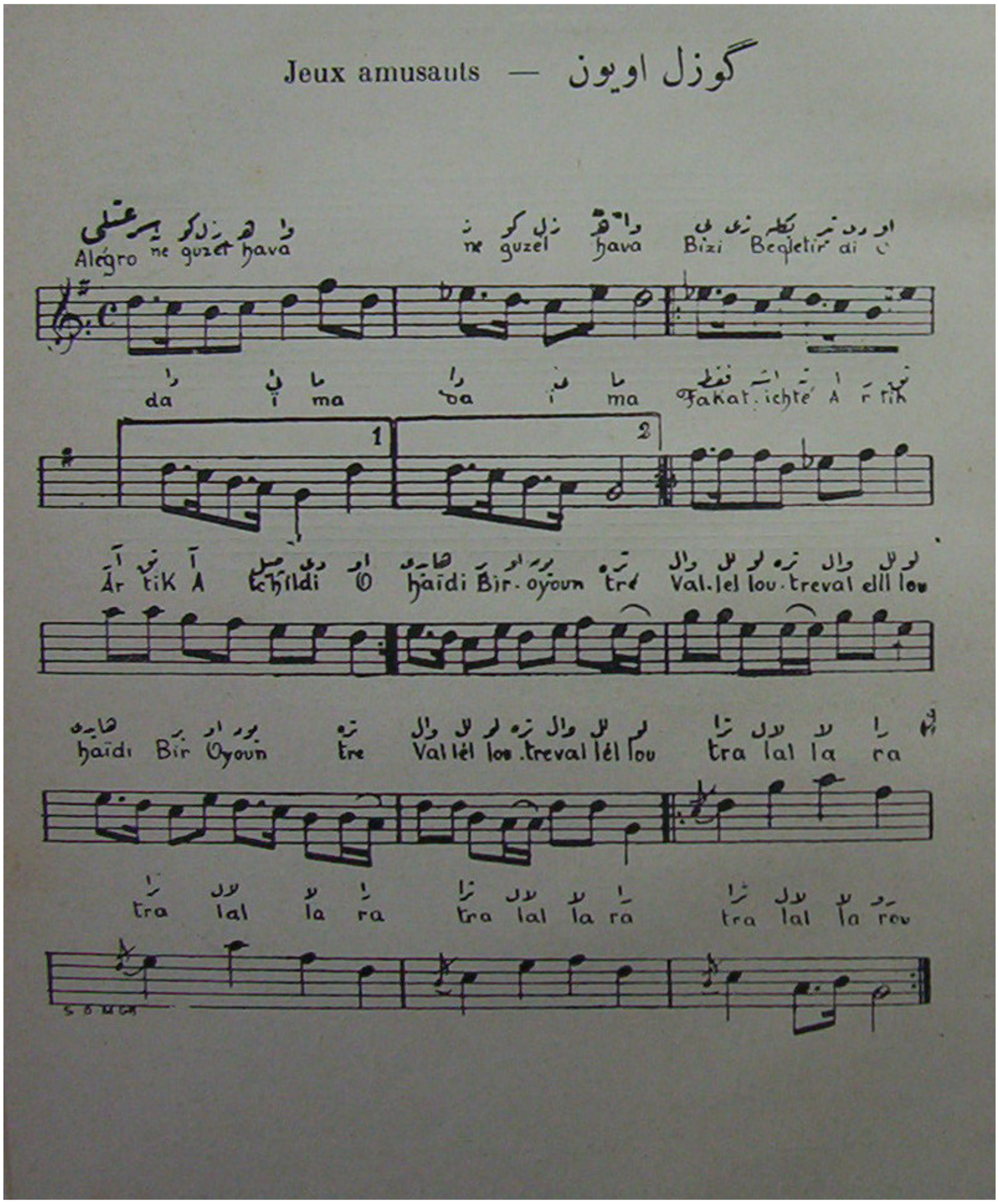
Jeux amusants — گوزل اویون
Alegro ne guzel hava ne guzel hava Bizi Beqletir di c
da i ma da i ma Fakat ichte A r tik
1
2
Ar tik A tchildi O haidi Bir-oyoun tre Val.lel lou.treval elll lou
haidı Bir Oyoun tre Val lél lou.treval lél lou tra lal la ra
tra lal la ra tra lal la ra tra lal la rou

GÜZEL OYUN

Ne güzel hava, ne güzel hava
Bizi bekletirdi o daima…
Fakat işte artık açıldı o;
Hadi bir oyun: Tiravellilo…

Terelallara, terelellara
Terelallara, terelallara

Bizi çağırıyor: Kelebek, çiçek
Onu her tutan, koparan bebek
Yapacak kağıtla bir eş ona
Hadi bir oyun: Travellilo…

Terelallara, terelallara
Terelallara, terelallara
Osman Fahri Bey

44. *Çay*
Beste: Fransızcadan
Güfte: Bedrî Bey

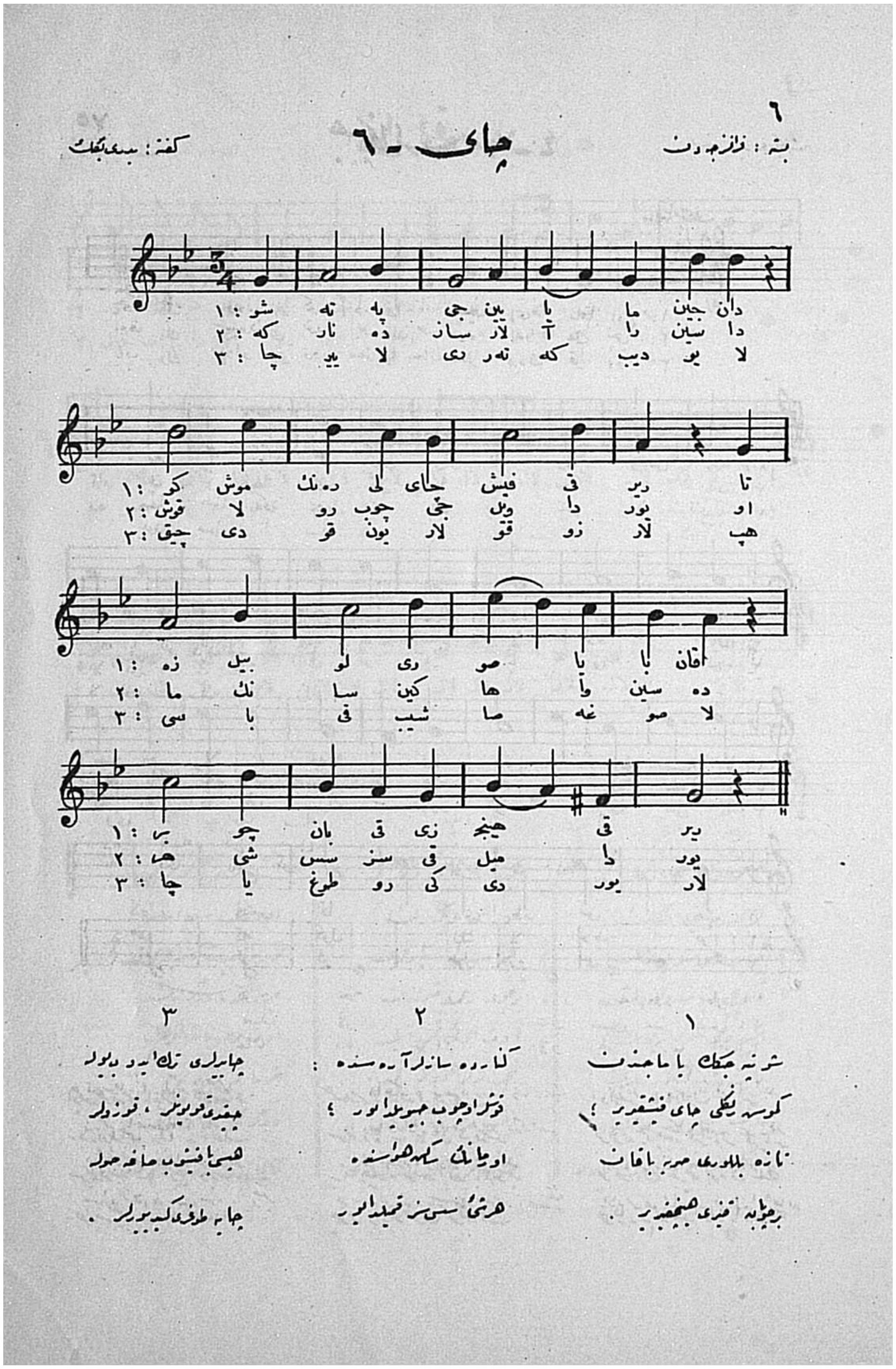

٦

بسته : فرانسزجه دن

چای - ٦

كفته : بدری بكك

١

شو تپه جیكك یاماجندن
كومش رنكلی چای فیشقیریر ؛
تازه بللوری صویه باقان
بر چوبان قیزی هیچقیریر .

٢

كنارده سازلر آراسنده :
قوشلر اوچوب جیویلدایور ؛
اورمانك ساكن هواسنده
هرشئ سسسز قیمیلدایور

٣

چایرلری ترك ایدییورلر
چیقدی قویونلر ، قوزولر
هپسی باقیشوب صاغه صوله
چایه طوغری كیدییورلر .

ÇAY

Şu tepeciğin yamacından
Gümüş renkli çay fışkırır
Taze billûri suya bakan
Bir çoban kızı hıçkırır

Kenarda sazlar arasında
Kuşlar uçup cıvıldıyor
Ormanın sakin havasında
Her şey sessiz kımıldıyor

Çayırları terk edip yola
Çıktı koyunlar, kuzular
Hepsi bakışıp sağa sola
Çaya doğru gidiyorlar.

Bedrî Bey

45. ***İlkbahar***
Beste: Çekçe'den
Güfte: Ali Ulvi [Elöve] Bey

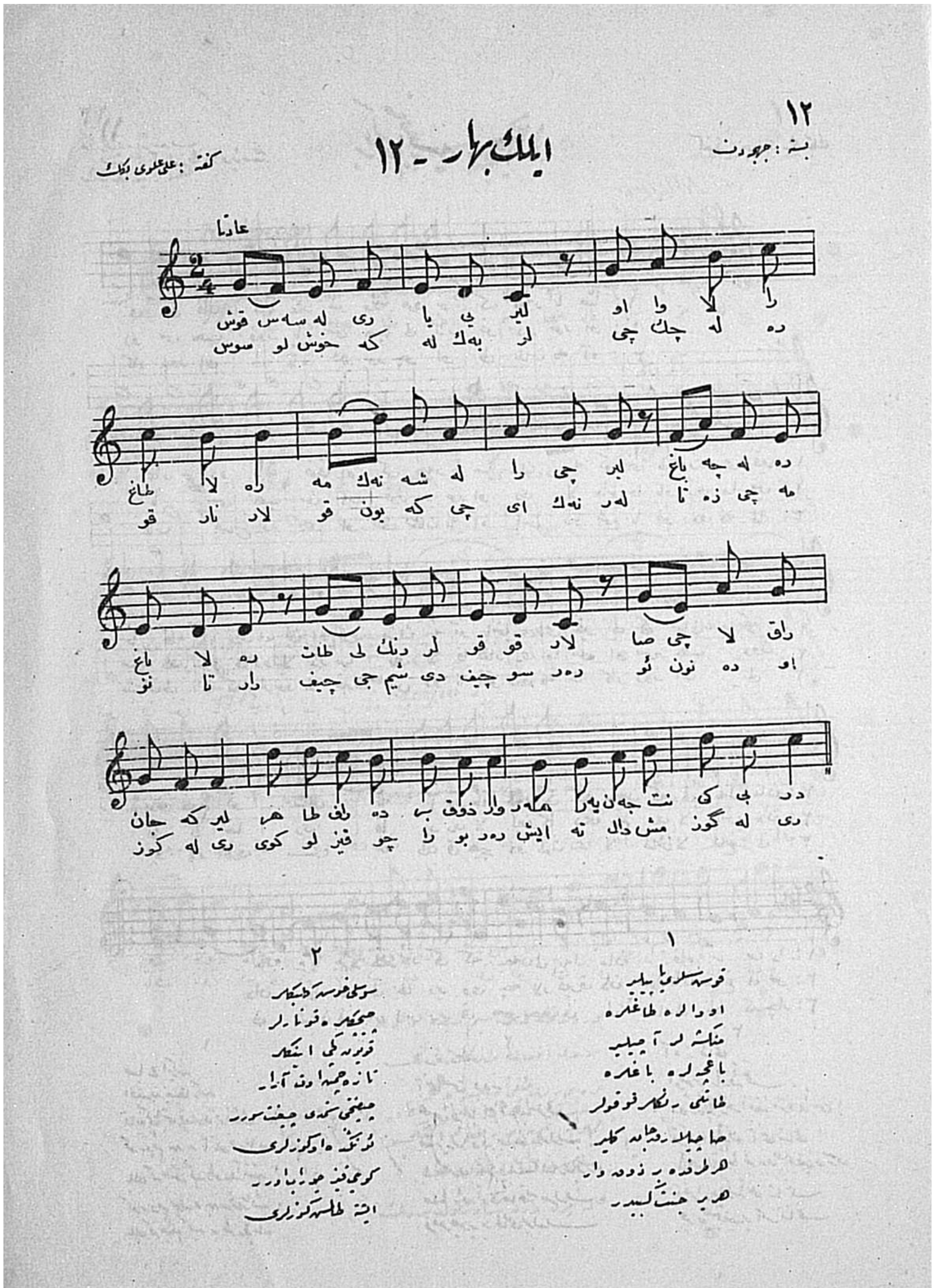
۱۲
بسته: چچه دن
ایلکبهار - ۱۲
گفته: علی علوی بکڭ
۱
۲

İLKBAHAR

Kuş sesleri yayılır
Ovalara, dağlara
Menekşeler açılır
Bahçelere, bağlara
Tatlı renkler, kokular
Saçılarak cana gelir
Her tarafta bir zevk var
Her yer cennet gibidir.

Süslü hoş kelebekler
Çiçeklere konarlar
Koyun, keçi, inekler
Taze çimen, ot arar
Çiftçi şimdi çift sürer
Önünde öküzleri
Köylü kız çorap örer
İşte dalmış gözleri

Ali Ulvi [Elöve] Bey

46. ***Mini Mini Yavruma***
Beste: Mehmet Ali Feridun
Güfte: Midhat Sâdullah [Sander]

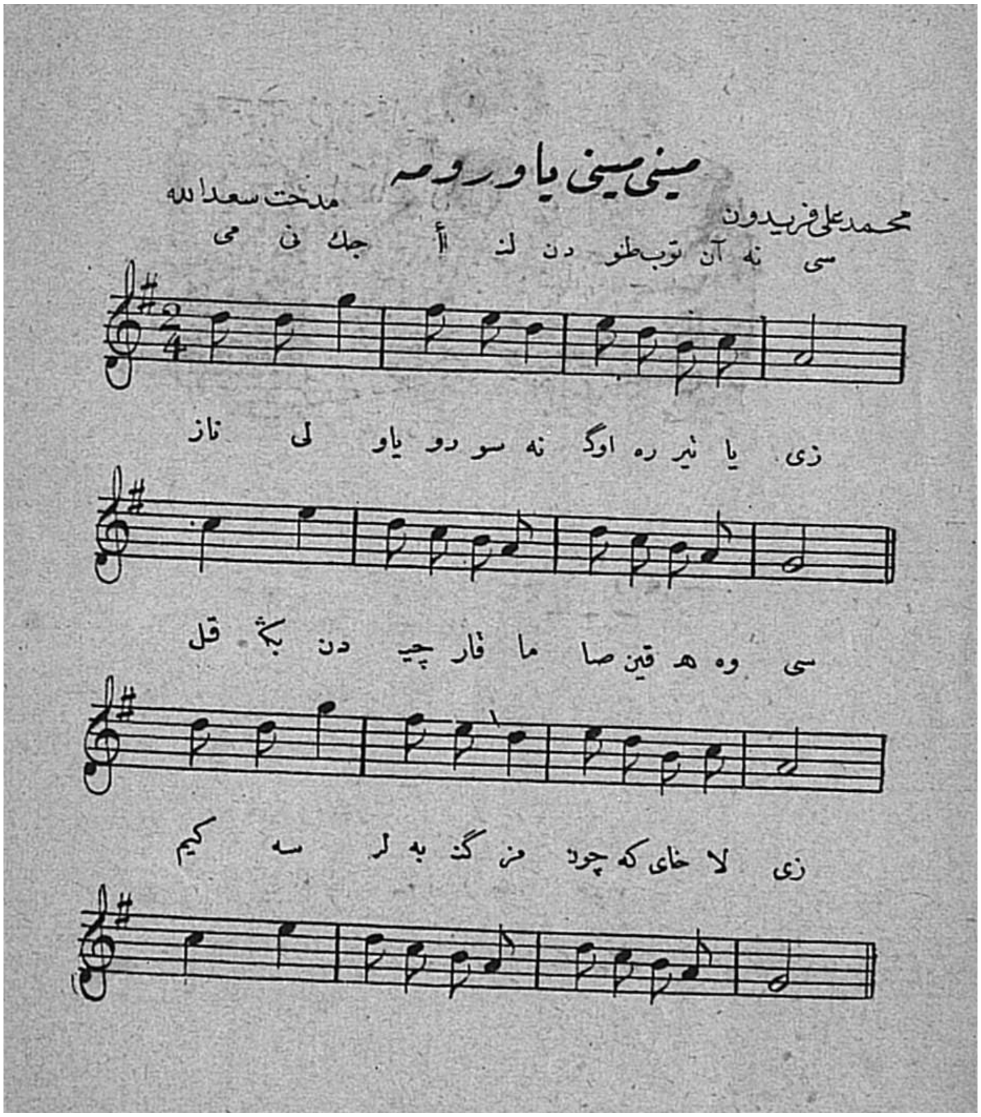
مینی مینی یاورومه
مدحت سعدالله
محمد علی فریدون

MİNİ MİNİ YAVRUMA

Minicik elinden tutup annesi,
Nazlı yavrusuna öğretir yazı.

Kalbinden çıkarma sakın hevesi
Kimseler beğenmez çünkü haylazı
Mithat Sadullah [Sander]

47. ***Bahar Sabahı***
Beste: Mehmet Ali Feridun
Güfte: Ali Rıdvan

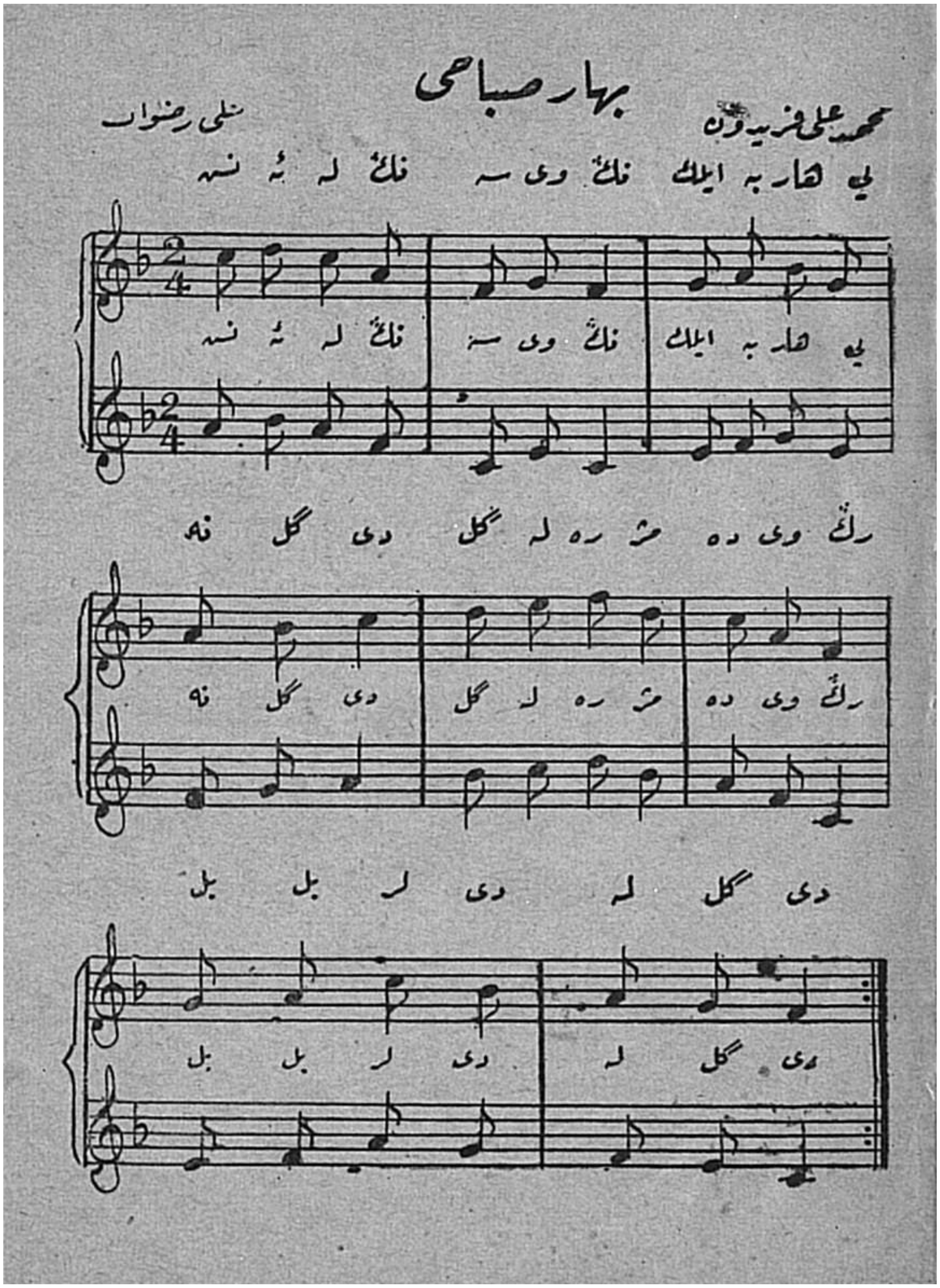
بهار صباحی
محمد علی فریدون
علی رضوان

BAHAR SABAHI

Neşelenin, sevinin
İlkbahar yine geldi.
Güllere müjde geldi
Bülbüller dile geldi.
Melek yüzlü kuzular
Yayıldı çayırlara
Doldu güzel kokular
Ormanlara, kırlara

Ali Rıdvan

48. *Çalışmak*

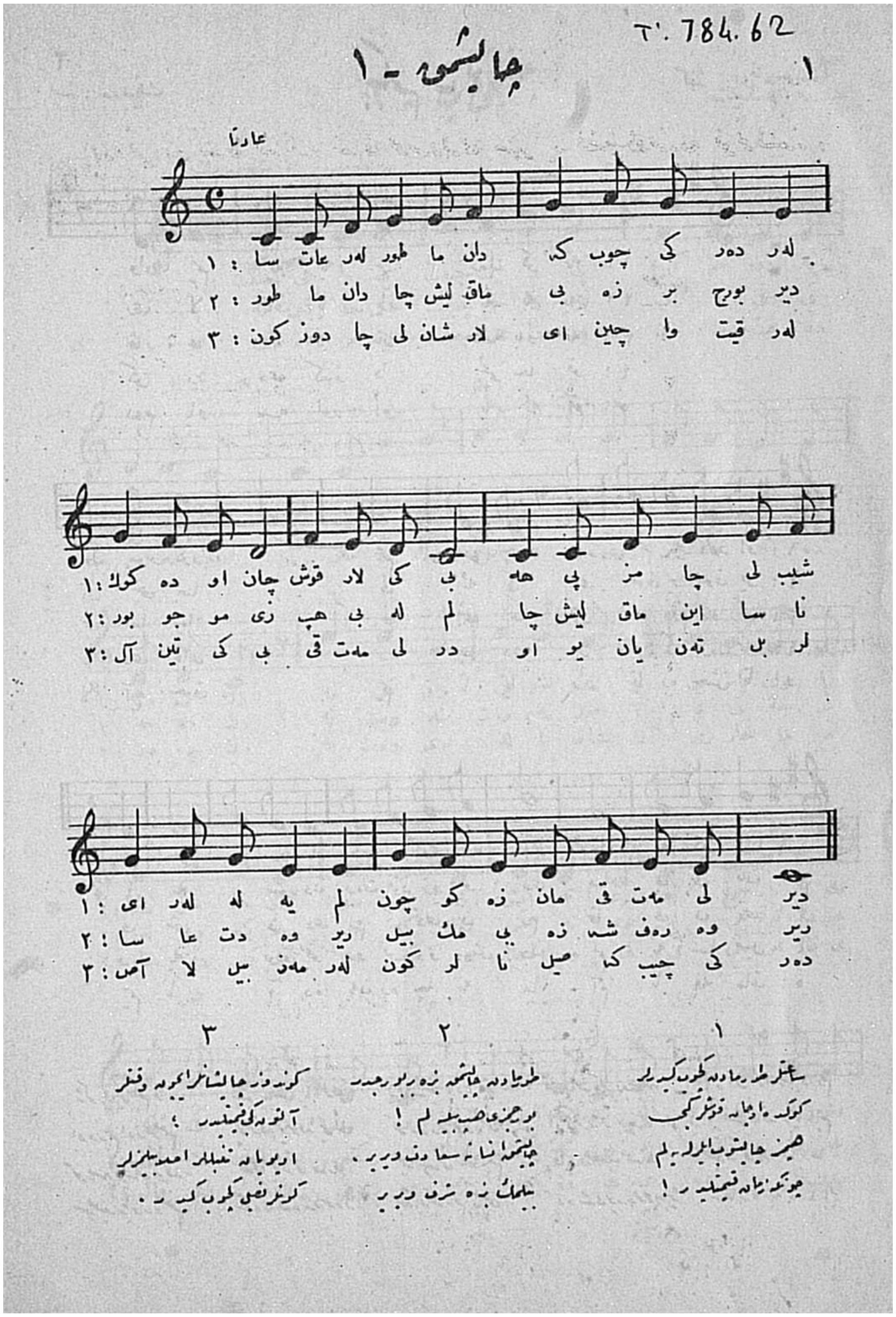

T'. 784.62

۱

چالیشمق - ۱

عادتا
لەر دەر کی چوب کە دان ما طور لەر عات سا : ۱
دیر بورج بر زه بی ماق لیش چا دان ما طور : ۲
لەر قیت وا چین ای لار شان لی چا دوز کون : ۳
شیب لی چا مز پی هه بی کی لار قوش چان او ده کوك : ۱
نا سا این ماق لیش چا لم له بی هپ زی مو جو بور : ۲
لر بل تەن یان یو او در لی مەت قی بی کی تین آل : ۳
دیر لی مەت قی مان زه کو چون لم یه له لەر ای : ۱
دیر وه رەف شە زه بی مك بیل دیر وه دت عا سا : ۲
دەر کی چیب کە صیل نا لر کون لەر مەذ بیل لا آص : ۳

۱

ساعتلر طورمادن گچوب گیدرلر
گوکده اوچان قوشلر گبی
هپ چالیشوب ایلرلیه لم
چونکه زمان قیمتلیدر !

۲

طورمادن چالیشمق بزه بر بورجدر
بو بورجی هپ بیله لم !
چالیشمق انسانه سعادتدر .
بیلمك نه شرفدر .

۳

گوندوز چالیشانلر ایچون وقتلر
آلتون گبی قیمتلیدر ؛
اویویان تنبللر آكلایه بیلمزلر
گونلرك نصیل گچوب گیدر .

ÇALIŞMAK

Saatler durmadan geçip giderler
Gökte uçan kuşlar gibi
Hepimiz çalışıp ilerleyelim
Çünkü zaman kıymetlidir

Durmadan çalışmak bize bir borçdur
Borcumuzu hep bilelim
Çalışmak insana saâdet verir
Bilmek bize şeref verir

Gündüz çalışanlar için vakitler
Altın gibi kıymetlidir
Uyuyan tenbeller asla bilmezler
Günler nasıl geçip gider

49. ***Horoz***
Beste: Mehmet Ali Feridun
Güfte: Ali Rıdvan

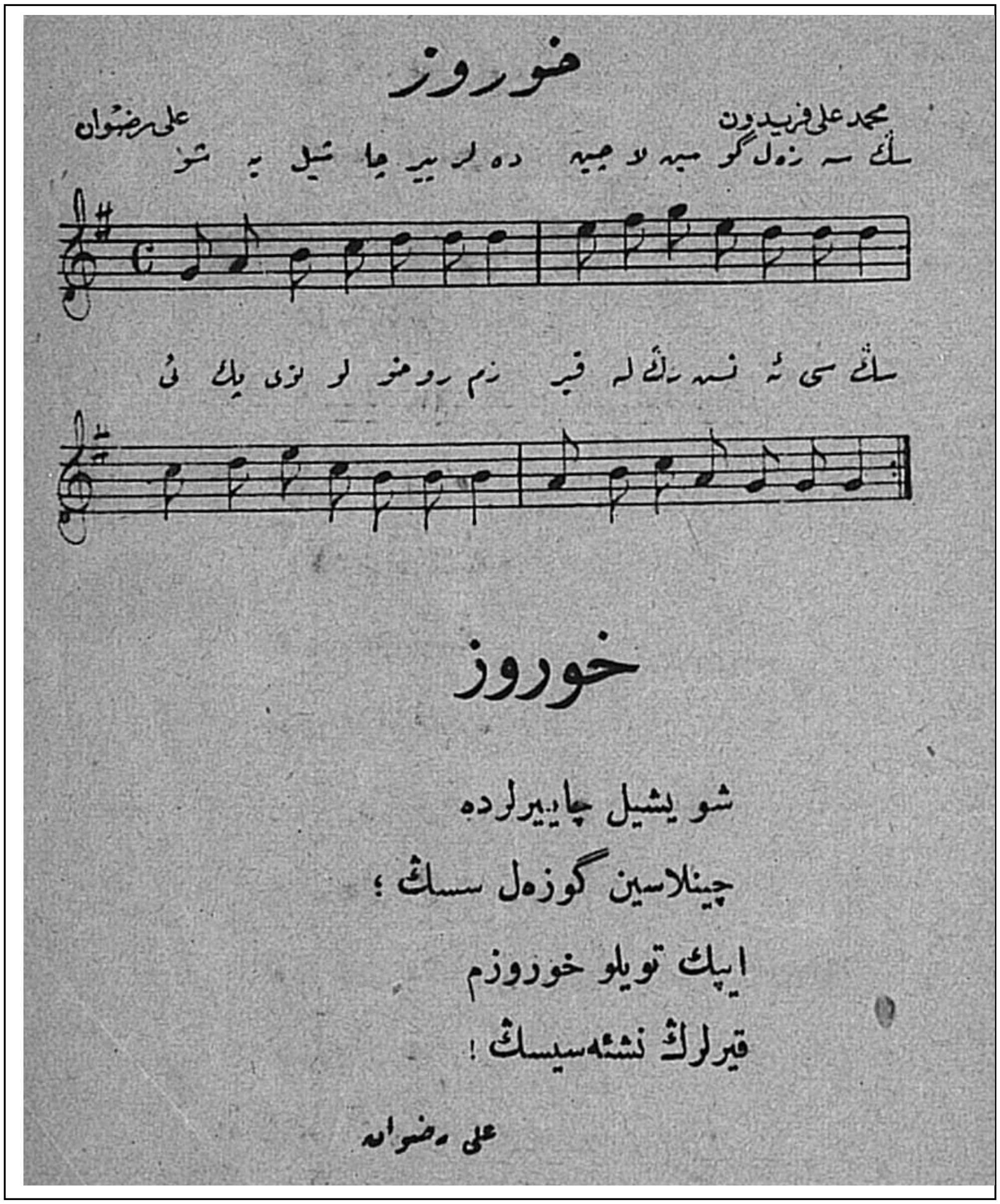
سك سه زه ل گو سین لا چین ده لر ییر چا شیل یه شو
سك سی ثه نشه رك له قیر زم رو خو لو توی یك ای

خوروز

محمد علی فریدون
علی رضوان

خوروز

شو یشیل چاییرلرده
چینلاسین گوزه‌ل سسك ؛
ایپك تویلو خوروزم
قیرلرك نشئه‌سیسك !

علی رضوان

HOROZ
Şu yeşil çayırlarda
Çınlasın güzel sesin
İpek tüylü horozum
Kırların neşesisin
Ali Rıdvan

50. ***Yıldızlar***
Beste: Mehmet Ali Feridun
Güfte: Doktor Ali Rıdvan

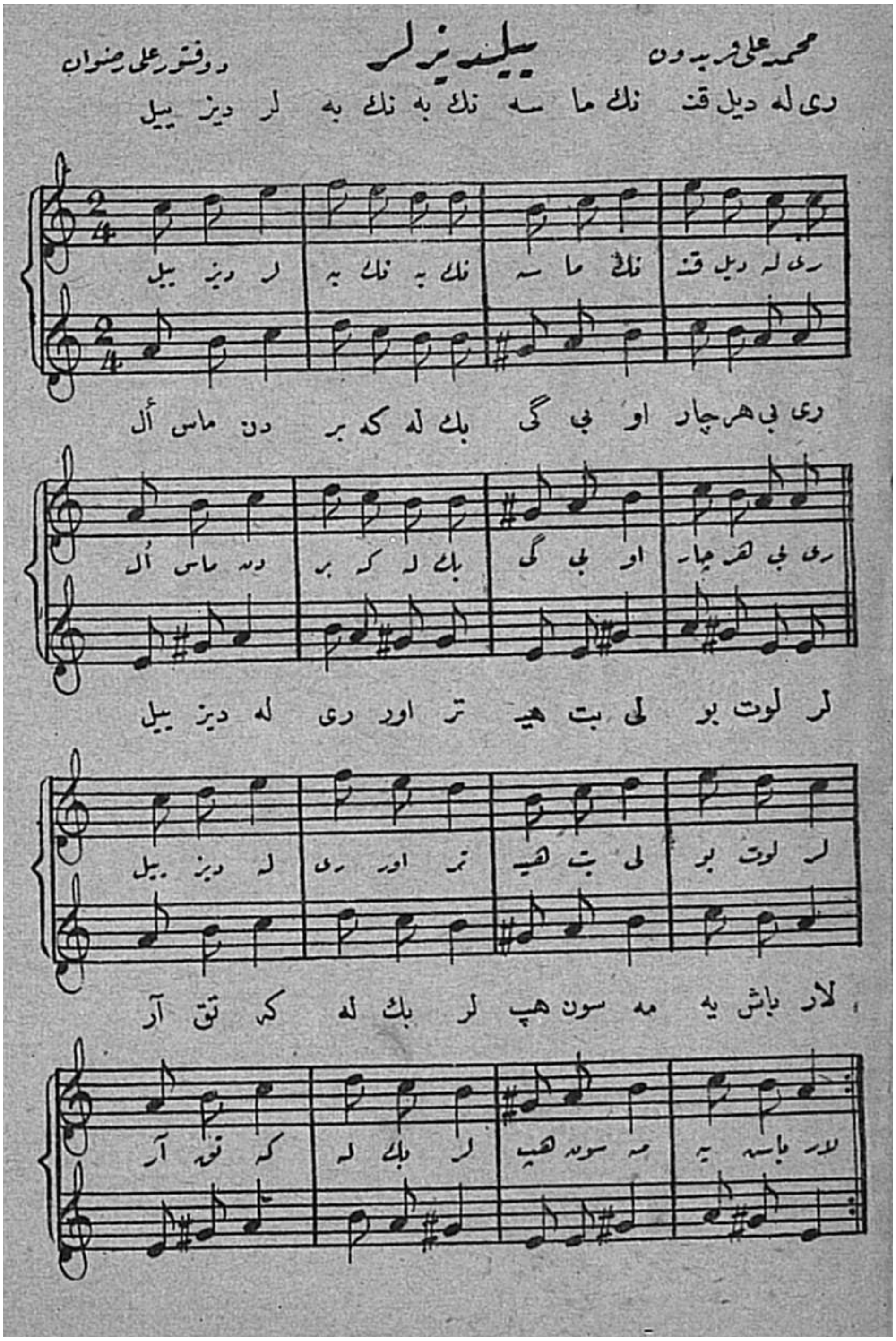
ییلدیزلر
محمد علی فریدون
دوقتور علی رضوان
ری له دیل قن نك ما سه نك به نك به لر دیز ییل
ری بی هر چار او بی گی بك له كه بر دن ماس أل
لر لوت بو لی بت هیـ تر اور ری له دیز ییل
لار باش یه مه سون هپ لر بك له كه تق آر

YILDIZLAR

Yıldızlar benek benek
Semânın kandilleri
Elmasdan bir kelebek
Gibi uçar her biri

Yıldızları örter
Heybetli bulutlar
Artık kelebekler
Hep sönmeye başlar

Ali Rıdvan

IV. ÇOCUK MÛSİKİSİ ESERLERİNİN İNCELENMESİ

4. 1. ÇOCUK ŞARKILARININ TARİHÇESİ

Tanzimat dönemine kadarki çocuk mûsikisi repertuvarı ninni, ilâhi, türkü ve marşlardan oluşmakta idi. Araştırmamızın sonuçlarına göre, "şarkı" türünün, 1800'lü yılların sonlarına doğru repertuvara girdiğini söylemek mümkün görünmektedir.

Nota yayınları, çocuk mûsikisi kitapları ve çocuk dergilerinin incelenmesi neticesinde "çocuk şarkısı" olarak adlandırılabilecek ilk örnek *Çocuklara Kıraat* adlı derginin 1882 yılındaki 11. sayısında yayınlanan "Mekteb Şarkısı" olarak tespit edilmiştir.[180] Hacı Yusuf Efendizade Sadi tarafından Selânik'teki Şemsi Efendi Mektebi'ne gönderilen bu şiir, mektebin hocası Şemsi Efendi tarafından bestelenerek çocuklara okutulmuştur. Sadi Bey, müfredâtı, ders anlatım yöntemleri gibi özellikleri yönüyle takdirle bahsettiği okul için yazdığı bu şiiri adı geçen dergiye bir takdim yazısıyla birlikte göndermiş ve mektebin hocası Şemsi Efendi'den övgüyle söz etmiştir. Bu bilginin üzerinde fazlasıyla durmamızın sebebi adı geçen okulun Mustafa Kemal Atatürk'ün de ilk eğitimini aldığı okul olmasıdır. [181]

Çocuklara Kıraat adlı dergiden on dört yıl sonra yayın hayatına başlayan *Çocuklara Rehber* adlı dergide de "mektep şarkısı" başlığı altında dört şiire tesadüf edilmiş ancak bestelendiklerine dair kayda rastlanmamıştır.[182]

Notasıyla birlikte yayınlanan ilk çocuk şarkıları, 1910 yılında yayın hayatına başlayan *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*'nın ilk sayısında yer alan, Tevfik Fikret tarafından yazılıp Kazım Uz tarafından bestelenmiş olan "Hep Kardeşiz" ve "Küçük

---

[180] *Çocuklara Kırâat*, İstanbul 1299, sy. 11, s. 82.

[181] Bilgi için bk. Salih Omurtak, Hasan Ali Yücel, İhsan Sungu, Enver Ziya Karal, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen, Uluğ İğdemir, *Atatürk*, İstanbul 1970, s.1-2; Eflatun Cem Güney, *Atatürk, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1963, s.3; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Atatürk, Yetişmesi, Kişiliği, Devrimleri*, Erzurum 1973, s. 9-10.

[182] *Çocuklara Rehber*, İstanbul 1313, sy. 24, s.1; sy. 25, s. 1; sy. 38, s.1; sy.48, s.3.

Asker" adlı şarkılardır. Eserler Dârülmuallimin Müdürü Satı Bey tarafından "Şiir ve Mûsikinin Talim ve Terbiyede Ehemmiyeti" başlıklı makalesiyle örnek olarak okuyucuya takdim edilmiştir. Sunuş şekli, eserlerin ilk çocuk şarkısı örneklerinden olduğunu kabule imkan vermektedir.[183]

M. Sâhib tarafından yayınlanan *Mebâdi-i Mûsiki* (1910) ve *Medhal-i Mûsiki* (1914) adlı eserlerde mûsikiye yeni başlayan öğrencilere yönelik bilgiler verilmiştir. Aynı yazara ait *Telhîs-i Mûsiki* adlı eserde ise mûsiki dersleri çocuk şarkılarıyla örneklendirilmiştir.[184]

Bu tarihlerden sonra çocuk mûsikisi alanındaki müstakil kitaplar ve nota yayınlarının çoğaldığı görülmektedir. Nota mecmualarında yer alan bazı eserlerin bestekârları da şarkılarını bir araya getirerek kitaplaştırmışlardır.

Bu bölümde verilen bilgiler kütüphane ve koleksiyonların imkânlar ölçüsünde taranmasıyla elde edilmiştir. Ortaya çıkacak olan herhangi bir eserin bu kronolojiyi değiştirebileceği ihtimali her zaman mümkündür.

4. 2. ÇOCUK ŞARKILARININ BESTELENME USÛLÜ

Ele aldığımız devir içerisinde dört türlü besteleme usûlünden söz etmek mümkündür.

İlk sırayı, batı müziği parçalarına Türkçe söz giydirilerek oluşturulmuş "aktarma (adapte) şarkılar" almaktadır. Genellikle Alman, Fransız ve İngiliz toplumlarının okul, halk ve din müziği eserleri arasından seçilen bu şarkılar yazıldığı dilin vurgu, nüans ve ifade özelliklerini yansıtmakta ve toplumumuzun müzik anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Ancak devrin mûsiki politikası sayesinde geniş bir yayılma sahası bulabildiğine de işaret edilmelidir.[185]

---

[183] Satı Bey, *A.g.e.,* s. 3-19.

[184] M. Sâhib, *Mebadi-i Mûsiki*, İstanbul 1326; *Medhal-i Mûsiki*, İzmir 1330; *Telhîs-i Mûsiki*, İstanbul 1330. Eserlerle ilgili bilgi için bk. Gönül Paçacı, "Mûsiki Taliminden Müzik Terbiyesine", *Toplumsal Tarih*, İstanbul 2002, sy. 4, s. 16-17.

Yerli bestecilerimiz tarafından batı müziği tekniğiyle bestelenen şarkılar ise“öykünme şarkılar” olarak nitelendirilmektedir. Bunlar, batı müziğinin majör-minör dizileri ve ölçüleri içinde batılı toplumların estetik anlayışına ve beğenisine özenilerek oluşturulmuş taklit eserler şeklinde nitelendirilebilirler.

Devrin repertuvarında geniş yer kaplamasına rağmen bu türde eserlerin zaman içinde toplum tarafından benimsenmemesi üzerine bestecilerimiz kendi kültürümüze dönüş yolunu seçmişlerdir. Burada başvurulan en esaslı kaynak halk türküleridir. “Folklorik uygulamalar” olarak adlandırılabilecek bu beste tekniğinde türkülerimizin söyleyiş, yapı ve anlam özellikleri esas alınmıştır. Bu eserler, Türk müziği dizilerinde yapılmış, halkımızın beğenisine uygun, onu geliştirici, özünü halk müziğinden alan, fakat özenti ve öykünme olmayan, halka yabancı düşmeyen özgün eserlerdir.[186]

Türk Müziği geleneğine mensup bestekârlar tarafından klasik mûsikimizin makâm ve usûlleriyle bestelenmiş olan çocuk şarkıları ise en küçük grubu oluşturmaktadır. Mûsiki reformu çerçevesinde aktarma ve öykünme tekniğinin sıklıkla kullanılmış olduğu, kendi müziğimizin ürünlerine eğitim kitaplarında ve müfredâtta gerektiği kadar yer verilmediği görülmektedir.

Türk müziğinin ilk ve orta dereceli okullara girmesi ancak, yakın geçmişimizde mümkün olabilmiştir. Türk mûsikisi kurallarına göre bestelenmiş çocuk şarkılarının yaygın eğitimde yer alması, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda tedrisata konulmasıyla gerçekleşmiştir.[187]

Ayrıca tespit edilen çocuk mûsikisi eserleri incelendiğinde ilâhilerin tamamının Türk müziği sistemiyle bestelendiği görülür.

Ninnilerin biri batı müziği tarzında bestelenmiş, biri aktarma, geri kalanı ise Türk müziği tarzındadır.

---

[185] Fırat Kızıltuğ, “Hangi Çocuk Müziği?-2”*Türk Edebiyatı*, İstanbul 1984, sy. 131, s. 32-33.
[186] Muammer Sun, İlteriş Sun, *Çocuklar ve Gençler İçin Şarkı Demeti*, Ankara 1969, s. 6.
[187] Lale Duğa, *A.g.e.*, s. 12.

Türkü olarak adlandırılan şarkıların bir kısmı halk türkülerinden alınmadır. Geri kalan türkülerin on ikisinin Türk müziği tarzında bestelendiği makâm ve usûlleriyle sabittir. Otuz sekiz türküde ise herhangi bir makâm ve usûl kaydına rastlanmamıştır.

Marşlardan bir tanesi aktarmadır. Diğer eserlerin yirmi beşi Türk müziğiyle, yirmi beşi de batı müziğiyle bestelenmiştir.

Şarkıların yirmi dört tanesi aktarmadır. Geri kalanın doksan altısı batı müziği sistemiyle bestelenmiştir. Altısının notası mevcut olmadığı için beste tekniği hakkında fikir sahibi olunamamaktadır. Yirmi beş şarkı ise Türk mûsikisi sistemiyle bestelenmiştir.

Türlerine göre besteleme teknikleri, anonim ninni ve türküler dikkate alınmadan değerlendirildiğinde, eserlerin ağırlıklı olarak batı müziği tekniğiyle bestelendiği görülecektir.

4. 3. TÜRK MÛSİKİSİ ÇOCUK ŞARKILARININ MAKÂM VE USÛLLERİ

Çocuk mûsikisi eserlerinde kullanılan makâm ve usûller eser türlerine göre çeşitlilik arz etmektedir.

Ninniler genelde Hicâz ailesi makâmlarında bestelenmiştir.

Mektep ilâhileri aslen çocuklar için bestelenmiş olmadıklarından bu ilâhilerin çocuk kulağına ve sesine uygun makâmlarda bestelendiği konusunda yeterli inceleme henüz yapılmamıştır. Eserler daha çok güftelerine göre seçilerek mektep ilâhilerine dâhil edilmişlerdir. Tespit edilen eserlerin başta Hüzzâm olmak üzere, Hicâz, Rast, Acemkürdî, Evc, Hisarbuselik ve Uşşak makâmlarında bestelendikleri görülmektedir.

Çocuk şarkıları, çocuklara uygun mûsiki eserleri ihtiyacından doğduğu için bu türdeki eserlerin diğer türlere nispetle çocuğun mûsiki kulağı ve zevkine daha uygun makâmlarda bestelendiği söylenebilir. Başta Nihâvend ve Rast olmak üzere, Rast-Mâye, Rast-ı Cedîd, Bûselik, Çargâh, Nevâ, Zirgüle, Irak, Mâye, Nühüft, Rehâvî, Dügâh, Acemaşîran, Acemkürdî, Şed Araban, Ferahnâk, Şevkefzâ makâmlarında eserler verilmiştir.

Çocuk repertuvarında geniş yer tutan türküler, Nihâvend ve Mâhur makâmı ağırlıklı olmak üzere Uşşak, Hicâzkâr, Hicâz, Nevâ'da Rast, Sûzidil, Ferahfezâ, Acemaşîran makâmlarında bestelenmiştir.

Marşların yarısına yakını Rast makâmında bestelenmiştir. Geri kalanı Mâhur, Hüseynî ağırlıklı olmak üzere, Hicâz, Hicâzkâr, Nihâvend, Sûznâk, Çârgâh'da Rast, Segâh, Nevâ'da Acem, Şed Arabân makâmlarında bestelenmiştir.

Çocuk mûsikisi repertuvarı bütünü itibariyle değerlendirildiğinde Rast, Nihâvend ve Hicâz ailesi makâmlarının ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Eserlerin usûl yönünden incelenmesinde makâmlarda olduğu kadar çeşitlilik göze çarpmamaktadır.

Ninnilerin beşi Sofyan ikisi Düyek usûlündedir.

İlâhilerin yarısında Sofyan, geri kalanında ise başta Düyek olmak üzere, Ağır Düyek, Evsat, Nim Evsat ve Hafîf usûlleri kullanılmıştır.

Şarkıların çoğunda Düyek ve Nim Düyek usûlleri kullanılmıştır. Semâî, Yürük Semâî, Sengin Semâ, Curcuna ve Evfer usûlleri de bu eserlerde kullanılan diğer usûllerdir.

Türkülerin de çoğunda Düyek usûlü kullanılmıştır. Kullanılan diğer usûller ise Semâî, Raks-ı Semâî, Ağır Düyek, Mazurka[188] ve Nazlı Düyek'tir.

---

[188] Bu usûlle ilgili bilgi bulunamamıştır.

Tespit edilen marşların yarısından fazlasında Düyek usûlü kullanılmış, kalanında ise Nim Düyek, Nazlı Düyek, Sofyan, Nim Sofyan, Raks-ı Semâî ve Darbeyn usûlleri kullanılmıştır.

Eserlerin tamamı değerlendirildiğinde küçük zamanlı usûllerin kullanıldığı görülmektedir. En çok kullanılan usûl Düyek olarak tespit edilmiştir.

4. 4. ÇOCUK ŞARKILARININ GÜFTELERİ

Günümüzde yapılan çocuk mûsikisi araştırmalarında çocuk şarkılarının kendilerine özgü güfteleri olması gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır.[189] Bu alandaki eserlerin dili sade ve anlaşılır, konuları eğlenceli, eğitici ve ilgi çekici olmalıdır. Şarkılarda çocuğun seviyesine uygun olan duygu, düşünce ve kavramlara yer verilmelidir.

İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Selâhaddin İçli'ye göre çocuk şarkılarında şiir seçimi çok önemlidir. Bir açıdan çocuğun kolay söyleyebileceği ve bir dil eğitimi yapacak kudrette özenle seçilmiş kelimelerden cümleleri ihtivâ etmelidir. Diğer açıdan çocuk için elzem olan duyguları besleyen, çoğaltan, çocuğu olumluya yönlendiren bir amacı taşımalıdır.[190]

Genel olarak güftelerin konuları aile, anne, baba, kardeş, öğretmen, vatan, bayrak, Allah sevgisi, peygamberler, duâ, şükür, Atatürk ve diğer önemli şahsiyetler, kitap, spor, tabiat, hayvan sevgisi, kardeşlik, dostluk, barış olarak sıralanabilir.

Ele aldığımız dönem, geçiş devresi niteliğinde olduğu için çocuk şarkıları güftelerinin tam anlamıyla uygun şartları taşıması söz konusu değildir. Ancak bu dönemde mesele fark edilmiş ve çocuğa özgü şarkı bestelenmesi yoluna girilmiştir. Bu konuda tartışmalar başlamış, konferanslar düzenlenmiş, eserler verilmiştir.[191]

---

[189] Bu konudaki müzisyen ve akademisyen görüşleri için bk. Lale Duğa, *A.g.e.*; Zarife Koçak, *A.g.e.*.
[190] Zarife Koçak, *A.g.e.*, s. 18.

Güftelerin incelenmesi, çocuk mûsikisi alanındaki değişimi açık bir şekilde yansıtabilmektedir. Bestelenen şarkılarda büyüklerin dahi anlamakta güçlük çekeceği güftelere rastlanabilmekteyken, ele aldığımız devrin son yıllarındaki şarkılarda neredeyse günümüzün dili kullanılmıştır.

Bu bölümde esas olarak şarkılar incelenecek, ninni, ilâhi, türkü ve marşlara genel hatlarıyla değinilecektir.

Ninniler incelendiğinde geneli itibariyle çocuğa uygun oldukları görülmektedir. Ancak nâdir de olsa "Uyu ey tıfl-ı melekşânım uyu" gibi ağır güfteli ninnilere de rastlanmaktadır.

Çocuk mûsikisi repertuvarındaki ilâhilerin çoğu Yunus Emre'ye ait şiirlerden bestelendiklerinden, dil itibariyle çocukların seviyesine uygun eserler olduğu söylenebilir. Mesela; "*Ne bahtlı ol kişiye kim okuduğu Kur'ân ola, Allah emrin tutalım, Yâ ilâhi sana geldik bizi mahzun eyleme, Şol cennetin ırmakları"* mısralarıyla başlayan Yunus Emre ilâhileriyle, "*Yâ ilâhi başlayalım ism-i bismillah ile, Ey Allah'ım sen var iken, Bağrımdaki biten başlar, Bir ismi Mustafa bir ismi Ahmet, Ötme bülbül ötme bülbül"* mısralarıyla başlayan ilâhiler çocukların anlayabileceği seviyededir. Ancak *Yâ mûnisi hâteskinâ, Kad fetehallahü'l-mevâhib*, *Hâme kalbî bi-hubbihî leylen* gibi Arapça ilâhilerle, *Mâ hestü nemîdânem* gibi Farsça güfteli ilâhilere de mektep ilâhisi mecmualarında rastlanabilmektedir.[192] Bunlar Osmanlı devletinin o zamanki hudutları ve halkı düşünüldüğünde tabii karşılanabilir.

Çocuk şarkılarının ilk örneklerine çocuk dergilerinde rastlanmaktadır. Bu dergiler çocuklara yönelik yeni bir zihniyetin ürünü olduğu için aynı devirdeki müstakil şarkı kitaplarındaki eserlerden daha sade ve çocuğa uygun güfteler ihtiva etmektedirler.

---

[191] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi araştırmamızın birinci bölümünde verilmiştir. Bk. s. 7-11.
[192] İlâhilerle ilgili ayrıntılı bilgi araştırmamızın ikinci bölümünde verilmiştir. Bk. s. 48-57.

Tespit ettiğimiz ilk eser 1882 yılında *Çocuklara Kıraat* adlı dergide yayınlanan "Mektep Şarkısı"dır.[193] Şarkının güftesinin ilk bölümü ve nakaratı şöyledir:

Biz mektebi takdis ederek Kâ'be deriz hep
Çün biz küçücük hacıların Kâbe'si mekteb
    Mektebde iken öğreniriz din ile mezheb
    Mektebde gelir karşımıza kıble-i matlab

Nurlar saçılır dâire-i mektebimizde
Güller açılır bağçe-i matlabımızda

Bugün itibariyle çocuğa uygun bir dili olmadığı düşünülse de devrin çocuğunun yaşadığı çevrede konuşulan dilde yazılmış olması yönüyle bu güftenin de anlaşılır olduğunu söylemek mümkündür. Devrin şartlarına nispeten modern bir eğitim vermeyi amaçlayan Selânik'teki Şemsi Efendi Mektebi için yazılmış olan bu şiir benzerlerine oranla daha sadedir. Bu durumun, şairinin modern mektebe duyduğu hayranlık vesilesiyle bu şiiri kaleme almasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Bu eserden on dört yıl sonra *Çocuklara Rehber* adlı dergideki güftelerin de aynı düzeyde olduğu söylenebilir. Mesela bu şarkılardan Mekteb-i Feyz-i Sıbyân'ın İnâs [Kızlar] kısmı için yazılanın ilk bölümü şöyledir:

Kızlar gelin bu mektebi
Tezyîn edin güller gibi
Dershanemizde şakıyıp
Birlikte bülbüller gibi[194]

1910 yılında *Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuası*'nda yayınlanan şarkılar, örnek çocuk şarkıları olarak okuyucuya ve bir konserle de dinleyicinin beğenisine sunulmuştur. Güfteleri Tevfik Fikret'e, bestesi Kâzım Uz'a ait olan bu şarkılar, devrin yenileşme hareketleri çerçevesinde Batı müziği tarzında bestelenmişlerdir. Güftelerden birinin ilk bölümü şöyledir:

HEP KARDEŞİZ
Ne paşayız biz ne beyiz
İlim âşıkı talebeleriz
Ayrı gayrı ne bilmeyiz

---

[193] *Çocuklara Kırâat*, İstanbul 1299, sy. 11, s. 82.
[194] *Çocuklara Rehber*, İstanbul 1313, sy. 25, s. 1.

Farkımız yok biriz, eşiz
Hep mektebli, hep kardeşiz[195]

Kâzım Uz, 1914 yılında yukarıdaki örneğin de içinde bulunduğu bir grup şarkıyı Notalı Mektep Şarkıları adı altında kitap olarak yayınlamıştır.[196] Bu eserlerin güftesi günümüzdeki çocuk şarkılarının güftelerine yakın bir sadelik arz etmektedir.

Bu tarihlerde yayınlanan bazı eserlerde ise aynı durum söz konusu değildir. M. Sâhib'in Telhîs-i Mûsiki adlı eserinde yer alan şarkıların güftelerinde, anlaşılması zor görünen kelime ve terkiplere rastlamak mümkündür. Teferrüc-i Şâkirdân, Mücâdele-i Şübbân, Muhâvere-i Pîrân, Teferrüc-i Gûdekân gibi şarkı adlarını sıralamak bu konuda fikir verebilir. Ancak güftelerin şarkı adlarındaki kadar ağır bir dille yazılmadığı da belirtilmelidir.[197]

Ele aldığımız devrin sonlarına doğru güfteler bugünkü çocuk şarkısı güftelerine oldukça yakın bir durum arz etmektedir.

Mehmed Ali Feridun'un 1927-1928 tarihlerinde yayınladığı *İlk Mûsiki Kitabı* adlı eserde Ali Rıdvân tarafından yazılmış bir güfte şöyledir:

HOROZ
Şu yeşil çayırlarda
Çınlasın güzel sesin
İpek tüylü horozum
Kırların neşesisin[198]

Türküler incelendiğinde ele aldığımız devrin başlarında çocukların halk türkülerini öğrendiklerini ve seslendirdiklerini görüyoruz. Çocuklara yönelik türküler ilk olarak 1913 yılında yayınlanan *Talebe Defteri*'ndeki "Balkan Türküsü"[199] ile *Mektebli* dergisindeki "Genç Türkler Düşmanlarına Ne Diyor?"[200] adlı eserlerdir. Dili anlaşılır olmakla birlikte ele aldıkları konu itibariyle çocuklara uygun olmadıkları söylenebilir. Ancak devrin zor şartları düşünüldüğünde savaş ve intikam duygularına yer verilmesi normal karşılanabilir. Diğer türküler konuları ve söylenişleri yönüyle şarkılara paralel bir gelişim göstermişlerdir.

---

[195] *Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuası,* İstanbul 1910, sy. 1, s. 8, 11.
[196] Kâzım Uz, *Notalı Mektep Şarkları*, İstanbul 1330.
[197] M. Sâhib, *Telhîs-i Mûsiki*, İstanbul 1330.
[198] Mehmed Ali Feridun, *İlk Mûsiki Kitabı*, İstanbul 1927-1928.
[199] *Talebe Defteri*, 1329, sy. 5, s. 69.
[200] *Mektebli*, 1329, s. 145.

Ele aldığımız devirdeki marşlar da dil yönüyle ilk örneklerden itibaren sadeleşmeye doğru bir ilerleme kaydetmiştir. Marşlarda genel itibariyle vatan, millet sevgisi ve kahramanlık gibi konular işlenmiştir. Cumhuriyetin ilanına kadar olan şarkılarda padişah övgülerine de rastlanmaktadır. Ayrıca eğitim kurumlarına özel pek çok marş da bestelenmiştir.

Türk mûsikisi eserleri topluca incelendiğinde güftelerin dil ve söyleyişlerinin zaman içinde çocuklara uygun bir hal kazandığını söylemek mümkündür. Eserler ele aldıkları konular itibariyle de bugünkü anlayışa yakın bir durum sergilemektedir.

4. 5. ÇOCUK ŞARKISI BESTEKÂRLARI

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar çocuk mûsikisi ninni, ilâhi, türkü ve marşlardan oluşmakta idi. "Çocuk şarkısı" başlığı altında ilk eser 1881 yılında karşımıza çıkmaktadır. İlk defa çocuk dergilerinde rastladığımız bu tür daha sonra yaygınlaşmış ve 1910 yılında mûsiki dersinin müfredâta girmesiyle birlikte ayrı bir alan olarak teşekkül etmeye başlamıştır. Bu tarihlerde çocuklara yönelik eserler veren bestekârlar çoğalmış, çocuklar için müstakil müzik kitapları ve nota mecmuaları yayınlanmaya başlamıştır.

Bu bölümde çocuklara özgü olan "çocuk şarkısı" türünün bestekârlarına değinilecektir. Sıralamada bestekârların doğum tarihleri esas alınmıştır.

Mehmet Zâti ARCA (1863-1951)

İstanbul'da doğdu. 9 yaşında Muzıka-i Hümayun'a girdi. Önce keman, sonra flüt dersleri aldı. Ardından klarnete geçti ve bu sazla tanındı. Piyano öğrendikten sonra II. Abdülhamit'in dikkatini çekti. D'Aranda Paşa'dan piyano ve Guatelli Paşa'dan armoni dersleri aldı. Hacı Arif Bey'den Türk mûsikisi öğrendi. Askeri mızıkalar müfettişliği, liselerde müzik öğretmenliği yaptı. Dârülbedâyi ve Dârülelhân'da görev aldı. Mektepler için mûsiki kitapları yazdı. Başlıca eserleri marşlar ve mûsikili mektep oyunlarıdır. Çocuk şarkıları ve oyunlarından bir kısmı *Çocuk Bağçesi Rehberi* adlı eserde yer almaktadır.[201]

Muallim İsmâil Hakkı Bey (1866-1927)

İstanbul'da doğdu. On üç yaşlarında iken mahalle camisinde okuduğu ezanı dinleyen bir hünkâr müezzininin tavsiyesiyle Muzıka-i Hümâyun'a alındı. Burada Suyolcu Latif Ağa'dan Türk mûsikisi nazariyatı ve usûl, Zâti Arca ve Guatelli Paşa'dan Batı müziği dersleri alarak kendini yetiştirdi. Mûsiki-i Osmani mektebini kurmuş ve pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Operet, mektep şarkısı ve marş türünde pek çok bestesi bulunmaktadır. Ayrıca mûsiki ile alâkalı ders kitapları da vardır. *Mahzen-i Esrar-ı Mûsiki, Solfej-Nota Dersleri* adlı kitaplar bunlardan bazılarıdır.[202]

Kâzım UZ (1872-1938)

İstanbul'da doğdu. Yirmi yaşında yazdığı "Mûsiki Istılahatı" adlı eseri nedeniyle Muzıka-i Hümâyun'a girdi. Dârüşşafaka'daki mûsiki hocası Zekâi Dede'den mûsiki öğrenmiş ve eğitimini ileriki yıllarda da hocanın evine giderek devam ettirmiştir. Çeşitli mekteplerde cebir, hesap, kıraat ve malumat-ı edebiye gibi alanlarda öğretmenlik yapmıştır. "Dârü'l-Mûsiki" adlı mûsiki mektebinde pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Mektep şarkısı ve marş bestelemiş, çocuk mûsikisi alanında kitaplar yayınlamıştır. Bu alandaki eserler *Notalı Mektep Şarkıları ve İbtidâî Nota Dersleri'*dir.[203]

İzzeddin Hümâyî ELÇİOĞLU (1875-1950)

İstanbul'da doğdu. İlk mûsiki bilgilerini babasından aldı. Eyüplü Şeyh Mehmed Efendi'den ilâhi, bahriye imamlarından Hafız Mehmed Efendi'den Mevlevî ayinleri meşkettiği gibi diğer bazı hocalardan da Batı mûsikisi öğrendi. Mûsikide en çok faydalandığı kişi ise Muallim İsmâil Hakkı Bey'dir. İzzeddin Hümâyî Bey çok sayıda çocuk marşı bestelemiş ve çocuk dergilerine makaleler yazmıştır. Çocuk şarkı ve marşlarını *Milli Marş Mecmuası* adlı eserinde toplamıştır.[204]

---

[201] Yılmaz Öztuna, "Arca [Mehmed Zâtî, Flütist ve Klarnetçi, Miralay]", *TMA,* İstanbul 1970, I, s. 44-45.
[202] Nuri Özcan, "İsmail Hakkı Bey", *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, s. 101-102.
[203] Yılmaz Öztuna, "Uz [Muallim Hoca Sakallı Kazım Efendi, sonra Bey]", *TMA,* İstanbul 1970, I, s. 355-356.

Osman Zeki ÜNGÖR (1880-1958)

İstanbul'da doğdu. 11 yaşında Muzıka-i Hümâyun'a yazdırıldı. II. Abdülhamit'in dikkatini çektiği için itina ile yetiştirildi. d'Aranda Paşa'dan mûsiki, Hüseyin Bey, Pepini Gaito ve Vondra Bey'den keman öğrendi. Mûsiki Muallim Mektebi'nin başına getirildi. İstiklal Marşı başta olmak üzere pek çok marş ve çocuk şarkısı bestelemiştir. Çocuk mûsikisi alanında *Çocuklara Teganni Dersleri, Çocuklara ve Gençlere Teganni Dersleri* adlı kitapları vardır. [205]

Kâzım KARABEKİR (1882-1948)

İstanbul'da doğdu. Fatih Askeri Rüştiye'si ile Kuleli İdadisi'nde okuyup Harbiye'den birincilikle çıktıktan sonra 1905'te Akademi tahsilini yine birincilikle bitirerek Kurmay Yüzbaşı oldu. Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı'nda pek çok hizmetlerde bulundu. Askeri alandaki eserlerinin dışında *Talim ve Terbiye'de Ana Hatlar, Öğütlerim, Çocuk Davamız I-II* gibi pek çok eğitim kitabı yayınlamıştır. *Şarkılı İbret* adlı eserinde ise kendi bestelerinden oluşan şarkı ve marşlarla çocuk oyunları yer almaktadır. [206]

Mûsâ Süreyyâ Bey (1884-1932)

İstanbul'da doğdu. Giriftzen Âsım Bey'in oğludur. Babasından mûsiki ve girift öğrendi. 1910'da 26 yaşındayken hükümet tarafından Berlin'e gönderildi. Orada Prusya Kraliyet Akademisi'nde ve konservatuvarda beş yıl eğitim aldı. Yurda dönüşte yeni kurulan Dârülelhân'a müdür olarak atandı. Çeşitli mekteplerde mûsiki muallimliği yaptı. Batı müziği tarzında çocuk şarkıları ve marşlar bestelemiştir. Çocuk mûsikisi alanındaki *Çocuk Şarkıları* adlı eserini 1930'da İstanbul'da yayınlamıştır.[207]

---

[204] Nuri Özcan, "Elçioğlu, İzzettin Hümâyi", *DİA,* İstanbul 1995, XI, s. 18.
[205] Muammer Sun, İlteriş Sun, *A.g.e.,* s. 59.
[206] Cevdet Küçük, "Kâzım Karabekir", *DİA*, Ankara 2002, XXV, S. 150-152.

Ahmet Muhtar ATAMAN (1896-1962)

İstanbul'da doğdu. Ortaokuldan sonra İstanbul Muallim Mektebi'nde okudu. Birinci Dünya Savaşı sırasında öğrenimine ara verdi. Daha sonra lise ve hukuk eğitimini ve avukatlık stajını tamamlayarak avukat oldu. Müzik alanında kendi kendini yetiştirmiştir. Fransızca'dan başka Almanca, İtalyanca ve bazı azınlık dillerini öğrenmiştir. Klasik mûsiki, halk müziği ve batı müziği alanında eğitim almıştır. Müzikle ilgili konularda pek çok yazı ile çeviri ve telif kitaplar yazmıştır. Müzikte "pedagoji" konusuyla ilgilenmiş ve *Mûsiki* adlı bir dergi çıkarmıştır. Halk türküleri, pek çok okul şarkısı ve marş bestelemiştir. *Mûsiki Alfabesi, Mektepliler İçin Şen Şarkılar* adlı okul müzik kitapları vardır.[208]

Halil Bedi YÖNETKEN (1899-1971)

Bursa'da doğdu. Müziğe Bursa Sultanisi Bandosu'nda klarnet çalarak başladı. İstanbul Mûsiki Muallim Mektebi'ni bitirdi. İstanbul'un çeşitli okullarında müzik öğretmenliği yaptı. 1928'de açılan sınavı kazanarak devlet tarafından Prag Devlet Konservatuvarı'na gönderildi. 1933 yılında yurda döndüğünde Ankara Devlet Konservatuvarı'na ve Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümüne öğretmen olarak atandı. Müzik eğitimi üzerine pek çok kitabı ve okullar için hazırladığı şarkı ve müzik kitapları vardır. *İlk Mekteplerde Gınânın Usûl-i Tedrîsi, 25 Çocuk Şarkısı* adlı kitaplar eserlerinden bazılarıdır.[209]

Çocuk şarkılarının yer aldığı eserlerden *İlk Mûsiki Kitabı*'nın yazarı Mehmed Ali Feridun, *Mektepliler ve Gençler İçin Yeni Şarkılar*'ın yazarı Bedrî ve *Telhîs-i Mûsiki*'nin yazarı M. Sâhib hakkında bilgi edinilememiştir.

---

[207] Yılmaz Öztuna, "Mûsâ Süreyyâ Bey", *TMA,* İstanbul 1970, I, s. 41.
[208] Muammer Sun, İlteriş Sun, *A.g.e.,* s. 60.
[209] Muammer Sun, İlteriş Sun, *A.g.e.,* s. 61.

4. 6. ÇOCUK ŞARKISI GÜFTEKÂRLARI

Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne kadar olan dönemin çocuğun toplumsal hayatta fark edilmesi bakımından bir geçiş devresi olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde İbrahim Alaeddin Gövsa *Çocuk Şiirleri* (1911), Ali Ulvi Elöve *Çocuklara Neşideler* (1912), Tevfik Fikret *Şermin* (1914), Ziya Gökalp *Kızıl Elma* (1914), Ali Ekrem Bolayır *Çocuk Şiirleri* (1917), Fuad Köprülü *Mektep Şiirleri* (1917) adlı şiir kitaplarını yayınlamışlardır.[210] Bu eserler devrin çocuk şarkısı güftelerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Çocuk şarkılarının güftekârlarından bir kısmını bu alanın aynı zamanda bestekârları olan zevât teşkil etmektedir. Kâzım Uz, Ahmet Muhtar Ataman, Mehmed Ali Feridun, Muallim İsmâil Hakkı Bey, İzzeddin Hümâyî Elçioğlu, Bedrî Bey, Kâzım Karabekir, Halil Bedi Yönetken gibi bestekârlar bunlardandır.

Bu bölümde de yalnızca şarkı türünün güftekârlarına değinilecektir.

Namık Kemal (1840-1888)

Tekirdağ'da doğdu. Kendi kendini yetiştirmiştir. 1858'de İstanbul'a gelerek devrin bilginlerinden tefsir, fıkıh, hadis, tasavvuf dersleri almıştır. Arap ve Fars edebiyatlarını incelemiş, Fransızca öğrenmiştir. Encümen-i Şuarâ'ya iştirak etmiş ve kısa sürede tanınan bir şair olmuştur. Uzun süre gazetecilik yapmış, yurt dışında bulunmuş ve siyasi tavrından dolayı sürgün edilmiştir. Vatan konulu şiirleri çok benimsenmiş ve pek çoğu marş olarak bestelenmiştir. [211]

Tevfik Fikret (1867-1915)

İstanbul'da doğdu. 1888'de Galatasaray Lisesi'ni birincilikle bitirdi. Bir yandan bakanlık memuriyetlerinde çalışırken bir yandan da okullarda ders verdi. Bir dergide düzenlenen şiir yarışmasında birinci olduktan sonra edebiyat dünyasında adını duyurmaya başladı. Bu alanda pek çok dergi ve gazete çıkardı ve şiir kitapları neşretti.

---

[210] Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatı*, İstanbul 2000, s.95.

[211] Hüseyin Tuncer, *Tanzimat Edebiyatı*, İzmir 1994, s. 86-139.

Edebiyat-ı Cedîde hareketinin öncülerindendir.[212] Çocuklar için yazmış olduğu Şermin[213] adlı şiir kitabı bu alandaki önemli eserlerden biridir. Pek çok şiiri çocuk şarkısı olarak bestelenmiştir.

Ali Ekrem BOLAYIR (1867-1937)

İstanbul'da doğdu. Namık Kemal'in oğludur. Arapça, Farsça, Fransızca dersleri almıştır. Mûsikiyle ilgilenmiştir. Memuriyet görevlerinde bulunmuş, okullarda öğretmenlik yapmış, çeşitli gazete ve dergilerde yazıları yayınlanmıştır. Çocuklar için yazdığı şiirlerini *Şiir Demeti* adlı kitabında toplamıştır.[214]

Mehmed Emin YURDAKUL (1869-1944)

İstanbul'da doğdu. Bir müddet Mülkiye mektebinde okumuştur. Türklükle ilgili şiirleriyle devrinde büyük ilgi uyandırmıştır. Çeşitli valilik görevlerinde bulunmuştur. Selânik'te *Çocuk Bahçesi* dergisini çıkarmıştır. [215]

Ziya GÖKALP (1876-1924)

Diyarbakır'da doğdu. Diyarbakır Askerî Rüşdiyesi'ni bitirdi. Arapça, Farsça, Fransızca ve Kürtçe üzerinde çalıştı. İstanbul'a gelerek Baytar Mektebi'ne girdi. Fakat son sınıfta siyasi faaliyetlere başladı. Dokuz ay hapis yattıktan sonra Diyarbakır'a sürüldü. 1910'da Selânik'te toplanan İttihad ve Terakkî cemiyeti kongresine Diyarbakır üyesi olarak katıldı. Burada Genç Kalemler dergisinde görev aldı. İstanbul Üniversitesinde Sosyoloji dersleri verdi. Bir müddet sonra Malta'ya sürüldü. Sürgünden sonra İstanbul, Ankara ve Diyarbakır'da çalışmalarına devam etti.[216]

Çocuklar için yazdığı masallar ve şiirler o devirde çocuklara uygunluğu yönüyle çok benimsenmiş ve yankı uyandırmıştır. Altun Işık, Kızıl Elma, Yeni Hayat isimli şiir kitaplarındaki eserlerden bazıları bestelenmiş ve çocuk mûsikisi repertuvarına dâhil olmuştur.[217]

---

[212] Hüseyin Tuncer, *Servet-i Fünun Edebiyatı*, İzmir 1995, s. 19-20.

[213] Mehmet Kaplan'a göre bu eserde Tevfik Fikret gelişigüzel hareket etmemiş, şiirlerle çocuklara bazı değer ve fikirleri aşılama gayesi gütmüştür. Daha da önemlisi şiirlerin dil, şekil ve tasvir bakımından güzel olmalarına büyük ehemmiyet vermiştir. Bk. Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret*, İstanbul 1971, s. 192.

[214] İsmail Parlatır, "Bolayır, Ali Ekrem", *DİA*, İstanbul 1992, VI, s. 275-276.

[215] Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* İstanbul 2001, II, s. 1083-1087.

[216] M. Orhan Okay, "Gökalp, Ziya", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, S. 124-128.

Ali Ulvi ELÖVE (1881-1975)

Türkçe ve edebiyat öğretmeni olarak Bursa Kız Öğretmen Okulu'nda, Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü'nde çalıştı. Dilbilgisi uzmanı olarak Türk Dil Kurumu'nda görev aldı. *Çocuklara Neşideler* adlı eserindeki şiirlerin pek çoğu bestelenmiştir. [218]

Celâl Sâhir EROZAN (1883-1935)

İstanbul'da doğdu. Hukuk Fakültesini yarıda bırakarak edebiyat hayatına atılmıştır. On dört yaşındayken yazdığı bir şarkıdan sonra, vaktini şiire ayırmıştır. Önce Servet-i Fünun daha sonra Genç Kalemler hareketine iştirak etmiştir. *Çocuk Bahçesi* dergisinde de şiirleri yayınlanmıştır. Şiirlerini ilkokullarda okutulmak üzere *Müntehâb Çocuk Şiirleri, Beyaz Gölgeler* ve *Buhran* adı altında bir araya toplar ve bastırır. Pek çok şiiri bestelenmiştir.[219]

Aka Gündüz (1885-1958)

Asıl adı Hüseyin Avni'dir. Rumeli'de doğdu. Selânik Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra İstanbul'a gelerek Galatasaray, Edirne ve Kuleli askerî idâdîlerinde okudu. Öğrenimine Paris'te devam etti. Daha sonra yurda dönerek memuriyete girdi. Selânik'e sürgün edildikten sonra 31 Mart vakası sırasında Hareket Ordusu ile birlikte İstanbul'a geldi. Çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1932-1946 yılları arasında Ankara milletvekilliği yaptı. Çocuk edebiyatı alanında piyes, hikâye, roman ve şiirleri mevcuttur.[220]

Hamdullah Suphi TANRIÖVER (1886-1966)

İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'nde okurken, hayranlık duyduğu Namık Kemal için yazdığı şiirlerle edebiyat hayatına başlamıştır. Fecr-i Âtî'ye iştirak etmiş ve okullarda öğretmenlik yapmıştır. Milletvekilliği ve sefâret görevlerinde bulunmuştur. Soyadı kendisine Atatürk tarafından verilmiştir. Türk gençlerine öğütler verdiği pek çok makalesi ve şiirleri bulunmaktadır.[221]

---

[217] İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1983, s. 395-396.
[218] Leyla Deliorman, *A.g.e.,* s. 186.
[219] M. Orhan Okay, "Celâl Sahir Erozan", *DİA*, İstanbul 1993, VII, s. 245-246.
[220] Sema Uğurcan, "Aka Gündüz", *DİA,* İstanbul 1989, II, s. 208.

İbrahim Alaeddin GÖVSA (1889-1949)

Pedagoji ve psikoloji tahsilini İsviçre'de yapmıştır. II. Meşruiyetin ilanından sonra, başta Servet-i Fünun olmak üzere, çeşitli dergilerde aruzla şiirler neşretmiş, bir ara Fecr-i Âtî topluluğunda çalışmış, sonra hece ile yazdığı şiirlerle Milli Edebiyat akımına katılmıştır. *Çocuk Şiirleri* adlı eserlerindeki şiirlerden bir kısmı bestelenmiştir.[222]

Mehmed Fuad KÖPRÜLÜ (1890-1966)

İstanbul'da doğdu. Hukuk Fakültesini yarıda bırakarak kendi kendini yetiştirmiştir. Çeşitli lise ve üniversitelerde hocalık yapmıştır. Küçük yaşlarında araştırmalarına başlamış, tarih, edebiyat ve sosyoloji alanında kendisini geliştirmiş, Fransızca öğrenmiş ve şiir yazmaya başlamıştır. Hukuk fakültesinde okurken de yayın hayatına atılmıştır. Kitap çapında makaleler yazmış ve uluslar arası kongrelerde ülkemizi başarıyla temsil etmiştir. Çeşitli alanlardaki kitapları içerik ve üsluplarıyla tüm dünyada yankı uyandırmıştır. Çocuklar için yazdığı şiirleri Mektep Şiirleri adlı kitabında toplamıştır. Şiirlerinden bazıları bestelenip çocuk mûsikisi repertuvarına girmiştir.[223]

Orhan Seyfi ORHON (1890-1972)

İstanbul'da doğdu. Hukuk Fakültesinden mezuniyetiyle birlikte Osmanlı Meclis-i Mebusanı kavânin ve içtimâiyat-ı umûmiye katibi olmuştur. Çeşitli mekteplerde ders vermiş, milletvekili olmuş ve uzun dönem gazetecilik yapmıştır.

---

[221] Nihad Sâmi Banarlı, *A.g.e.,* II, s. 1127-1128.
[222] Atilla Çetin, "Gövsa, İbrahim Alâeddin", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, s. 158-160.
[223] Ömer Faruk Akün, "Mehmed Fuad Köprülü", DİA, Ankara 2003, XXVIII, s. 471-486.

Resimli Dünya adlı çocuk dergisini çıkarmıştır. Çocuklar için yazdığı şiirlerin bir kısmı bestelenmiştir.[224]

Çocuk şarkılarında Ahmed Cevad Emre, Midhat Sadullah [Sander], Müsâhipzâde Celal ve Sabri Cemil Yalkut'un da birkaç şiirine rastlanmıştır. Bu alanda çok sayıda güftesi bulunan İhsan İlhâmî hakkında ne yazık ki bilgi edinilememiştir. Behîc Enver, Ali Rıdvân, İzzet Ulvi, İshak Refet, Celâleddin Tevfik hakkında da herhangi bir bilgiye tesadüf edilmemiştir.

---

[224] Nihad Sâmi Banarlı, *A.g.e.,* II, s. 1136-1141.

V. SONUÇ

Her devrin çocukluğunun kendine özgü yaşama biçimi ve eğlenceleri olduğu muhakkaktır. Konunun anahatlarıyla incelenmesi neticesinde anlaşılmıştır ki, Tanzimat devri çocuğu sanılanın ötesinde zengin bir kültür ortamı ile kuşatılmıştır.

Yapılan araştırmayla; Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne kadar olan dönemde, mûsikinin eğlence ve eğitim yönüyle çocukluk hayatındaki yeri ve zenginliği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çocukların mûsiki hayatı ve çocuk mûsikisi eserleri olarak iki koldan yürütülen araştırmada öncelikle konuyla ilgili eserler tespit edilmiş ve tamamına yakını temin edilebilmiştir. Elde bulunan eserlerin incelenmesinde her türlü teknik ve araçtan istifade edilmiştir.

Ele alınan devrin çocukluk hayatında mûsikinin yerini tespit etmede, müstakil eser ve makalelerin zincirleme bibliyografya taraması öncelikli rol oynamaktadır. Meseleye delil teşkil eden şahısların hayatı da hâtırat ve biyografilerin büyük ölçüde incelenmesiyle okuyucuya sunulmaya çalışılmıştır.

Hem mûsiki tarihi hem de repertuvar bakımından birinci derecede kaynak teşkil eden çocuk dergi ve gazeteleri de imkân çerçevesinde gözden geçirilmiştir. Ancak kütüphane ve koleksiyonlarda süreli yayınların bir kısmının bulunmamasının araştırmanın sıhhatini etkilediği de düşünülebilir.

Repertuvarın tespiti için konuyla ilgili her türlü makale, kitap, dergi, gazete ve nota koleksiyonu imkân ölçüsünde incelenmiştir. Elde edilen eserler dijital ortama aktarılarak Photoshop programı vasıtasıyla elden geçirilmiş, temizlenip düzenlenmiştir. Araştırmada eserlerin tamamı liste halinde yer almış, bir bölümü de güfteleri yeni Türk harflerine çevrilerek nota halinde örnek olarak sunulmuştur. Eserlerdeki güftekâr ve bestekâr isimlerinin belirsizliğinden kaynaklanan karışıklık da yine hâtırat, biyografi ve farklı nota yayınlarının tetkikiyle giderilmeye çalışılmıştır. Ancak araştırmada, hakları̇nda herhangi bir bilgiye tesadüf edilemeyen şahısların olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Elde edilen bilgiler, çocuk hayatında mûsikinin zaman, mekân ve imkân sınırlaması olmaksızın her şekilde mevcut olduğunu göstermektedir. Çocuğun mûsiki eğitiminde, yetiştiği çevre ve aile şartlarına göre pek çok imkân söz konusudur. Ehil olan ebeveynin yanında çocuk mûsiki zevkini beşikten itibaren alabilmektedir. Araştırmamızdaki örneklerde sunulduğu gibi pek çok mûsikişinas ilk mûsiki eğitimini anne, baba veya kardeşlerinden almıştır. Eğer devrin ileri gelen ailelerinden birinde veya zengin birinin konağında yaşıyorsa çocuk, zamanının en zengin mûsiki atmosferini teneffüs etme imkânına da sahip olabilmiştir.

Eğitim çağına geldiğinde çocuk mektebe mûsiki ile başlamış ve daima mûsiki eğitimin bir parçası olmuştur. Mektebe başlama merasimleri çocuk ruhuna tesiri yönüyle ayrıca anılmaya değerdir. Eğitim hayatına atılırken çocuğun içindeki korku ve heyecanı gidererek onu okumaya teşvik eden bu yaygın gelenek, günümüzdeki uygulamalarla kıyaslandığında daha da önem arzetmektir.

Çocuk camide de mûsiki ile karşılaşmış, ezan, teravih, ilâhi, mevlid ve benzeri dini mûsiki icralarıyla tanışarak kulak terbiyesinden geçmiştir. Her yaştaki çocuğu kuşatan bu ortamların dışında, yetenekli olanlara imkân sunan yerler olarak en başta Enderun-ı Hümâyun'u görmekteyiz. Yine yeteneğiyle dikkat çeken bir çocuk tekke veya derneklerde de eğitim alabilmektedir. Ancak bu çocukların mûsiki eğitiminde en yaygın olarak görülen özel eğitimdir. Bütün dünyada görüldüğü gibi pek çok mûsikişinas küçük yaşta keşfedilmiş ve özel mûsiki dersleri alarak yetişmiştir.

Çocukların girebildikleri mûsiki ortamlarında da herhangi bir ayrım tespit edilmemiştir. Yetişkinlerin iştirâk ettikleri her türlü müzik icra ve eğitimine çocuklar da dâhil olabilmişlerdir. Gerektiğinde kahvehanelerde, kıraathânelerde, lonca ve derneklerde çocuklar da mûsiki meşkedebilmişlerdir.

Tanzimat'tan Harf Devrimi'ne kadar olan dönemdeki mûsiki eğitimi incelendiğinde, yetişkinlerde olduğundan farklı bir yöntem ve nazariyata tesâdüf edilmemiştir. Çocuk mûsikisinde de başlıca eğitim yöntemi "meşk"tir. Bu yöntem yanında Hamparsum, Ebced ve batı notasının da eğitim aracı olarak bir ölçüde kullanıldığı görülmektedir.

Yirminci yüzyıla gelinceye kadar çocuk mûsikisi repertuvarı ninni, tekerleme, halk şarkıları, türkü, ilâhi ve marşlar çerçevesindedir. Bir tür olarak çocuk şarkılarına 1800'lü yılların sonlarında tesâdüf edilmektedir.

Araştırmamız neticesinde, çocuk mûsikisi eğitimi ve repertuvarının büyük ölçüde derlendiğini söylemek mümkündür. Ancak zaman darlığı, bundan sonraki adım olan, elde edilen malzemenin derinlemesine işlenmesi imkânını tanımamıştır.

Çocuk musıkisi repertuvarı araştırmamızın dördüncü bölümünde genel hatlarıyla incelenmiş, "çocuk şarkısı" türünün tarihi süreci tespit edilebildiği ölçüde kaydedilmiştir. Eserlerin bestelenme usûlleri tedkik edilmiş, makâm ve usûl bilgileri istatistik olarak araştırmacıların bilgisine sunulmuştur. Güfteler dil, edebiyat ve konu açısından incelenmiş, günümüze gelinceye kadarki gelişim süreci ana hatlarıyla belirtilmiştir. Son olarak da bu alanda eser veren bestekâr ve güftekârlar hakkında biyografik bilgiler sunulmuştur.

Çocuk şarkılarının tür, güfte ve müzikalite bakımından detaylı tetkiki mûsikimiz açısından çok faydalı bir çalışma olacaktır. Ayrıca çocuk mûsikisi bestekâr ve güftekârları üzerinde de herhangi bir araştırma bugüne kadar maalesef yapılmamıştır. Bu alandaki çalışmaların, Türk mûsikisi repertuvarının kayıp ve sahibi belli olmayan eserlerinin sayısını azaltacağı da muhakkaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar:

ADIVAR, Hâlide Edip, *Mor Salkımlı Ev*, Yeni Matbaa, İstanbul 1963.

Ahmed Râsim, *Falaka*, Hamid Matbaası, İstanbul 1927.

AK, Ahmet Şahin, *Avrupa ve Türk-İslâm Medeniyetinde Müzikle Tedavi*, Özeğitim Yayınları, Konya 1997.

AKDOĞU, Onur, *Türk Müziği Bibliyografyası (9. yy-1928)*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1989.

AKSÜT, Sadun, *Türk Mûsikisinin 100 Bestekârı,* İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1993.

ALANER, Bülent, *Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Belgelerle Müzik (Nota) Yayıncılığı (1876-1986)*, Anadol Yayıncılık, Ankara 1986.

[ATAMAN], Ahmed Muhtar, *Mektepliler için Şen Şarkılar*, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.

ATIL, Esin, *Levnî ve Surname*, Koçbank, İstanbul 1999.

Balıkhâne Nâzırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, (Haz. Ali Şükrü Çoruk), Kitabevi, İstanbul 2001.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı *Atatürk, Yetişmesi, Kişiliği, Devrimleri*, Erzurum 1973.

BANARLI, Nihad Sâmi, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, II,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 2001 .

BARDAKÇI, Murat, *Refik Bey*, Pan Yayıncılık, İstanbul 1995.

Bedrî, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin)*, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

BEHAR, Cem, *Ali Ufkî ve Mezmurlar*, Pan Yayıncılık, İstanbul 1990.

____________, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998.

Besteleriyle Yunus Emre İlâhileri, (Der. Ahmet HATİPOĞLU), Türkiye Diyanet akfı Yayınları, Ankara 1993.

BİRİNCİ, Necat, *Rûşen Eşref Ünaydın'dan Seçmeler*, İstanbul 1982.

ÇANTAY, H. Basri, *Âkifnâme*, İstanbul 1966.

ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Türk Ninniler Hazinesi*, Ülker Yayınevi, İstanbul 1982.

Darülelhan Külliyâtı, sy. 10, İstanbul.

DELİORMAN, Leyla, *Marşlarımız*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 1175, İstanbul 1999.

DUMAN, Hasan, *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu: 1828-1928*, İstanbul 1986.

[ELÇİOĞLU], İzzedddin Hümâyî, *Millî Marş Mecmuâsı*, Matbaa-i Safa ve Enver, İstanbul 1927.

[ELÖVE], Ali Ulvi, *Çocuklarımıza Neşîdeler*, Tanin Matbaası, İstanbul 1327.

ENGİNÜN, İnci, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1983.

ERDOĞAN, Dr. Kenan, *Niyâzî-i Mısrî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

ERGİN, Nihat *Yıldız Sarayında Müzik*, *Abdülhamit II Dönemi,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

ERGİN, Osman Nuri, *Türkiye Maârif Tarihi*, *I-II,* İstanbul 1941.

Eşref Edip, *Mehmed Âkif*, İstanbul 1939.

FELEK, Burhan, *Yaşadığımız Günler,* Milliyet Yayınları, İstanbul 1974.

Fuad Şemsi, *Âkifnâme*, İstanbul 1966.

GÜNEY, Eflatun Cem, *Atatürk, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1963.

HALICI, Feyzi, *Türk Mûsikisinin Dünü Bugünü ve Yarını*, Sevinç Matbaası, Ankara 1986.

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, *Hoş Sada*, Maârif Basımevi, İstanbul 1958.

KAPLAN, Mehmet, *Tevfik Fikret*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1971.

KARABEKİR, Kâzım, *Şarkılı İbret*, İkbâl Matbaası, Trabzon 1922.

KOÇU, Reşat Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1959.

KOZ, M. Sabri, *Bekçi Baba Ramazan Fasılları,* Kitabevi, İstanbul 1998.

KÜR, İsmet, *Türkiye'de Süreli Çocuk Yayınları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1991.

M. Sâhib, *Mebadi-i Mûsiki*, Mizanül Hukuk Matbaası, İstanbul 1326.

________, *Medhal-i Mûsiki*, Ahenk Matbaası, İzmir 1330.

________, *Telhîs-i Mûsiki*, Artin Asaduryan Matbaası, İstanbul 1330.

Mehmed Ali Feridun, *İlk Mûsiki Kitabı,* Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1927-1928.

Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osmân Nûrî, Ali Kâmî, *Dârüşşafaka – İlk Halk Mektebi*, Evkaf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1927.

Mekteb İlâhisi, Ali Râif Matbaası, İstanbul 1332.

Mektebde Vatan Türküleri, Matbaa-i Şems, İstanbul.

Müsâhipzâde Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı*, İstanbul 1946

Nigâr binti Osmân, *Elhân-ı Vatan,* Tercümân-i Hakikat Matbaası, İstanbul 1332.

NUTKU, Özdemir, *Tarihimizden Kültür Manzaraları*, İstanbul 1995.

OKAY, Cüneyd, *Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler*, Kırkambar Yayınları, İstanbul 1998.

OMURTAK, Salih, YÜCEL, Hasan Ali, SUNGU, İhsan, KARAL, Enver Ziya, UNAT, Faik Reşit, SÖKMEN, Enver, İĞDEMİR, Uluğ, *Atatürk*, İstanbul 1970.

OZANSOY, Halit Fahri, *Eski İstanbul Ramazanları,* İstanbul 1968.

ÖZALP, M. Nazmi, *Türk Mûsikisi Tarihi*, *I-II,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 2000.

ÖZALP, Reşat, ATAÜNAL, Aydoğan, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilâtı,* İstanbul 1977.

ÖZDAMAR, Mustafa, *Doğumdan Ölüme Mûsiki*, Kırk Kandil Yayınları, İstanbul 1997.

ÖZEGE, Seyfettin, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, İstanbul 1971-1979.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Sâdeddin Arel*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 668, Ankara 1986.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi*, *I-II*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1970.

Rauf Yektâ, *Anadolu Halk Şarkıları (7 Defter)*, Evkaf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1926-1928.

Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân*, (Hazırlayan: Nuri Akbayar), Pan Yayıncılık, İstanbul 2000.

Rumeli Türküleri, (Haz. Zeki Yılmaz), Say Yayınları, İstanbul 1999.

SUN, Muammer, *Çocuklar ve Gençler İçin Şarkı Demeti*, Ankara 1969.

SUN, Muammer, SUN, İlteriş, *Elli Yılın En Güzel Okul Şarkıları*, Çağdaş Müzik Yayınevi, İstanbul 1981.

SÜRELSAN, İsmâil Bahâ, *Ahmet Râsim ve Mûsiki*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.

Şamlı İskender, *Müntehâbât*, İstanbul 1336.

Şamlı Selim, *Milli Marş*, İstanbul 1338, 1341.

__________, *Risâle-i Mûsiki,* İstanbul.

ŞENGEL, Ali Rıza, *Türk Mûsikisi Klasikleri: İlâhiler*, Kubbealtı Yayınları, IV, İstanbul 1981.

ŞİRİN, Mustafa Ruhi, *Çocuk Edebiyatı*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

TANRIKORUR, Cinuçen, *Biraz da Müzik*, Zaman Kitap, İstanbul 2001.

TANRIKORUR, Cinuçen, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikisi*, İstanbul 2003.

TUNCER, Hüseyin, *Tanzimat Edebiyatı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1994.

_______________, *Servet-i Fünun Edebiyatı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1995.

TÖRE, Abdülkadir, *Türk Mûsikisi Klasikleri: İlâhiler,* Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1979, II.

_______________, *Türk Mûsikisi Klasikleri: İlâhiler,* Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1981, III.

_______________, *Türk Mûsikisi Klasikleri: İlâhiler,* Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1985, VI.

_______________, *Türk Mûsikisi Klasikleri: İlâhiler,* Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1989, VII.

_______________, *Türk Mûsikisi Klasikleri: İlâhiler,* Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1991, VIII.

UŞAKLIGİL, Hâlit Ziyâ, *40 Yıl*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1969.

[UZ], Kâzım, *İbtidâî Nota Dersleri*, Şirket-i Hayriye Matbaası, İstanbul 1336.

___________, *Notalı Mekteb Şarkıları*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, İstanbul 1330.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinde Saray Teşkilatı*, Ankara 1984.

[ÜNGÖR], Zeki, *Çocuklara Tegannî Dersleri*, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1341.

ÜNGÖR, Etem Ruhi, *Karagöz Mûsikisi*, Ankara 1889.

ÜNGÖR, Etem Ruhi, *Türk Marşları*, Ankara 1965.

YÖNETKEN, Halil Bedii *25 Çocuk Şarkısı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1953.

YÜCEL, Hasan Ali, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Ankara 1994.

ZORLUTUNA, Halide Nusret, *Bir Devrin Romanı,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Süreli Yayınlar

Abdurrahman Mehdî, *Bahçe,* Asır Matbaası, Selânik 1324-1326.

Ahmed Mithad, *Çocuklara Rehber*, Osmanlı Matbaası, İstanbul 1313-1317.

Ahmet Rasim, *Vakit*, İstanbul 1337, sy. 1425.

ATİS, İbrahim, "Osmanlı Sarayında Loğusa Şenlikleri", *Tarih Hazinesi,* İstanbul 1950*,* sy. 3, s. 149-152.

Çocuk Bağçesi Rehberi, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1915.

Çocuk Dünyası, 1314.

Çocuklara Kırâat, Aramyan Matbaası, İstanbul 1299.

[ELÇİOĞLU], İzzedddin Hümâyî, "Tiyatro ve Mûsiki", *Mektebli*, 1331, sy. 2, s. 31-32; sy. 3, s. 43; sy. 4, s. 61-63, sy. 5, s. 80-81.

Hulûsi- Mehmed Ali, *Bizim Mecmua*, Sanâyi-i Nefîse Matbaası, İstanbul 1922–1928.

Hüseyin Hâmid, *Mektebli,* Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul 1329.

İbnül Hakkı Mehmet Tâhir, *Çocuklara Mahsus Gazete,* Âlem Matbaası, İstanbul 1312.

KAPLAN, Mehmet, "Câmi'de Çocuklar Korosu", *Mûsiki ve Nota*, İzmir 1972, sy. 24, s. 23.

Mehmed Emin, "Mûsiki ve Mekteblerimiz", *Muallim*, 1332, sy. 15, s. 539-543.

Mehmed Veled, "Şeyhülislâm Es'ad ve Atrabü'l-Âsâr", *Mekteb*, sy. 10, s. 234.

Muallim Ahmed Hâlid, *Çocuk Dünyası*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1314.

___________________, *Talebe Defteri,* Necm-i İstikbâl Matbaası, İstanbul 1329-1337.

Münif Kemal, Matbaa-i Ebuzziya, *Muallimler Birliği*, İstanbul-Ankara 1925-1927.

PAÇACI, Gönül, "Mûsiki Taliminden Müzik Terbiyesine", *Toplumsal Tarih*, İstanbul 2002, sy. 100, s. 10-19.

Satı Bey, "Şiir ve Mûsikinin Talim ve Terbiyede Ehemmiyeti", *Tedrisât-ı İbtidâiye Mecmuası*, İstanbul, 1325, 1, s. 3-19.

Tâhirül Mevlevî, "Mektebe Başlama Merâsimi", *Mahfel Mecmuası*, İstanbul 1342, III, sy. 42, s. 113-116.

Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuâsı, Maârif Nezâreti Darülmuallimîn Heyet-i Talimiyesi, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1910-1912.

TOZAR, Zeynep, "Müzikle Dans Eden Beyin", *Bilim ve Teknik*, Ankara 2002, sy. 411, s. 50-54.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Osmanlılar Zamanında Sarayda Mûsiki Hayatı", *Belleten*, XXI, sy. 161, Ocak 1977, s. 79-114.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şâkir, " Sıbyan Mekteplerinde Törenler", *Ülkü*, Ankara 1949, III, sy. 32, s.17-18.

ÜNGÖR, Etem Ruhi, "Nota Basımında 100. Yıl", *Mûsiki Mecmuası*, Aralık 1977, sy. 338, s. 30.

YENİGÜN, Hayri "İsmail Hakkı Bey, Muallim", *Mûsiki ve Nota*, İzmir 1971, sy. 15, s. 13.

Diğer Yayınlar

AKKAŞ, Salih, "Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Müziğinin Türk Müzik Eğitimindeki Yeri", *4. İstanbul Türk Müziği Günleri, Türk Müziğinde Eğitim Sempozyumu*, Ankara 1998, s. 116–117.

AKÜN, Ömer Faruk, "Mehmed Fuad Köprülü", *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, s. 471-486.

BİRİNCİ, Ali, "Mahalle Mektebine Başlama Merâsimi ve Mekteb ", II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri: IV (Gelenek, Görenek ve İnançlar), Ankara 1982, s. 37-57.

ÇAKMAKOĞLU, Afitap, Osmanlılardan Cumhuriyete Kadar Türk Mûsikisi Eğitim Kurumları, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikisi Devlet Konservatuvarı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1997.

ÇETİN, Atilla, "Gövsa, İbrahim Alâeddin", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, s. 158-160.

ÇUHADAR, Ünzile, *İzzeddin Hümâyî Elçioğlu'nun Hayatı ve Eserleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikisi Devlet Konservatuvarı, Bitirme Ödevi, İstanbul 1996.

DUĞA, Lale, *Türk Çocukları ve Müzik*, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikisi Devlet Konservatuvarı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1993.

EKMEN, Güldeniz, "Hacı Sadullah Ağa", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, s. 496-497.

GÜVENÇ, Oruç Rahmi, *Türklerde ve Dünyada Müzikle Ruhi Tedavinin Tarihçeleri ve Günümüzdeki Durumu,* İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1985.

KIZILTUĞ, Fırat, "Hangi Çocuk Müziği?-2", *Türk Edebiyatı*, İstanbul 1984, sy. 131, s. 32-33.

KOÇAK, Zarife, *Geçmişten Günümüze Eğitimimizde Çocuk Şarkılarının Kronolojik Gelişimi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikisi Devlet Konservatuvarı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996.

KOÇU, Reşat Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1959, II.

KÜÇÜK, Cevdet, "Kâzım Karabekir", *DİA*, Ankara 2002, XXV, s. 150-152.

OKAY, M. Orhan, "Celâl Sahir Erozan", *DİA*, İstanbul 1993, VII, s. 245-246.

______________, "Gökalp, Ziya", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, s. 124-128.

ÖCAL, Mustafa, "Âmin Alayı", *DİA*, İstanbul 1991, III, s. 63.

ÖZCAN, Nuri, "Abdullah Efendi, Hastazâde", *DİA,* İstanbul 1988, I, s. 98.

____________, "Ataergin, Zeki Arif", *DİA,* İstanbul 1991, IV, s. 40.

____________, "Atlı, Halit Lemi", *DİA,* İstanbul 1991, IV, s. 81-82.

____________, "Aziz Dede", *DİA,* İstanbul 1991, IV, s. 334-335.

____________, "Can, Halil", *DİA,* İstanbul 1993, VII, s. 140.

____________, "Cemil Bey, Tanbûrî", *DİA,* İstanbul 1993, VII, s. 326-327.

____________, "Elçioğlu, İzzettin Hümâyi", *DİA,* İstanbul 1995, XI, s. 18.

____________, "Elkutlu, Mehmet Rakım", *DİA,* İstanbul 1995, XI, s. 55-56.

____________, "Erguner, Süleyman", *DİA,* İstanbul 1995, XI, s. 301.

____________, "Ezgi, Mehmet Suphi", *DİA*, İstanbul 1995, XII, s.36-45.

____________, "Hacı Ârif Bey", *DİA,* İstanbul 1996, XIV, s. 440-442.

____________, "Hâfız Hüsnü, Enderunlu", *DİA,* İstanbul 1997, XV, s. 90.

____________, "Hâfız Sâmi", *DİA,* İstanbul 1997, XV, s. 102-103.

____________, “Hâşim Bey”, *DİA,* İstanbul 1998, XVI, s. 407-408.

____________, “Irsoy, Ahmet”, *DİA,* İstanbul 1999, XIX, s. 131-133.

____________, “İsmâil Dede Efendi, Hamâmîzâde”, *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, s. 93-95.

____________, “İsmâil Efendi, Dellâlzâde”, *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, s. 95-96.

____________, “İsmail Hakkı Bey”, *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, s. 101-102.

____________, “Limonciyan, Hamparsum”, *DİA,* Ankara 2003, XXVII, s. 192-193.

ÖZTUNA, Yılmaz,, “Cemil Bey, Tanburî”, *TMA*, *I*, İstanbul 1970, s. 125-130.

_______________, “Ayşe Sultan”, *TMA*, *I,* İstanbul 1970, s. 88-89.

_______________, “Enderun Mûsiki Mektebi”, *TMA*, *I*, İstanbul 1970, s. 191-192.

_______________, “Nuri Bey, Bolâhenk”, *TMA*, *II,* İstanbul 1970, s. 106-107.

_______________, “Arca [Mehmed Zâtî, Flütist ve larnetçi, Miralay]”, *TMA, I,* İstanbul 1970, s. 44-45.

_______________, “Mûsâ Süreyyâ Bey”, *TMA, I,* İstanbul 1970, s. 41.

_______________, “Uz [Muallim Hoca Sakallı Kazım Efendi, sonra Bey]”, *TMA, I,* İstanbul 1970, s. 355-356.

PARLATIR, İsmail, “Bolayır, Ali Ekrem”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, s. 275,276.

SEZEN, Armağan, *Türk Müziğinde Nota Yayıncılığı (1875-1928)*, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikisi Devlet Konservatuvarı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 1992.

SEZGİN, Bekir Sıtkı, “Hacı Ârif Bey”, *DİA,* İstanbul 1996, XIV, s. 440-442.

TERZİOĞLU, Aslan, “Alberto Bobovio’nun Tarifine Göre Topkapı Sarayı’nda Enderun Hastanesi’nin 17. Yüzyıldaki Teşkilâtı”, *I. Uluslararası Türkoloji Kongresi,* III, İstanbul 1979, s. 874-890.

TOPRAKSEVEN, Yeşim, *Ortaöğretim Okullarında Mûsiki Eğitimi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikisi Devlet Konservatuvarı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.

UĞURCAN, Sema, “Aka Gündüz”, *DİA, II,* İstanbul 1989, s. 208.

UZUN, Mustafa, “İlâhi”, *DİA*, İstanbul 2000, XXII, s. 64-68.

UZUN, Mustafa, “Mektep” (Mektep İlâhisi ve Gülbangi), *DİA,* Ankara 2004, XXIX, S. 10-11.